

**D. Saluiani Massyliensis Episcopi, De uero iudicio et
prouidentia dei, ad S. Salonium Episcopu[m] Vienensem libri
VIII**

<https://hdl.handle.net/1874/428900>

D. SALVIANI MASSY

LIENSIS EPISCOPI, DE VERO IUDICIO ET PRO
uidentia dei, ad S. Salonium Episcopū Vienneſem Libri VIII
cura Io. Alexandri Braſſicani Iureconſulti editi, ac
eruditīs & cum primis utilibus
Scholijs illustrati.

ANTICIMENON LIB. III. IN QVIBVS QVAE
ſtiones ueteris ac noui Teſtamenti, de locis in ſpeciem
pugnantibus, incerto Autore.

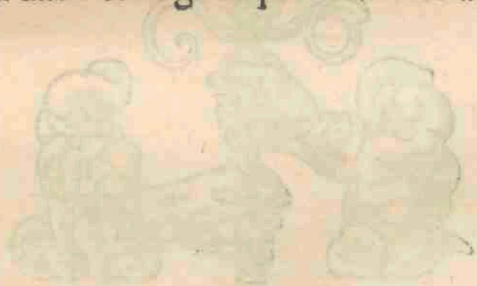

BASILEAE, IN OFFICINA FROBE
NIANA, MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXX

Cum gratia & priuilegio Caſareo.

HORTVS SIVE BIBLIOTHECA BRASSICANI
per D. Chasparem VRSINVM Velium Regium
historiographum.

Omnia quæ culturæ mandantur semina terræ
Aut quæ sponte suo proferit è gremio
Omniparens tellus, fruges, herbæq; salubres
Arborei fœtus, stirpium & omne genus,
Aurea quin etiam rutilis pomaria syluis,
Seu quid & his syluis pulchrius orbis habet,
Balsamaq; & quicquid lucis orientis odoris
Quicquid & in terris nascitur æthiopum:
Sed graijs, latijsq; magis quod germinat aruis,
Magne Cato imprimis Brassica nota tibi,
Vnde suum egregius duxit cognomen alumnus
Partus Alexander Calliopea tuus,
Ille mihi impertit quicquid suus educat hortus
Cui dabo & exiguus quæ meus hortus habet.

BRASSICANI BIBLIOTHECAE IN ORNAMENTO

ANNO M. DC. LXXV.

ANNO M. DC. LXXV.

Cum gratia & privilegio Caesaris

AD REVERENDISSIMUM PATREM AC PRINCI-
pem, dominum CHRISTOPHORVM à Stadion, Episcopum Au-
gustensem, optime meritum, dominum ac patronum suum incomparabi-
lem, Ioannis Alexandri Brassicani Iureconsulti, in SALVIA

N I Massyliensis Episcopi, De uero iudicio & prou-
dentia Dei libros octo, Præfatio.

VO D Marcus ille Antonius Imperator, cognomento
Pius & Philosophus, de seipso scripsit, ἄλλοι μὲν ἴππων,
ἄλλοι δὲ ὄρνέων, ἄλλοι θηρίων ἐρώσι, ἐμοὶ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ πα-
τρῆος δαδὸς ἤντε τέκκε πόδος. Hoc ego, de me quamlibet
infimo homine citra omnem inuidiam dicere possum,
quippe qui à puero nihil uel honestius æstimarim, uel
antiquius duxerim, quàm optimos quosq; libros, & præci-

pue ueteres scriptores nondum in lucem æditos qua diligentia possem, con-
quirere, ac à situ tenebrisq; uindicare. Nam cum hoc munere summi quon-
dam & potentissimi quiq; reges & mirifice delectati, & egregie perfuncti
fuerint, ut de Polycrate Samio, Pisistrato Atheniense, Nicocrate Cyprio,
Pergami cōpluribus regibus, ac Ptolemæo Philadelpho, Strabo & Athe-
næus scripsere: cui nam officio me rectius addicere (neglecta etiam interea
re familiari) potuissem, quàm in eam curam incumbere, quàm iam olim prin-
cipes nostri (atq; utinam non alia etiam æque bonis regibus ornamento
futura) desertam reliquerunt: atq; ita superiore ætate complures magni ac
eruditi uiri, è quorum numero primas habent Rodolphus Agricola Phry-
sius, Ianus Pannonius Episcopus quinque ecclesiarum, Ioannes Trithemius
abbas, Conradus Celtis Poëta, Ioannes Cuspinianus Cæsaris à consilijs,
tamen reges non essent, id quod neminem istorum optasse scio, quod ta-
men ab illo secundum atq; proximum est, prorsus regio officio, Rempub.
literariam in antiquis scriptorū monumentis inuestigandis ac asseruandis
plurimum adiuuarūt. Sic Ioannes Capnion Phorcensis noster (ut hoc obi-
ter adijciam) cum aliquando Eberardi Barbatii principis Vuirtenbergen-
nomine, eius qui postea ab inculpata uitæ integritate, morumq; pulcherri-
mis ornamentis, Probi cognomentum obtinuit, ad inuictissimū Cæsarem
Friderichum III cum alijs quibusdam amplissimis uiris legatus uenisset,
& ut fieri cōsuevit, alijs mire splendida lautia, ut uocant, nimirum aut equi
pulcherrime instrati, aut aureæ phialæ, & reliqua id genus dono daren-
tur, hic Capnion antiquissima quædā & bene descripta Hebraica Biblia,
quàm uel immensum auri pondus à Cæsare accipere maluit. Quanquam
autem eiusmodi antiquissimorum scriptorum gemmæ raro aut nunquam
uenales habeantur, quibus ego aut quisquis ille tandem est, qui uere regium
hoc munus arripiens, Bibliothecam suā ornare, simul & uniuersum orbem

Regum offi-
cium

R. Agricola
Io. Pannonius

Io. Capnion

Capnion, antiquissima qd. Biblia
Hebraica scripta, ph. au. au. au.
cap. 2. 2. 2.

sibi deuincire cupiat: accessit tamen aliunde, & nihil mihi tale speranti præsidium incomparabile, quod hoc quicquid est incōmodi, cū ipso quod aiunt horreo sarciret. Nimirū amplius, præstātissimorū hominū autoritas atq; dignitas. Qui me, si quādo sese dabat opportuna occasio (oblata est aut tam in legationibus, quā in alijs honorificis profectioibus nō semel) in consequendis ijs unionibus ualde quā benigniter adiuuarunt. Sic gratia, sic fauore consecuti sumus, quod nulla pecunia quæ aliās nihil non expugnat, perfici poterat. Qui enim aliās impendiorū ratio mihi constitisset, si tantū nummorū mihi fuisset expendendum, quantum ueteres etiam illi reges ac philosophi in hoc mercatus genere persoluisse dicuntur, quando Tarquinius Priscus, Sibyllinos libros non minore indicatura, quā trecentis Philippiis, Plato Philolai Pythagorici libros decem milibus denariūm, Aristoteles Speusippi Platonici philosophi utcunq; paucos talentis tamē Atticis tribus emerit. Atq; illos ego philosophiæ nomini pulchre satisfecisse arbitror, cum in asserendis ijs immortalitate dignis monumentis, immensam etiā pecuniæ uim liberaliter & plena manu, quod aiunt, expenderent. Nunc cū nulli sint ex omni doctorū classe Theologis ditiores, ij profecto debebant hanc solidā laudē arripere, & congestis opibus non uultures irritare, nō inuidiā in caput suū accersere, sed passim honorificas Bibliothecas instruere, in quibus & honeste uiuendi instrumenta boni quicq; scriptores asseruarētur: & quibus cum paupertate subinde colluctandū est, quorum grex est innumerabilis, bonorū librorū præsidio, possent ad honestissimos quosq; gradus eluctari. Et quoniā Bibliothecas nullas instituimus, aut saltem tales instituimus, ut præstiterit illas esse solo æquatas: uidemus quā iaceant, quā extincta sint bona studia ferè omnia. Videmus quā ingenia etiā felicia à literis abhorreant: & quod inuitus, uere tamen dico, quā in Germaniæ quibusdā amplius, etiā urbibus hoc sit esse Germanū, literas scilicet odisse. Hoc sit esse prudentis, Senatorem, studia semel omnia dāna re: hoc sit esse cōpositæ uitæ ciuem, sutores atq; textores *πνευματικὸὶ δὲ ἀνθρώποι* suspicere, literatos aut contemnere. Hæc deniq; sit optime constituta Resp. in qua minimum sit literarum atque literatorum. Quanto rectius illi ueteres qui ut studia redderent ornatiōra, ut libros facerent commendabiliores, ut doctorum hominum cultum & uenerationem augerent, ut ostenderent tandem literas nihil aliud esse, quā rem sacram, Bibliothecis passim non alibi quā in deorum immortalium templis locum dabāt. Nam Asinius Pollio primus Romæ Bibliothecam in Herculis fano dedicauit. Hanc laudem patrum nostrorum memoria, si non superauit, æquauit tamen inclytus ille ac nūquā satis laudatus Pannoniæ rex Matthias, qui Bibliothecam suam quam ex omni scriptorum genere cōfertissimam instruxerat, in amcenissimo etiam templo consecrauit. Hæc mihi Bibliotheca manum

Qui libros
magno eme
rint

alioquin
zainonantij

noieq; dmi

Bibliotheca
in templis cō
secrata
Pollio

Matthiæ Cor
uini Pannoniæ
regis Biblio
theca

hic

hic inijcit, oratq; supplex, ut tibi quæ iam nihil nisi uanum nomē obtinuit, pristinam illam dignitatem atq; celebritatem suam, qua nulli concedebat exponam. Quamobrem optime princeps, id quod magnopere ad te pertinet, libenter hæc ad te scripta leges: atq; hanc meã expromptã in te colēdo ac obseruãdo uoluntatem, æqui boniq; facies. Superioribus annis cū Wilhelmus ex Eberstein, Cæsareus legatus me sibi comitē adiūxisset, ut unã se cum ad innocentissimum illum Pannoniæ ac Boëmiæ regem **LVDOVICVS** proxima impressione Turcica miserime sublatum accederem, hoc ego patrociniõ ac benignitate magnorū hominū illi de meliore nota comēdatus, libenter & ex animo feci, ac nulla certe maiore q̄ cognoscēdã adhuc minime uastatã Pannoniã, ac ornandã Reipub. literarię causa feci. Rectã Vienna Budã, quæ regni caput, atq; adeo Pannoniã regū definita ac summa sedes est, descendimus, regnū hoc adhuc fartum tectū uidimus: legatus ibi negotiorū suorū rationē summa cura habuit: mihi uero, ne succisuis horis planē nihil agerem, inspiciendã isthic Bibliothecã beneficio sereniss. ac inculpatiss. reginæ Mariæ potestas facta est. Quid multis? Inspexi libros omnes. Sed quid libros dico, quot libros tot etiã thesauros isthic inspexi, Dñi immortales, q̄ iucū dum hoc spectaculū fuisse quis credat? Tunc certe nō in Bibliotheca, sed in Iouis gremio, quod aiunt, mihi esse uidebar. Tantum erat hic antiquorū, Græcorū simul & Hebraicorū uoluminū, quę Matthias ille rex, capta iam Constantinopoli, euerisq; multis alijs amplissimis Græciã urbibus, ex mediã Græciã inæstimandis sumptibus cõmerat, ac tanquã mancipia ex barbarorū catastis atq; cõpedibus receperat. Tantum erat hic latinorū librorū, & ueterū & recentiorū, procul tamen ablegatis omnibus sophisticis, ut nusquã alibi, quod ego quidē sciam. Siquidem Matthias rex (quē recte librorū helluonē appellaueris) quatuor insignes librarios Florētiã magnis impendijs alebat, quorū is unus & unicus labor erat, ut omnes melioris notæ autores & Græcos & Latinos, quos cõmodum ex Græciã habere nō poterat, exscriberent. Nam ipsa typographice, ut exigua sunt omniū rerū principia, nōdū tã late patebat: nec tã alte radices egerat, ut ardentiss. illis & uere regijs uotis regis omniū excellentissimi satisfacere posset. Vidimus isthic (id q̄d ex syllabo nostro recensere possumus) & oculata fide uidimus integrū Hyperidē cū locupletiss. scholijs, librū multis etiã censibus redimendū. Vidimus grandē librū apostolicorū canonū, opus incomparabile. Vidimus Theodoretū Cyrēsem in Psalteriū integrū. Vidimus Chrysofomi, Athanasij, Cyrilli, Naziãzeni, Basilij magni, Gregorij Nysseni, Theophanis, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcū monachū, cognomento Anachoritã. Obmitto Poetas, Oratores, Philosophos, atq; Historicos, quorū hic immēsã uim inspiciere licuisset. Vidimus autores Græcos innumerabiles, infinita q̄ in Poetas ferè omnes cõmentariã nemini do-

Ludouicus rex Pannoniæ

Buda

Maria regina Pannoniæ, Ludouici uxor

Bibliotheca, regis Matthiasi

Libri qui in Budesi Bibliotheca ante Turcorū impressionē extabant

Hyperides

Theodoretus, in psalterio

etorum, aut paucis omnino antea uisa. Sed quod Cicero de coniuratis dixit, uixerunt, quos iam sublatos esse significare uoluit: Ita recte diximus nos uidisse, quippe quæ uerear ne possimus ullo unquam tempore uidere aut consequi. O Turcorum immanitatem, o barbarorum efferatam insaniam, o bonorum studiorum *πανοληδρια*. Adeo, cum uniuersa Pannonia (quæ cum adhuc esset inoffensa, poterat omnibus omnium bonarum rerum dotibus nullum non quantumuis celebre regnum in contentione prouocare) miseris etiam modis hæc uere aurea Bibliotheca perijt, interiit, ita ut quoties illius mihi in mentem uenit (uenit autem sæpissime) toties etiam Vergilianum hoc occurrat, Quis talia fando Temperet à lachrymis.

Pannonie
quondam præ
stantia

Brassicanus li
bros aliquot
à Ludouico
rege opt. con
secutus

Quos libros
in lucem datu
rus sit

Saluianus epi
scopus Massy
liensis

Catalogi uiro
rum illustrium

A. Gellius li
bro 6. Cap. 17
A. Marcelli
nus lib. 22

Oculi dolo
rem augent

Mallet ego, sic me dii ament, hic omnium obliuisci quæ meminisse. Interea tamen animum meum utcumque consolari soleo, quod ex munificentia atque liberalitate optimi regis LUDOUICI quosdam graecos autores consecutus sum, nec protritatos, nec etiam aspernandos. Id quod ubi in lucem fuerint editi, quemadmodum dijs bene uolentibus edent breui, res ipsa indicabit. Absit omnis circulatoria iactatio, absint magna promissa: nos in utriusque literaturæ disciplinistam nostros quæ externos scriptores tales inuulgabimus, tales orbi dabimus, tales studiosorum gremijs imponemus, ut omnes quidem admirari, nemo uero pro dignitate satis laudare, ornare quæ possit. In presentiarum autem, ut ex latinis gustum aliquem eruditis præbeam, Saluianum episcopum Massyliensem eruditissimum, sub tuo, hoc est doctissimo, episcopi, ac principis benignissimo, nomine prodire uolui, Saluianum inquam & restitutum, & è densissimis tenebris erutum, in quo unico licebit intelligere quantum in alijs eiusdem integritatis ac eruditionis proceribus amiserimus. Quanquam autem ex Catalogis uirorum illustrium scriptis ab Hieronymo, Gennadio, Isidoro, ac Ildesonso (qui scripti etiamnum, necdum peruulgati apud nos habentur) ad hæc ex innumera illa ueterum scriptorum nomenclatura, qua Plutarchus, Athenæus, Pausanias, Suidas, Laërtius, Pollux, Stephanus, atque alij subinde utuntur, satis appareat quantum optimorum utriusque lingue autorum interierit, & A. Gellius scribat Alexandria milia uoluminum septingenta per milites combusta esse. Ioannes item Zonaras cognomento Monachus, graecus ille quidem atque synceræ fidei historicus referat Byzantium sub Zenone centum & uiginti librorum milia grauissimum incendio periisse: ego tamen iureiurando affirmare ausim nos hac etiam infelicissima ætate longe plus dispendij accepisse, quæ uel cogitatione consequi aut oratione possit aliquis exprimere: quippe qui Budensem Bibliothecam, quam do in rem presentem uentum est, non semel excusserim, & exactissima diligentia inspexerim, & iam infelicissime, nec sine magno Christianorum omnium malo perditam atque deletam esse compertissimum habeam. Augent dolorem oculi, quod uere dixit Cicero, qui ea quæ cæteri audiunt, aliquando uiderunt: nec auertere ab illa incredibili pernicie, siue, ut uerius dicam, internitione cogitationem sinunt. Sed
dolori

dolori satis datū sit, quandoquidē reparari nullo pacto potest, id quod ita misere perijt, & quod ab ipsis etiam hostibus miserationem extorquere debuisset. Ad Saluianū nostrū, imò tuū potius redeo, in cuius laudibus, quæ sunt amplissimæ, ordine prædicandis ταυτόμ παράχομεν (liceat enim nobis ipsdem uerbis uti, quibus Chrysostomus usus est in eruditissimo illo encomio Ignati) οἷον ἄμ εἴτις εἰς λαμῶνα εἰσελθὼν καὶ πολλὰ μὲν πλὴν ξοδωνίαμ ἰδὼν, πολὺ δὲ τὸ ἴομ, καὶ τὸ κρίνομ ἡσυχίαν, & ἕτερα ἃ ἤρην ἀνδρῶν ποιήσῃ, τὴν δὲ διάφορα, ἀπορησῇ, σαι τὶ πρῶτομ ἰδῇ, τὶ δεύτερομ, ἐκάστῃ πῶμ ὀρομένωμ πρὸς ἑαυτὸ καλῶντος τὰς ὁψας, &c.

Quid enim primum in eo admirer, quid postea comprobem, quid postremo laudibus inæstimandis uehendum arbitrer, planè sum animi dubius, nisi satis laudatum existimes, si tantum nobiles illos uersus illi tribuas,

ἀνδρῶν σαλβιανὸς μὲν ἐνὶ πρῶτοῖσι λεγέσθω καὶ πύματ' ὁ, καὶ μέσθ' ὁ γὰρ πρὸς ἐξῆς αὐτῶν ἀνδρῶν.
 Principio si ad uitæ sanctimoniam & inculpatissimā integritatē respicias, quis hoc Saluiano uel sanctius, uel incorruptius de ijs omnibus rebus quas maxime cōueniebat esse sublatas è medio, scripsit? Quis Christianos sibi peruerse blādiētes, ita nominis sui rationē habere admonuit? Quis ita probabilibus argumentis docuit nos, omnes tandem calamitates, pericula, & excidia non à deo pati, sed nostro uitio, stultitia atque peruersitate mala tanquam Cæcias nubes in caput nostrum aduocare. Id quod & Iupiter ille Homericus conqueritur,

Ω πόποι, οἷον Δὴ νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται
 ἐξ ἡμέωμ γὰρ φασὶ κακ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
 σφῆσιμ ἀτασθαλίησιν, ἢ πέρ μορόμ, ἄλγε' ἔχουσι.

Iam quis planius ostēdit nullos omnino homines ita summi sui imperatoris præcepta uel minima illa pro nihilo ducere atq; Christianos? Quis certius probauit nos esse reliquis omnibus utcūq; barbaris, & incultis gētibus improbiores: q deū etiā ipsum incredibili pietate singulis expositū, inuitū & nolētē (utcūq; perditū simus) in perniciē nostrā nō aliter q̄ Thessalæ mulieres lunā è cælo deducētes excitamus. Omitto q̄ grauius ille diuites ac potētes in ordinē redigat, q̄ illos de cælo detrahat, q̄ officij sui meminisse doceat, quādo ex ijs turpissima uiuēdi exēpla, si sint impotētes & improbi, in uniuersos omniū mores defluāt. Rursus q̄ solícite pauperū, hoc est innocentie causam agit: quā unū aliquē ex multis omnibus flagitijs coopertū, nō nominatim perstringit, sed ita alloquit, ita corripit, ut fermè cū omnibus loqui uideat: quoniā de uitij ijs loquit, quæ nescio an nō in omnibus abūde reperiri possint: probat autē non tantū apposite sacrarū literarū præsidio, uerū etiam feliciter quicquid semel instituit: & ut in castigando mirus est artifex, ita & in docendo formādoq; magister est acerrimus. Adhæc suæ ætatis excidia quædā, & post excidia etiam crescentia uitia sic ob oculos ponit, sic luculēter exponit, sic historica fide narrat, ut mihi uidere uidear hoc cor-

Theocriti
 uersiculi de
 Ptolemao,
 paulisper im-
 mutati

rūptissimū seculum tanquam in tabula graphice expressum: adeo strenue à nobis desudatum est, ne superiorum etiam ætatum peruersissimis hominibus uideremur ex aliqua parte esse meliores. Socratis autē Platonici sententiam de cōmunibus uxoribus atq; liberis, utcūq; ab Attico Græco philosopho defensam, nemo, quātum ego quidem iudicare possum, uel uerius confutauit, uel rectius eueri posse prorsus inuictis ac honestis, argumentis ostendit. Atq; hæc ad iudiciū integritatemq; summi scriptoris attinent. De eruditione modis omnibus absoluta nemo rectius iudicabit, q̄ qui libros illius legerit, meditataq; diligentia non semel euoluerit. Sacras certe literas sic accōmodate, sic eleganter, ubicunq; tandem usus erat, inseruit, ut fidei multum autoritatis accederet, elegantia uero atq; uenustati nihil interea gratia uel dignitatis decederet, ut uere possim hoc Lucilij de illo dicere, Quam lepidæ lexas compositæ, ut Tesserulæ omnes.

Sermo scholasticus

Gennadius illi sermonem scholasticū & apertū tribuit, quo nomine mirū in modū cōmendari meretur. Si apertus est (ut est egregie dilucidus) quæ maior illi laus accedere potuisset: quoniam summa uirtus orationis est perspicuitas: si scholastico sermone præcellit, neq; hoc uulgare, aut aspernandū fuerit ornamentū, præcipue si ita nitidū, si purū, si eruditū ac explicatum sermonē Gennadius intellexerit. Nā nihil minus est illius oratio q̄ scholastica, si ita inelaboratā, frigidā, ac eruditis auribus minime ferendā uelis intelligere. In alijs sui aut paulo superioris seculi scriptoribus, Seuerino cognomēto Boethio, Cassiodoro, Claudiano, Mamercio episcopo Vienēsi, Sidonio Apollinari, Euodio, ac alijs nōnullis nō ubiq; puritatē latini sermonis agnoscimus: in hoc nostro planē nihil est qd ferri nō possit, nisi quod paucis quibusdā dictionibus suo seculo, ut puto, familiaribus raro admodū utit: atq; ita utit, ut nō ingenij, sed ætatis suæ uitio usus esse uideat. Et cū reliquis Gallicis peculiaris sit quædā grandiloquentia, illius oratio sic est cōstituta, ut nusquā supra modū assurgat, nusquā in illa emineant uenæ, nusquā ossa numerent, sed temperatus ac bonus sanguis impleat omnia mēbra: deniq; uos ipsos & robur tegat, & uenustas cōmedet. Quāobrem, ut illū ipsum nō arbitror omnibus esse præferendū: ita neminē etiā ex illis antiquioribus illi præfero. Quippe qui & erudita pietate, & iuxta pia eruditione, summos etiā illos antistites (neminē autē in inuidiā uoco) multis stadijs præterierit. Ne uero uel impudētius de illo iudicare, uel arrogātius pronūtiare uidear, exponā ordine, quāta ille felicitate atq; dexteritate scribendi usus sit. Verū itaq; iudiciū & attentā dei prouidentia asserturus, nō tantū sacrarū literarū munimentis, uerū etiā omniū meliorū artium præsidijs utit: & in hunc modū utit, ut dubites an fortior sit in demoliendis impiorū argumentis, q̄ expeditus in nostris astruēdis: qui certe nerui, ut Lactantio Firmiano, ita & multis alijs defuisse uident. Ad hæc, ut multa paucis colligā, quis ordinis elegantiam,

IN SALVIANVM PRÆFATIO

tiam, quis exquisitos trāsitus, quis explicatissima argumēta, quis felicis, epī
phonemata, quis annominatiōes festiuas, quis suasorij generis oēs partes,
quis cōtētiones arduas, nec minus iucūdas, quis sentētias graues, quis excla
mationes uehemētis, quis insignia antitheta, quis instructis, dilēmata, q̄s
Isocratis omnia schemata, tāta felicitate, copia, simul ac uenustate exhibuit?
Intelligis optime princeps ac idē huius atatis episcoporū incōparabile or
namētū, nisi fallar, qualē ad te scriptorē quibusue dotibus adornatū mittā:
sed lōge cōmēdatiorē tibi futurū, si pro mea depređicatione, q̄ minime uel
eruditioni, uel sanctimonie illius satisfecit, hūc ipsum id q̄d perpetuo cōsue
uisti, p̄legeris. Neq; em̄ ignoramus utcūq; tacitū hoc esse cupias, quātū stu
dij sacris illis & uere bonis autoribus impēdas, ut si multi essent tui similes
episcopi, futurū equidē aliquādo sperarē, ut & res Christiana trāquillior es
set, & principes Christiani aliquādo sui officij uellēt meminisse. Nūc cū, ne
scio qua tādē Ate, oīa permiscēte, nulla planē sit omniū ordinū cōcordia, ne
mini certe mirū uideri debet, si tyrānus interea Turcus nobis aut stertētib.
aut nusq; nisi ad itestina discordiā exp̄gefactis, exurit uillas, incēdit pagos,
abigit pecora, p̄terit segetes, cōstuprat uirgines, infantes iterimit, senes occi
dione occidit, trahit ī captiuitatē iuuenes, diripit tēpla, latrocinij ac pređa
tionibus omnia uastat atq; cōfundit. Et q; merito debebat omniū bonorū
animos pmouere, nihil aliud agit, q̄ ut Christi gloriā ab ipsis radicibus &
pinus in morē, quod aiūt, euertat: Christianosq; oēs nō tātū à nominis sui
possessione, quā metuo, ne bona pars iā amiserimus, uerū etiā à religionis
honestis, cultu, cui iam pauci sumus addicti, semel abducatur. Digressus sum
aliquantisper, sed ut causæ ratio, uitæq; tuæ inculpata synceritas desydera
bat, quæ lōgius etiā diuerticulū excusare poterat. Nūc, Saluianū tuū accipe,
princeps optime, tuū in quā, tibi tuoq; felicissimo nomini inscriptū: quē si ti
bi, uti iure optimo meret, placuisse intellexero, curabo quanta fide potero,
ut & alia quæ adhuc in Bibliotheca nostra sunt innumera, & præcipue græ
ca, nempe Chrysostomi diuersa in sanctos encomia, Origenis librorū Epi
tome, per Gregorium Theologū & Basiliū magnū digesta, Seueriani Ga
balorū Episcopi in Genesim conciones XIII, Gregorij Nysseni in Ge
nesim enarrationes, Basiliij Magni Hexaëmeron integrū, & lōge copiosius
q̄ uel ab Argyropylo, uel ab Eustachio ad Syncreticā Germanā in linguā
latinā cōuersum sit, Nazianzeni ac Basiliij multa nūquā adhuc uisa uel edi
ta, Philonis libri tres πρὸ τῆς βίβλου μωσέως, & eiusdē alter, qui inscribit, βίβλος πλιν
κῆ ὁ πρὸς τῆς τωσὶ φ, ad hæc liber eiusdē, cui titulus est, πρὸς ἀρετῶν, ἢ τὴν ἀνδρεί
αν καὶ εὐσεβείαν, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ μετανοίαν, &c. sub tui nominis auspicio ad
cōmunē omniū utilitatē in lucē ueniant. Felicem te profecto, tua si bona no
ris: hoc est, si uideas tuo fauore ac beneficio tantum commodorum ad stu
diosos atq; doctos omnes promanasse: feliciorē autē multo, si & alia græca,
quæ

Christopho
rus à Stadion
episcopus Au
gustensis

Turcorū in
estimanda ty
rannis

Græci libri
nōdum inuul
gati in Biblio
theca Brassie
cani

P R A E F A T I O

quæ ad meliorum artium cognitionem attinent, tibi nominatim inscripta, nuncupataq; inuulgauero: hoc est, Procli, Io. Philoponi, cognomento Grammatici, ac Manuelis Moschopuli cōmentarios in Hesiodū, ad hæc in Opiani halieutica cōmētarios utilis. Iamblichū Chalcidēsem philosophū in rebus Pythagoricis, eiusdē protrepticæ orationes, Diodorū Siculū in historijs, non illis quidē quas Pogius latinis fecit: Arithmeticam & Geometriā Nicomachi, Heronis Alexandrini librū *περὶ βελοποιίας*, & Græci autoris innominati libros uere aureos x x de re rustica: ac alia præterea multa, quæ nunc cōmemorare nolo, ne uidear librariæ meæ supellectilis, forte non ita contemnendæ, catalogū contexere: nam & de latinis planè nihil hic dicimus, quorū adhuc apud nos est, ut ille ait, Beata pleno Copia cornu. At me tandē longe felicissimū optime princeps, si cōsecutus fuero id quod institui: quod certe fiet si Saluianū iam tuū, & me qui iam olim in ære tuo sum cū Hendecasyllabis nostris, nō ita felicibus, etiā atq; etiā cōmendatos habueris. (Quæadmodū etiā doctissimū atq; optimū patrē meū D. Ioannem Brassicanū, iam inde ab ineunte ætate, tanquā iisdē studiorū sacris tecum initiatū, & amasti synceriter, & perpetua benignitate subleuasti.) Quare, & dignitatē splendoremq; tuū ornabis, & studijs ferè iacētibus signum quoddā tanquā Pharū aliquā turrim eriges, & me in hoc uere ferreo seculo tua autoritate defendes, testimonio prouehes, benignitate ad edēda etiam alia maiora excitabis. Vale principū excellentiss. Episcoporū doctiss. ac inter utrosq; optime, Viennæ Austriæ, Martij die I, Anno M. D. XXX

Io. Brassicanus

R. D. CHRISTOPHORO EPISCOPO AVGVSTENSI, IOannes Alexander Brassicanus ijs Hendecasyllabis diuum Saluianum inscribit atque dedicat.

Saluus incolumisq; Saluianus
Exemptus tenebris, situq; turpi
In lucem uenit omine auspicato.

Saluus incolumisq; Saluianus
Clausus carcere, & impeditus arcto
Nuper compede, prodit expeditus,
Iam dextro Ioue, tum bona salute
Tandem ad se redit ille Saluianus.

Saluus incolumisq; Saluianus
Magnus scriptor, Episcopus probatus
Antiquum reparatus in decorem
In lucem uenit omine auspicato.

Saluus incolumisq; Saluianus
Vitæ regula, Episcopus magister

Dignus

HENDECASYLLABI

Dignus nomine & hoc honore dignus,
 Amico, medicoꝝ conuocato
 Herbis Brassica & hic tuis petitis,
 Herbis quas Cato maxime approbat,
 Dijs sit gratia, mortuus reuixit.

Saluus incolumisꝝ Saluianus
 Scriptorum decus elegantiorum
 In lucem uenit omine auspicato.

Saluus incolumisꝝ Saluianus
 Dignus quem studijs modisꝝ cunctis
 Mirentur, celebrent, legant frequentes
 Quot sunt aut alijs erunt in annis
 Magni iudicio, & uiri periti.

Seculi Christophore, o tui perenne
 Sydus, & studijs decus perenne
 Rectis, hunc precor accipe explicata
 Fronte, hunc delitias tuas putabis,

Illum plus oculis tuis amabis
 Meras delitias meros lepores,
 Inscriptum simul & tibi dicatum
 Saluum incolumemꝝ Saluianum.

Gemma Christophore o tuæ æuitatis,

Vera nobilis eruditione
 Clara nobilis & domo, & parentum
 Rectis moribus undecunꝝ magne,

Nunc pro mæonio uides Poëta
 Semper consilio deum potenti
 Coniungi paribus pares amicos.

Quod si grandia sensa, & expoliturum
 Dicendi genus undecunꝝ terse
 Quæras, hoc dabit ille Saluianus
 Et dextra simul & manu sinistra
 Saluus incolumisꝝ Saluianus.

Quod si iudicium dei æuiterni
 Curam perpetuam, piumꝝ amorem,
 Qualem crimina nostra uix merentur
 Quæras, hoc dabit ille Saluianus,

Magna, Iuppiter, & bona salute
 Saluus incolumisꝝ Saluianus.

Quod si tempora & hæc male inquinata

Viuo

HENDECASYLLABI

Viuo picta colore, & eleganter
Præfenti quasi reddita in theatro
Attentis oculis uelis uidere,

Hoc dulci semel explicabit ore
Iam uere integer ille Saluianus.

Mella hæc Nestoris æstimabis esse
Nepenthes Helenæ æstimabis esse:
Tam curas adimit, leuatq; amaras
Dictis, quis nihil est magis uenustum,
Præ quis sint Casiæ & rosæ inuenustæ,
Saluus incolumisq; Saluianus.

At tu signa animi dabis benigni,
Si totis animis amare pergas
Per quem præsidio tuo est dicatum
Certum *μνημόσυνον* tui clientis,
Vitæ redditus & suo nitenti
Saluus incolumisq; Saluianus.

GENNADIUS PRESBYTER, IN CATALOGO
VIRORVM ILLUSTRIVM.

Saluianus Massyliensis presbyter, diuina & humana literatura instru-
ctus, & ut absq; inuidia loquar, Episcoporum magister, scripsit scholastico &
aperto sermone multa, ex quibus ista legi,

De uirginitatis bono, ad Marcellum presbyterum Lib. III

Aduersus auaritiam, Lib. IIII

De præfenti iudicio, Lib. V

Et pro eorum merito satisfactionis, ad Salonium Episcopum Lib. I

Expositionis extremæ partis Ecclesiasticis, ad Claudianum Episcopum
Vienensem Lib. I

Epistolarum Lib. I

In morem Græcorum de principio Genesis usq; ad conditionem homi-
nis composuit uersu quasi Hexametro Lib. I

Homilias Episcopus factus multas, Sacramentorum uero, quantas nec
recordor: uiuit usque hodie in senectute bona.

I O V I A N V S P O N T A N V S

Saluianus Gallicæ gentis Episcoporum magister de Christo ita scripsit, re-
busq; Christianis, ut nihilominus historias plurimas, resq; temporum il-
lorum gestas, ipsdem & cõiunxerit, & inter differendum explicauerit. Dum
enim Dei Opt. Max. res, mysteriaq; admirabilia comprobare nititur, &
suorum & præteritorum temporum res in exemplum adducit.

SALVIANI MASSYLI

ENSIS EPISCOPI DE VERO IUDICIO ET PRO

uidentiā dei, & ipsius gubernatione hominum & rerum
mundi huius. libri octo, ad sanctum Salo
nium episcopum Viennensem.

PRO O E M I V M.

ANCTO Episcopo Salonio, SALVIANVS Episco
pus in domino salutem. Omnes admodum homines,
qui pertinere ad humani officij culturam existimarunt, ut
aliquod linguarum opus studio ingeniorum excuderet,
id spiritali cura elaborarunt, ut siue utiles ac probas, siue
inutiles atque improbas materias sibi delegissent, seriem
tantum rerum nitore uerborum illustraret, causisque ipsis quas loqui uellent
loquendo lucem accenderent. Itaque ad hanc se partem ex utroque genere li
terarum scriptores mundialium negociorum plurimi contulerunt, non satis
considerantes quam probabilibus materijs se impenderent, dummodo ea
quaecumque dicerent, aut compto, aut blando carmine canerent, aut luculen
ta oratione narrarent. Omnes in scriptis suis causas tantum egerunt suas, &
proprijs magis laudibus quam aliorum utilitatibus consulentes, non id fa
cere adnisi sunt ut salubres ac salutiferi, sed ut scholastici ac disertii haberen
tur. Itaque scripta eorum aut latinitate sunt tumida, aut falsitate infamia, aut
uerborum sceditatibus sordida, aut rerum obscenitate uitiosa: ut uere cum
ingeniorum tantum laudem cupientes tam indignis rebus curam impen
derent, non tam illustrasse mihi ipsa ingenia, quam damnasse uideantur. Nos autem qui rerum magis quam uerborum amatores utilia potius quam
plausibilia sectamur, neque id quaerimus, ut in nobis inania seculorum orna
menta, sed ut salubria rerum emolumenta laudentur: in scriptiunculis no
stris non lenocinia esse uolumus, sed remedia, quae scilicet non tam ocio
forum auribus placeant, quam aegrotorum mentibus profint, magnum ex
utraq; re caelestibus donis fructum reportaturi. Si enim haec salus nostra
sanauerit quorundam non bonam de deo nostro opinionem, fructus non
paruus erit quod multis profui. Sin autem id non prouenerit, & hoc saltem
ipsum infructuosum non erit quod prodesse tentauit. Mens enim

boni studij ac pie uoti, etiam si effectum non inuenerit
cepti operis, habet tamen premium uolun
tatis. Hinc ergo exordiar.

2 LIBER

*Schola huius, in R. C. de la
maison*

*Qui ingenia
sua danarint.*

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE VE-
RO IUDICIO ET PROVIDENTIA
DEI, LIBER PRIMVS.

INCURIOSVS à quibusdā & quasi negligens humanorum actuum deus dicitur, utpote nec bonos custodiēs, nec coercēs malos, & ideo in hoc seculo bonos plerūq; miseros, malos beatos esse. Sufficere quidem ad refellenda hæc, quia cū christianis agimus, solus deberet sermo diuinus. Sed quia multi incredulitatis paganicæ aliquid in se habent, etiam paganorum forsitan, electorū atq; sapientum, testimonijs delectarentur. Probamus igitur ne illos quidem de incuriositate ac negligentia ista sensisse, qui uerē religionis expertes nequaquam utiq; deum nosse potuerunt, quia legem per quam deus agnoscitur nescierunt. Pythagoras philosophus, quem quasi magistrum suum philosophia suspexit, de natura ac beneficijs dei differēs, sic locutus est: Animus per omnes mundi partes commeans atq; diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia uitam capiunt. Quomodo igitur mūdum negligere deus dicitur? quē hoc ipso scilicet fati diligit, quod ipsum se per totū mundi corpus intendit. Plato & omnes Platoniorum scholæ moderatorem rerum omnium confitentur deum. Stoici eum gubernatoris uice intra id quod regat semper manere testantur. Quid potuerunt de affectu ac diligentia dei rectius religiosiusq; sentire, quàm ut eū gubernatori similem esse dicerent? Hoc utiq; intelligentes, quod sicut nauigans gubernator nūquam manum suam à gubernando, sic nunquam penitus curam suam deus tollit à mundo. Ac sicut ille & auras captans, & saxa uitans, & astra suspiciens, totus sit simul tam corporis quàm cordis officio operi suo deditus. Ita scilicet deum nostrum ab uniuersitate omnium rerum, nec munus dignantissimæ uisionis auertere, nec regimē prouidentiaē suæ tollere, nec indulgentiam benignissimæ pietatis auferre. Vnde etiam illud fabulose mystico autoritatis exemplo, quo se nō minus philosophum Maro probare uoluit quàm Poëtam, dixit, Deum nāq; ire per omnes Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum. Tullius quoq;: Nec uero deus ipse, inquit, qui intelligitur à nobis alio modo intelligi potest, quàm mens soluta quædam & libera & segregata ab omni concretionē mortali, omnia sentiens & mouens. Alibi quoque: Nihil enim, inquit, præstantius deo: igitur mundum regi necesse est. Nulli igitur naturæ obediens aut subiectus deus: omnē ergo regit ipse naturam, nisi forte nos uidelicet sapientissimi ita sentiamus, ut eum à quo omnia regi dicimus, & regere simul & negligere credamus. Cum ergo omnes

Pythagoras

Plato in Timæo

Gubernatori similis deus

Maro in Georgicis

Tullius de natura deorum.

omnes etiam religionis expertes, & quadam necessitate compulsi, & sentiri omnia à deo, & moueri, & regi dixerint: quomodo nunc eum incuriosum quidam ac negligentem putant, qui & sentiat omnia per subtilitatem, & moueat per fortitudinem, & regat per potestatem, & custodiat per benignitatem. Dixi quid de maiestate ac moderamine summi dei principes & philosophiæ simul & eloquentiæ iudicarint. Ideo autem nobilissimos utriusque artis magistros protuli, quo facilius uel omnes alios idem sensisse, uel certe sine autoritate aliqua discessisse monstrarem. Et sanè inuenire aliquos, qui ab istorum iudicio discrepauerint, præter Epicureorum, uel quorundam Epicurizantium deliramenta non possum: qui sicut uoluptatem cum uirtute, sic deum cum incuria ac torpore iunxerunt, ut appareat eos qui ita sentiunt sicut sensum Epicureorum atque sententiã, ita etiam uitia sectari. Non puto, quod ad probandum nunc rem tam perspicuam etiam diuinis uti in hoc loco testimonijs dei debeamus, maxime quia sermones sacri ita abunde & euidenter cunctis impiorum propositionibus contradicunt, ut nedum sequentibus calumnijs eorum satisfacimus, etiam ea quæ supradicta sunt plenius refutare possimus. Aiunt igitur à deo omnia prætermitti, quia nec coherceat malos, nec tueatur bonos, & ideo in hoc seculo deteriorem admodum statum esse meliorum: bonos quippe esse in paupertate, malos in abundantia: bonos in infirmitate, malos in fortitudine: bonos semper in luctu, malos semper in gaudio: bonos in miseria & abiectioe, malos in prosperitate & dignitate.

Epicurei

Primum igitur ab ijs qui ita hoc esse uel dolent uel accusant, illud requiro: de sanctis, hoc est de ueris ac fidelibus Christianis, an de falsis & impostoribus doleant. Si de falsis, superfluum dolor, qui malos doleant non beatos esse: cum utique quicumque mali sunt, successu rerum deteriores fiant, gaudentes sibi nequitiae studium bene succedere. Et ideo uel ob hoc ipsum miserum esse debent, ut mali esse desistant, uindicantes improbissimis questionibus nomen religionis, & præferentes ad sordidissimas negociationes titulum sanctitatis: quorum negocijs si miseriæ comparentur, minus sunt miseri quam merentur: quia in quibuslibet miseris constituti, non sunt tamen tam miseri quam mali. Nequaquam ergo pro his dolendum, quod non sunt diuites ac beati, multo autem pro sanctis minus: quia quauis uideantur ignorantibus esse miseri, tamen non possunt esse aliud quam beati. Superfluum autem est, ut eos quispiam uel infirmitate, uel paupertate, uel alijs istiusmodi rebus existimet esse miseros, quibus se illi confidunt esse felices. Nemo enim aliorum sensu miser est, sed suo. Et ideo non possunt cuiusquam falso iudicio esse miseri, qui sunt uere sua conscientia beati. Nulli enim, ut opinor, beatiore sunt, quam qui ex sententia sua atque uoto agunt. Humiles sunt religiosi, hoc uolunt: pauperes sunt, pauperie delectantur: sine ambitione, am-

Suo sensu quis
que miser

bitum respūnt: inhonorī sunt, honorem respūnt: lugent, lugere gestiant:

2. Cor. 12 infirmi sunt, infirmitate lætantur. Cum enim inquit Apostolus, infirmo
 tunc potens sum. Nec immerito sic arbitratur, ad quem deus ipse sic loquitur: Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Nequaquam ergo nobis dolenda est hæc afflictio infirmitatum, quam intelligimus matrem esse uirtutum. Ita quæ quicquid illud fuerit, quicumque uere religiosi sunt, beati esse dicendi sunt: quia inter quantumlibet aspera nulli beatiores sunt, quam qui hoc sunt quod uolunt. Solent quamuis esse nonnulli, qui turpia atque obscæna sectantes, & si iuxta opinionem suam beati sunt quia adipiscuntur quod uolunt, re tamen ipsa beati non sunt, quia quod uolunt nolle debuerunt. Religiosi autem hoc cunctis beatiores sunt, quia & habent hoc quod uolunt, & meliora quam quæ habent omnino habere non possunt. Labor itaque, ieiunium, & paupertas, & humilitas, & infirmitas non omnibus sunt onerosa tolerantibus, sed tolerare nolentibus. Siue enim graui hæc siue leuia, animus tolerantis facit. Nam sicut nihil est tam leue quod ei graue non sit, qui inuitus facit, sic nihil est tam graue, quod non ei qui id libenter exequitur, leue esse uideatur, nisi forte antiquis illis priscae uirtutis uiris, Fabijs, Fabritijs, Cincinnatis graue fuisse existimamus, quod pauperes erant qui diuites esse nolebant, cum omnia scilicet studia sua, omnes conatus suos ad communia emolumenta conferrent, & crescentes Reipublice uires priuata paupertate ditarent. Nunquid parcam illam tunc agrestemque uitam cum gemitu & dolore tolerabant? cum uiles ac rusticos cibos ante ipsos quibus exercebantur focos sumerent, eosque ipsos capere nisi ad uesperam non liceret. Nunquid ægre ferebant, quod auara illos à diuite conscientia auri talenta non premerent, cum etiam argenti usum legibus cohercerent? Nunquid illecebre & cupiditatis poenam putabant, quod distenta aureis nummis marsupia non haberent, cum patritium hominem, quod ad decem usque argenti libras diues esse uoluisset, indignum curia iudicaret? Non despiciebant tunc puto pauperes cultus, cum uestem hirtam ac breuem sumerent, cum ab aratro arcesserentur ad fasces, & illustrandi habitu consulari, illis fortasse ipsis quas assumpturi erant imperialibus togis madidum sudore puluerem detergerent. Ita quæ tunc illi pauperes magistratus opulentam Reipublice habebant: nunc autem diues potestas pauperem facit esse Reipublice. Et quæ rogo insania est, aut quæ cæcitas, ut egestuosa ac mendicante Reipublice diuitias posse credant stare priuatas? Tales ergo tunc ueteres Romani erant, & sic illi tunc contemnebant diuitias, nescientes deum, sicut nunc non spernunt sequentes dominum. Quamquam quid ego de illis loquor, qui cura imperij propagandi, contemptum propriæ facultatis ad publicas opes conferebant: & licet priuatim pauperes essent, diuitijs tamen abundabant communibus: cum etiam Græci quidam sapientiæ sectatores

tores sine ullo publicæ utilitatis affectu, propè omni se rei familiaris usu, assequendæ gloriæ auiditate nudauerint. Nec solum hoc, sed etiam usque ad contemptum doloris ac mortis, doctrinæ suæ culmen erexerunt, dicentes scilicet etiam in catenis atq; supplicijs beatum esse sapiëntem. Tantam uim uirtutis esse uoluerunt, ut non possit esse unquam uir bonus nisi beatus. Si ergo illi à quibusdam nunc etiam sapientibus uiris miseri nõ putantur, qui nullos laboris sui fructus nisi ex præsentis tantum laude capiebant: quanto magis religiosi ac sancti uiri miseri non putandi sunt, qui & præsentis seculi oblectamenta capiunt, & beatitudinis futuræ præmia consequuntur. Dixit quidam ex istis de quibus querimur, cuidam sancto uiro secundum ueritatis regulam sentiënti, id est quod deus omnia regeret, ac pro humano genere necessariam moderationem suam & gubernaculum temperaret. Quare ergo, inquam, tu infirmus es, hoc utiq; iudicio: hoc est si deus ut putas in hac præsentis uita omnia regit, si deus cuncta dispensat, qua ratione fortis ac sanus est homo quem peccatorẽ scio: & tu infirmus, quem sanum esse non ambigo? Quis tam profundi cordis uirum non admiretur, qui merita religiosorũ atq; uirtutes tam magnis retributionibus dignas putat, ut in præsentis hac uita carnes atq; fortitudines corporum, præmia putet esse debere sanctorum? Respondeo igitur non unius tantum religiosi nomine, sed uniuersorum. Quæris igitur quisquis ille es, qua ratione infirmi sunt sancti uiri. Respondeo breuiter, quia ideo sancti uiri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti uix esse possunt. Opinor enim omnes omnino homines cibus ac poculis fortes esse, infirmos autem abstinentia, ariditate, ieiunijs. Nõ ergo mirum est, quod infirmi sunt, qui usum earum rerũ respuunt, per quas alij fortes fiunt. Et est ratio cur respuant, dicente Paulo apostolo de se ipso: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar. Si infirmitatem corporis appetendam sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter euitat? Si fortitudinẽ carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit? Hæc ergo ratio est quæ homines Christo dedit. Sed infirmi sunt. Et uolunt esse. Absit autem ut hoc argumento religiosos putemus à deo negligi, per quod confidimus plus amari. Legimus Timotheum apostolum carne infirmissimum fuisse, nunquid negligebatur à domino, aut ob infirmitatem Christo nõ placuit, qui ad hoc infirmus esse uoluit ut placeret? quẽcũq; etiã ipse apostolus Paulus licet nimis iam infirmitatibus laborantem, non tamen nisi pusillulũ uini sumere ac delibare permisit. Hoc est, ita eum uoluit infirmitati suæ consulere, quod noluit tamẽ ad fortitudinẽ peruenire. Et hoc cur ita? Cur? Absq; dubio nisi quia, ut ipse dicit, Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis illa faciatis. Non imprudenter quidam hoc loco dixit, quid si re-

Fortes & infirmi

1. Cor. 9

1. Tim. 5

Gal. 5

8 pugnante corporis fortitudine, quæ optamus facere non possumus? *Infirmi-*
tas *8* mādum nobis sit carne, ut optata faciamus. Infirmitas enim carnis, inquit,
carnis uigorem mentis exacuit: ut affectis artubus uires corporū in uirtutes trans
 ferantur animorum, non turpibus flammis medullæ æstuent, non male sa
 nam mentem latentia incentiua succendant, non uagi sensus per uaria oble
 ctamenta lasciuiant: sed sola exultet anima, læta corpore affecto, quasi ad
 uersario subiugato. Hæc ergo, ut dixi, religiosi uiris causa infirmitatis est,
 eamq; esse nec tu, ut arbitror, iam negas. Sed sunt fortasse, inquis, alia ma
 iora, id est quod multa in uita ista aspera atq; acerba patiuntur, quod capi
Captiuitas untur, quod torquētur, quod trucidātur. Verū est. Sed quid facimus quod
Tormenta & prophetæ in captiuitatem abducti sunt, & apostoli etiam tormenta to
 lerarūt? Et certe dubitare nō possumus, quod tunc deo maxime curæ erāt,
 cum pro deo ista paterentur. At forsitan hoc ipso magis probare te dicis,
 quod deus in seculo isto omnia negligat, & futuro totum iudicio reseruaue
 rit, quia semper boni omnia mala passi sunt & ferunt. Non infidelis qui
 dem uidetur assertio, maxime quia futurum dei iudicium cōfitemur: sed nos
 ita iudicandū humanum genus diximus, ut tamē etiā nunc omnia deum,
 pro ut rationabile putat, regere ac dispensare credamus: & ita in futurū iudi
 caturum affirmemus, ut tamen semper etiam in hoc seculo iudicasse docea
Gubernatio mus. Dum enim semper gubernat deus, semper iudicat, quia gubernatio
est iudicium ipsa est iudicium. Quot modis hoc uis probemus? ratione, an exemplis, an
Ratione testimonijs? Si ratione, quis tam expers humanæ intelligentiæ est, & huius
probat ipsius de qua loquimur ueritatis alienus, qui nō agnoscat & uideat pulcher
 rimum mundi opus, & inæstimabilem supernarū infernarūq; rerum ma
 gnificentia ab eodē regi à quo creata sit: quemq; elementorū fabricatorem
 eundem etiā gubernatorem fore: qui cuncta scilicet qua potestate ac maie
 state condiderit, eadem etiā prouidentia ac ratione moderetur. Præsertim
 etiā cum in his quæ humano actu administrantur, nihil penitus sine ratio
 ne cōsistat, omniaq; ita à prouidentia incolumitatem, quasi corpus ab ani
 ma uitā, trahant. Ideoq; in hoc mundo non solū imperia atq; prouincias,
 atq; rem ciuilem & militarē, sed etiā minora officia & priuatas domos, pe
 cudes deniq; ipsas, & minutissima quæq; domesticorū animantiū genera,
 non nisi humana ordinatione atq; consilio, quasi quadā manu & guberna
 culo cōtineri. Et hæc omnia sine dubio uoluntate ac iudicio summi dei, scili
 cet ut eo exemplo omne genus humanū particulas rerum & membra rege
 ret, quo ipse summū totius mūdani corporis gubernaret. Sed in principio,
 inquis, creaturarū hæc sunt à deo statuta atq; disposita. Cæterū patrata uni
 uersitate rerū atq; perfecta, remouit à se cunctā terrestrium curā, & ablega
 uit: laborem uidelicet forte fugiens à suo loco amādauit, & molestia fatiga
 tionis euitans, aut occupatus negocijs alijs, partem rerū reliquit, quia totum
 obire

obire non possit. Remouet igitur à se, inquis, curam mortaliū deus. Et quæ
 ergo nobis diuinæ religionis est ratio, quæ uel causa Christum colendi, uel
 spes propiciandi? Si enim negligit deus in hoc seculo genus hominum, cur
 ad cælū quotidie manus tendimus, cur orationibus crebris misericordiam
 dei quærimus, cur ad ecclesiasticas domos currimus, cur ad altaria supplica-
 mus? Nulla est enim nobis ratio precandi, si spes tollitur impetrandi. Vi-
 des ergo quàm stulta atq; inanis sit huius persuasionis assertio, quæ utique
 si recipitur nihil penitus de religione seruatur. Sed ad illud forte confugies,
 ut dicas nos metu futuri iudicij deum colere, & ideo omniū præsentium offi-
 ciorum cultu claborare, ut in die futuri seculi mereamur absolui. Quid ergo
 sibi uult apostolus Paulus, præcipiens quotidie in ecclesia ac iubens, ut offe-
 rantur iugiter deo nostro orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarū
 actiones: & hæc omnia quā ob causam? quam utiq; nisi ut ipse dicit, ut quie-
 tam & tranquillam uitam agamus in omni castitate. Pro præsentibus, ut ui-
 demus, domino supplicari iubet. Vtiq; non iuberet, nisi exorare confideret.
 Quomodo ergo aliquis pro obtinendis futuri temporis bonis, apertas dei
 aures: pro præsentibus autem clausas atq; obstructas putat? Aut quomo-
 do nos in ecclesia supplicantes, præsentem nobis salutem à deo poscimus, si
 audiendos nos penitus nō putamus? Nulla ergo nobis uota pro incolumi-
 tatibus ac prosperitatibus nostris faciēda: quin ut modestia supplicationis
 uocem conciliet postulantis, dicendū nobis est fortasse, Domine nō prospe-
 ritatē uitæ istius petimus, nec pro bonis præsentibus supplicamus: scimus
 enim aures tuas his obsecrationibus clausas esse, & auditū te ad preces hu-
 iusmodi non habere: sed pro his tantūmodo petimus quæ sunt futura post
 mortē. Esto igitur postulatio talis utilitate nō careat, quomodo ratione sub-
 sistit? Si enim deus à respectu huius seculi curā remouit, & postulantium
 precibus aures suas clausit: absq; dubio qui nō audit nos pro præsentibus,
 non audit etiā pro futuris: nisi forte credimus pro precum diuersitate aures
 suas Christum uel tribuere, uel negare: id est ut claudat eas cū rogātur præ-
 sentia, aperiat cū futura. Sed de his dicendum amplius non est. Tam stulta
 enim sunt & tam friuola, ut cauendū sit, ne id ipsum quod pro honore dei
 dicitur, iniuriā dei esse uideatur. Tanta quippe est maiestatis sacræ & tam
 tremenda reuerentiā, ut non solum ea quæ ab illis contra religionem hor-
 rere, sed etiam ea quæ pro religione nos ipsi dicimus, cum grandi metu ac
 disciplina dicere debeamus. Igitur si stulte atq; impie creditur quod curam
 humanarum rerum pietas diuina despiciat, ergo non despicit. Si autem
 non despicit, regit. Si autem regit, hoc ipso quod regit iudicat: quia regimen
 esse nō potest, nisi fuerit iugiter in rectore iudicium. Sed parū esse fortasse
 quispiā putet, quod hæc ratio declarat, nisi probet exēplis. Videamus qua-
 liter mūdum à principio deus rexit, & ita eum omnia semper gubernasse

1. Tim. 2

Ibidem

Maieſtatis ſacræ reuerentiā

Hoc ipſo
quod regit
iudicat
Probat ab
exemplis.

monstrabimus, ut simul etiam iudicasse doceamus. Quid enim scriptura
 Gen. 2 dixit: Formauit igitur deus hominē de limo terræ, & inspirauit in eum spi-
 raculum uitæ. Et quid postea? Posuit eum, inquit, in paradiso uoluptatis.
 Quid deinceps? Dedit scilicet legem, præceptis imbuit, institutione forma-
 uit. Quid autem post hoc secutū est? Præterijt homo mandatum sacrū, sen-
 tentiam subiit, paradysum perdidit, pœnam damnationis excepit. Quis nō
 in ijs omnibus gubernatorem deū uideat & iudicem? Cōstituit enim Adā
 in paradiso innocentem, expulit reum. In constitutione ordinatio est, in ex-
 pulsione iudicium. Quādo enim eum in loco uoluptatis posuit, ordinauit;
 quādo autē reum de regno expulit, iudicauit. Ergo hoc de primo homine,
 hoc est de patre. Quid de secundo, id est de filio? Factū est, inquit scriptura
 4 sacra, post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera domi-
 no. Abel quoq; obtulit de primitijs gregis sui, & de adipibus eius. Et respe-
 xit dominus Abel & munera eius, ad Cain uero & ad munera eius non re-
 spexit. Priusq; de euidentiori iudicio dei dicam, puto etiā quod in his quæ
 iam diximus quædam censura iudicij est. In hoc enim quod unius sacrificiū
 deus suscepit, alterius exclusit, euidentissime utiq; & de unius iustitia ac de
 iniquitate alterius iudicauit. Sed hoc parū est. Cum igitur futuro facinori,
 uiam sternens, fratrē in solitudinē trahit, secretis patrocinantibus scelus per-
 agit, impijssimus pariter & stultissimus, qui ad perpetrandū maximum ne-
 phas sufficere sibi credidit, si aspectus uitaret hominū, fratricidiū, deo teste,
 facturus. Vnde puto, quod hæc in illo iam tunc opinio fuerit, quæ nunc in
 multis est, deum terrestria nō respicere, & actus sceleratorū hominum non
 uidere. Nec dubiū est cū post facinus admissum, dei sermone cōuentus, ni-
 hil se de fratris cæde scire responderit: adeo inscium facti sui deū arbitraba-
 tur, ut crederet feralissimū nephas tegi posse mendacio. At aliter expertus
 est q̄ putabat. Nam deū a quo non existimauit uideri scelera cū occideret,
 sensit uidere cum damnaretur. Hinc nunc requirere uolo ab illis qui negant
 res humanas uel respici à deo uel regi, uel iudicari, an cuncta in his quæ di-
 ximus ediuerso sint. Puto enim quod præsens est, qui sacrificio interest, &
 regit qui Cain post sacrificia castigat, sollicitus est qui ab interfectore inter-
 fectū requirit, & iudicat qui percussorem impiū iusta animaduersione con-
 demnat. In quo quidem etiam illud non incommode, uerum ne miremur,
 nunc sanctos homines quædam aspera pati, cum uideamus quod iam tūc
 deus etiam per maximum nephas primum sanctorum sinit occidi. Quæ
 quidem qua ratione patiat, neque humanæ imbecillitatis est plena inda-
 gine cognoscere, neq; nunc temporis disputare. Itē probare satis est, omnia
 istiusmodi non negligentia aut incuria dei fieri, sed consilio ac dispositione
 permitti. Nequaquam enim iniustum possumus dicere, in quo diuinū esse
 iudicium non possumus denegare, quia summa iustitia est uoluntas dei.
 Neq;

Neque enim ideo iniustum est quod diuinitas agit, quia capere uim diuinæ iustitiæ homo non ualet. Sed ad propositum reuertamur. Videmus ergo in his quæ dicta sunt nihil de incuria actum, sed quia quædam ex his dispositio diuina ordinauit, quædam patientia sustinuit, quædam substantia iudicauit. Sed non satis forte quidam existimant hæc quæ dicimus nos probasse per paucos, uideamus an id ipsum manifestare possimus etiã per uniuersos. Aucta igitur ac multiplicata humani generis multitudine simul & iniquitate, Videns deus, inquit scriptura sacra, quod multa malitia esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit deum quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominẽ quem creauĩ a facie terræ. Consideremus quemadmodum in his omnibus & sollicitudo domini pariter & seueritas indicetur. Primum enim ait: Videns autem deus: secũdo, tactus dolore cordis intrinsecus: tertio, delebo, inquit, hominem quem creauĩ. In hoc siquidem quod uidere omnia deus dicitur, cura eius ostenditur. In hoc quod dolet, terror irati. In hoc quod punit, seueritas iudicãtis. Pœnituit ergo, inquit scriptura, deum quod hominem fecisset in terra: non quod deus sit obnoxius huic motui, aut illi subiaceat passioni, sed sermo diuinus ad insinuãdam plenius nobis ueram scripturarum intelligentiam, quasi humano affectu nobiscum loquens, sub nomine pœnitentis dei, uim demonstrauit irati. Ira est autem diuinitatis, pœna peccantis. Quid ergo post hoc secutum est? Cum, inquit, uidisset terram deus esse corruptam, dixit ad Noẽ: Finis uerfæ carnis uenit coram me, repleta est terra iniquitate a facie eorũ, & ego disperdam eos cum terra. Et quid postea? Rupti sunt, inquit, omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli apertæ sunt, facta cõ est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Et paulo post: Cõsumpta est omnis caro quæ mouebatur super terrã. Et deinceps: Remansit autem solus Noẽ, & qui cum eo erant in arca. Hic nunc requirere ab illis uolo, qui incuriosum rerum humanarum appellant deum, in illo tempore uel curasse eum terrestria credant uel iudicasse. Puto enim non iudicauit tantum, sed etiam dupliciter iudicauit. Nam & dum seruat bonos, pium se retributorem: & dum condemnat malos, seuerum iudicem comprobauit. Sed hæc forsitan apud stultos, quia ante diluuiũ, id est quasi alio quodam seculo gesta sunt, minus autoritatis habere uideantur, quasi uero alius deus tunc fuerit, aut postea eandem mũdi curam habere noluerit. Possum quidem diuino munere per singulas post diluuiũ generationes probare quæ dico, sed & enormitas uetat, & tamen certa quædam & maiora sufficiunt: quia cum idem sit absque dubio maiorum pariter & minorum deus, id profecto intelligendum est in minoribus, quod in maioribus comprobatur. Igitur cum post diluuiũ generationi hominum benedixisset deus,

Gen. 6

Sermo diuinus
humano
quodam affectu
nobiscum
loquitur
Gen. 6

7

Ante diluuiũ

deus, immensa quæ hominum multitudinem benedictio ipsa generasset:
Gen. 12 loquitur ad Abraham dominus de cælo, iubens ut deserat terram suam,
 inquirat alienam. Vocatur, sequitur, adducitur, collocatur, fit de paupere lo-
 cuples, de ignoto potens, infimus peregrinatione, excellentissimus dignita-
 te. Sed ne hæc tamen quæ ei data à domino fuerant, muneris tantum uir-
 derentur fuisse nõ meriti, qui lætabatur prosperis, probatur aduersis. Sequi-
 tur quippe labor, periculum, timor, uexatur commigratione, fatigatur exi-
 lio, contumelia afficitur, uxore priuatur: immolari sibi filium deus iussit,
 pater obtulit, & quantum ad defunctionem cordis pertinet, immolauit.
 Rursum exilia, rursum metus, Phylistinorum inuidia, Abimelech rapina,
 multa quidem mala, sed tamen paria solatia. Nam etsi à plurimis affici-
 tur, tamen de omnibus uindicitur. Quid igitur in cunctis istis quæ me-
 morauimus, num deus non est & inspector, & inuitator, & ductor, & so-
 licitus, & sponfor, & protector, & munerator, & probator, & sublimator,
 & ultor, & iudex? Inspector quippe est dum ex omnibus unum elegit,
 quem meliorem uidit. Inuitator dum uocat, ductor dum ad ignota per-
 ducit, sollicitus dum ad ilicem uisit, sponfor dum futura promittit, pro-
 tector quia inter gentes barbaras protexit: munerator, quia locupletauit:
 probator, quia tentari asperis uoluit: sublimator, quia potentiolem omni-
 bus fecit: ultor, quia eum de aduersarijs ultus est: iudex, quia dum ulcisci-
 tur iudicauit. Subiungit autem huic historię deus, dicens: Clamor So-
 domorum & Gomorræ multiplicatus est, & peccatum eorum aggraua-
 tum est nimis. Clamor, inquit, Sodomorum & Gomorræ multiplicatus
 est. Pulchre clamorem dixit in se habere peccata. Grandis absque dubio
 peccantium clamor est, qui à terra ascendit ad cælum. Quare autem pecca-
 ta hominum quasi clamare testatur? Scilicet quia cædi aures suas deus dicit
 clamoribus peccatorum, ut non differatur pœna peccantium. Et uere cla-
 mor & grandis clamor est, quando pietas dei, peccatorum clamoribus uin-
 citur, ut peccantes punire cogatur. Ostendit ergo dominus quàm inuitus
 puniat etiam grauissimos peccatores, dicens, quod clamor Sodomorũ ad
 se ascenderit: hoc est dicere, Misericordia quidem mea mihi suadet ut par-
 cam, sed tamen peccatorum clamor cogit ut puniam. Cum ergo ista dixis-
 set, quid consecutum est? Mittuntur angeli Sodomam, proficiscuntur, in-
 troeunt, bonorum fouentur officio, malorum uexantur iniuria, cecantur im-
 probi, saluantur probi. Loth cum affectibus pijs urbe educitur, urbs cum
 habitatoribus concrematur impijs. Interrogo hic, utrum nam cum deus ex
 iudicio Sodomitas punitos à deo dicit, iniquum deum arguit? Si autem
 cum iudicio malos perdidit, iudicauit utique. Equidem iam quasi ad instar
 futuri iudicij iudicauit. Cũ enim ad supplicium malorũ gehennã in futurũ
 arsuram esse manifestum sit, Sodomã & uicinas eius urbes cœlesti flãmã
 consumit

Dei uaria no-
 mina ac mu-
 nera.

Peccata homi-
 num clamant

Gen. 19

consumpsit. In præfenti autem illud quod futurum est deus uoluit decla-
 rare iudicium, quando super impium populum gehennam misit è cælo. Si-
 cut etiam Apostolus dicit, quod deus ciuitates Sodomam & Gomorram 2. Pet. 2
 euerfione damnarit, exemplum ponens impie acturis: quamuis id ipsum
 quod ibi actum est, plus habuerit misericordiæ quàm seueritatis. Quod enim
 pœnam eorum tam diu distulit, misericordiæ fuit: iustitiæ, quod aliquando
 puniuit. Et ideo cum angelos Sodomam deus mitteret, hoc nobis probare
 uoluit, quod etiam malos puniret inuitus. Scilicet ut cum legeremus quæ à Malos inui-
tus punit
 Sodomis angeli pertulissent, & uideremus scelerum immanitatem, crimi-
 num turpitudinem, libidinum obscenitatem: probaret utique nobis deus
 quod ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extorferint ut perirent. Possum in-
 numeram proferre, sed uereor ne dum satis rem probare renitimur, historiam
 texuisse uideamur. Moses in deserto positus gregem pascit, rubum ardere Exo. 13
 cõspicit, deum ex rubo audit, præcepta accipit, potestate exaltatur, ad Pha-
 raonem mittitur, uenit, loquitur, contemnitur, uincit. Ægyptus percutitur,
 Pharaonis inobediencia uerberatur, & quidem nõ uno modo: sed ut plus
 sacrilegus torqueatur, diuersitate supplicij. Et quid? postremo decies rebel-
 lat, decies uerberatur. Quid ergo diximus? Puto quod in his omnibus &
 curare pariter res humanas deum, & iudicare, cognoscas. In Ægypto quip-
 pe, tunc enim non simplex tantum, sed multiplex constat dei fuisse iudici-
 um. Quotiescunque enim rebellantes Ægyptios percussit, totiens iudica-
 uit. Sed post ista quæ diximus, quid secutum est? Israël dimittitur, pascha
 celebratur, Ægyptios spoliatur, diues abscedit. Pharaonem pœnitent, exerci-
 tum contrahit, ad fugientes peruenit: castris iungitur, tenebris separatur: sic-
 catur pelagus, Israël graditur, officiosa undarum patientia liberatur: Pha-
 rao sequitur, mare super eum uoluitur, fluctu operiente deletur. Puto iam
 non obscurum, in his quæ acta sunt, dei esse iudicium. Et quidem non iu-
 dicium tantum, sed etiam moderationem atque patientiam. Patientiæ enim
 fuit, quod Ægyptij rebellantes sæpe percussi sunt: iudicij, quod contu-
 maciæ pertinaces morte damnati. Igitur post rerum gestarum ordinem
 uictrix ingreditur eremum sine bello gens Hebræorum. Agit iter sine iti-
 nere, uia sine uia, primo dei diuino consilio honorabilis, ductu cœle-
 sti potens, sequens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte,
 congruas colorum diuersitates pro temporum diuersitate sumentem: sci-
 licet ut diei lumen lutea obscuritate distingueret, & caliginem noctis flam-
 meo splendore claritatis irradiaret. Adde huc fontes repente natos, ad-
 de medicatas aquas, uel datas uel immutatas, speciem seruantes, natu-
 ram relinquentes. Adde aperta erumpentibus uis montium capita, ad-
 de scaturientia nouis puluerulenta arua torrentibus, adde illos itineran-
 tium castris alitum greges dei pietate indulgentissima, non usibus tantum
hominum,

hominum, sed etiam illecebris seruiētes: datū per quadraginta annos astris
quotidie famulantibus cibum, rorantes iugiter escis dulcibus polos, nō ad
uictum tantum, sed etiam ad delicias perfluentes. Adde homines in nullis
membrorum suorum partibus accessus & decessus humanorū corporum
nescientes, unguēs non auctos, dentes non imminutos, capillos semper
æquales, non attritos pedes, non scissas uestes, calceamenta non rupta, re/
dandantem hominum honorem usq; ad induuiarum uiliū dignitatem.
Adde huc erudiendæ gentis officio descendentem ad terras deum, acco/
modantem se terrenis uisibus dei filium, innumeræ multitudinis plebem
in consortium diuinæ familiaritatis admissam, sacræ amicitiaē honore pol/
lentem. Adde huc tonitrua, adde fulgura, terribiles buccinarum cœlestium
sonos, tremendum undiq; totius aëris fragorem, polos sacris clangoribus
mugientes, ignes, caligines, nebulas deo plenas, loquentem cum Mose do/
minum, legem diuino ore resonantem, incisas dei digito literas, rupices pa/
ginas, saxeam uolumen, discētem populum, & docentem deum, ac mixtis
penè hominibus atque angelis unam cœli ac terræ scholam. Sic enim scri/
ptum est, quod cum retulisset Moses uerba populi ad dominū, dixit ei do/
minus: *Exo, 19* lam nunc ueniam ad te in caligine nubis, ut audiat populus me lo/
quentem ad te. Et paulo post, ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare ful/
gura, & nubes densissima operire montem. Et iterum: Descenditq; domi/
nus super montē Synai in ipso montis uertice, ac deinceps loquebatur cum
Moysē uidentibus uniuersis, quod columna nubis staret ad hostium ta/
bernaculi, stabantq; & ipsi & adorabant per fores tabernaculorū suorum.
Loquebatur dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad
amicum suum. Quæ cum ita sint, uidetur ne hominis habere curam deus?
Hæc tanta tribuens, hæc tanta præstans, participem sermonis sui hominū/
culum uilem faciens, & quasi in consortium sacræ sodalitatis admittens,
aperiēs ei plenas diuitijs immortalibus palmas suas, alens eos nectaris po/
culo, pascens cœlesti cibo? Quam rogo maiorem eis gubernandi sui præ/
stare curam, quem maiorem præstare potuit affectum, quàm ut cum præ/
sentis seculi uitam agerent, spem iam futuræ beatitudinis possiderent? Sed
respondeatur forte hoc loco, habuisse quondam hanc hominum curam de/
um, cæterū nunc penitus non habere. Vnde hoc ita credimus? forsitan quia
ut illi tunc mannam quotidie non comedimus, cum agros triticeos plenos
messibus demetamus, quia coturnices humanis se manibus ingerētes non
apprehendimus, cum omnia auium, pecudum, bestiarum genera deuore/
mus: quod salientes rupibus aquas apertis oribus non accipimus, cum ui/
narias domus uinearum fructibus irrigemus. Addo ego amplius aliquid,
quod nos ipsi qui illos deo fuisse curæ, & nos ideo negligi dicimus, si accipe/
re pro præsentibus bonis præterita possemus, respueremus penitus condi/
tionis

tionis istius optionem. Nollemus enim hæc quæ nunc habemus amittere, ut possemus ea quibus tunc illi usi sunt possidere: non quod nos nunc meliora habeamus quam gens illa tunc habuit, sed quia & illi qui quotidiano tunc cœli ac dei ministerio pascebantur, antiquam uentris ingluuiem bonis præsentibus præferabant: turpissima scilicet ciborum carnalium recollectione mæsti, & foetidissimo cepearum atq; alliorum amore ægrescentes: non quod potiora essent quibus antea usi erant, sed quæ non erant desiderabant. Nos magis laudamus illa quæ tunc fuerunt, quam ista quæ nunc sunt: nõ quia si eligendi facultas esset semper habere illa malle, sed quia usitatum hoc est humanæ menti, cum intueatur illa magis semper quæ de sunt. Et quia, ut ille ait, aliena nobis, nostra plus alijs placent. Accedit quoque illud, quod generale fermè est omni homini, ut deo semper ingratus sit, insitocq; hoc, & quasi natiuo malo se cuncti inuicem uincunt, ut beneficijs dei detrahant, ne debitores se esse cognoscant. Sed hæc hæctenus, nunc ad negocij dudum cepti ordinem reuertamur. Quamuis ut reor, non mediocriter probauerimus quæ proposuimus, addamus tamen adhuc, si placeat, quippiã, quia melius est plus probare aliquod quam necesse est, quam minus forsitan quam negotio debeatur. Liberatus quondam de Pharaonis iugo populus Hebræorum, ad Syna montem præuaricatus est, & statim à domino pro errore percussus. Sic enim scriptum est: Percussit ergo dominus populum pro errore uituli quem fecit Aaron. Quod potuit maius & euidentius de peccatoribus deus ferre iudicium, quam ut statim consequeretur pœna peccantes? Et tamen cum omnis populus reus fuerit, cur nõ est in omnes missa damnatio? quia pius scilicet dominus partem percussit sententiæ suæ gladio, ut partem corrigeret exemplo, probaretq; omnibus simul & coercedo censuram, & indulgendo pietatem. Censura enim fuit, quod castigauit: pietas, quod pepercit, quamuis utruq; impari modo. Plus siquidem tunc pietati datum est quam seueritati. Ideo utiq; quia cum indulgentissimus dominus propiorem se semper miserationi præstet quam ultioni, licet in coerceda tunc Iudaici exercitus parte iudicio & seueritati censura diuina aliquid attribuerit, maiorem tamen sibi populi portionem pietas uindicauit: specialiter quidem hoc & peculiari tunc innumeræ plebis misericordia, ne omnes scilicet quos reatus complectebatur, pœna consumeret. Ceterum erga quasdam personas, ut legimus, ac familias censura dei inexorabilis est: sicut illud, ubi ociante sabbatis populo, is qui colligere ligna usurparat, occidi iubetur: quamuis enim opus ipsum hominis uideretur innoxium, faciebat tamen eum diei obseruatio criminofum: uel cum duobus lite certantibus, unus qui blasphemarat, morte mulctatur. Sic enim scriptum est: Ecce autem filius mulieris Israëlitis, quæ pepererat de uiro Ægyptio, inter filios Israël iurgatus est in castris cum uiro Israëlite. Cumq; blasphemasset

Mimus
Publianus

Exo. 19

Exo. 32

Deus erga
quosdã inexo-
rabilis
Num. 15

Leuit. 24

b masset

masset nomen domini, & maledixisset ei, adductus est ad Moysen. & paulo post, Miserunt, inquit, eum in carcerem, donec uiderent quid iuberet dominus, qui locutus est ad Moysen, dicens: Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus super caput eius, & lapidet eum populus uniuersus. Nunquid non praesens dei est manifestumque iudicium, & prolata quasi iuxta humani examinis formam, caelesti disceptatione sententia? Primum enim qui peccauerat comprehensus est. Secundo quasi ad tribunal adductus. Tertio accusatus, deinde in carcerem missus. Postremo caelestis iudicij autoritate punitus. Porro autem non punitus tantum, sed punitus sub testimonio, ut damnare scilicet uideretur reum iustitia, non potestas: exemplo scilicet ad cunctorum emendationem proficiente, ut ne quis postea admitteret, quod omnis in uno populus uindicasset. Hac igitur ratione atque iudicio omnia deus & nunc agit, & semper egit, scilicet ut correctioni omnium proficeret quicquid singuli tulissent. Sicut etiam & illud fuit cum Abiur & Nadab, sacerdotalis sanguinis uiri, caelesti igne consumpti sunt. In quibus utique non iudicium tantum, sed praesens deus ostendere uoluit, impendensque iudicium, sic enim scriptum est. Quod cum egressus ignis a domino deuorasset holocaustum, arreptis Nadab & Abiur filij Aaron turribus posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram domino ignem alienum, quod eis praecipit non erat. Egressusque ignis a domino, deuorauit eos, & mortui sunt coram domino. Quid enim aliud quam extetam super nos dexteram suam, & imminente iugiter gladium uoluit ostendere, qui errorem supradictorum statim in ipso opere puniuit: nec peractum prius penes est facinus peccantium, quam ulcisceretur poena peccatum: quamuis non tantum hoc in hac re actum sit, sed etiam multa alia. Cum enim in illis tunc non mens impia, sed facilitas nimium inconsulta punita sit: declarauit profecto dominus quo supplicio digni essent, qui contemptu diuinitatis aliquid admitterent, quando etiam illi adde essent, qui sola mentis inconsideratione peccantes: aut quam rei essent qui contra iussionem domini sui facerent, cum etiam illi taliter plecterentur qui iniussa fecissent. Porro autem etiam ex hoc consuleret deus uoluit nostrae correctioni per censuram salubris exempli, ut omnes laici intelligerent quantum iram dei timere deberent, cum a praesenti poena filios sacerdotis nec meritum parentis eriperet, nec ministerij sacri priuilegium uindicaret. Sed ego quid de his dico: quorum inconsiderantia quodammodo deum tetigit, & ad caelestem iniuriam redundauit. Maria contra Moysen loquitur, nec punitur tantum, sed more iudicij punitur. Primum ad iudicium uocatur. Deinde arguitur. Tertio uerberatur. In obiurgatione excipit uim sententiae. In lepra autem patitur piaculum criminis, quamuis cohercio istiusmodi non Mariam tantum, sed etiam Aaronem humiliauit. Quia etsi deformari lepra summum antistitem non oportuit, & ipsum tamen domini castigatio flagellauit.

gellauit, nec solum : hac in pœna quam Maria patitur, Aaron etiam qua-
 li culpæ particeps cohercetur : Maria enim supplicio afficitur, ut Aaron
 confusione mutetur. Porrò autem ut inexorabilem in quibusdam agnosce-
 remus formam diuini esse iudicij, ne illius quidem intercessu, qui lælus fue-
 rat, indulgit. Sic enim legimus ad Aaronem & Mariam dixisse dominum:
 Quare igitur non timuistis detrahere seruo meo Mosi: iratusq; abiit, & ec- Num. 12
 ce Maria apparuit candens lepra quasi nix, clamauitq; ad dominum Mo-
 ses, dicens: Obsecro domine sana eã. Cui dominus respondit: Si pater eius
 spuisset in faciem illius, non debuerat saltem decem dierum rubore suffun-
 di: Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur. Sufficiunt
 igitur de hoc genere diuisionis, & de parte sermonis, ista quæ diximus. Infi-
 nitum enim est de omnibus disputare, quæ nimis longum est etiam sine di-
 sputatione numerare. Sed adhuc tamẽ aliquid addamus: pœnitent gentem Exo. 16
 Hebræorum de Ægypto recessisse, percutitur: dolet deinde fatigari se labo-
 re itineris, affligitur: carnes desiderat, uerberatur. Et quia quotidie mãmam
 edens explere ex illecebris uentris cupit ingluuiem, optata quidem cupidi-
 tate saturatur, & in ipsa tamẽ saturitate torquetur. Adhuc enim, inquit scri- Psal. 77
 ptura, esca erat in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plurimos
 eorum, & electos Israël impediuit. Nam contra Mosen rebelles extingun- Num. 26
 tur: Core conuiciatur, obruitur: Datan & Abiron murmurãt, deuorantur.
 Aperta est enim, inquit, terra, & deglutiuit Datan, & operuit synagogam
 Abiron. Ducenti quoq; & quinquaginta, ut sacer sermo testatur, principes
 uiri, qui tempore consilij per nomina uocabantur, surrexerunt contra Mo-
 sen. Cumq; stetissent aduersus Mosen & Aaron, dixerunt: Sufficiat nobis
 quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est dominus, cur eleuami-
 ni super populum domini? Et quid post hæc? Ignis, inquit, egressus à domi-
 no, interfecit CCL uiros, qui offerebant incensum. Sed cum hæc tanta fie-
 rent, cœlestis cura non profuit: adhibita est sæpissime cohertio, sed emenda-
 tio non est secuta. Sicut enim nos cum assidue flagellamur, nõ corrigimur:
 ita & illi, cum cæderentur sæpissime, nõ emendabantur. Quid enim scriptũ
 est? Murmurauit autẽ omnis multitudo filiorum Israël sequenti die contra
 Mosen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populũ domini. Et quid postea?
 Percussa sunt statim, & diuino igne consumpta XIII milia hominũ &
 septingenti. Cum omnis ergo tunc populi multitudo peccauerit, cur nõ est
 in omnibus uindicatum? præsertim cum ex illa quam supra dixi seditione
 Core nullus euaserit. Cur ibi cunctum peccãtium cœtum interfici deus uo-
 luit, hic tantũmodo portionem? scilicet quia plenus & iustitia & misericor-
 dia dominus, & pietati suę multa donat per indulgentiam, & seueritati per
 disciplinam. Et ideo præstitit disciplinæ, ut proficeret cunctorum emenda-
 tioni, pœna omnium noxiorum. Hic autẽ misericordiæ suæ tribuit, ne uni-
 uersus

uersus populus deperiret. Et tamen cum tam misericorditer egerit, quia in parte plebis castigatio toties repetita non profuit, ad ultimum omnes morte damnauit: quæ res & timori, & emendationi nostræ simul proficere deberet, scilicet ne qui illorum exemplo penitus non corrigimur, illorum fortasse exitu puniamur. Nō enim dubium est, quid actum de eis fuerit: nam cum uniuersa gens Hebræorum ad hoc de Ægypto exierit, ut terram re-

Num. 14 scriptum est: Locutus est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: Usquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Viuo ego, ait dominus, sicuti locuti estis audiente me hodie, sic faciam uobis. In solitudine hæc iacebunt cadauera uestra. Et quid postea? Paruulos, inquit, uestros, de quibus dixistis quod prædæ hostibus forent, introducā ut uideant terram quæ uobis displicuit. Vestra cadauera iacebunt in solitudine. Et quid deinde? Omnes, inquit, mortui sunt, atque percussi in conspectu domini. Quid est quod in his omnibus non sit: uis uidere rectorem? Ecce & præsentia corrigit, & futura disponit. Vis uidere iustum & seuerum iudicem? ecce noxios punit. Vis uidere iustum & pium? ecce innocentibus parcat. Vis uidere in omnibus iudicem? ecce ubique iudicium est. Nam ut iudex arguit, & ut iudex regit. Iudex præmisit sententiam, iudex noxios punit,

iudex innoxios munerat.

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE
VERO IUDICIO ET PROVIDENTIA
DEI, LIBER SECVNDVS.

EFFICIUNT igitur de exemplis ista quæ diximus, quibus utique iugiter deus noster & contemplator sollicitissimus, & gubernator pijsimus cōprobatur. Sed cogitat de imperitioribus forte aliquis, Si sic aguntur nunc à deo omnia ut tunc acta sunt, quid est quod mali præua-

lent, affliguntur boni: & tunc cum iram mali senserint, & misericordiam boni, nūc uidentur sentire quodammodo iram, & mali gratiam? Paulo post ad ista respondeam: Nunc quia tria hæc, id est præsentiam dei, gubernationem, atque iudicium, tribus his probaturum me promisi, hoc est ratione, exemplis, ac testimonijs: quia ratione & exemplis iam satis fecimus, superest ut testimonijs declaremus. Quamuis exempla ipsa quæ diximus haberi pro testimonijs debeant, quia recte testimonium esse dicitur, quo rerum ueritas approbatur. Quid igitur ex illis rebus quæ supra dicta

Testimonium

dicta sunt, per testimonia sacra primum probari debet, presentia, an gubernatio, an ne iudicium? Presentia opinor, quia uel rectorus est, uel iudicaturus. Præfens igitur absque dubio esse debet, ut uel regere quicquid illud est uel iudicare possit. Loquens in suis uoluminibus sermo diuinus sic ait: In *Prouerb. 15* omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos. Ecce habes præfentem, ecce intuentem, ecce in omni loco cura ac prouisione uigilantem. Idcirco enim bonos ab eo considerari & malos dixit, ut probaret scilicet nihil ab eo negligi, quem ostenderet uniuersa rimari. Quod ut plenius capias, audi quod in alio scripturarum loco idem testatur spiritus sanctus. Oculi, inquit, domini super timentes eum, ut eripiat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Ecce cur aspicere iustos homines deus dicitur, utique ut conseruet, ut protegat. Aspectus enim diuinitatis propitiæ, munus *Psal. 32* est conseruationis humanæ. Nam & alibi idem diuinus spiritus sanctus: *Aspectus propitiæ diuinitatis* Oculi, inquit, domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vide quam *Psal. 35* benignitate agere cum suis deum scriptura dicit. In hoc siquidem quod ait, oculos domini super iustos esse, affectus aspicientis ostenditur. In hoc autem quod aures in precibus paratas, semper exaudientis largitas demonstratur. Quamuis per id quod dicit, diuinas aures in precibus semper esse iustorum, non audientia tantum dei, sed quædam quasi obedientia dei designetur. Quomodo enim in precibus iustorum diuinæ aures sunt? Quomodo nisi ut semper audiant, nisi ut semper exaudiant, nisi ut prompte audita tribuant, nisi ut ilico exaudita concedant. Semper ergo ad audiendas sanctorum preces paratæ domini nostri aures, semper attentæ sunt. Quàm beati essemus omnes, si quàm promptam erga nos dei audientiam legimus, tam prompte ipsi deum audire uellemus. Sed forsitan dicis, hoc quod aspicere deus legitur iustos, parum prodesse causæ: quia non sit generalis diuinitatis intuitus, qui iustis tantum speciali benignitate tribuatur. Iam quidem superius facer sermo testatur, quia oculi domini contemplantur malos & bonos. Sed si hoc etiam nunc uis plenius probari, respice quid sequatur, hoc enim subditur: Vultus autem domini super facientes mala, ut *Psal. 35* perdat de terra memoriam eorum. Vides absque dubio quia non potest quæri, quod non aspiciat etiã iniustos deus: quippe cū intelligis generalem quidem esse in omnes dei uisionem, sed meritorum fieri disparilitate diuersam: boni quippe aspiciuntur ut conseruentur, mali ut disperdantur: cum quibus utique partem & ipse habens qui homines à deo aspici negas, non solum uideri te à domino euidenter intellige, sed perituum quoque indubitanter agnosce. Nam cum ad hoc sit uultus dei super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum de generatione omni: necesse est ut qui aspicere dei uultum perfidia negas, aspicientis iram perditione cognoscas.

Ratio aspi- Igitur de præsentia ac de aspectu dei ista sufficiunt. Videamus an qui nūc
ciendi respicit regat, cum utiq; ipsa ratio aspiciēdi causam in se habeat gubernan-
 di: quia ad hoc nō respicit, ut cū aspexerit negligat, qui scilicet per id ipsum
 non negligere intelligitur, quia respicere dignatur: præsertim cum superius
 sacer sermo testatus sit, malos ad perditionem à deo aspici, bonos ad salu-
 tem. Hoc ipso utiq; dispensatio diuini gubernaculi demonstratur, hoc est
 enim iusta gubernatione regere, & singulos quosq; homines pro meritorū
 diuersitate tractare. Sed accipe tamen de hac re plenius testimonium: dicit
Psal. 79 ad deum patrem in Psalmo spiritus sanctus: Qui regis Israël intende. Isra-
Israel el uidens deum interpretatur: quem utiq; cum Christiani fide & corde ui-
 deant, qui fideliter credunt, licet gubernator omnium sit deus, illis tamē pe-
 culiariter regimē præstari à deo dicitur, qui regi peculiariter à diuinitate me-
 reantur. Vnde & tu quicumq; ille es, si Christianus es, necesse est ut regi te
 à deo credas. Si autem gubernari te à deo cum cæteris Christianis omni-
 no non putas, necesse est extra omnes Christianos te esse cognoscas. Sed
 si illud, ut supra iam diximus, magis quæris, quod ad homines omnes, non
 quod ad solos pertineat Christianos: ecce euidenter dicit uolumē sacrum,
Sap. 12 cuncta quotidie nutu diuinitatis regi, & incessabiliter à deo omnia guber-
 nari. Ipse enim, inquit, diligit consilium & disciplinam. Nec est enim alius
 deus, cuius cura est de omnibus. Cum sis ergo, inquit, iustus, iuste omnia di-
 sponis, & cum magna reuerētia disponis nos. Ecce habes iugiter disponen-
 tem deum, iugiter gubernantem: quamuis in isto scripturæ loco non guber-
 natio tantum sacra, sed etiā dignitas declaretur humana. In hoc enim quod
 ait, disponit nos, uis diuinæ gubernationis: In hoc autem, quod cum ma-
 gna reuerentia, culmen humanæ ostenditur dignitatis. Alibi quoq; in pro-
Hierc. 23 pheta: Nunquid non cælum, inquit, & terram ego impleo? Cur autem cun-
42 cta impleat, ipse declarat. Quia uobiscum sum, inquit, ut saluos faciam uos.
 Ecce enim non modo regimen suum dominus & impletionem, sed etiam
 uim ac beneficium ipsius adimpletionis ostendit. Hunc enim modum in
 se habet diuinitatis impletio, ut saluet ea quæ adimplentur. Et ideo in apo-
Act. 17 stolorum Actibus beatissimus Paulus: In ipso, inquit, & uiuimus, & moue-
 mur, & sumus. Plus absque dubio, quàm gubernator est uitæ, in quo mo-
 tus ipse inuentus est. Non enim dixit, ab ipso nos, sed in ipso moueri, do-
 cens scilicet insitam intra uirtutes sacras omnium nostrum esse substan-
 tiam: quia in ipso profecto uiuimus à quo hoc ipsum ducimus, quod su-
Matth. 28 mus. Sed & Saluator ipse in Euangelio: Ecce ego, inquit, uobiscum sum
 omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Non solum nobiscum
 se esse dixit, sed etiam omnibus diebus esse nobiscum. Tu eum ô ingrat-
 tissime homo, qui sine cessione nobiscum est, nec curam, nec respectum
 habere

habere dicis? Quid facit ergo nobiscum? Nunquid ad hoc nobiscum est, ut non respiciat & negligat? Et quomodo sibi utrunque conuenit, ut qui pietati præstat præsentiam, impietati tribuat incuriam? Ecce enim, inquit, uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Præclare sci licet affectum dei interpretatum, si nos calumniatur ab eo iugiter negligi, cum ille nos à se testetur iugiter non relinquere. Ille per hoc ostendere uoluit, quod à nobis affectu & protectione iugiter non discederet, quia à nobis etiam præsentia non abesset: nos in contemptum nostri diuinam uertimus charitatem, nos amoris testimonia in odij argumenta mutamus. Hoc enim quod præsentem se esse dicit, odij magis testimonium esse uolumus, quam amoris. Nam si absentem se dominus futurum esse dixisset, minus causari forsitan de incuria poteramus absentis: maioris contemptus res est atq; fastidij, si nos iugiter negligit, qui à nobis iugiter non recedit: & plus in se odij nostri habet, si ad hoc nobiscum semper permanet, ut qui nos præsentia nunquam deserit, semper repudiet affectu. Sed absit hoc de pijsimo ac misericordissimo deo credi, ut ad hoc semper nobis uoluerit assistere, ut nos maiore fastidio negligere uideretur assistens. Absit hoc scelus dici. Nemo enim puto uel in toto humano genere tam malus est, qui ideo cū ullo hominū uelit esse quia nō amet, & ad hoc tantū uti præsentia sua cupiat, ut maiore odio possit despiciere præsentem. Ipsa uel doceat nos humana natura uel uincat: si nō ideo cū quocunq; homine esse cupimus, quia eū cū quo esse cupimus diligimus. Et quia utiq; diligimus, prodesse ei præsentiam nostram cupimus, quæ amamus. Quod ergo etiā malo homini auferre nō possumus, à deo tollimus, & peiorē pessimis hominibus deū facimus, q ad hoc futurū nobiscū se esse dixerit, ut fastidiosius nos negligeret cum fuisset. Sed hæc hæcenus: superest ut quia testimonijs sacris & respici, ac regi à deo omnia iam probauimus, etiam iudicari plurima in hoc seculo à diuinitate doceamus. David sanctus cū à Nabale Carmelio cōtumeliæ pertulisset iniuriam, quia se ipse ulcisci distulit, ultionē statim deo executore percepit. Extincto itaq; paulo post aduersario suo, & manu cœlesti obruto sic locutus est: Benedictus dominus q iudicauit causam obprobrii mei de manu Nabal. Eundē quoq; cū fugasset è regno filius persecutor, iudex in breui dominus uindicauit. Nec uindicauit tantū, sed cumulatius uindicauit q̄ ipse uoluit qui uindicabat, ut ostēderet scilicet deus grauiorē sibi esse iniuriā iniusta tolerātiū, q̄ tolerātib; suā. Nam qui supra uotū eius uindicat qui uindicat, quid aliud uult intelligi, q̄ se ipsum in eo quē sic ulciscit uindicare? Acto itaq; in crucem nō manufactā filio patricida, uindictā ei diuinitus attributā sic nunciata refert sermo diuinus: Bonum apporto nunciū domine mi rex: iudicauit enim pro te hodie dominus de manu omnium qui surrexerūt cōtra te.

Ironiōs

1. Reg. 25

Iniusta tolerā
tium iniuria
deo grauis

2. Reg. 18

b 4 Vides

Vides quomodo non rebus tantum, ut supra diximus, & exemplis, sed ipso nomine atque appellatione iudicij, deum etiam presenti seculo iudicare, diuinæ per sacros testes literæ probant. Sed forsitan dices id specialiter sancto uiro à deo præstitum, ut de aduersarijs eius protinus iudicaret. Dies me deficiet, si de præsentibus in hoc mundo sententijs dei atque iudicij dicere uelim. Sed tamen ut euidenter agnoscas, censuram suam & examen sacrum non tam personis præstare, quàm causis, audi quod iudex deus, qui pro Dauid seruo suo sententiam assidue euidentem dedit, contra Dauid ipsum sæpius uindictarit. Et quidem hoc non in multorum hominum negotio, aut quod forsitan potuisset deum magis mouere sanctorum, sed in causa & unius hominis & barbari: & ubi tantum uirum persona penitus aggrauauerat, nisi causa multasset: interfecto Vria Etheo, homine gentis impiæ & nationis inimicæ, statim fit ad Dauid sermo diuinus: *2. Reg. 11* Vriam Etheum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti uxorem tibi, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Itaque hæc dicit dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Tu enim fecisti abscondite. Ego uero faciam uerbum istud in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Quid dicis tu, qui non solum non iudicari quæcunque agimus, sed nec respici à deo omnino credis? Vides ne etiam à secreto illo, quo Dauid semel lapsus est, nequaquam dei oculos abfuisse? Vnde & tu qui, ad solatium arbitror peccatorum tuorum, considerari actus nostros à deo non putas, ex hoc ipso & aspici te à Christo semper intellige, & puniendum forsitan propediem esse cognosce, quia etiam Dauid sanctum uides unum errorem suum, nec secreto occultorum penetrantium potuisse contegere, nec à præsentibus pœnis priuilegio saltem maiorum operum uindicare. Quid enim ait ad eum dominus? Tollam uxores tuas in conspectu tuo, & gladius non recedet à domo tua usque in sempiternum. Vides quàm præsens accipiat tantus uir pro uno tantum errore iudicium: protinus culpam damnatio est secuta, & damnatio statim puniens, nihil reseruans, atque ilico cohercens reum, non in futurum differens reatum. Et ideo non dixit, quia fecisti hoc, uenturum iudicium dei senties, & futuro gehennæ igne torquerere: sed præsentia, inquit, tormenta senties, atque imminentem iam ceruicibus tuis diuinæ seueritatis gladium sustinebis. Et quid post hæc? agnoscit scilicet reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet: gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exiuitur, diademate exoneratur, cultu & corde mutatur: totum regem

regem cum ornatibus suis abiicit : prouidum pœnitentem cum patrocinio
 ambitiosi squaloris assumit, ieiunio exigitur, ariditate siccatur, fletu effun-
 ditur, solitudine carceratur . Et tamen rex tanti nominis, sanctitate maior
 quam potestate, prærogatiuis meritorum antecedentium supereminens,
 cum tanto habitu supplicet non euadit . Et hic tantus tam grandis fructus *Pœnitentiæ*
 pœnitentiæ est, quod æternis quidem piaculis non addicitur, sed in præ- *fructus*
 senti tamen ueniam non meretur. Denique quid pœnitenti propheta ait?
 Quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini, propter uerbum hoc *2.Reg.12*
 filius qui ex te natus est, morietur. Præter pœnam acerbæ orbitatis, etiam
 hunc addi pijsimo patri intellectum summi supplicij deus uoluit, ut dile-
 ctissimo filio causa mortis pater ipse existeret qui doleret, cum utique na-
 tum ex crimine puerum crimen ipsum occideret quod creasset. Hoc ergo
 primum est diuinæ animaduersionis exordium . Primum utique, non so-
 lum : secuta nanque ærumnarum ingentium longa series, atque à domo *2.Reg.15*
 eius iugis admodum malorum continuatio non recessit. Thamar amoris
 furore corrumpitur, Amon ab Absolone iugulatur . Scelus quidem gran-
 de ab uno fratre committitur, sed peius tamen ab alio uindicatur . Inter
 hæc pater Dauid facinore utriusque punitur : duo filij peccant, sed tres
 duorum scelere perduntur. In Thamar enim uirginitas amittitur, in Amo-
 ne etiam Absolonis perditio lugetur. Et quidem nescias quem de filijs duo-
 bus tam bonus pater potissimum amiserit, illum qui manu fratris occisus
 est in hoc seculo, an illum qui sua periit in futuro. Iam uero hinc iuxta uer-
 bum dei inæstimabilis mali cumulus : insidias diu pater à filio patitur, re-
 gno pellitur, & ne occidatur profugus abscedit. Impurior nescias an cruen-
 tior filius : quia interficere patrem non potest patricidio, scædat incestu:
 & quidem incestu, præter incesti nephas, per industriam accumulandi sce-
 leris elato : cum utique facinus, quod etiam secreta abominabile facerent,
 persecutor parentis publice perpetraret : scilicet ut feralissimo crimine non
 pater tantum absconditus deformaretur, cum oculi etiam totius orbis pu-
 blico scædarentur incestu . Iam si addenda est & ipsius fugæ facies, qua-
 le illud fuit, cum tantus & ex tanti nominis cunctis regibus altior, mun-
 do maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret, in com-
 paratione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus : fugiens cum *2.Reg.15*
 metu, cum dedecore, cum luctu : operto, inquit scriptura, capite, & nu-
 dis pedibus incedens : super istis, prioris status à se ipso exulans, pœnæ
 iam post se uiuens : deiectus usque in seruorum suorum uel quod graue
 est contumeliam, uel quod grauius misericordiam, ut uel sibi compa-
 teretur, uel maledicere publice non timeret. Ita dei iudicio à se alter ef-
 fectus, ut ei quem timuerat totus orbis, unus in faciem insultaret ini-
 micus. Vbi sunt qui à deo respici res humanas negant? Ecce quoties
 testes

testes sacri in persona unius hominis non respexisse tantummodo deum,
 uerum etiam iudicasse docuerunt. Et cur hæc omnia? cur utiq; nisi ut intelli-
 geremus eandem futuram semper in mundo censuram & cohercionem dei
 que fuisset, & ideo etiam sanctos homines quodam iudicio dei legimus ca-
Sancti etiã
castigati stigos, ut iudicandos nos deo iudice etiam præsentis seculo nosceremus:
 quia sicut deus semper est, sic iustitia dei semper: sicut omnipotentia domi-
 ni indeficiens, sic censura indeuitabilis: sicut deus iure perpetuus, sic iustitia
 perseverans: & ideo omnes admodum sancti in libris sacris inter discrimi-
 num imminentium motus, & persecutorum gladios, constituti, præsens iu-
Psal. 42 dicitur dei postulant. Sic enim iustus dicit in Psalmo: Iudica me deus, & di-
 scerne causam meam de gente non sancta. Quod ne ad futurum dei iudi-
 cium trahi possit, subdit statim: Ab homine iniquo & dolofo eripe me. Præ-
 sens utique iudicium dei postulat, qui liberari se de manu persecutoris im-
 plorat. Et bene pro conscientia bonæ causæ non tam suffragium domini
 quàm iudicium deprecatur, qui bonæ causæ semper optimum suffragium
 tribueret, si cum iustitia iudicaretur. Alibi quoque hoc euidentissime indi-
34 cat, Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende
 arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Vides etiam hoc loco non
 futuri examinis seueritatem, sed censuram præsentis iudicij postulari. Hoc
 est enim quod ait: Apprehende scutum, & corripe gladium, scutum scilicet
 ad protectionem, gladium ad ultionem. Non quia hoc iudicans deus ege-
 at apparatu, sed quia in hoc seculo hæc terribilium rerum nomina, terribi-
Humanarũ re
rum significa
tiones lium iudiciorum sunt instrumenta, ad humanam intelligentiam humana-
 rum rerum significationibus loquens, quia iudicari ac uindicari se de aduer-
 sarijs precabatur, per instrumenta terrenæ istius ultionis, iram diuinæ ani-
 maduersionis expressit. Denique alibi propheta idem, quid inter præsens
 & futurum iudicium dei esset, ostēdit. Quid enim de censura præsentis exa-
Psal. 9 minis dicit ad dominum? Sedes super thronum qui iudicas æquitatem.
 Quid autem de futuro æternoq; iudicio? Iudicabit, inquit, orbem terræ in
95 æquitate. Et iterum: Iudicabit populos cum iustitia: ipsis scilicet uerbis præ-
 sentis temporis & futuri, tempus iudicij utriusque distinxit. Ut enim præ-
 sens iudicium ostenderet, Iudicas posuit: ut autem futurum distingueret à
 præsentibus, subiecit postea, Iudicabit. Hæc igitur de cura erga nos dei &
 gubernaculo & iudicio, ratione, exēplis, testimonijs satis est probasse, ma-
 xime quia etiam quæ post hoc secura sunt, ad ipsum omnia pertinebunt.
 Nunc si à deo, cuius negocium agimus, uires ad agendum acce-
 perimus, ea quæ contra hæc ab aduersarijs dici solent,
 & proferre simul & refutare tentabimus.

BENE se res habet, iacta sunt fundamēta operis pia mo-
litione cœpti, & diuini officij amore suscepti. Et ideo non
sunt solubili luto posita, nec temporali lapide cōstructa,
sed sacrarum expensarū confectioe ualida, & diuini ma-
gisterij arte firmata. Quæ ut ipse in Euangelio deus di-
cit, nec uentis possint furentibus cōcuti, nec alluuioue flu-
minum subruui, nec pluuiarum infusione dissolui. Cum enim hoc opus ma-
nus quodammodo diuinorum uoluminum instruxerit, & cœlestium scri-
pturarum compago solidarit, necesse est tam firma hæc per dominum Ie-
sum Christum esse quæ facta sunt, quàm firma illa sunt quæ fecerunt ædi-
ficium. Itaque hoc naturam status sui de stirpe sumet, & labefactari saluis
autoribus suis non potest. Sicut enim in terrenis ædificijs deiicere parietes
nullus potest, nisi prius lapides & cementa deiecerit: sic ædificium quod
struximus dissoluere nullus ualet, nisi id unde structum & consummatum,
ante dissoluerit. Quod quia labefactari utique nequaquam potest, recte
etiam à nobis incolumitas ædificij præsumitur, cuius status subsidijs im-
mortalibus continetur. Quæritur itaq; cū hæc sint ita, si totum quod in hoc
mundo est, cura & gubernaculo, & iudicio dei agitur, cur melior multo sit
barbarorum conditio quàm nostra. Cur inter nos quoq; ipsos fors bono-
rum durior quàm malorum, cur probi iaceant, improbi cōualescant, cur ini-
quis uel maxime potestatibus uniuersa succumbant. Possum quidem ratio-
nabiliter & satis constanter dicere: Nescio secretum, & cōsiliū diuinitatis
ignoro, sufficit mihi ad causæ huius probationē dicti cœlestis oraculū. De-
us à se, ut libellis superioribus iam probauimus, omnia dicit aspici, omnia
regi, omnia iudicari. Si scire uis quid tenendū sit, habes literas sacras: perfe-
cta ratio est hoc tenere quod legeris. Qua causa autē deus hæc de quibus
loqmur ita faciat, nolo à me requiras. Homo sum, nō intelligo secreta dei,
inuestigare non audeo, & ideo etiam attentare formido: quia & hoc ipsum
genus quasi sacrilegæ temeritatis est, si plus scire cupias quàm sinaris: suffi-
cīt quod tibi deus à se agi ac dispēsari cuncta testatur. Quid me interrogas
quare alter maior sit, alter minor: alter miser, alter beatus: alter fortis, alter
infirmus: qua causa quidem hæc deus faciat non intelligo, sed ad plenissi-
mam rationem abunde sufficit, quod à deo agi ista demonstro. Sicut enim
plus est deus, quàm omnis humana ratio: sic plus mihi uideri debet quàm
ratio, quod à deo agi cuncta cognosco. Nihil ergo in hac re opus est, no-
tum aliquid audire, satis sit pro uniuersis rationibus autor deus: nec licet
ut de his quæ diuino aguntur arbitrio, aliud dicas iustum, aliud iniustum:
quia

Matth. 7

Simile

Homo sum
Sacilega
temeritas

quia quicquid à deo agi uides atque conuinceris, necesse est plus quàm iustum esse fatearis. Hæc ergo de gubernaculo dei atq; iudicio expeditissime ac fortissime dici possunt. Neq; enim necesse est, ut argumentis à me probetur, quod hoc ipso quia à deo dicitur, comprobatur. Itaq; cū legimus dictum à deo, quia aspiciat iugiter omnem terram, hoc ipso probamus quod aspiciat, quod aspicere se dicit. Cum legimus quod regat cuncta quæ fecit, hoc ipso approbamus quod regit, quia se regere testat. Cū legimus quod præsentis iudicio uniuersa dispēlet, hoc ipso est euidentis quod iudicat, quia se iudicare confirmat. Alia enim omnia, id est humana dicta, argumentis & testibus egent: dei autem sermo ipse sibi testis est: quia necesse est quicquid incorrupta ueritas loquitur, incorruptum sit testimonium ueritatis. Sed tamen cum per scripturas sacras scire nos quasi de arcano animi & mētis suæ quædam uoluerit deus noster, quia ipsum quodāmodo scripturæ sacræ oraculū dei mens est, quicquid uel agnoscere per suos, uel prædicari deus uoluit, non tacebo: unum quamuis prius quàm loqui ordiar: scire cupiam, cū Christianis mihi loquendum, an cum paganis sit. Si enim cum Christianis, probaturum me quod ago, esse non dubito. Si autem cū paganis, probare contemno: non quia deficiam in probatione, sed quia profuturū quod loquor esse despero. Infructuosus quippe est & inanis labor, ubi nō recipit probationem prauus auditor. Sed tamē quia esse nullum omnino arbitror Christiani nominis hominem, qui non se Christianū uideri uelit: ego cū Christiano agam. Quamuis enim quis impiæ ac paganicæ infidelitatis sit, mihi tamen satis est, à Christiano probari qd dico. Causaris igit, quid sit istud, quod Christiani qui deum credimus, omnibus inferiores sumus. Sufficere mihi ad respondendum hoc loco poterat, quod Apostolus ad ecclesias dicit: Nemo moueat in tribulatione, ipsi em̄ scimus qui in hoc positi sumus. Et ideo cum in hoc positos nos esse Apostolus dicat, ut ærumnas, ut miseria, ut tristitias perferamus: quid mirum est si mala cuncta perferimus, qui ad toleranda uniuersa militamus? Sed quia multi ista nō sapiunt, & putant homines Christianos hæc quasi stipēdia fidei suæ à deo capere debere, ut quia sint cunctis gentibus religiosiores, sint cunctis etiam fortiores, acquiescamus opinioni eorum atq; sententiæ. Sed uideamus quid sit deum fideliter credi. Qui enim tam magnam credulitatis & fidei mercedem in hoc seculo esse uolumus, qualis credulitas aut fides esse debeat, considerare debemus. Quid est igitur credulitas aut fides? opinor hominem fideliter Christiano credere, id est fidelem deo esse, hoc est fideliter dei mandata seruare. Sicut enim serui hominum diuitū aut procuratores, quibus uel suppellectilis copiosa uel cellaria opulenta creduntur, fideles absq; dubio dici nō queūt, si res traditas deuoraret: sic profecto etiam Christiani homines fideles nō sunt, si bona sibi à deo assignata corrumpere. Queritur forsitan, quæ sunt bona

Humana dicta
testibus
egent

Præuus auditor

1. Pet. 4
Rom. 5

Deum fideliter
credi

Simile

bona

bona quæ deus Christianis hominibus assignet. quæ & nisi omnia per quæ credimus, id est per quæ omnia Christiani sumus. Primum scilicet legem, deinde prophetas, tertio Euangelium, quarto apostolicas lectiones. Postremum generationis nouæ munus, sancti baptismatis gratiam, diuini chris-
 matis unctionem: scilicet ut sicut apud Hebræos quondam, id est peculia-
 rem ac propriam dei gētem, cum iudiciarius honor in potestatem regiam
 descēdisset, probatissimos ac electissimos uiros per primogenitum regum
 uocauit in regnum: sic omnes homines Christiani cum post chrisma ec-
 clesiasticum omnia dei mandata fecissent, ad capiendū laboris præmium
 uocarentur ad cælum. Cum ergo ista sint omnia per quæ fides constat, ui-
 deamus quis tanta hæc fidei sacramenta custodiat, ut fidelis esse uideatur:
 quia infidelis, ut diximus, sit necesse est, qui fidei commissa non seruat. Et
 quidem non quæro, ut cuncta faciat quæ testamenta duorum temporum
 iubent, remitto censuram legis antiquæ, remitto has prophetarum minas,
 etiam quæ omnino remitti non possunt, uel apostolicorum librorum seue-
 rissimam institutionem, uel Euangelicorum uoluminum plenam omni per-
 fectionis genere doctrinam. Paucissimis saltem præceptis dei quis obsequa-
 tur interrogo, nec illa dico quæ ita multi refugiunt, ut penè execrentur: tan-
 tum apud nos honor & reuerentia dei proficit, ut quæ in deuotione non fa-
 cimur, etiam odio digna esse dicamus. Denique hoc quod saluator cogita-
 re nos de crastino prohibuit, quis audire dignatur? quod contentos singu-
 lis tunicis iubet esse, quis recipit? quod ambulare excalceatos præcipit, quis
 non modo faciendum, sed uel ferendum arbitratur? Itaq; & ego ista præ-
 tereo. In hoc enim fides per quam confidimus recidit, ut quæ dominus no-
 bis salutaria esse uoluit, nos superflua iudicemus. Diligite, inquit saluator,
 inimicos uestros, benefacite his qui uos oderunt, & orate pro persequentibus
 & calumniantibus uos. Quis hæc omnia facit, quis pro inimicis suis
 orat, istaq; quæ deus iussit, non dico uotis, sed uerbis saltem agere digna-
 tur? Aut etiam si quis se cogit ut faciat, facit tamen ore, non mente. Præstat
 quidem uocis officium, sed animi non mutat affectum: ac per hoc etiam si
 pro aduersario suo orare se cogit, loquitur, non precatur. Longum est de
 singulis dicere, sed adhuc tamen aliquid addam, ut intelligamus nos non
 modo non omnibus dei obtemperare uerbis, sed nullis penè illius obedire
 mandatis. Et ideo Apostolus clamat: Nam qui se existimat aliquid esse cū
 nihil sit, se ipsum seducit. Hoc enim ad crimina nostra addimus, ut cum in
 omnibus rei simus, etiam bonos nos & sanctos esse credamus, ac si in no-
 bis cumulentur iniquitatis offensa, etiam præsumptione iustitiæ. Qui odit,
 inquit Apostolus, fratrem suum, homicida est. Intelligere ergo possumus
 multos esse homicidas qui se innoxios putant, quia ut uidemus homicidiū
 non sola tantummodo occidentis manu, sed etiam odientis animo perpe-
 tratur.

Bona Christi/
 anis attributa

Dei præcepta
 uel minima
 neminem ob/
 seruare

Matth. 10

Matth. 5

Gal. 6

1. Ioan. 5

tratur. Vnde est quod saluator mandati huius normam censura adhuc se-
Matth. 5 ueriores cumulauit, dicēs: Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio.
 Ira mater est odi. Et ideo saluator excludere iram uoluit, ne ex ira odiū na-
 sceretur. Si ergo non solum odium, sed etiam ira nos uideri iudicio reos fa-
 ciet, euidenter agnoscimus, quod sicut nullus omnino est immunis ab ira-
 cundia, sic nullus omnino immunis esse poterit à reatu. Prosequitur autem
Ibidem dominus, quasi fibras præcepti istius, & omnes penitus frutices ac ramuscu-
 los secans, ait: Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui dixe-
 rit fratri suo, racha, reus erit concilio. Racha quod genus sit contumeliæ mul-
Racha con- uicium ti nesciunt: fatuitas autem quàm iniuriose obijciatur, optime norūt. Et ideo
 scientia sua potius homines quàm ignorantia utentes, malunt reatus suos
 per id conuicium quod sciunt, diuinis ignibus: quàm per id quod nesciunt,
 humanis concilijs expiari. Quæ cum ita sint, & cum hæc omnia quæ iubentur
 à domino, non modo à nobis omnino non fiant, sed penè in diuersum
Lucæ 14 omnia fiant, quando maiora illa faciemus? Qui enim, inquit saluator, non
 renunciauerit omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus. Et qui
1. Ioan. 2 non tulerit crucem suam, & secutus me fuerit, non est me dignus. Et qui se
 Christianū dicit, debet quemadmodū Christus ambulauit sic & ipse am-
 bulare: quæ nō modo illos, qui uoluptates & pompas seculi sequuntur, sed
 ne illos quidem implere certam est, qui secularis amoris ius derelinquunt.
 Nam & qui renunciare diuitijs uidentur, nō sic renunciant, ut penitus renū-
Crucem portare ciasse uideantur. Et qui putantur crucem portare, sic portant, ut plus habe-
 ant in cruce dignitatis, quàm in passione supplicij. Et omnes tamen isti, etiā
 si aliquid horū bona fide implerēt, illud absq; dubio nullus efficeret, ut per
 uiam uitæ istius sic incederet, sicut saluator incessit. Qui se enim, inquit Apo-
 stolus, dixit in Christo manere, debet quemadmodū Christus ambulauit
 sic & ipse ambulare. Sed dura quidam forsitan putant apostolorū esse præ-
 cepta. Dura planè existimanda sunt, si plus ab alijs officiorū exigūt, quàm
 sibi sumunt. Porro autem si multo minus cæteris imperatur quàm sibi, nō
 modo non graues magistri, sed parentes indulgentissimi iudicādi sunt, qui
 onera quæ ceruicibus filiorum per amoris indulgentiam detrahūt, sibi per
 affectum religionis imponunt. Quid enim ab uno ex ipsis ad apostolos ec-
Gal. 4 clesiasticos dicitur? Filioli, inquit, mei quos iterū parturio donec formetur
1. Cor. 11 Christus in uobis. Et rursus: Imitatores, inquit, mei estote sicut & ego
 Christi. Nobis hoc imperat, ut se imitemur: qui sibi hoc imposuerat, ut
 Christi esset imitator. Et quod quidem ipse Christum imitatus sit, nullum
 dubium est: Christus enim se pro nobis subdidit mundo, & se ipse pro
 Christo. Christus pro nobis tedia & labores grauissimos pertulit, & ipse
 pro nobis & pro Christo. Christus pro nobis contumelias passus est, &
 hoc ipse pro Christo: Christus pro nobis passionem mortemq; tolerauit,
 &

& hoc ipse pro Christo. Et ideo non sine causa meritorum suorum cōsciū dicit: Certamen bonum certavi, fidem seruavi, de reliquo reposita est mihi corona iustitię. Itaq; cum ille Christum sic imitatus sit, uideamus quis nostrū Apostoli imitator appareat. Scribit enim de seipso primū, quod nulli unq; dederit offensionem, sed in omnibus exhibuerit se sicut dei ministrū, in patientia multa, in tribulationibus, in plagis, in carceribus, in lacerationibus. Et alibi dū se alijs cōparat, sic ait: In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego: ut minus sapiens dico, plus ego, in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter uirgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragiū feci. Sanè et si de cæteris quas dicit uirtutibus apostolicis nihil facimus, in hoc tamen uno, ubi Apostolus ter naufragasse se dicit, etiam uincere possumus. Nō em̄ ter tantūmodo naufragauimus, quorū penè omnis uita naufragiū est. Intātū quippe uitiose ab omnibus uiuit, ut propè nullus christianorū sit, qui nō iugiter naufragare uideatur. Sed dicit fortasse aliquis, nō id esse nunc temporis, ut pro Christo perferamus, quæ tunc apostoli pertulerunt. Verū est, non enim sunt principes pagani, non tyranni persecutores, non sanguis sanctorū funditur, nec fides supplicijs comprobatur. Cōtentus deus noster est, ut ei pax nostra seruiat, ut sola ei immaculorum actuū puritate & uitæ incontaminabilis sanctitate placeamus. Quo plus ei fides & deuotio nostra debet, quia minora à nobis exigit, & maiora concessit. Et ideo cū & principes Christiani sint, & persecutio nulla sit, & religio non inquietetur, qui ad probandū fidem experimentis durioribus nō cōpellimur, inferioribus saltem officijs domino plus placere debemus. Probat enim etiā in maioribus, si res exigat, executorem se idoneum fore, à quo minora cōplentur. Dimittamus ergo illa quæ beatissimus Paulus pertulit, imò quæ in libris postea de religione conscriptis omnes admodū Christianos legimus pertulisse: qui ad cœlestis regiæ ianuā gradibus pœnarū suarum ascendētes, scalas sibi quodammodo de eculeis catastisq; fecerunt. Videamus si in illis saltē religiosę deuotionis obsequijs, quæ minora atq; cōmunia in summa quiete & omni tempore omnes Christiani obire possumus, præceptis dominicis respondere tentamus. Iubet Christus ne litigemus. Quis iubenti obtemperat? Nec solum iubet, sed in tantum hoc iubet, ut ea ipsa nos de quibus lis est relinquere iubeat, dūmodo litibus exuamur. Si quis enim, inquit, uoluerit tecū iudicio cōtendere, & tunicam tuam tollere, relinque ei & pallium. Interrogo qui sint qui spoliantibus aduersarijs cedant, imò qui sint qui aduersarios suos non spoliare contentur. Tam procul enim abest, ut cū tunicis etiam alia relinquamus, ut si quo modo possumus, palliū simul aduersarijs tunicasq; tollamus. Tam deuote enim mandatis dominicis obedimus, ut non sufficiat nobis, quod ad-

2. Tim. 4

2. Cor. 6

c 11

Naufragamus ubiq; nos Christiani

Deus nunc minora à nobis exigit

uerfarijs nostris etiã minima uestimentorum nostrorũ parte non cedimus, nisi eis quantũ in nobis est, si res sinat, cuncta rapiamus. Iungitur autẽ præcepto huic par & cõsimile mandatũ, quo ait dominus: Qui percusserit te in dextrã maxillam, præbe ei & alterã. Quantos putamus esse, qui dicto huic uel aures modeste præbeant, uel certe etiã si id facere uident, animis acquiescant: Aut quotus quisq; est, qui si ictum unũ acceperit, nõ multos pro uno reddat: tantũ ab illo abest, ut cedenti maxillam præbeat, ut tum se uincere putet, nõ quando aduerfariũ uapulando, sed quando cædẽdo superauerit.

Matth. 5 Quæ uultis, inquit saluator, ut faciant uobis homines, eadẽ & uos facite illis similiter. Huius sententię partẽ tã bene nouimus, ut nunquã prætereamus: partem sic prætermittimus, quasi penitus nesciamus. Nã quid ab alijs præstari nobis uelimus, optime nouimus: quid autẽ ipsi alijs debeamus præstare, nescimus. Atq; utinam nesciremus, minor esset ignorantia reatus, se-

Luce 12 cundũ illud: Qui nescit uoluntatẽ domini sui, uapulabit paucis: qui autẽ scit & non facit eam, uapulabit multis. Nũc autẽ maior in hoc offensa est, quod partẽ sententię sacrae pro cõmodorũ nostrorũ utilitate deligimus, partem pro dei iniuria præterimus. Exaggerat quoq; hoc dei uerbũ officio prædica-

1. Cor. 10 tionis suæ apostolus Paulus, dicens: Nemo quod suũ est quærat, sed quod alterius. Et iterũ: Non quæ sunt, inquit, singuli cogitantes, sed ea quæ aliorũ. Vides quã fideliter præcepta Christi fuerit executus, ubi cum saluator sic nos pro alijs sicut pro nobis iusserit cogitare, ille plus aliorũ nos cõmodis

*Boni domini
bonus famulus*

iussit consulere quã nostris: boni scilicet domini bonus famulus, & singularis magistri præclarus imitator, qui in uestigijs domini sui ambulans, patientiora quodãmodo & expressiora pedibus suis fecit domini sui esse uestigia. Quid ergo horũ facimus Christiani, quod Christus, an quod Apostolus iubet? Puto omnino, quod neutrũ. Tantũ abest, ut aliorũ cõmodis aliquid cũ propria incõmoditate præstemus, ut omnes uel maxime nostris cõmodis cũ aliorum incõmodo cõsulamus. Sed eligere forsan maiora quæq; uidemur quæ nullus impleat, & ut ipsi putant implere omnino nõ possint, & præterire alia, quæ & impleri queant, & ab omnibus impleãtur. Sed primum illud considerandũ est, quia nulli seruorũ licet, ex his quæ dominus suus imperat eligere pro arbitrio, & insolẽtissima abusione quod placuerit assumere, quod displicuerit repudiare: maxime cũ & terrestres domini nequaquã æquo animo tolerandũ putant, si iussiones suas serui ex parte audiant, & ex parte contemnant, & pro libidine sua quæ putauerint facienda faciãt, quæ putauerint cõculcanda cõculcent. Si enim pro arbitrio suo serui dominis obtemperant, ne in ijs quidem in quibus obtemperauerint obsequuntur. Quando enim seruus ex domini sui iussu ea facit tantũmodo quæ uult

*Arguit à
minori*

facere, iam non dominicam uoluntatem implet, sed suam. Si ergo nos qui homunculi imbecilli sumus, contemni tamen à seruis nostris omnino nolimus.

mus.

mus: quos etsi nobis seruitutis conditio infirmiores, humana tamen fors reddit æquales: quàm inique cœlestem dominum contemnimus, qui cum homines ipsi simus, contemnendos nos tamen à nostræ conditionis hominibus non putamus: nisi tanti fortasse consilij ac tam profundæ intelligentiæ sumus, ut qui pati iniurias seruorum nolumus, subditum iniurijs nostris deum esse uelimus: & quæ ipsi toleratu humano indigna credimus, deum à nobis digne hæc tolerare credamus. At per hoc si qui sunt, ut ad superiora redeamus, qui de maioribus nos dei præceptis dicere existiment, & minora reticere, superflue queri intelligendi sunt. Neque enim iusta *iniusta causa* causatio est, cur præferantur aliqua, ubi facienda sunt omnia. Sicut enim *tio* dominorum carnalium seruis eligere, ut iam dixi, omnino non licet, quæ ex præceptis seruilibus faciant, aut quæ non faciant, Sic nos qui serui nostri domini sumus, illicitum omnino existimare debemus, ut uel illa quæ placent, pro animi oblectatione sumamus, uel illa quæ displicent, pro superbiæ abusione calcemus. Sed acquiescamus tamen ihs, qui ex præceptis dominicis idcirco forsitan nos uolunt maiora dicere, quia se putant minora complere: non quia sufficiat ad salutem, si maioribus spretis minora faciamus, secundum illud: Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus: ac per hoc licet nobis non sufficiat parua ac minima quæque facere, acquiesco tamen ego minora dicere, ut ostendam maximam Christianorum omnium partem, ne exigua saltem ac minima fecisse. Iussit saluator noster, ut Christiani non iurarent. Plures inuenies qui sapius periurent, quàm qui omnino non iurent. Iussit quoque, ut nemo malediceret. Cuius sermo non maledictio est? Prima enim semper tela irarum maledicta sunt, & quicquid non possumus imbecilli, optamus irati, ac sic in omni animorum indignantium motu uotis malis pro armis utimur. Vnde unusquisque hominum euidentissime probat, quicquid fieri aduersarijs suis optat, totum se uelle facere si posset. Sed uidelicet quia omnes hac improbitate linguarum facile utimur, qui iussis dominicis obtemperamus, idcirco etiam apud deum facile hoc putamus esse qui iussit, Maledici, inquit sermo diuinus, regnum dei non possidebunt. Hinc ergo intelligere possumus quàm grauis sit & perniciosa maledictio, quando etiam si alia bona adfuerint, sola excludit à cœlo. Inuidiam iussit procul esse à nobis: at nos econtra, non extraneis tantum, sed etiam proximis inuidemus. Nec solum inimicos, sed etiam amicos liuore perfundimus, adeo propè in omnium sensu hoc malum regnat, adeo esuriendi libido terminum habet, detrahendi libido terminum non habet. Nam sæpe admodum cibo, nūquam detractioe saturamur. Sed forsitan leuis pœna istius labis est, Detrahens, inquit scriptura sacra, eradicabitur. Grauis profecto *Rom. 1* & tremenda animaduersio, sed tamen nulla correctio dura: modo enim

unusquisque hominum alium lacerare non desinat, tanti putat ut etiam sibi ipse non parcat: sed digna plane mali istius retributio est, quæ solum persequitur autorem: illi enim nihil nocet penitus cui detrahit, tantummodo illum punit à cuius ore procedit. Sed delirare, opinor, uideamur ista repetendo, & fero ut nos delirare uideamur. Nunquid delirauit dominus, qui præcepit,

Inuidia solum autorem persequitur
Eph. 4 Omnis enim, inquit per Apostolum suum, clamor auferatur à uobis cum omni malitia: Vtrunque quidem hoc in nobis iugiter perseverat, sed tamen magis malitia quam clamor. Clamor quippe non semper est in oribus nostris, malitia autem semper in cordibus nostris: ac per hoc puto quod etiam

Phil. 2 si in nobis clamor desineret, tamen malitia permaneret. Sine murmuratione quoque & querela nos deus noster esse præcepit. Quando hæc in humano genere non fuerunt: Si æstus est, de caliditate causamur; si pluuia, de inundatione cõquerimur. Si infœcundior annus est, accusamus sterilitatem: si fœcundior, uilitatem: adipisci abundantiam cupimus, & eandem adepti accusamus. Quid dici hac re improbius, quid contumeliosius potest: etiam in hoc de misericordia dei querimur, quia tribuat quod rogamus. Abesse à seruis suis omne omnino, etiam oculorum, scãdalum deus præcepit. Et ideo

Matth. 5 si quis, inquit, uiderit mulierem ad cõcupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo. Hinc intelligere plene possumus, quam castos nos esse saluator iusserit, qui etiam licentiam uisionis abscidit. Sciens enim fenestras quodammodo esse nostrarum mentium, lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos, introire: extinguere eas penitus foris uoluit, ne intus orirentur, & letaliter crescentibus fibris conualescerent fortasse in animo, si germinassent in uisu. Idcirco itaque ait dominus, petulcos impudicorum hominum intuitus noxia adulterij nõ carere, scilicet ut qui bona fide fugeret adulterium, custodiret aspectum. Perfectæ siquidem ac syncerissimæ sanctitatis uolens cultores suos facere

Oculi fenestra
Minima etiã uitanda
Mar. 9 saluator, iussit ab ijs cautissime etiã minima uitari: & ut quam pura est pupilla oculi, tam pura esset Christiani hominis uita: & sicut salua intuitus incolumitate, pulueris labem in se oculus non reciperet: sic uita nostra labem in se penitus impudicitiae non haberet. Vnde est illud etiam quod in sequentibus ait dominus: Si scandalizat te oculus tuus, erue eum. Et si scandalizat te manus tua, abscinde eam. Expedit tibi, ut pereat unum membrum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Si igitur iuxta dei uerbum in gehennam scandalis trahimur, recte profecto ut gehennam uitare possimus, etiam manibus nostris oculisque multamur: non quod membris suis quis priuare se debeat: sed quia tam necessariae nobis sunt quaedam domesticorum obsequiorum necessitudines, ut his quasi oculis, interdum autem quasi manibus utamur, recte nobis præsentium ministeriorum officia subtrahimus, ne æterni ignis tormenta patiamur. Vbi enim
 de mini

de ministerio agitur, & uita, rectius profecto Christiano est, ministerio ca-
 rere, quam uita. Itaq; cū in omnibus his quæ diximus, obedire nos sibi do-
 minus noster iusserit, ubi sunt qui aut in uniuersis mandatis deo, aut certe
 uel in paucissimis obsequantur? ubi sunt qui aut inimicos diligant, aut per-
 sequentibus benefaciant, aut malos in bono uincant, qui maxillas cedenti-
 bus præbeant, qui spoliantibus res suas sine lite concedant? Quis est apud
 quem delectationi penitus nihil liceat, qui cōuitio suo neminem lædat, qui
 silentio os coherceat, ne in amaritudinem maledictionis erumpat, quis est
 qui faciat hæc minima? ut non dicā illa, de quibus diximus paulo ante, ma-
 iora. Quæ cum ita sint, & cum à nobis nil penitus dominicæ iussionis fiat,
 quid est quod nos queramur de deo, cum queri magis deus de omnibus
 possit. Quæ ratio est ut doleamus nos nō audiri à deo, cum ipsi deum non
 audiamus: & susurremus non respici à deo terras, cum ipsi non respiciamus
 ad cælum: & molestum sit despici à domino preces nostras, cum præcepta
 eius despiciantur à nobis. Fac nos pares domino nostro, quis est iustæ que-
 rimonix locus, hoc pati quenquam quod fecerit? saluo eo quod probare fa-
 cile possum, nequaquam nos pati illa quæ facimus, & mitius multo nobiscum
 deum agere, quam nos cum deo. Sed interim tamen hac agamus lege qua
 cœpimus. Sic enim etiam ipse dominus dicit: Clamaui ad uos, & non audi-
 stis me, & uos clamabitis ad me, & non exaudiam uos. Quid enim dignius
 aut quid iustius? non audiuius, non audimur: non respeximus, non respi-
 cimus. Quis rogo ex carnalibus dominis hac cum suis lege agere cōtentus
 est, ut contemnat tantummodo seruos suos, qui fuerat ab eis ipse contem-
 ptus? quanquam nos non hac solum iniuria contemnamus deum, qua con-
 temni à seruis suis curiales solent, quia seruorum hic contemptus est maxi-
 mus, si nō faciant quod iubetur. Porrò autem nos omni studio, omni nisu,
 non solū iussa non facimus, sed cōtra id facimus quod iubemur. Iubet enim
 deus, ut omnes nobis inuicem chari simus, omnes autem nos mutua infe-
 statione laceramus. Iubet deus, ut cuncti egentibus sua tribuant, cuncti ad-
 modum aliena peruadūt. Iubet deus, ut omnis qui Christianus est etiam
 oculos castos habeat: quotus quisque est, qui non se luto fornicationis in-
 uoluat: & quid plura? graue & luctuosum est, quod dicturus sum. Ipsa dei
 ecclesia, quæ in omnibus debet esse placatrix dei, quid est aliud quam exa-
 cerbatrix dei? aut præter paucissimos quosdam, qui mala fugiunt, quid est
 aliud penè omnis cœtus Christianorum, quam sentina uitiorum? Quo-
 tum enim quenque inuenies in ecclesia non aut ebriosum, aut helluo-
 nem, aut adulterum, aut fornicatorem, aut raptorem, aut ganeonem, aut
 latronem, aut homicidam? & quod omnibus peius est, propè hæc cun-
 cta sine fine. Interrogo enim Christianorum omnium conscientiam, ex
 his uel flagitijs, uel sceleribus quæ nunc diximus, quotus quisque ho-

Prouerb. 1

Mich. 3

Psal. 17

Ecclesia dei
exacerbatrix

minum non aliquid est eorum : aut quotusquisque non totum : facilius
 quippe inuenias qui totum sit, quàm qui nihil. Et quod diximus nihil, ni-
 mis forsitan grauis uideatur esse censura. Plus multo dicam, facilius inue-
 nias reos malorum omnium, quàm non omnium: facilius maiorum crimi-
 num, quàm minimorum: id est facilius qui & maiora crimina cum mino-
 ribus, quàm qui minora tantum sine maioribus perpetrarint. In hanc enim
 probrositatem morum propè omnis ecclesiæ plebs redacta est, ut in cun-
 cto populo Christiano genus quodammodo sanctitatis sit, minus esse ui-
 tiosum. Itaque ecclesias, uel potius templa atque altaria dei minoris reue-
 rentiæ quidam habent, quàm cuiuslibet minimi ac municipalis iudicij do-
 mum. Siquidem intra ianuas non modo illustrium portarum, sed etiam
 præsidum aut præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi
 quos aut iudex uocauerit, aut negocium traxerit, aut ipsa honoris proprii
 dignitas introire permiserit: ita ut si quispiam ingressus insolenter fuerit,
 aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua uerecundia atque existimationis
 suæ labe mulctetur. In templa autem, uel potius in altaria atque in sacra-
 craria dei, passim omnes sordidi ac flagitiosi sine ulla penitus reuerentiâ sa-
 cri honoris irrumpunt: non quia non omnes ad exorandum deum currere
 debeant, sed quia qui ingreditur ad placandum, non debet egredi ad ex-
 acerbandum. Neque eiusdem officij est, indulgentiam poscere, & iracun-
 diam prouocare. Nouum siquidem monstri genus est, eadem penè omnes
 iugiter faciunt, quæ fecisse se plangunt. Et qui intrant ecclesiasticam do-
 mum, ut mala antiqua defleant, exeunt, & quid dico exeunt, in ipsis penè
 hæc orationibus suis ac supplicationibus moliuntur. Aliud quippe ora ho-
 minum, aliud corda agunt: & dum uerbis præterita mala plangunt, sensu
 futura meditantur: ac sic oratio eorum rixa est magis criminum, quàm exo-
 ratrix, ut uere illa in eis scripturæ maledictio cõpleatur, ut de oratione ipsa
 exeant condemnati, & oratio eorum fiat in peccatum. Deniq; si uult quis-
 piam scire quid in templo huiusmodi homines cogitauerint, uideat quid
 sequatur. Siquidem consummatis solennibus sacris, statim ad consuetudi-
 naria omnium studia discurrunt, alij scilicet ut furentur, alij ut inebrientur,
 alij ut fornicentur, alij ut latrocinentur: ut euidenter appareat hoc eos esse
 meditados, dum intra templum sunt, quod postquàm egressi fuerint exe-
 quuntur. Sed uidelicet hæc cuncta mala, & omnium uitiorum probrosita-
 tem, quam supra dixi, ad seruos fortasse quidam & ad abiectissimos quos-
 que homines referendam putant: cæterum nomen ingenuum hac flagitio-
 rum labe non pollui. Quid autem aliud est cunctorum negociantium ui-
 ra, quàm fraus atq; periurium? Quid aliud est curialium, quàm iniquitas?
 Quid aliud officialium, quàm calumniâ? Quid aliud militantium, quàm
 rapina? Sed putas forsitan, quod hoc etiam de personis istiusmodi fieri
 possit.

Temporum
contemptus

Nouum mon-
stri genus

Vitia ad ser-
uos relegata.

Negociatores

possit. Hic est, inquis enim, eorum actus quæ & confessio, ac per hoc nihil mirum est, si agunt quod profitentur: quasi uero aut agere ullum deus res malas uelit aut profiteri, aut nulla sit penitus sacræ maiestatis offensa, si maximum scelus minores uideantur agere personæ: præsertim cum in hac hominum multitudine quo maior est peccantium turba, eo maior est diuinitatis iniuria. Sed omnis, inquis, nobilitas ab his sceleribus immunis est. Parum est id quidem, quia non aliud uidetur nobilitas in toto mundo, quam unus homo in grandi populo. Sed uideamus tamen si uel ipsum parum sit carens crimine: ac primum consideremus quid de huiusmodi hominibus sermo dicat diuinus. Arguens quippe Apostolus dei populum, sic ait: Audite fratres mei dilectissimi: Nonne deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni quod promisit deus diligentibus se: uos autem exhonoraſtis pauperem. Nonne diuites per potentiam opprimunt uos, nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod inuocatum est super nos? Grande hoc testimonium Apostoli est, nisi forte immunes se ab eo nobiles putet, quia sunt soli diuites nominati. Sed aut ijdem sunt nobiles, qui & diuites: aut si sunt diuites præter nobiles, sunt tamē & ipsi quasi iam nobiles: quia tanta est miseria huius temporis, ut nullus habeatur magis nobilis, quam qui est plurimum diues. Sed siue de alterutris, siue de utriusque Apostolus dixerit, facile de hoc componi potest. Non enim interest de qua hoc potissimum parte dictum sit, quod utriusque certum est conuenire. Quis enim est uel nobilium omnino, uel diuitum, horrens crimina: quamuis in hoc se fellerim. Multi enim horrent, sed paucissimi euitant. In alijs quippe horrent, quod in se admittunt, mirum immodum & accusatores eorundem criminum & excusatores. Execrantur publice, quod occulte agunt: ac per hoc damnare se cæteros putant, ipsos se magis propria animaduersione condemnant. Sed relinquamus istos, qui magis rei sunt. Quis est omnino diues uel nobilis, aut innocentiam seruans, aut à cunctis sceleribus manus abstinens: quanquam superflue à cunctis dixerim. Utinam uel à maximis, quia uolunt sibi id forte quasi maiores priuilegium dicere, ut iure suo crimina uel minora committant. Itaque de peccatis facilibus nihil dico. Videamus an à duobus illis quasi capitalibus malis ullus immunis sit, id est uel ab homicidio, uel à stupro. Quis enim est aut humano sanguine nõ cruentus, aut cœnosa impuritate non sordidus: unum quidem ex his ad pœnam æternam sufficit, sed propè nullus diuitum non utrunque commisit. Sed cogitat forte aliquis de hoc numero: Ego iam ista non facio. Laudo si non facis, sed tamen ante fecisti, & non est nunquam omnino fecisse, facere cessasse. Quod si ita esset, quid prodesset tamen unum à scelere desistere, & multos in sceleribus permanere? Non sanat unus conuersio crimina plurimorum: nec sufficit ad placandum deum, quod

unus

Nobilitas

Iaco. 2.

Nullus habetur nobilis, nisi qui diues

unus peccata deferit, quæ uniuersitas totius humani generis offendit: præ-
 fertim cū is qui cōuertatur ut mortem æternā possit euadere, magnos pro-
 fecto cōuersionis suæ fructus capiat si euadat, nedum contingere ei possit,
 ut ab alijs pœnam damnationis auertat: quia & hoc intolerabilis superbiam
 atq; immanis piaculi est crimen, si tam bonū se aliquis esse credat, ut etiam
 malos existimet per se posse saluari. Loquēs deus de terra quadā, uel de po-
 pulo peccatore, sic dicit: Si fuerint tres uiri isti in medio eius, Noë, & Dani-
 el, & Iob, nō liberabunt filios & filias, ipsi soli salui erunt. Neminē reor tam
 impudentem fore, qui se his talibus uiris audeat cōparare: quia quāuis nūc
 placere aliquis deo studeat, hoc ipsum tamen genus maximē iniustitię est,
 si se iustū præsumat: ac per hoc sublata est omnis spes falsæ opinionis, qua
 credimus innumerā perditorū hominū multitudinē suffragio paucorū bo-
 norum à presentibus malis posse defendi. Cū enim nullus ipsis quos supra
 diximus par sit, quæ esse spes illis potest, quod liberari & extranei, & innu-
 meri, & mali à paucissimis bonis possint: cū illi familiarissimi deo sancti ne
 hoc quidē à domino promeruerūt, ut in filijs suis uel membra soluerent: &
 rectē. Nam licet omnes admodū filij mēbra parentū esse uideantur, nō pu-
 tandi tamen sunt membra eorū esse à quibus affectu cœperint discrepare:
 quia morū degenerantiū prauitate pereūt in talibus beneficia naturę. Quo
 fit ut etiā nos qui nos Christianos esse diximus, perdamus uim tanti nomi-
 nis, uitio prauitatis. Omnino enim nihil prodest nomē sanctū habere sine
 moribus: quia uita à professione discordans, abrogat illustis tituli honorē,
 per indignorū actuū uilitatē. Vnde cū penē nullā Christianorū omniū par-
 tē, penē nullū ecclesiarū omniū angulū nō plenū omni offensione, & omni
 letaliū peccatorum labe uideamus: quid est in quo nobis de Christiano no-
 mine blandiamur? Cum utiq; hoc ipso magis per nomē sacratissimum rei-
 simus, quia à sancto nomine discrepamus. Nam & ideo plus sub religionis
 titulo deum lædimus, quia positi in religione peccamus.

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE
 VERO IUDICIO ET PROVIDENTIA
 DEI, LIBER QVARTVS.

Christiani qui

DISCEDATUR itaq; ab illa, quā supra diximus, Chri-
 stiani nominis prærogatiua, ut putemus quia sumus cum
 ceteris gētibus religiosiores, debere nos esse fortiores. Nam
 cum, ut diximus, hæc sit hominis Christiani fides, fideliter
 Christi mādata seruare: fit absq; dubio, ut nec fidem
 habeat qui infidelis est: nec Christum credat, qui Christi
 mandata cōculcat: & aperte hoc totū in id reuoluit, ut qui Christiani nomi-
 nis opus non agit, Christianus nō esse uideat. Nomen enim sine actu atq;

officio

officio suo nihil est. Nam sicut ait quidam in scriptis suis: Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine nomine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Itaque ut iisdem uerbis etiam nos utamur, quid est aliud sanctum uocabulum sine merito, nisi ornamentum in luto? Sicut etiam per diuinas literas sacer sermo testatus est, dicēs: Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Et in nobis itaque Christianum uocabulum, quasi aureum decus est: quo si indigne utimur, sit ut sues cum ornamento esse uideamur. Denique qui uult plene scire, uocabula nihil esse sine rebus, respiciat quomodo innumerabiles populi cessantibus meritis etiam nomina perdiderūt. Duodecim Hebraeorum tribus cum electæ quondam à deo essent, duo nomina sacrosancta acceperunt: populus enim dei, & Israël appellatæ sunt. Sic quippe legimus: Audi populus meus, & loquar: Israël, & testificabor tibi. Ergo Iudæi aliquid quando utrunque, nunc neutrum. Nam nec populus dei dici potest, qui cultum dei iam olim reliquit: nec uidens deum, qui dei filium denegauit, sicut scriptum est: Israël uero non me cognouit, & populus me non intellexit. Propter quod alibi etiam deus noster de Iudæorum plebe loquitur ad prophetam, dicens: Voca nomen eius non dilecta. Et iterum ad Iudæos ipsos: Vos non estis populus meus, & ego non sum deus uester. Cur autem hoc de eis ipse diceret, ipse alibi euidenter ostendit. Sic quippe ait: Dereliquerunt uenam aquarum uiuentium dominum. Et iterum: Verbum, inquit, domini proiecerunt, & sapientia nulla est in illis. Quod quidem timo ne non magis tunc de eis dici potuerit, quam de nobis nunc dici possit: quia nec uerbis dominicis obtemperamus, & qui uerbis domini non obsequimur, sapientiam profecto in nobis penitus non habemus: nisi fortasse credimus, sapiēter nos deum spernere. Et hoc ipsum quod Christi mandata contemnimus, summam prudentiam iudicamus. Et quidem causa est cur hoc ita existimare credamur. Nam tanto cōsensu omnes peccata sequimur, quasi summi consilij cōspiratione peccemus. Quæ cū ita sint, quæ ratio est, ut ipsi nos falsa opinione fallamus, existimantes scilicet quia Christiani esse dicamur, quod opitulari nobis inter mala quæ agimus nomen bonum possit, cū spiritus sanctus nec fidem quidē dicat hominibus Christianis sine operibus bonis posse prodesse: & utique multo plus est habere fidem quæ nomen: quia nomen est uocabulum hominis, fides autem fructus est mentis. Et tamen hunc ipsum fidei fructum infructuosum Apostolus sine operibus bonis esse testatur, dicēs: Fides sine operibus mortua est. Et iterum: Sicut enim corpus sine spiritu, sic fides sine operibus mortua est: addit quoque asperiora quædam ad cōfundēdos eos, qui sibi præsumptione Christianæ fidei blādiunt. Sed dicet aliquis: Tu fidē habes, & ego opera habeo. Ostēde mihi sine operibus fidē tuā, & ego ostendā tibi ex operibus fidē meam.

Quo

Prouer. 11

Vocabula nihil sunt sine rebus

Esa. 2

Osee 1

Hier. 2

E 8

Ipsi nos falsa opinione fallimus

Plus est habere fidē quam nomen
Iaco. 2

Quo utique hoc indicat, actus bonos, Christianæ fidei quasi testes esse: quia Christianus nisi opera bona fecerit, fidem suam penitus approbare non possit: ac per hoc quod probare non ualeat quia sit, sic omnino habendum esse quasi non sit. Nam quod pro nullo hoc habendum existimaret, *Iaco. 2* in subditis statim ipse demonstrat, dicens ad Christianum: Tu credis quia unus est deus, bene facis, & dæmones credunt & cōtremiscunt. Consideremus quid uoluerit hoc loco Apostolus dicere, ne irascamur diuinis testimonijs, sed acquiescamus: ne cōtradiciamus, sed proficiamus. Tu credis, inquit ad Christianum sermo diuinus, quod deus unus est, bene facis, & dæmones credunt, & cōtremiscunt. Nūquid errauit Apostolus, ut hominis Christiani fidem dæmoni cōpararet? nō utiq; sed ostendere illud uolens quod supradictum est: quia sine operibus bonis nihil sibi per fidei superciliū deberet. Idcirco autem à dæmonibus deum credi, scilicet ut sicut dæmones cū deum credūt, tamen in peruersitate perdurent: ita & quosdā homines quasi credulitatem dæmonicam habere, qui cum se deū credere asserāt, tamen à malo opere non cessant. *Credulitas dæmoniacā* Subiungit autem ad pudorem & condemnationem horum peccatorū, non credere solum dæmones dei nomen, sed etiam timere & cōtremiscere: hoc est dicere, Quid tibi blandiris o homo quisquis es credulitate, quæ sine timore atq; obsequio dei nulla est: aliquid plus dæmones habent. Tu enim unam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem: illi credulitatem habent pariter & timorem. Quid miraris ergo si cædimur, quid miraris ergo si castigamur, si in ius hostiū tradimur, si infirmiores omnibus sumus: siue miseriæ nostræ, siue infirmitates, siue euerisiones, siue captiuitates, & penè improbæ seruitutes, testimonia sunt mali serui & boni dei. Quomodo mali serui: quia patior scilicet uel ex parte quod mereor. Quomodo boni dei: quia ostendit quid mereamur: etsi non irrogat quæ mereamur, clemētissima enim ac benignissima castigatione mauult nos corrigere quàm perire. Nos siquidem quantum ad crimina nostra pertinet, letalibus supplicijs digni sumus: sed ille plus misericordiæ quàm seueritati tribuens, maluit nos clementis censuræ temperamento emendare, quàm plaga iustæ cohortionis occidere. In gratū nobis esse quod cædimur, fatis certus sum. Sed quid miramur, si peccantes nos deus uerberat, cum ipsi peccantes seruulos uerberemus: Iniusti iudices sumus: homunculos nos flagellari à deo nolumus, cum ipsi cōditionis nostræ homines flagellamus. Sed nec miror, quod tam iniqui in hac re sumus, natura in nobis & nequitia seruilis est: uolumus delinquere & nolumus uerberari, ipsi in nobis mores sunt cū seruulis nostris, omnes uolumus impune peccare. Deniq; si mentior, cunctos consulo. Nego ullum esse quātumlibet magni criminis reum, qui se acquiescat debere torqueri. Hinc ergo cognosci potest, quàm iniqui & prauī sumus: alijs seuerissimi sumus, nobis

bis indulgentissimi: alijs asperi, nobis remissi. In eodem crimine punimus
 alios, nos absoluiamus. Intolerabilis prorsus & contumaciæ, & præsumptio-
 nis, nec agnoscere uolumus in nobis reatum, & audemus de alijs usurpare
 iudiciũ. Quid esse iniustius nobis, aut quid peruersius potest? Id ipsum sce-
 lus in nobis probabile esse ducimus, quod in alijs seuerissime uindicamus.
 Et ideo non sine causa ad nos Apostolus clamat: Propter quod inexcusabi- *Rom. 2*
 lis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, te ipsum con-
 demnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Sed non eadem, inquit aliquis ex *In diuites*
 diuitibus, nos agimus quæ serui. Ex seruis enim fures ac fugitiui sunt, ex ser-
 uis enim gulæ ac iugiter uentri seruietes. Verum est esse hæc uitia seruorũ,
 sed plura tamen sunt ac maiora dominorum, quamuis non omnium. Excipi-
 endi quidam enim sunt, sed paucissimi: quos ideo nõ nomino, ne nõ tam
 eos nominando laudare, quàm alios nõ nominando uidear publicare. Ac
 primum serui si fures sunt, ad furandũ forsitan egestate coguntur: quia etiã *Serui defen-*
 si eis stipendia usitata præstentur, consuetudini hæc magis quàm sufficien- *duntur*
 tiæ satisfaciunt: & ita implent canonem, quod non explent satietatem. Ac
 per hoc culpam ipsam inopia minus culpabilem facit, quia excusabilis fur- *Seruorum*
 ti reus est, qui ad furtum cogi uidetur inuitus. Nam & scriptura ecclesiasti- *furta*
 ca quasi subexcusare quodãmodo miserorum omnium noxas uidetur, di- *Prouerb. 6*
 cens: Non grandis est culpæ, cum quis furatus fuerit, furatur enim ut esuri-
 entem impleat animam. In Salomone furatur, ut expleat animam suã: ac
 per hoc non satis à nobis accusandi sunt, qui diuino sermone excusantur.
 Quod autem de furtis seruorum dicimus, hoc etiam de fuga: immo hoc re- *Seruorum*
 etius de fuga, quia ad fugam seruos non miseriam tantum, sed etiam suppli- *fuga*
 cia compellunt. Pauent quippe actores, pauent silentarios, pauent procu-
 ratores, propè ut inter istos omnes nullorum minus serui sint, quàm domi-
 norum suorum: ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur. Quid am-
 plius dici potest? multi seruorum ad dominos suos fugiunt, dum cõseruos
 timent. Vnde illorum fugam nõ tam ad eos debemus referre qui fugiunt,
 quàm ad eos qui fugere compellunt. Vim patiuntur infelicissimi, famulari
 optant, & fugere coguntur: discedere à seruitio dominorum suorum omni-
 no nolunt, & cõseruorum suorum crudelitate non permittuntur ut seruiãt.
 Mendaces quoq; esse dicuntur. Ad mendaciũ nihilo minus atrocitate præ- *Seruorum*
 sentis supplicij coartantur. Siquidem dũ tormentis se uolunt eximere, men- *mendacia*
 tiuntur. Quid autem mirum est, si positus in metu seruus mētiri mauult q̄
 flagellari? Accusantur etiam gulæ & uentris auidi: nec hoc nouum est, ma-
 gis desiderat satietatem, qui famem sæpe tolerauit. Sed esto, non perferat
 famem panis: certe perfert deliciarum, & ideo ignoscendũ est, si auidius ex-
 petit quod ei uel iugiter deerat. Tu uero nobilis, tu uero diues, qui omnibus *In nobiles &*
 bonis affluis, qui hoc ipso deum sanctis operibus honorare plus debes, *diuites*
 d quod

quod beneficijs illius sine cessatione perfrueris : uideamus si actus, non dico sanctos, sed uel innoxios habes. Et quis, ut superius dixi, diuitum præter paucos nõ cunctis criminibus infectus est? Et quod paucos excipio, utinã plures atq; omnes excipi liceret. Salus erat omnium, innocentia plurimorum. Neq; ego de ullo dico nunc, nisi de eo tantum, qui in se id quod dico esse agnoscit. Si enim extra conscientiam suam sunt quæcunq; dico, nequaquam ad iniuriam eius spectant cuncta quæ dico. Si autem in se esse nouit quæ loquor, non à mea tibi hoc lingua dici existimet, sed à conscientia sua. Ac primum ut de uitijs seruilibus dicam, si fugitiuus est seruus, fugitiuus es etiam tu diues ac nobilis. Omnes enim dominum suum fugiunt, qui legem domini derelinquunt. Quid ergo diues culpas in seruo? hoc facis quod & ille. Ille fugitiuus est domini sui, & tu tui. Sed hoc culpabilior es, nam ille fugit forsitan malum dominum, & tu bonum. Incontinentiam uentris quã in seruo arguis, in illo rara est per indigentiam, in te quotidiana per copiam. Vides ergo apostolica sententia te potissimum uerberari: immo te solum, quia in quo alium iudicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas: immo non eadem agis, sed maiora multo ac nequiora. In illo quippe etiam infrequentem uentris intemperantiam punis, & tu assidua distenderis. Furtum quoque, ut putas, seruile uitium est: & tu furtum diues facis, quando à deo uetita præsumis. Omnes siquidem furta faciunt, qui illicita committunt. Sed quid ego tam minute, & quasi allegorice de hoc loquor, cum facinoribus apertissimis non furta tantum diuitum, sed latrocinia comprobentur? Quotus quisq; enim iuxta diuitem pauper, aut intactus, aut tutus est? Siquidem persuasionibus præpotentum, aut sua homines imbecilli, aut etiam seipso cum suis pariter amittunt, ut non immerito de utrisque personis sacer sermo testetur, sic dicens: Venatio leonis onager in eremo, sic pascua sunt diuitum pauperes. Quamuis tyrannidem hanc non pauperes tantum, sed penè uniuersitas patiatur generis humani. Quid est omnium aliud dignitas sublimium, quam præscriptio ciuitatum: aut quid aliud quorundam, quos taceo, præfectura, quàm præda? Nulla siquidem maior pauperum est depopulatio, quàm potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, nisi ut cunctorum uastatione satietur. Quo quid esse indignius aut iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum precia quas non emunt. Commercia nesciunt, & solutionem sciunt. Ut pauci illustrentur, mundus euertitur. Vnius honor, orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est. Sciunt Africa, quæ fuerunt. Sciunt Gallia deuastata, sed non ab omnibus, & ideo in paucissimis adhuc angulis uel tenuem spiritum agentes, quia eas interdum paucorum integritas aluit, quas multorum rapina uacuauit. Sed euagati longius sumus dolore compulsi. Ergo ut ad superiora redeamus, quid est in quo non seruilibus

libus uitijis etiam nobiles polluantur, nisi forte ideo, quia illa quæ in seruis peccata puniunt, ipsi quasi licita committunt. Denique ad has peruationes, quas, ut supra dixi, nobiles agunt, seruus nec aspirare permittitur: quamuis mentiar. Quidam enim ex seruis nobiles facti, aut paria, aut maiora fecerunt. Sed hoc tamen imputari seruis nequaquam potest, quod quibusdam seruis conditio tam feliciter cessit. Homicidia quoque in seruis rara sunt terrore ac metu mortis. In diuitibus assidua spe ac fiducia impunitatis, nisi forte iniuri qui sumus, hoc quod diuites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cum occidunt seruos suos, ius putant esse, non crimen. Non solum hoc, sed eodem privilegio etiam in exercendo impudicitiae ceno abutuntur. Quotus enim quisque est diuitum coniugij sacramenta obseruans, quem non libidinis furor rapiat in preceps: cui non domus ac familia sua scortum sit? & qui non in quamcumque personam cupiditatis improbae calor traxerit, mentis sequatur insania: secundum illud scilicet quod de talibus dicit sermo diuinus: Equi insipientes in feminas facti sunt. Quid enim aliud, quam de se dictum hoc probat, qui totum peruadere uult concubitu, quicquid concupierit aspectu? Nam de concubinis quippiam dici forsitan etiam iniustum esse uideatur: quia hoc in comparatione supradictorum quasi genus est castitatis, uxoribus paucis esse contentum, & intra certum coniugij numerum frenos libidinum continere. Coniugium dixi, quia ad tantam res impudentiam uenit, ut ancillas suas multi uxores putent: atque utinam sicut putantur esse quasi coniuges, ita solae haberent uxores. Illud magis tetrum ac detestabile, quod quidam matrimonia honorata sortiti, alias sibi rursus seruilis status coniuges sumunt, deformantes sancti coniugij honorem, per degeneris contubernij uilitatem, non erubescentes maritos se fieri ancillarum suarum, precipitantes fastigium nobilium matrimoniorum, in cubilia obscena seruarum, digni prorsus etiam illarum statu, quarum se putant dignos esse consortio. Non dubito ex his plurimos, ut sunt nobiles, aut uideri nobiles uolunt, superbe & aspernate accipere, quod dum consideramus haec talia quae locuti sumus, minus flagitiosos diximus seruos quosdam esse quam dominos. Sed cum hoc ego non de omnibus, sed de his qui tales sunt praedicauerim, nullus irasci omnino debet, qui nequaquam se talem cognoscit, ne hoc ipso quod irascitur, de cœtu ipsorum esse uideatur. Quin potius quicumque ex nobilibus haec mala horrent, irasci talibus debent, quod facinoribus sordidissimis nobilitatis nomen infamet: quia licet hi qui tales sunt omnem grauent populum Christianum, specialiter tamen illos sordibus suis polluant, quorum pars esse dicuntur. Diximus itaque nobiles quosdam esse seruis deteriores: quod diximus, comprobamus. Ecce enim ab hoc scelere uel maximo prope seruorum numerus immunis est. Numquid enim aliquis ex seruis turbas concubinarum habet? nunquid multarum uxoribus labe pollutitur, ut canum uel suum more tantas putet coniuges suas esse quantas po-

Homicidia diuitum

Diuites impurissimi

Hiere. 5

Genus castitatis

Canum & suum mos

tuerit libidini subiugare. Sed ad hæc responderi potest, quod facere seruis ista non liceat. Nam profecto facerent si liceret. Credo, sed quæ fieri non uideo, quasi facta habere non possum. Quantumlibet enim in eis improbae mentes, quantumlibet malæ cupiditates sint, nullus pro eo quod non admittit scelere punitur. Malos esse seruos ac detestabiles satis certum est, sed hoc utique ingenui ac nobiles magis execranda, si in statu honestiore peiores sunt. Quo fit, ut ad illum perueniri exitum rei huius necesse sit, non ut serui sint à reatu nequitiae suæ absoluendi, sed ut plurimi diuites magis sint seruorum comparatione damnandi. Nam illud latrocinium ac scelus quis digne eloqui possit, quod cum Romana Respublica uel iam mortua, uel certe extremum spiritum agens, in ea parte qua adhuc uiuere uidetur, tributorum uinculis, quasi prædonum manibus strangulata moriatur: inueniuntur tamen plurimi diuitum, quorum tributa pauperes ferunt. Hoc est, inueniuntur plurimi diuitum, quorum tributa pauperes necant: & quod inueniri dicimus, plurimos: timeo ne uerius dixerimus, omnes. Tam pauci enim mali huius expertes sunt, si tamen ulli sunt, ut in ea parte qua multos diximus, omnes pene diuites possimus reperire. Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data, quid aliud egerunt, quam ut cunctos diuites immunes redderent, miserorum tributa cumularent: ut illis demeretur uectigalia uetera, istis ut adderentur noua: illos ut etiam accessio minimarum functionum locupletaret, istos ut accessio maximarum affligeret. Illi ut eorum quæ leuiter ferebant immutatione ditescerent, isti ut eorum quæ etiam ferre non poterant multiplicatione morerentur: ac si remedium illud alios iniustissime erigeret, alios iniustissime necaret: alius esset sceleratissimum premium, alius sceleratissimum uenenum. Vnde aduertimus, quod nihil esse & diuitibus sceleratius potest, qui remedijs suis pauperes perimunt: & nihil pauperibus infelicius, quos etiam illa quæ pro remedio cunctis dantur occidunt. Iam uero illud quale, quam sanctum, quod si quis ex nobilibus ad deum conuertit ceperit, statim honorem nobilitatis amittit: aut quæ in Christiano populo honor Christi est, ubi religio ignobilem facit. Statim enim ut quis melior esse tentaauerit, deterioris abiectioe calcatur: ac per hoc omnes quodammodo mali esse coguntur, ne uiles habeantur. Et ideo non sine causa Apostolus clamat: *Seculum totum in malo positum est. Merito enim totum esse in malo dicitur, ubi boni locum habere non possunt. Siquidem ita totum iniquitatibus plenum est, ut aut mali sint qui sunt in illo, aut qui boni sunt multorum perfectione crucientur. Itaque sicut diximus, si honoratior quispiam religioni se applicuerit, illico honoratus esse desistit. Vbi enim quis mutauerit uestem, mutat protinus dignitatem. Si fuerit sublimis, fit despicibilis. Si fuerit splendidissimus, fit uilissimus. Si fuerit totus honoris, fit totus iniuriæ. Et mirantur mundani quidam & infideles, si offensam dei aut iracundiam perferunt, ubi*

deum

Romana
Respub.
Tributorum
uincula

Remedia ur
bibus data

Religio quos
dam facit
ignobiles

1. Ioan. 5

deum in sanctis omnibus persequunt. Peruersa enim sunt, & in diuersum cuncta mutata. Si bonus est quispiam, quasi malus spernit. Si est malus, quasi bonus honorat. Nihil itaque mirum, si deteriora quotidie patimur, qui deteriores quotidie sumus. Et noua enim quotidie mala faciunt, & uetera non relinquunt. Surgunt recentia crimina, nec repudiant antiqua. Quis ergo est causationis locus? quolibet aspera et aduersa patiamur, minora patimur quam meremur. Quid querimus, quod dure agat nobiscum deus? multo nos durius cum deo agimus. Exacerbamus quippe deum impuritatibus nostris, & ad puniendos nos trahimus inuitum. Cum quippe eius naturae sit mens dei atque maiestas, ut nulla iracundiae passione moueat, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, ut per nos cogat irasci. Vim, ut ita dixerim, facimus pietati suae, ac manus quodammodo afferimus misericordiae suae. Cum quippe eius benignitatis sit, ut uelit nobis iugiter parcere, cogit malis nostris scelera quae admittimus uindicare. Ac sicuti illi solent, qui munitissimas urbes obsident, aut firmissimas arces urbium capere & subruere conantur, omnibus absque dubio eas & telorum, & machinarum generibus oppugnant: ita nos ad expugnandam misericordiam dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus: & iniuriosum nobis deum existimamus, cum ipsi iniuriosissimi deo simus. Omnis siquidem Christianorum omnium culpa, diuinitatis iniuria est. Nam cum illa quae facere a deo uetamur admittimus, uetantis iussa calcamus, ac per hoc impie in calamitatibus nostris seueritatem diuinam accusamus. Nos quippe nobis nos accusandi sumus. Nam cum ea quibus torqueamur admittimus, ipsi tormentorum nostrorum sumus autores. Quid ergo de poenarum acerbitate querimus? unusquisque nostrum se punit. Et ideo propheticum hoc ad nos dicit: Ecce omnes uos igne acceditis, & uires praebuistis flammam, ingredimini in lucem ignis uestri, & flammam quam accedistis. Totum namque humanum genus hoc ordine in poenam aeternam ruit, quo scriptura memorauit. Primum enim igne accendit, postea uires ignibus praebet, postremo flammam ingreditur quam parauit. Quando igitur sibi primum homo aeternum accendit ignem? scilicet cum primum peccare incipit. Quando autem uires ignibus praebet? cum utique peccata peccatis cummulauit. Quando uero igne aeternum introibit? Quando irremediabilem iam malorum omnium summam crescentium delictorum iniquitate compleuerit, sicut saluator noster ad Iudeos principes ait: Implete mensuram patrum uestrorum, serpentes, progenies uiperarum. Non longe a plenitudine peccatorum erant, quibus ipse dicebat dominus, ut peccata compleret. Ideo absque dubio, ut quia iam digni salute non essent, implerent iniquitatum numerum, quo perirent. Vnde & cum lex uetus peccata Amorreorum completa esse memorasset, sic locutos esse ad sanctum Loth angelos refert: Omnes qui tui sunt educ de urbe hac, debemus enim locum istum, eo quod increuerit clamor eorum coram domino qui misit nos, ut perdamus illos. Diu profecto flagitiosissimus ille populus ignem illum

Simile

Diuinitatis iniuria

Esa. 50

Homines quo ordine in poenam ruant

Matth. 23

Gen. 19

lum accenderat quo peribat. Et ideo cōpletis iniquitatibus suis, arsit flammis criminū suorum. Tam male enim de deo meruit, ut gehennā quæ in futuro iudicio datur, etiā in hoc seculo sustineret. Sed nulli sunt, inquit aliquis, illorū exitu digni, quia nulli illorū impuritatibus cōparandi. Verū fortassis est, ut sit, attamen quid facimus quod saluator ipse omnes qui Euangelium suum spernunt, peiores esse memorauit? Deniq; ad Capernaum sic ait: Si in Sodomis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent in hunc diem. Veruntamen dico uobis quia Sodomis remissius erit in die iudicij, q̄ tibi. Si Sodomitas minus dicit esse damnabiles, q̄ cunctos Euangelia negligentes, certissima ergo ratio est, qua & nos qui in plurimis Euangelia negligimus, pœnas timere aliquādo debeamus: præsertim cum usitatis iam & quasi facilioribus malis esse cōtenti nolumus. Non sufficiūt enim multis cōsuetudinarij reatus, non sufficiunt lites, non rapinæ, nō calumniæ, nō sufficiunt uinolentiæ, nō sufficiunt comestationes, nō sufficiūt falsitates, non sufficiunt periuriæ, nō sufficiunt adulteria, nō sufficiunt homicidia, non sufficiunt deniq; cuncta ista, etsi atrocitate inhumanissima, re tamē ipsa ad humanas iniurias pertinentia, nisi blasphemia furiosarū mentium manus iniiciant etiā in deum. Posuerunt enim, sicut de impijs scriptum est, in cœlum os suum, & lingua eorum transiuit super terrā, & dixerunt: Quomodo scit deus, & si est scientia in excelsis? Et illud: Nō uidebit, nec intelliget deus Jacob. Ad quos utiq; tales rectissime propheticum illud referri potest: Dixit insipiens in corde suo, nō est deus. Nam qui nihil à deo aspici affirmāt, prope est ut cui aspectum adimunt, & substantiam tollant, ut quem dicāt omnino nil esse. Equidem licet nullum admodū malū facinus ratione subsistat, quia rationi non possunt scelera coniungi: nullum tamē est, ut puto, uel irrationabilius, uel infanlius. Quid enim tam furiosum, q̄ ut aliquis cū deū creatorem omniū rerum non neget, & gubernatorem neget: & cum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit: quasi nulla hæc ei faciendorum omniū cura fuerit, ut quæq; fecisset negligere creatorem. Ego autem intantum eum curā creaturarū suarum habere dico, ut probem priusquam etiā crearet habuisse. Res quippe ipsa hoc euidenter ostendit. Nihil enim faceret, nisi curā faciendū habuisset antequam faceret: præsertim cum etiam in ipso humano genere nullus sit fermè hominum tam hebes, qui ad hoc aliquid agat atq; perficiat, ut quæ perfecta sint non curet. Nam & qui agrū excolit, ad hoc colit, ut culta conseruet: & qui uineam plantat, ad hoc plantat, ut plantata custodiat. Et qui initia gregū præparat, ad hoc parat, ut curam multiplicandis gregibus impendat. Et qui domum ædificat, uel fundamentum locat, & si necdum habitationē paratam habeat, iam tamen ipsa quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Et quid de homine hic loquar, cum etiam minima animalū genera futurarum rerum affectum

Euangelij cō/
temptores
Lucæ 10

psal. 72

93

52

Nullum malū
ratione subsi/
stit

Deus prius/
quam creauit
curam creatu/
rarum habuit

affectum

affectum omnia diligant. Formicæ in subterraneis latibulis uaria frugum *Formicæ*
 genera condentes, ad hoc cuncta contrahunt ac reponunt, quia affectum
 uitæ suæ diligunt. Quæ recondunt apes, cum fundamina mellis ponunt, *Apes*
 uel cum è floribus natos legunt, qua causa uel thymo, nisi studio & cupidi-
 tate mellis, uel flosculis quibusdam, nisi futuræ sobolis charitate lætantur.
 Deus ergo qui etiam minimis animantibus hunc affectum proprii operis
 inseruit, se tantummodo solum creaturarum suarum amore priuauit: Præ-
 fertim cum omnis in nos rerum bonarum amor, ex illius bono amore de-
 scenderit. Ipse est enim fons & origo cūctorum: & quia in ipso, ut scriptum
 est, & uiuimus & mouemur & sumus, ab ipso utiq; affectum omnem quo *Aff. 17*
 pignora nostra amamus accepimus. Totus nanque mundus, & totum hu-
 manum genus, pignus est creatoris sui. Et ideo ex hoc quoque affectu, quo
 amare fecit pignora nostra, intelligere nos uoluit quantum ipse amaret pi-
 gnora sua. Sicut enim, ut legimus, inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intel *Rom. 1*
 lecta conspiciuntur: ita amorem erga nos suum, per eum quem nobis erga
 nostros dedit amorem, uoluit intelligi. Et sicut omnem, ut scriptum est, pa *Ephes. 3*
 ternitatem in cælo & in terra à seipso uoluit nominari, sic à nobis patris in
 se affectum uoluit cognosci. Et quid dicam patris, imò benignissimi patris.
 Probat quippe hoc uox saluatoris in Euangelio dicentis: Sic deus dilexit *Ioan. 3*
 hunc mundum, ut filium suum unicum daret pro mūdi salute. Sed & Apo-
 stolus dicit: Deus, inquit, filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tra- *Rom. 8*
 didit illū: quomodo nō etiā cum illo nobis omnia donauit? Hoc est ergo il-
 lud quod supra dixi, quia plus nos amat deus, q̄ filii pater. Euidens quip- *Plus nos a-*
 pe res est, quod super affectū filiorū nos deus diligit, qui propter nos filio *mat deus quā*
 suo nō pepercit. Et quid plus addo? & hoc filio iusto, & hoc filio unigenito, *filium pater*
 & hoc filio deo. Et qd dici amplius potest? & hoc pro nobis, id est pro ma-
 lis, pro iniquis, pro impijssimis. Quis æstimare hunc erga nos dei amorem
 queat, nisi qd iustitia dei tanta est, ut in eū aliquid iniustū cadere nō possit.
 Nā quātū ad rationē humanā pertinet, iniustā rem homo quilibet fecerat,
 si p pessimis seruis filiū bonū occidisset. Vtiq; hoc magis inestimabilis pie-
 tas, & hoc magis mirabilis dei uirtus est, q̄ intelligi ab homine magnitudo
 iustitiæ suæ nō potest: ut quātū ad imbecillitatē humanā pertinet, penè in-
 iustitiæ speciē, magnitudo iustitiæ habere uideat. & ideo Apostolus ad in-
 dicādā nobis aliquatenus misericordiæ diuinæ immensitatē sic ait: *Rom. 5*
 Vt quid em̄ Christus cū adhuc impij essemus secūdū tempus pro impijs mortuus
 est? Vix enim pro iusto quis mori. Ostēdit profecto nobis una hac sentē-
 tia pietatē dei. Nā cū uix ullus pro summa iustitia mortē suscipiat, probauit
 Christus quātū prestiterit pro nostra iniquitate moriēdo. Sed hoc cur fece- *Ibidem*
 rit dominus, statim in subditis docet, dicēs: Cōmēdat aut̄ suā charitatē de-
 us in nobis: nā si cū adhuc peccatores essemus, secūdū tēpus Christus pro
 d 4 nobis

nobis mortuus est, multo magis igitur iustificati nūc in sanguine ipsius sal-
 ui erimus ab ira per ipsum. Hoc ipso ergo gratiā cōmēdat, quia ob impios
 mortuus est. Maioris enim precij est beneficiū, quod pręstatur indignis. Id
 circo itaq; ait: Cōmendat suam charitatē deus in nobis. Quomodo cōmen-
 dat: scilicet quia nō merentibus pręstat. Si enim sanctis & benemeritis prę-
 stitisset, nō uidebat quæ non debuerat pręstitisse, sed quæ debuerat reddi-
 disse. Quid ergo nos pro his omnibus retribuimus, uel potius qd retribuere
 debemus? Primū scilicet illud quod beatissimus propheta ei debere se, &
 redditurū esse testat, dicens: Quid retribuā domino pro omnibus quæ re-
 tribuit mihi: Calicē salutaris accipiā, & nomen domini inuocabo. Prima er-
 go hæc retributio est, ut mortē morte reddamus, ac pro eo quod mortuus
 pro nobis est, pro nobis nos moriamur omnes, tãetsi minoris multo precij
 mors nostra est q̄ sua. Quo fit ut etiā si mortē suscipiamus, debita tamen
 nō exoluamus. Sed tamē quia maius referre nō possumus, totū reddere ui-
 demur, si totū quod possumus reddere curamus. Itaq; prima, ut dixi, hæc re-
 tributio est. Secunda aut, ut si debitū morte non soluimus, uel amore solua-
 mus. Nam ipse saluator ideo, ut ait Apostolus, moriēdo pro nobis cōmen-
 dare uoluit omnibus charitatē suā, ut nos ad reddendā pietatē tanta uicissi-
 tudine pietatis suæ traheret: sicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt,
 quæ ferro propius admotæ, durissimū licet calybem, affectu quasi spirante
 suspendunt: ita etiā ille, id est summa & clarissima negociorū cœlestiū gem-
 ma, hoc scilicet uoluit: ut dum se licet durissimis nobis descendens de cœlo
 propius adiungeret, affectu suo nos quasi amoris sui manibus admoueret,
 ut agnoscentes utiq; dona sua ac beneficia, intelligeremus, quid nos pro do-
 mino tam bono facere cōueniret, cū ille pro malis seruis tanta fecisse cōpe-
 rireretur. Hoc quod Apostolus dicit, ut mortificemur charitate illius tota die,
 & neq; tribulatio, neq; angustia, neq; persecutio à charitate Christi, quæ
 est in Christo Iesu domino nostro, nos separet. Cū ergo hæc à nobis debe-
 ri domino satis certū sit, uideamus quid pro his cunctis reddimus quæ de-
 bemus. Quid scilicet, nisi totū quod supra diximus, quicquid indecens, quic-
 quid indignū, quicquid ad iniuriā dei pertinēs, actus improbos, morsus fla-
 gitiosos, ebrias comestationes, cruentas manus, scēditates libidinis, rapidas
 cupiditates, & quicquid illud plus potest cōscientia habere q̄ sermo. Quæ
 enim, inquit Apostolus, in occulto fiūt ab eis, turpe est etiā dicere. Nec hoc
 solū: nā hoc uetus est, & tã præsēntis temporis q̄ prætētorū: illud graui-
 us & lugubrius, quod peccatis ueteribus noua addimus. Nec solū noua, sed
 quædā pagana ac prodigiosa, & in ecclesijs dei ante nō uisa: iactātes scili-
 cet profanas in deū uoces & cōtumelias, blasphemātes, dicētes deū incurio-
 sum, deū non intendentē, deū negligentem, deum nō gubernantem, ac per
 hoc immisericordē & impręstabilem, inhumanū, asperum, durū. Nam qui
 non

non respiciens & incuriosus, & negligens esse dicitur, quid superest, nisi ut asper & durus, & inhumanus esse dicatur? O cæcam impudentiã, ô sacrilegam temeritatem. Nô sufficit enim nobis, quod peccatis innumerabilibus inuoluti, rei in omnibus deo sumus, nisi & accusatores dei simus. Et quæ rogo homini spes erit, qui ipsum accusat iudicem iudicandus? Si ergo, inquiunt, respicit res humanas deus, si curat, si diligit, si gubernat, cur nos infirmiores omnibus gentibus, & miseres esse permittit? Cur uinci à barbaris patit? Cur iuri hostium subiugari? Breuissime, ut ante dixi, ideo nos perferre hæc mala patit, quia meremur ut ista patiamur. Respiciamus enim ad turpitudines, ad flagitia, ad scelera illa Romanæ plebis, quæ supra diximus, & intelligemus, si protectionem mereri possumus, cū in tanta impuritate uiuamus. Itaq; quia hoc argumēto plurimi nô respicere res humanas deum dicunt, quod miseri, quod imbecilles sumus, quid meremur? Si enim in tantis uitijs, in tãa improbitate uiuentes, fortissimos, florētissimos, beatissimosq; esse pateret, suspicio fortasse aliqua esse poterat, quod nô respiceret scelera Romanorū deus, qui tam malos, qui tam perditos beatos esse pateret. Cū uero tam uitiosos, tã improbos, infirmos & miserrimos esse iubeat, euidentissime patet & aspici nos à deo & iudicari, quia hoc patimur qd meremur, sed mereri nos absq; dubio non putamus: & hinc est quod magis rei & criminosi sumus, quia non agnoscimus quod meremur. Maxima quippe accusatrix hominū noxiorum est usurpatrix innocētiæ arrogantia. Inter multos siquidē eorundē criminū reos nullus est criminiosior, q̄ qui se putat nô criminiosum: itaq; & nos hoc solū malis nostris addere possumus, ut nos innoxios iudicemus. Sed est, inquit, aliquis peccator & malignissimus, certe quidē negari non potest quod meliores barbaris sumus. Ex hoc itaq; ipso manifestū est, quod nô respicit res humanas deus: quia cū meliores sumus, deterioribus subiugamur. An meliores simus barbaris, iã uidebimus. Certe, qd nô est dubiū, meliores esse debemus. Ex hoc utiq; deteriores sumus, si meliores nô sumus, qui meliores esse debemus. Criminosior enim culpa est, ubi honestior status: si honoratior persona peccatis, peccati quoq; maior inuidia. Furtū quidē est in omni homine malū facinus, sed dānabilius si senator furatur aliquando. Cunctis fornicatio interdicit, sed grauius multo est si de clero aliquis q̄ si de populo fornicetur. Ita & nos qui Christiani catholici esse dicimur, si simile aliqd barbarorū impuritatibus facimus, grauius erramus. Atrocius em̄ sub sancti nominis professione peccamus. Vbi sublimior est prærogatiua, maior est culpa, & ipsa etiã errores nostros religio quā profitemur accusat. Criminosior est eius impudicitia q̄ promiserit castitatē. Fœdior inebriator, sobrietatē frōte ptēdēs. Nihil est philosopho turpius uitia obscena sectāti, q̄ præter eã deformitatē q̄ uitia in se habēt sapiētē nomē plus notat. Et nos igit̄ in omni humano genere philosophiã

*usurpatrix
innocētiæ ar
rogantia*

*An meliores
simus barbaris*

*sancti nomi
nis professio*

Chri

Christianam professi sumus, ac per hoc deteriores nos cunctis gentibus credi atque haberi necesse est: quia sub tantâ magnæ professionis nomine uiuimus, & positi in religione peccamus. Sed scio plurimis intolerabile uideri, si barbaris esse deteriores dicamur. Et quid facimus, quod causæ nostræ hoc nihil proficit, si intolerabile id nobis esse uideatur. Imò causam nostrâ hoc magis aggrauat, si deteriores sumus, & meliores nos esse credamus. Qui enim

Gal. 6

(inquit Apostolus) se existimat aliquid esse cū nihil sit, se ipsum seducit. Opus autem suum probet homo: operi autē nostro debemus credere, nō opiniononi: rationi, non libidini: ueritati, nō uoluntati. Igitur non ferendū quidā existimant, ut deteriores, aut non multo etiā meliores barbaris iudicemur.

Duo genera barbarorum

Videamus autē quomodo meliores simus, aut quibus barbaris. Duo enim genera in omni gente omnium barbarorum sunt, id est, aut hæreticorum, aut paganorum. His ergo omnibus quantum ad legem diuinā pertinet, dico nos sine comparatione meliores: quātum autem ad uitam, & ad uitæ actus, doleo ac plango esse peiores, quamuis id ipsum tamen, ut ante iam diximus, non de omni penitus Romani populi uniuersitate dicamus. Excipio enim primū omnes religiosos, deinde nonnullos etiam seculares religiosi pares: aut si id nimis grande est, aliqua tamen religiosi actuum honestorum probitate cōsimiles. Cæteros uero aut omnes, aut penè omnes, magis reos esse

Magis reum esse

quàm barbaros. Hoc est autem deteriorem esse, magis reum esse. Ita quia nonnulli irrationabile atque absurdum arbitrantur, ut aut deteriores, aut nō multum etiam meliores iudicemur: uideamus, ut dixi, aut quomodo, aut quibus barbaris. Ego enim præter eos tantummodo Romanorum, quos paulo ante nominaui, cæteros aut omnes, aut penè omnes maioris reatus dico, & criminosis uitæ esse quàm barbaros. Irasceris forsitan qui hæc legis, & condemnas insuper quæ legis. Non refugio censuram tuam, condemnes si mentior, condemnes si non probaui, condemnes si id quod assero non etiam scripturas sacras dixisse monstrauero. Igitur qui meliores nos multo, cunctis quæ sunt in mundo gentibus iudicamus, nec ipse quod Romanos dico in plurimis deteriores, abnego in quibusdā esse meliores. Vita enim, ut dixi, & peccatis sumus deteriores, lege autem catholica sine comparatione meliores. Sed illud cōsiderandum est, quia quod lex bona est, nostrum non est: quod autem male uiuimus, nostrum est, & nihil utique nobis prodest, quod lex est bona, si uita nostra & conuersatio nō est bona. Lex enim bona est muneris Christi, uita autem non bona criminis nostri: immo hoc magis culpabiles sumus, si legem bonam colimus, & mali cultores sumus.

Lex bona

Malus cultor

Quin potius nec cultores, si mali: quia cultor dici non potest, malus cultor. Neque enim colit, quod rem sanctā nō sancte colit. Ac per hoc accusatrix nostri est lex ipsa quā colimus. Remota igitur legis prærogatiua, quæ nos aut nihil omnino adiuuat, aut etiam iusta animaduersione condemnat, uitam barbarorum

barorum atque nostrorum studia, mores, uitia comparemus. Iniusti sunt barbari, & nos hoc sumus: auari sunt barbari, & nos hoc sumus. Impudici sunt barbari, & nos hoc sumus. Omnium denique improbitatum atque impuritatatum pleni sunt barbari, & nos hoc sumus. Sed responderi fortasse possit: Ergo si pares uitiositate barbaris sumus, cur non sumus etiam uiribus pares? Cum enim similis sit improbitas, atque idem reatus, aut tam fortes deberemus esse nos, quam sunt illi: aut certe tam inualidi quam nos sumus, illi esse deberent. Verum est, ac per hoc superest, ut illi nocentiores sint, qui infirmiores. Quomodo hoc probamus? Scilicet quia, ut superius locuti sumus, omnia ex iudicio deum facere monstrauimus. Si enim, ut scriptum est, in omni loco oculi domini speculantur bonos & malos: & iuxta Apostolum, Iudicium dei est secundum ueritatem in omnes malos: uidemus nos, qui non desinimus mala agere, ex iudicio iusti dei poenas malitiae sustinere. Sed eadem, inquis, mala etiam barbari agunt, & non sunt tamen tam miseri, quam nos sumus. Hoc ergo interest, quod et si eadem agant barbari quae & nos agimus, nos tamen maiore offensione peccamus. Possunt enim nostra & barbarorum uitia esse paria, sed in his tamen uitis est necesse peccata nostra esse grauiora. Nam cum omnes, ut ante iam diximus, barbari, aut pagani sint, aut haeretici, de paganis, quia peior illorum error est, prius dicam. Gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, & Hunnorum impudica. Omnium denique gentium barbarorum uita uitiosa, sed nunquid eundem reatum habent illorum uitia quem nostra? nunquid tam uitiosa est Hunnorum impudicitia quam nostra? nunquid tam accusabilis Francorum perfidia quam nostra? aut tam reprehensibilis ebrietas Alemanni, quam ebrietas Christiani? aut tam damnabilis rapacitas Albani, quam rapacitas Christiani? Si fallat Hunnus uel Gepida, quid mirum est? qui culpam falsitatis penitus ignorat. Si periuret Francus, quid ni faceret? qui periurium ipsum sermonis genus putat esse non criminis. Et quid mirum, si hoc barbari ita credunt, qui legem & deum nesciunt, cum maior ferè Romani nominis portio ita existimet, quae peccare se nouit. Nam ut de alio hominum genere non dicam, consideremus solas negociatorum & Siricorum omnium turbas, qui maiorem ferme ciuitatum uniuersam partem occupauerunt: si aliud est uita istorum omnium quam meditatio doli & tritura mendacii, aut si non perire admodum uerba existimant, quae nihil loquentibus profunt. Tantus apud hos dei honor est prohibentis, etiam iusiurandum, ut singularem existiment fructuum omnium periurium. Quid ergo mirum barbaros fallere, qui falsitatis crimen ignorant? Nihil enim contemptu agunt caelestium praceptorum, praepcepta domini nescientes: quia non facit aliquid contra legem, legis ignarus. Noster ergo hic peculiariter reatus est, qui legem diuinam legimus, & legalia semper scripta uiolamus: qui deum nosse nos dicimus, & iussa ipsius

Prouerb. 15

Rom. 2

Francorum
periuriaNegociatorum
uita

ipsius ac præcepta calcamus: ac per hoc cum spernamus quem coli à nobis
 credimus atque iactamus, id ipsum quod cultus dei uidetur iniuria est. De-
 niq; ut de peccatis alijs nihil dicam, quis est, oro, hominum secularium præ-
 ter paucos, qui non ad hoc semper Christi nomē in ore habeat ut peieret?
 Vnde etiā paruulum hoc ferè & apud nobiles, & apud ignobiles sacramen-
 tum est, per Christum: quia ago per Christū, quia hoc facio per Christū,
 quia nil aliud dicturus sum per Christum, quia nil aliud acturus sum. Et
 quid plura? in id penitus deducta est res, ut sicut de paganis barbaris prius
 diximus, Christi nomen non uideatur iam sacramentum esse, sed sermo.
 Nam intantum apud plurimos nomen hoc paruipenditur, ut nunquā mi-
 nus cogitent quippiam facere, quàm cum se iurant per Christum esse factu-
 ros. Et cum scriptum sit, Nomen domini tui non nominabis inuanum, in
 id reuerētia Christi decidit, ut inter cæteras seculi uanitates nihil penè iam
 inanius, quàm Christi nomen esse uideatur. Deniq; multi non ociosas tan-
 tummodo res & aniles, sed etiam scelera quædam se iurant per Christi no-
 men esse facturos. Hic enim loquendi usus est talibus: per Christum, quia
 tollo illud: per Christum, quia cædo illum: per Christum, quia occido illū:
 ad hoc res cecidit, ut quod Christi nomine iurauerint, putent se scelera etiā
 religiose esse facturos. Deniq; quid mihi ipsi euenerit, dicā: Cum ante ali-
 quantulum tempus uictus cuiusdam pauperis prece, præpotētiori cuidam
 supplicarem, obsecrans ne homini misero & egestuoso rem ac substantiam
 suam tolleret, ne subsidium ac stipem suam, qua paupertas illa nitebatur,
 auferret: tamen ille qui eius rebus siti rabida inhiauerat, ac prædam iam spe
 & cupiditate ardentissima deuorauerat, respiciens ac uibrans in os meum
 respondit: quasi uero iussu aut scripto id sacro faceret, quod penitus præteri-
 re non possit. Cumq; ego causam, qua hoc fieri non ualere quererem, di-
 xit rem uiolentissimam, & cui contradici penitus non deberet, Iurauī, in-
 quit, res illius à me esse tollendas: uide ergo an possim uel nō efficere, quod
 etiam interposito Christi nomine me iurauī esse facturum. Tum ego, quid
 enim amplius facerem, cum res tam iusta ostendebatur & sancta, audita
 religiosissimi sceleris ratione discessi. Hic nunc interrogo omnes qui sanæ
 mentis sunt, Quis unquam crederet usq; in hanc contumeliam dei progres-
 suram esse humanæ cupiditatis audaciam, ut id ipsum in quo iniuriā Chri-
 sto faciunt, dicant se ob Christi nomē facturos? O inæstimabile facinus &
 prodigiosum. Quid non ausæ sint improbæ mentes? armant se ad latroci-
 nandum per Christi nomen, autorem quodammodo suo sceleri deum fa-
 ciunt: ut cum interdictor ac uindex malorum omnium Christus sit, dicant
 se scelus quod agunt agere pro Christo. Sed de hostili iniquitate conqueri-
 mur, & paganicam barbariem peierare causamur. Quanto minori peccato
 illi per dæmonia peierant, quàm nos per Christum? Quanto minoris res
 criminis

Sacramentū
 per Christum

Exo. 20
 Deut. 5

Quid sibi ipsi
 contigerit

criminis est, Iouis nomen ludificare, quàm Christi? ibi homo mortuus est
 per quem iuratur, hic deus uiuus qui peieratur: ibi nec homo ullus, nec de-
 us summus, hic cum maximi sacramenti sit deieratio, necesse est maximi
 sit reatus & peieratio: ibi cum propè nullum sit sacramentum, nullum con-
 stat esse periurium. Nam cum deus non sit per quem iuratur, non est periur-
 rium cum peieretur. Denique qui uult scire quàm uerum sit, audiat beatum
 Apostolum Paulum ipsa quæ nos dicimus prædicantem. Sic quippe ait:
 Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loqui *Rom. 2*
 tur. Et iterum: Vbi, inquit, non est lex, nec præuaricatio. Duabus his senten- *4*
 tijs, duas euidenter exposuit partes generis humani, extra legem positos, &
 in lege uiuentes. Qui sunt igitur nunc in lege positi? qui scilicet nisi Chri- *6*
 stiani, sicut ipse Apostolus fuit, qui de se ait: Sine lege dei non sum, sed in
 lege sum Christi. Qui igitur sine lege Christi? qui, nisi pagani homines, le-
 gem dominicam nescientes: & ideo de his dicit, Vbi non est lex, nec præua-
 ricatio. Quo dicto utique ostendit, Christianos tantum cum peccauerint le-
 gis præuaricatores esse. Paganos autem, qui legem nesciant, sine præuarica-
 tione peccare: quia nullus potest esse rei præuaricator quam nescit. Nos er-
 go tantum præuaricatores diuinæ legis, qui, ut scriptum est, legem legimus, *Rom. 2*
 & non facimus eam: ac per hoc nihil est aliud scientia nostra quàm culpa,
 qui ad hoc tantummodo legem nouimus, ut maiore offensione peccemus:
 quia quod lectione & corde nouimus, libidine ac despectione calcamus. Et
 ideo rectissime apostolicum illud ad omnem dicitur Christianum: Qui in *ibidem*
 lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras. Nomen enim
 dei per uos blasphematur inter gētes. Cuius ergo criminis rei sint Christia-
 ni, ex hoc uno intelligi potest, quia dei nomen infamant. Et cum scriptum *1. Cor. 10*
 sit nobis, ut omnia faciamus in gloriam dei, nos ediuerso cuncta in dei fa-
 cimus iniuriam. Cùmque ipse saluator noster ad nos quotidie clamet: Sic *Math. 5*
 luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant filij hominum opera uestra
 bona, & magnificent patrem uestrum, qui in cœlis est, Nos ita uiuimus è
 contrario, ut filij hominum uideant opera nostra mala, & blasphement pa-
 trem nostrum, qui est in cœlis. Quæ cū ita sint, magna uidelicet nobis præ-
 rogatiua de nomine Christianitatis blandiri possumus: quia ita agimus &
 uiuimus, ut hoc ipsum quod Christianus populus esse dicimur, obprobri-
 um Christi esse uideamur. At ediuerso in paganis quid horum simile quæ
 dicimus? Nunquid dici de his potest: Ecce quales sunt qui Christiani esse
 dicuntur? Nunquid de Saxonibus aut Francis, ecce quæ faciunt, qui se asse-
 runt Christi esse cultores? Nūquid propter Maurorum efferos mores lex
 sacrosancta culpatur? Nunquid Scytharum aut Gepidarum inhumanissi-
 mi ritus in maledictum atque blasphemiam nomen domini saluatoris in-
 ducunt? Nunquid dici de ullis istorum potest, ubi catholica est lex quam
 e credunt?

eredunt: ubi sunt pietatis & castitatis præcepta, quæ discunt: Evangelia legunt, & impudici sunt: apostolos audiunt, & inebriantur: Christum sequuntur, & rapiunt: uitam improbam agunt, & probam legem habere se dicunt. Nunquid hæc de ulla istarum gentium dici queant: Nō utique, de nobis quippe omnia ista dicuntur. In nobis Christus patitur obprobrium, in nobis patitur lex Christiana maledictum: de nobis enim illud quod supra diximus dicitur, Ecce quales sunt, qui Christum colunt: falsum planè illud est quod aiunt se bona dicere, quod iactant se sanctæ legis præcepta retinere. Si enim bona discerent, boni essent. Talis profecto secta est, quales & sectatores, hoc sunt absque dubio quod docentur. Apparet itaque & prophetas quos habent impuritatem docere, & apostolos quos legunt nepharia sensisse, & Evangelia quibus imbuuntur hæc quæ ipsi faciunt prædicare. Postremo sancta à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaque de cultoribus suis potest ille qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cuius tã malos uidemus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt: promptum est omnibus Christi intelligere doctrinam. Vide Christianos quid agant, & euidenter potes de ipso scire quid doceat. Denique quàm prauè ac nephariè pagani semper de sacris dominicis opinati sūt, docent persecutorum immanium cruentissimæ quæstiones, qui in sacrificijs Christianis nihil aliud quàm impura quædam fieri atque abominanda credebant. Siquidem initia ipsa nostræ religionis non nisi à duobus maximis facinoribus oriri arbitrantur. Primum scilicet homicidio, deinde quod est homicidio grauius, incestu. Nec homicidio solum & incestu, sed quod sceleratius quiddam est, incestu ipso & homicidio. Incestu matrum sacrosanctarum, & homicidio innocentium paruulorum: quos non occidi tantum à Christianis, sed quod magis abominandum est, etiam uorari existimabant: & hæc omnia ad placandum deum, quasi ullo facinore magis possit offendi: ad purgandum piaculum, quasi ullum aliud maius esset, ad commendandum sacrificium, quasi ullam rem magis deus possit horrere: ad promerendam uitam æternam, quasi uero etiam si possit his rebus accipi, tanti esset ad eam per scelera tam immania perueniri. Intelligere possumus autem quales esse pagani crediderint Christianos, qui talibus sacrificijs deum colerent, aut qualem sollicitent deum ipsum, qui hæc sacra docuisset. Et hoc cur, utique nisi ob eos qui Christiani esse dicuntur & non sunt, qui per flagitia ac turpitudines suas nomen religionis infamant, qui, ut scriptum est, confitentur se nosse deum, factis autem negant, cum sint abominabiles & increduli, ad omne autem opus bonum reprobī, per quos, ut legimus, uia ueritatis blasphematur, & sacrosanctum nomen domini dei sacrilegorum hominum maledictione uiolatur. Quàm grauis autem ac singularis piaculi malum sit, nomen diuinitatis

7
Initia Christi-
stianæ religio-
nis

Tit. 1
2. Pet. 2

nitatis in blasphemiam gentium dare, etiam David beatissimi edocemur exemplo: qui cum per suffragia iustitiarum suarum, aeternam pro offensio- nibus suis poenam per unam tantum confessionem meruit euadere: huius tamen criminis ueniam, nec per poenitentiam patrocinantem potuit impe- trare. Nam cum ei errores proprios confitenti Nathan propheta dixisset, Transtulit deus peccatum tuum, non morieris, subdidit statim: Verunta- men quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini, propter uerbum hoc, filius qui ex te natus est morietur. Et quid post haec: deposito scilicet diade- mate, proiectis gemmis, exutis purpuris, remota omni splendoris regiae di- gnitate, cum pro his omnibus solitarius, gemens, clausus, sacco squalidus, fletu madidus, cinere sordidatus, uitam paruuli sui tot lamentationum suf- fragijs peteret, & piissimum deum tanta precum ambitione pulsaret: sic ro- gans & obsecrans obtinere non potuit, cum tamen quod fortissimum pe- tentibus adiumentum est, & impetraturum se quod sic a deo peteret cre- didisset. Ex quo intelligi potest, quod nullum penitus maioris piaculi cri- men est, quam blasphemandi causam gentibus dare. Quicumque enim si- ne blasphemia aliorum grauiter errauerit, sibi tantum affert damnatio- nem: qui autem alios blasphemare fecerit, multos secum praecipitat in mor- tem, & necesse erit ut sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum. Nec solum hoc, sed quicumque peccator ita peccat, ut alios tamen peccato suo blasphemare non faciat, peccatum suum ipsi obest tantummodo quod peccauerit: sacrosanctum autem dei nomen sacrilega blasphemantium maledictione non laedit: Qui uero blasphemare alios peccans fecerit, neces- se est peccatum huius supra criminis humani esse mensuram, quia per con- uitia plurimorum inestimabilem deo facit iniuriam. Hoc autem, ut dixi, malum peculiariter tantum Christianorum est, quia per eos tantummo- do blasphematur deus, qui bona discunt, & mala faciunt: qui, ut scriptum est, deum uerbis confitentur, & factis negant. Qui, ut idem Apostolus ait, acquiescunt legi, & sciunt uoluntatem eius, & probant quae potiora sunt: qui habent formam scientiae & ueritatis in lege, qui praedicant non furan- dum, & furantur: & qui legunt, non moechandum, & moechantur: qui in le- ge gloriantur, & per prauaricationem legis deum inhonorant. Et ideo hoc ipso Christiani deteriores sunt, qui meliores esse deberent. Non enim pro- bant quod confitentur, & impugnant professionem suam moribus suis: ma- gis enim damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat: & reatus impij est, pium nomen. Vnde etiam saluator in Apocalypsi ad tepidum Christianum ait: Utinam aut calidus esses, aut frigidus. Nunc autem quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Omnem Christianum domi- nus fide ac spiritu iubet esse feruentem. Sic enim scriptum est: Ut simus spi- ritu feruentes, domino seruietes. In hoc ergo feruore spiritus fidei religio-

*Nomē diuini-
tatis in blas-
phemiam gen-
tium dare.*

2. Reg. 12

*Fortiss. peten-
tibus adiuuē-
tum*

*Malum pecu-
liare Christia-
nis*

Rom. 2

*Malitia sub ti-
tulo bonitatis
Apoc. 5*

Rom. 12

scire ardor ostenditur, de quo ardore qui plurimum habet, feruens esse agno-
 scitur & fidelis. Qui nihil omnino habet, & frigidus esse intelligitur ac pa-
 ganus. Qui uero inter utrumque uel neutrum est, tepidus atque exosus est
 domino Christianus, & ideo ad eum dicitur: Vtinam aut calidus esses, aut
 frigidus, nunc quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. hoc est di-
 cere: Vtinam aut calorem, ac fidem haberes bonorum Christianorum,
 aut certe frigus & ignorantiam paganorum: aut enim fides te calida deo
 insinuaret, aut certe ad præsens adhuc legis ignorantia aliquatenus excusa-
 ret. Nunc autem quia Christum iam agnouisti, & negligis quem agnouis-
 ti, qui susceptus es quasi intra os dei per fidei agnitionem, proijceris per
 teporem. Quod quidem etiam beatus apostolus Petrus euidenter expo-
 suit, dicens de uitiosis & tepidis, id est male uiuentibus Christianis: Me-
 lius erat illis non cognoscere ueritatem, quam cognoscentibus retrorsum re-
 flecti à tradito sibi mandato. Contigit illis res ueri prouerbij: Canis reuer-
 sus ad suum uomitum, & sus lota in uolutabro luti. Quod ut euidenter de
 his dictū intelligamus, qui sub Christiano nomine in sordibus mūdi atq;
 impuritatibus uiuūt, audi quid eisdem in eodem loco dicat: Si enim, inquit,
 refugientes coinquinationes mundi in agnitionem domini nostri & conser-
 uatoris Iesu Christi his rursus impliciti superantur, facta sunt illis nouissi-
 ma peiora prioribus. Quod quidem & beatus apostolus Paulus eodē mo-
 do dicit: Circūcisio quidem prodest, si legem custodias: si autem præuari-
 cator legis sis, circūcisio tua præputium facta est. Circūcisionem autem
 Christianitatem intelligendam ipse euidentissime docet, dicens: Nos enim
 sumus circūcisio, qui spiritu dei seruiamus, & non in carne confidimus. Ac
 per hoc uidemus, quod malos Christianos paganis comparat: nec compa-
 rat tantum, sed penè postponit, dicens: Si autem præputium legis iustitias
 custodiat, nonne præputium illius in circūcisionem reputabitur, & iudica-
 bit id quod ex natura est præputiū, legem consummans, te qui per literam
 & circūcisionem præuaricator legis es? Ac per hoc intelligimus, ut supra di-
 xi, culpabiliores multo plus nos esse, qui legē dei habemus & spernimus, quā
 illos qui nec habēt omnino, nec norunt. Nemo enim ignota cōtemnit. Con-
 cupiscētiā quippe Apostolus nesciebā inquit, nisi lex diceret, nō cōcupisces.
 Neq; enim præuaricant à lege quam non habent, quia, ut scriptum est, ubi
 non est lex, nec præuaricatio. Ac per hoc, si non præuaricantur à lege quam
 non habent, ergo nō contemnunt legis scita quæ nō habent: quia nemo, ut
 dixi, potest despiciere quod nescit. Nos ergo & contemptores pariter & præ-
 uaricatores sumus: ac per hoc paganis deteriores, quia illi non norunt dei
 mandata, nos nouimus: illi ea non habent, nos habemus: illi inaudita non
 faciunt, nos lecta calcamus. Et ideo apud illos ignorantia est, apud nos præ-
 uaricatio, quia minoris criminis reatus est legem nescire quam spernere.

SCIO infidelissimos quosque & ueritatis diuinæ incapaces dicere aduersum hæc posse quæ diximus, Si tantus sit Christianorum infidelium reatus, ut plus peccent præmittentes mandata domini quæ sciunt, quæ paganae gentes, quæ nesciant: salubriorem his fuisse ignorantiam quæ agnitionem, & contra eos esse admodum quod agnouerint ueritatem. Quibus hoc respondendum est, non ueritatem his obesse, sed uitia: nec legem nocere, sed mores: denique mores boni, & legiscita pro nobis sunt. Tolle uitia, lex prodest: Scimus enim, inquit Apostolus, quia bona est lex, si quis ea legitime utatur. Legitime itaque lege utere, & legem tibi bonam ipse fecisti. Scimus enim, inquit, quia lex est bona, si quis ea legitime utatur, sciens hoc, quod iusto non est lex posita: ac per hoc iustus esse incipe, & eris liber à lege: quia non potest uenire lex contra mores, quæ iam habentur in moribus. Scimus ergo, inquit, quia lex bona est, si quis ea legitime utatur, sciens hoc quod iusto non est lex posita, sed iniustus: & non subditis, sed sceleratis & impijs, & peccatoribus, & si quod aliud sanæ doctrinæ aduersatur, ac per hoc non tam lex tibi o homo, quam tu legi aduersaris: nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem male uiuendo agis, imò illa pro te est, tu contra illam: illa enim tibi consulit sancta dicendo, tu contra illam uenis praua faciendo: nec contra illam tantum, sed etiam contra te, quia in illa salus & uita tua est. Ac per hoc dum legem diuinam deseris, salutem propriam relinquis. Non aliter ergo nos de dominica lege querimus, quam queri de optimo medico impatiens ægrotus solet, qui cum ingrauescere sibi morbos fecerit uitio suo, imperitiam medentis accusat. Quasi uero curare ullam infirmitatem præcepta possint, si eis non obedierit infirmus: aut sanare quempiam obseruatiua ualeat, quam medicus ei imperat, si eam sibi ægrotus ipse non præstat. Quid iuuat stomachum abstinentia, si statim dulcia subsequantur? Quid conferunt phrenetico silentia, quæ statim suus clamor occidit? aut quid prodesse poterit antidotum, cui superfunditur uenenum? Et nobis itaque lex est antidotum, sed uitiositas uenenum. Sanare nos non potest legis antidotum, quos occidunt uenena uitiorum. Sed iam de his & antea factis diximus: & si ita res postulauerit, etiam post hæc iuuante deo aliqua dicemus. Interim quia duo superius barbarorum genera uel sectas esse memorauimus, paganorum atque hæreticorum, quia de paganis iam, ut arbitror, satis fecimus, de hæreticis quoque, ut causa poscit subiiciamus. Potest enim quispiam dicere, Etiam à paganis lex diuina non exigat, ut mandata faciant quæ non sciunt, certe ab hæreticis exigit qui sciunt: eadem enim etiam illos legere quæ

1. Tim. 1.

Simile

Hæretici

nos legimus, eosdē apud illos prophetas dei, eosdē apostolos, eosdē Euan-
 gelistas esse, ac per hoc aut nō minus ab illis legem negligi quā a nobis,
 aut etiam multo magis: quia cum eadem legant scripta quā nostri, multa
 faciunt deteriora quā nostri. Vtrunq; ergo uideamus. Eadem, inquis, le-
 gunt, quā a nobis leguntur. Quomodo eadem, quā ab autoribus quondam
 malis & male sunt interpollata, & male tradita? Ac per hoc iam non eadē,
 quia non possunt penitus dici ipsa, quā sunt in aliqua sui parte uitiata. In-
 columitatem enim non habent, quā plenitudinem perdidērunt: nec statū
 suum omnino seruant, quā sacramētorū uirtute priuata sunt. Nos ergo tan-
 tum scripturas sacras plenas, inuiolatas, integras habemus, qui eas uel in
 fonte suo bibimus, uel certe de purissimo fonte haustas p̄ ministeriū purā
 translationis haurimus: nō tantūmodo bene legimus, atq; utinam q̄ bene
 legimus tā bene implem̄us. Sed uereor, quod qui non bene obseruamus,
 nec bene lectitemus: quia minor reatus est sancta non legere, q̄ lecta uio-
 lare. Ceterā quippe nationes, aut nō habent legē dei, aut debilem aut con-
 uulneratā habent, ac per hoc, ut diximus, nō habent quē sic habent. Nā etsi
 qui gentiū barbararū sunt, qui in libris suis minus uideant scripturā sacrā
 interpollatam habere uel laceram: habent tamen ueterū magistrorū tradi-
 tionem corruptā, ac per hoc traditionem potius q̄ scripturam habēt: quia
 hoc non retinent, quod ueritas legis suadet, sed quod prauitas malā tradi-
 tionis inseruit. Barbari quippe homines Romanā, immo potius humanā
 eruditionis expertes, qui nihil omnino sciūt, nisi quod a doctoribus suis au-
 diunt: quod audiunt hoc sequuntur, ac sic necesse est eos qui totius literatu-
 rae ac scientiā ignari, sacramētū diuinā legis doctrina magis q̄ lectione co-
 gnoscunt, doctrinā potius retinere, q̄ legem. Itaq; traditio eis magistrorū
 suorū & doctrina inueterata, quasi lex est, qui hoc sciunt quod docent: hæ-
 retici ergo sunt, sed non scientes. Deniq; apud nos sunt hæretici, apud se nō
 sunt. Nam intantū se catholicos esse iudicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ
 appellationis infament. Quod ergo illi nobis sunt, hoc & nos illis. Nos eos
 iniuriā diuinā generationi facere certi sumus, quod minorē patre filium di-
 cant. Illi nos iniuriosos patri existimant, quia æquales esse credamus. Veri-
 tas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honor dei apud nos est,
 sed illi hoc arbitrantur honorē diuinitatis esse quod credunt. Inofficiosi sunt,
 sed illis hoc est summū religionis officiū. Impij sunt, sed hoc putāt uerā esse
 pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu dei, ho-
 norare se deū atq; amare credentes. Quamuis nō habeant rectam fidē, illi
 tamen hoc perfectā dei existimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ
 opinionis errore in die iudiciij puniendū sint, nullus potest scire nisi iudex. In-
 terim idcirco eis, ut reor, patientiā deus cōmodat, quia uidet eos, etsi non re-
 cte credere, affectu tamen piæ opinionis errare: maxime cū sciat eos ea fa-
 cere

Ministeriū pu-
 rae translatio-
 nis

tere quæ nesciunt, nostros aut negligere quod credunt: ac per hoc illos magistorum peccare uitio, nostros suo: illos ignorantes, nostros scientes: illos facere quod putet rectum, nostros quod sciant esse peruersum. Et ideo iusto iudicio illos patientia dei sustinet, nos animaduersione castigat: quia ignosci aliquatenus ignorantia potest, contemptus ueniam non meret. Sic enim scriptum est: Seruus qui nescit uoluntatem domini sui, & non facit eam, uapulabit paucis: qui aut scit eam, & non facit, uapulabit multis. Non ergo miremur, quod multis cadimur, quia non inscientia, sed rebellionem peccamus. Scientes enim bona non bene agimus, & discretionem recti ac prauum intelligentes praua sectamur: legem legimus, & legitima calcamus: & ad hoc tantum preceptorum sacrorum scita cognoscimus, ut grauius post interdicta peccemus. Deum colere dicimus nos, & diabolo obtemperamus. Et post hæc uolumus ut bona à deo accipiamus, cum mala semper malis addamus: fieri uoluntatem nostram à deo cupimus, cum dei nos facere nolimus, quasi nos superiores deo essemus agimus. Volumus ut uoluntati nostræ deus iugiter pareat, cum omnes nos uoluntati eius iugiter repugnemus. Sed ille iustus est, licet nos simus iniusti. Castigat enim quos castigandos putat, patitur quos putat esse patiendos. Vtrumque ad unam rem uult proficere, ut & castigatio in catholicis peccandi refrenet libidinem, & quoad hoc hæreticos patientia dei faciat plenam fidei noscere ueritatem: maxime cum sciat eos forsitan catholica non indignos fide, quos uideat catholicis uitæ cõparatione prestare. Omnes aut isti de quibus loquimur, aut Vandalis sunt aut Gothi. Nam de Romanis hæreticis quorum innumera multitudo est, nihil dicimus, neque aut Romanis eos, aut barbaris cõparamus, quia & infidelitate Romanis sunt deteriores, & fœditate uitæ barbaris turpiore. Sed hæc nos non solum non iuuat, sed etiã supra id quod à nobis ipsis est grauamen, grauant, quia & ipsos quos tales causamur esse Romani sunt. Vnde intelligere possumus quid mereatur Romana Respublica, cum pars Romanorum offendat deum uita, pars & infidelitate pariter & uita, saluo eo quod etiã ipsæ quondam hæreses barbarorum de Romani magisterij prauitate fluxerunt. Ac perinde etiã hoc nostrum crimine est, quod populi barbarorum hæretici esse cœperunt. Porro aut quãtũ ad cõuersationem Gothorum, aut Vandalorum pertinet: quid est in quo eis aut præponere nos, aut etiã cõparare possumus? Ac primũ ut de affectu & charitate dicam, quã præcipuã dominus docet esse uirtutem, & quã non solum per omnes scripturas sacras, sed etiã per se ipse cõmẽdat, dicens: In hoc sciet quod discipuli mei estis, si uos inuicem diligatis. Ioh. 13 Omnes se ferè barbari, quod modo sunt unius gentis & regis, mutuo amant. Omnes penè Romani se mutuo persequunt. Quis enim ciuis non inuidet ciui? Quis enim plenam uicino exhibet charitatem? Omnes quippe à se, etsi loco non absunt, affectu absunt: etsi habitatione iungunt, mente dissociati sunt. Atque utinam hoc licet sit pessimum malum, utinam ciues tantum atque uicini: illud est grauius,

quod nec propinqui quidem propinquitatis iura conseruant. Quis enim se proximis suis proximū reddit? Quis soluit charitati quod se cognoscit debere uel nomē? Quis hoc est animo quo uocat, quis tam propinquus corde quā sanguine, in quo non liuidus maleuolentiæ zelus ardet, cuius non sensum liuor inuasit, cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suū credit? Cui ita sufficit felicitas sua, ut etiam alium uelit esse felicem? Nouum & inæstimabile, nūc in plurimis malum est. *Inæstimabile malum* Parum alicui est, si ipse sit felix, nisi alter fuerit infelix. Iam uero illud quale, quā sæuum, ex hac ipsa impietate descendens, quā alienum à barbaris, quā familiare Romanis, quod se inuicem exactiōe proscribunt: immo non inuicem, nam hoc tolerabilius fermè esset, si pateretur quisq; quod fecerat: illud est grauius quod plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda, qui fiscalis debiti titulos faciunt quæstus esse priuatos: & hoc non summi tantum, sed penè infimi. Non iudices solum, sed etiam iudicibus obsequentes. Quæ enim sunt nō modo urbes, sed etiā municipia atq; uici, ubi non quot curiales fuerint tot tyranni sint? quam forte hoc nomine sibi gratulentur, quia potens & honoratus etiā uideatur. Nā & latrones fermè omnes gaudēt & gloriant, si atrociores admodum q̄ sunt esse dicant. Quis ergo, ut dixi, locus est ubi nō à principalibus ciuitatū, uiduārū, & pupillorū uiscera deuorent, & cū his fermè sanctorum omniū? Nam & hos quasi uiduas & pupillos habent, quia tueri se aut pro studio professionis suæ nolunt, aut innocentia atq; humilitate nō possunt. Nemo itaq; tutus horum est, nec ullus admodum præter summos à uastatione latrocinij populantis immunis, nisi qui ipsis latronibus par est in hac conditione: immo in hoc scelus res deuoluta est, ut nisi quis malus fuerit, saluus esse non possit. Sed uidelicet cum tot sint qui bonos uastant, sunt fortasse aliqui, qui in hac uastatione succurrant, qui, ut scriptū est, eripiant egenum, & pauperem de manu peccatoris. Non est qui faciat bonum, non est penè usq; ad unum. Ideo dixi penè usq; ad unum, quia tanta est raritas bonorū, ut penè unus esse uideat. Quis enim uexatis atq; laborātibus operam tribuat, cum improborum hominum uolentiæ etiam sacerdotes domini non resistent? Nam aut tacent plurimi eorum, aut similes sunt tacentibus etiam si loquantur, & hoc multi nō inconstantia, sed consilio, ut putant, atq; ratione. Exertam enim ueritatem proferre nolunt, quia eam aures improborum hominum sustinere non possunt: nec solum refugiunt, sed etiam odiunt & execrantur: & non modo auditam non reuerentur aut metuunt, sed maiore etiam superbientis peruicaciæ perduellione contemnunt. Et ideo tacent etiam qui loqui possunt, dum ipsis interdum male parcunt: nec uolūt eis uim apertæ promere ueritatis, ne faciant eos ingesta acrius ueritate peiores. Interea uastantur pauperes, uiduæ gemūt, orphani proculcantur intantum,

intantum, ut multi eorum & non obscuris natalibus editi, & liberaliter instituti ad hostes fugiant, ne persecutionis publicæ afflictione moriantur: quærentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre nõ possunt. Et quamuis ab his ad quos confugiunt discrepent ritu, discrepent lingua, ipso etiam, ut ita dicam, corporum atq; induuiarum barbaricarũ fetore dissentiant, malunt tamen in barbaris pati cultum dissimilem, quàm in Romanis iniustitiam sæuientem. Itaq; passim uel ad Gothos, uel ad Baogandas, uel ad alios ubiq; dominantes barbaros migrant, & cõmigrasse non pœnitent. Malunt enim sub specie captiuitatis uiuere liberi, quàm sub specie libertatis esse captiui. Itaq; nomen ciuium Romanorũ aliquando nõ solũ magno æstimatum, sed magno emptum, nunc ultro repudiatur ac fugitur: nec uile tantũ, sed etiã abominabile penè habetur. Et quod esse maius testimoniũ Romanæ iniquitatis potest, q̃ quod pleriq; & honesti, & quibus Romanus status summo & splendori esse debuit & honori, ad hoc tamen Romanæ iniquitatis crudelitate compulsi sunt ut nolint esse Romani: Hinc est etiã, quod hi qui ad barbaros non confugiunt, barbari tamen esse coguntur, scilicet ut est pars magna Hispanorũ, minima Gallorũ. Omnes deniq; quos per uniuersum Romanũ orbem fecit Romana iniquitas iam non esse Romanos: de Baogandis nunc mihi sermo est, qui per malos iudices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postq; ius Romanæ libertatis amiserãt, etiã honorem Romani nominis perdiderant. Et imputat his infelicitas sua, imputamus his nomẽ calamitatis suæ, imputamus nomen quod ipsi fecimus. Vocamus rebelles, uocamus perditos, quos esse cõpulimus criminosos. Quibus enim alijs rebus, Baogandæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus iudicũ, nisi eorũ proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprij emolumenta uerterant, & indictiones tributarias prædas suas etiã fecerunt: qui in similitudinem immanium bestiarum non rexerunt traditos sibi, sed deuorauerunt: ne dum spolijs hominum, ut pleriq; latrones solent, sed laceratione etiã, & ut ita dicam, sanguine pascebantur: ac sic actum est, ut latrocinijs iudicum strãgulati homines & necati, inciperent esse quasi barbari, quia non mittebantur esse Romani: acquieuerunt enim esse quod non erant, quia non mittebantur esse quod fuerant: coactiq; sunt saltem uitam defendere, quia iam libertatem uidebant penitus perdidisse. Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum est, id est, ut qui adhuc Baogandæ non sunt, esse cogantur: quantum enim ad uim atq; iniurias pertinet compelluntur, & uolunt esse, sed imbecillitate impediuntur ut non sint. Sic sunt ergo, quasi captiui iugo hostium pressi: tolerant supplicium necessitate, non uoto: animo desiderant libertatem, sed summam sustinent seruitutem: ita ergo & cum omnibus fermè humilioribus

agitur.

Baogandæ

2

Ciuum Ro/
manorum no
men

agitur. Vna enim re ad duas diuersissimas coartantur: summa seruitus exi-
 git, ut aspirare ad libertatem uelint, sed eadem uis posse non sinit, quæ uel-
 le compellit. Sed imputari his posset forsitan, quod hoc uelint homines,
 qui nihil magis cuperent, quàm ne cogerentur hoc uelle. Summa enim in-
 felicitas est quod uolunt. Nam multo cum his melius agebatur, si nõ com-
 pellerentur hoc uelle. Sed quid possunt aliud fieri miseri, qui assiduam, imò
 continuum exactionis publicæ patiuntur excidiũ, quibus imminet semper
 grauis & indefessa proscripio, qui domos suas deserant, ne in ipsis domi-
 bus torqueantur? Exilia petunt, ne supplicia sustineant. Leuiore his hostes
 quàm exactores sunt: & res ipsa hoc indicat, ad hostes fugiunt, ut uim exa-
 ctionis euadant. Et quidem hoc ipsum quamuis durum & inhumanũ, mi-
 nus graue tamen atq; acerbum erat, si omnes æqualiter atq; in cõmune to-
 lerarent. Illud indignius ac pœnalius, quod omnia non omnes sustineant:
 imò quod pauperculos homines tributa diuitem premant, & infirmiores
 ferunt sarcinas fortiũ: nec alia causa est quod sustinere nõ possunt, nisi quia
 maior est miserorum sarcina q̃ facultas. Res diuersissimas dissimillimasq;
 patiuntur, inuidiam & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in
 facultate. Si respicias quod defendũt, abundare arbitreris: si respicias quod
 habent, egere reperies. Quis existimare rem huius iniquitatis potest? So-
 lutionem sustinent diuitem, & indigentiam mendicorum: plus multo est
 quod dicturus sum, indictiones tributarias ipsi interdũ diuites faciant, pro
 quibus pauperes soluunt. Sed dicas, cum ipsoꝝ maximus census sit, & ipsoꝝ
 rum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest, ut ipsi sibi augeri debitũ
 uelint: neq; ego id dico quod sibi augeant. Nam & ideo augent, quia nõ si-
 bi augent. Dicã quomodo: Veniũt plerũq; noui nunciũ nouarũ epistolarũ
 à summis sublimitatibus missi, qui cõmendant illustribus paucis ad exitia
 plurimorũ: decernunt his noua munera, decernũtur nouæ indictiones, de-
 cernũt potentes, qd soluant pauperes, decernit gratia diuitem, qd perdat tur-
 ba miserorũ. Ipsi enim in nullo sentiũt quod decernunt. Sed non possunt, in-
 quis, nõ honorari, & liberalius accipi, q fuerint à maioribus missi. Estote ex-
 go uos diuites primi in cõferendo, qui estis primi in decernendo. Estote pri-
 mi in largitate rerũ, qui primi estis in liberalitate uerborũ. Qui das de meo,
 da & de tuo: tametsi rectissime quisquis ille es, qui solus uis capere gratiã, so-
 lus patereris expensam. Sed acquiescamus pauperes uestræ diuites uolũta-
 ti, qd pauci iubetis, soluamus omnes. Quid tã iustũ, quid tã humanũ? gra-
 uant nos nouis debitis decreta uestra, facite saltẽ debitũ ipsum nobiscũ esse
 cõmune. Quid enim iniquius esse aut indignius potest, q̃ ut soli sitis immu-
 nes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes
 sic totum hoc quod diximus soluunt, quod qua re uel qua ratione soluunt
 penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur soluatur, aut cui permittitur
 explorare

explorare quod debeat: sed tunc id euidentissime proditur, cum inuicem si
bi diuites irascuntur, cum indignantur aliqui eorum, quod sine cōsilio ac tra
ctatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdā eorum audias dici, ô facinus
indignum, duo aut tres statuunt quod multos necet, à paucis potentibus
decernitur, quod à multis miseris depēdatur. Honori enim suo unusquisq;
diuitum hoc præstat, ut nolit aliquid se absente decerni: non iustitiæ, ut ini
qua nolit se præsentē constitui. Deniq; quod in alijs reprehendunt, ipsi po
stea aut pro contemptus præteriti ultione, aut pro potestatis præsumptio
ne cōstituunt. Ac per hoc infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter cōcertan
tes procellas in medio mari positi, nunc istorū scilicet, nunc illorū fluctibus
obruuntur. Sed uidelicet qui in hac parte iniqui sunt, in alia moderatī inue
niuntur & iusti: ac prauitatē unius rei, alterius probitate cōpēfant. Nā sicut
in onere nouarū indictionū pauperes grauant, ita in nouorū remediorum
opitulatione sustentant. Sicut tributis nouis minores maxime deprimunt,
sic remedijs nouis maxime subleuantur. Imò par est iniquitas in utroque.
Nam sicut sunt in aggrauatione primi pauperes, ita in releuatione postre
mi. Si quando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus imminuēdas in
aliquo tributarias functiones potentes summe existimauerunt, illico reme
dium cunctis datum, soli inter se diuites partiuntur. Quis tunc pauperum
meminit, quis ad communionem beneficij humiles & egestuosos uocat,
quis eum qui primus est semper in sarcina, uel ultimo esse loco patitur in
medela? Et quid plura? tributarij omnino pauperes non putantur, nisi cum
his tributū cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt,
cum remedia diuiduntur. Et putamus, quod pœna diuinæ seueritatis indi
gni sumus, cum sic nos semper pauperes puniamus: aut credimus cum ini
qui nos iugiter simus, quod deus iustus in nos omnino esse non debet?
Vbi enim, aut in quibus sunt nisi in Romanis tantum hæc mala, quorum
iniustitia tantum nisi uestra? Franci enim hoc scelus nesciunt, Hunni ab his
sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vuandalos, nihil horum
apud Gothos. Tam longe enim est, ut hæc inter Gothos barbari tole
rent, ut ne Romani quidem, qui inter eos uiuunt ista patiantur. Itaque
unum illic Romanorum omnium uotum est, ne unquam eos necesse sit
in ius transire Romanum. Vna & consentiens illic Romanæ plebis ora
tio, ut liceat eis uitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur, si non
uincantur à nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse quàm apud
nos Romani. Itaque non solum transfugere ab eis ad nos fratres nostri
omnino nolunt, sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt. Et quidem mi
rari satis non possum, quod hoc non omnes omnino faciunt tributarij pau
peres & egestuosi, nisi quod una causa tantū est qua nō faciunt, quia trans
ferre illuc reculas atq; habitatiūculas suas familiasq; nō possunt. Nam cū
pleriq;

plurimique eorum agellos ac tabernacula sua deferant, ut uim exactio-
 nis euadant: quomodo non quæ cōpelluntur deferere uellent, sed secum si possibi-
 litas pateretur auferret: ergo quia hoc nō ualent quod forte mallent, faciūt
 quod unū ualent. Tradunt se ad tuendū protegendumque maioribus, & de-
 dititios se diuitū faciunt, & quasi in ius eorū ditionemque transcendunt. Nec
 tamen graue hoc esse aut indignum arbitrarer, imò potius gratularer hanc
 potentum magnitudinem quibus se pauperes dedunt, si patrocina ista nō
 uenderent, si quod se dicunt humiles defensare, humanitati tribuerent non
 cupiditati. Illud graue ac peracerbum est, quod hac lege tueri pauperes ui-
 dentur ut spolient: hac lege defendunt miserōs, ut miseros faciant defen-
 dendo: Omnes enim hi, qui defendi uidentur, defensoribus suis omnem fe-
 rē substantiam suam prius quā defendantur addicunt: ac sic, ut patres ha-
 beant defensionem, perdunt filij hæreditatem. Tuitio parentum, mendici-
 tate pignorum comparatur. Ecce quæ sunt auxilia ac patrocina maiorum.
 Nihil susceptis tribuunt, sed sibi hoc etiā pacto aliquid à parētibus tempo-
 rarie attribuitur, ut in futuro totū filijs auferatur. Vendunt utique & quidem
 grauissimo precio uendunt, maiores quidā, cunctaque præstant. Et quid dixi
 uendūt: utinā uenderēt usitato more atque cōmuni, aliquid forsitan remane-
 ret emptoribus. Nouū quippe hoc genus uēditionis & emptionis est. Ven-
 ditor nihil dat, & totū accipit. Emptor nihil accipit, & totū penitus amittit.
 Cumque fermē omnis cōtractus hoc in se habeat, ut inuidia penes empto-
 rem, inopia penes uenditorem esse uideat: quia emptor emit ad hoc ut sub-
 stantiam suam augeat, uenditor ad hoc uendit ut minuat: inauditū hoc cō-
 mercij genus est, uenditoribus crescit facultas, emptoribus nihil remanet ni-
 si sola mendicitas. Nam illud quale: quā nō ferendū: & quod nō dicam
 pati humanæ mentes, sed quod audire uix possunt: quod plerique pauperu-
 lorum atque miserorū spoliati reclusis suis, & exterminati ab agellis suis cum
 4 rem amiserint, amissarū tamen rerum tributa petuntur: cū possessio ab his
 recesserit, capitatio non recedit. Proprietatibus carent, & uectigalibus obru-
 untur. Quis æstimare hoc malum possit, rebus eorum incumbunt inuasor-
 es, & tributa miseri pro peruasoribus soluunt. Post mortem patris nati, ob-
 sequijs iuris posthumi, iuris sui agellos nō habent, & ad agrorū munus ene-
 cantur. Ac per hoc quid aliud sceleribus tātis agitur, nisi ut qui priuata per-
 uasione nudati sunt, publica afflictione moriant: & quibus rem depræda-
 tio tulit, uitā tollat exactio? Itaque nōnulli eorū de quibus loquimur, qui aut
 consultiores sunt, aut quos cōsultos necessitas fecit, cum domicilia atque agel-
 los suis aut peruasoribus perdunt, aut fugati ab exactoribus deserūt, quia
 simile tenere non possunt, fundos uiarum expetunt, & coloni diuitū fiunt. Aut si-
 cut solent hi qui hostium terrore cōpulsī, ad castella se cōferunt, aut qui per-
 dito ingenuę incolumitatis statu ad asylū aliquod desperatione cōfugiunt:
 ita

*Nouū genus
 uenditionis et
 emptionis*

simile

ita & isti qui habere amplius uel sedem, uel dignitatem suorum natalium non queunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt: in hanc necessitatem re dacti, ut exactores non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes non à rebus tantum suis, sed etiam à seipsis, ac perdescentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & ius libertatis amittant. Et quidem quia ita infelix necessitas cogit, ferenda utcumque erat extrema fors eorum, si non esset aliquid extremius. Illud grauius & acerbius, quod additur huic malo seruilis malum. Nam suscipiuntur aduenæ, fiunt præiudicio habitatio nis indigenæ, exemplo quodam illius maleficæ potētis, quæ transferre ho mines in bestias dicebatur. Ita & isti omnes, qui intra fundos diuitum reci piuntur, quasi Circei poculi transfiguratione mutantur. Nam quos suscipi unt ut extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios: quos esse con stat ingenuos, uertunt in seruos. Et miramur, si nos barbari capiunt, cum fratres nostros nos faciamus esse captiuos. Nil ergo mirum est, tot uasta tiones atque excidia ciuitatum: diu id plurimorum oppressione elaborauimus, ut captiuando alios etiam ipsi inciperemus esse captiui. Sentimus enim etsi tardius multo quam merebamur, sentimus tamen illa quæ fecimus, & iuxta sermonem sacrum, labores manuum nostrarum manducamus, ac iu/ *Psal. 127* sto iudice deo soluimus quæ debemus. Miserti quippe exulum non sumus, ecce ipsi exules sumus: peregrinos fraude cepimus, ecce ipsi peregrinamur. Præiudicijs temporum ingenui status homines circumuenimus, ecce ipsi nuper quidem in alieno solo uiuere cœpimus, sed præiudicia iam timemus. Et o quanta est infidelissimarum mentium cæcitas: damnationem perferimus iudicantis dei, & necdum nos agnoscimus iudicari. Et mirantur aliqui sanctorum, quod exemplo nostro cæteri non emendentur, qui nihil adhuc tale tolerarunt, cum tormentis nostrarum iniquitatum nec ipsi quidem qui iam à deo plectimur corrigamur. O superbiam non ferendam, plurimi pœ nas peccatorum suorum perferunt, & intelligere causas peccatorum nemo dignatur. Sed est causa euidentis, quæ hanc superbiam facit: scilicet quia etsi aliqua iam patiamur, nondum tamen patimur qualia meremur. Tanta est enim misericordia dei, ut & si nos uult pati aliqua de piaculis nostris, nolit tamen cuncta tolerare: quia castigat malos, non reddit mala: agnoscere nos peccata nostra mauult, quam sustinere: scilicet ut & pijs ac salubribus flagellis ostendat nobis quæ ferre mereamur, sed tamen non inferat quæ meremur, iuxta illud scilicet beati Apostoli dictum, quo ait: Ignoras quo/ *Rom. 2* niam bonitas dei ad pœnitentiam te adducit: secundum duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ. Et uere ita agimus, ut di cit Apostolus: Deus enim uocat nos ad pœnitentiam, sed nos thesauriza mus iram. Deus nos inuitat ad ueniam, sed nos quotidie cumulamur of fensam. Vim deo facimus iniquitatibus nostris, ipsi in nos iram diuinitatis

f armamus.

armamus. Cogimus ad ulciscendas criminum nostrorum immanitates non lentem deum. Propè est, ut eum non permittamus ut parcat. Nam cum in eum nullum unquam iniustitiæ signum cadere aut apparere possit, sic agimus, ut si enormitates nostrorum scelerum non ulciscitur, iniustus esse uideatur. Sed uidelicet peccator fuit aliquando aliquis, fortasse iam non est: aut

*De uita prius
quàm de ini-
quitate homi-
nes discedunt.*

Psal. 48

est ullus criminum modus, & non prius est, ut de uita homines quàm de ini-
quitate discedant. Quis enim non cum suis iniquitatibus moritur, & cum ipsis
admodum atque in ipsis sceleribus sepelitur: ut uere propheticum illud de
his rectissime dici possit: Sepultura eorum domus eorum in eternum, & com-

Religiosi

parati sunt iumentis insipientibus, & similes sunt illis, atque utinam iumen-
tis. Melius quippe fuerat beluina imprudentia deuiasse. Illud peius & crimi-
nosius, quia non ignorantia dei, sed despectione peccarunt. Atque hoc uide-
licet laici tantummodo, non quidam etiam clericorum seculares, non multi

*uestem exu-
unt, non mentem*

etiam religiosi, imò sub specie religionis uitis secularibus mancipati: qui sci-
licet post ueterum flagitiorum probrosa crimina titulo sanctitatis sibi met
inscripto, non conuersatione alij, sed professione nomen tantum demutaue-
re, non uitam: & summam diuini cultus habitum magis quàm actum
existimantes, uestem tantummodo exuere, non mentem. Vnde illi se mi-
nore inuidia criminosos putant, qui cum penitentiam quasi egisse dicant,
sicut mores pristinos, ita etiam habitum non relinquunt. Nam taliter ferme
omnia agunt, ut eos non tam putes antea penitentiam criminum egisse,
quàm postea ipsius penitentia penitere: nec tam prius penituisse, quod
male uixerint, quàm postea quod se promiserint bene uicturos. Sciunt me
uerum loqui, & testimonium mihi etiam conscientia sua dicunt, cum multi
alij, tum præcipue illi nouorum honorum religiosi ambitores, & post acce-
ptum penitentia nomen, amplissimæ, ac prius non habitæ potestatis em-
ptores: adeò non seculares tantum, sed plus etiam quàm seculares esse uo-
luerunt, ut non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent quàm fuis-
sent. Quomodo igitur tales istos penitentiam se egisse non penitet: sicut
etiam illos de conuersione ac deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus pro-
prijs abstinentes, à rerum alienarum peruersione se non abstinerunt: & cum
profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur ani-
morum. Nouum prorsus est conuersionis genus, licita non faciunt, illicita
committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis
stulta persuasio: peccata interdixit deus, non matrimonia, non conueniunt
uestris studijs facta uestra: non debetis esse amici criminum, qui dicitis uos
effectores esse uirtutum. Præposterum est quod agitis, non est conuersio,
sed auersio: qui iam pridem ut fama est, opus etiam honesti matrimonij re-
liquistis, tandem à scelere cessate. Et quidem iustum est, ut ab omni scelere:
sed tamen si non ab omni, quia hoc fortasse durum & impossibile esse cre-
ditis

ditis, certe uel maximo & prodigioso. Esto iuxta te, quicumque ille es, boni manere non ualeant. Esto pauperes habitare non possint. Esto sis persecutor multorum inopum, uastatorq; miserorum. Esto sis afflictor omnium, dummodo extraneorum. Tandem quaeso uel tuis parce: & si nō omnibus tuis, quia etiam hoc forsitan onerosum tibi & graue iudicas, si omnibus tuis parcas: parce saltem uel illis tuis, qui te non affinibus tantum, aut alijs propinquis, sed personis etiam clementissimis & pignoribus charissimis prætulerunt. Et quid dicam pignoribus ac filijs: prætulerunt te etiam animabus penè ac spebus suis: non quidem laudabiliter, & errorem suum qui ita egit ipse cognoscit. Sed quid ad te tamen, cui ipsum hoc prætulit quod errauit. Hoc enim plus ei debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccauit. Cæcus quidem factus est affectu tuo, & notatur à cunctis atq; reprehenditur, sed tu tamen hoc magis ei obnoxius factus es, quia se ab omnibus fecit pro tuo amore culpári. Quid ergo simile apud barbaros Gothos, quis eorum amantibus nocet: quis diligetem insequitur: quis chari sui mucrone iugulatur: tu amantes persequeris, tu offerentibus munera manus amputas, tu diligentes proximos necas, non metuis, non expauescis. Quid faceres, si iudicium dei præsens in proxima flagellatione sensisses: Addis insuper & adiungis malis prioribus noua crimina. Considera quæ te maneant grauiora facientem, cum minora soleant etiam per dæmones uindictari. Contentus esto iam quæsumus amicorum tuorum sodalium latrocinijs, sufficiat uexatos fuisse pauperes, sufficiat spoliatos à te fuisse mēdicos, penè iuxta te nullus intrepidus, nullus potest esse securus: facilius præcipitati ex alpina rupe torrentes, aut incendia uentis agitata tolerantur: non sic pereutes, ut ita dixerim, nauæ charybdis uoracitate aut scyllis, ut aiunt, canibus deuorantur. Exturbas possessiunculis suis uicinos tuos, habitatione ac facultate proximos tuos. Nunquid, ut scriptum est, super terram solus habitabis: Hoc unum quippe est quod obtinere non poteris: quamlibet enim cuncta peruadas, uicinum semper inuenies. Respice quaeso alios, quos uelis nolis, & ipse suspicis. Respice alios, quos uelis nolis etiam ipse miraris: altiores sunt cæteris dignitate, & minores humilitate. Scis profecto etiam ipse ad quem nunc loquimur, de quo loquamur: & idem de quo nunc querimur, debes agnoscere, quem hac laude ueneramus: atque utinam multi essent qui laudarentur, salubritas esset omnium, generositas plurimorum. Sed esto nobis ille sit laudabilis, cur tu uis esse quaeso damnabilis: Cur inimicitia nil amicus: cur auaritia nil iocundius, cur rapacitate nil carius: Cur nil iudicas preciosius quàm nequitiam: Cur nil præstantius quàm rapinam: Disce uel à pagano homine uirum bonum, Charitate enim, inquit, & beneuolentia septum oportet esse non armis. Fallunt te itaq; opiniones tuæ, fallit prauæ & cæcæ mentis improbitas. Si uis probus, si uis potens, si

Esa. 5

vicinum semper inuenies

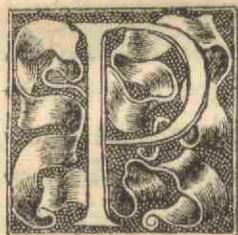
Charitate septum esse, nō armis

Nemo malus
nisi stultus ex
Stoicorū pla/
citis

uis magnus esse, honestate debes ceteros, non malignitate superare. Legi quondam in quodam loco, Nemo malus, nisi stultus: si enim saperet, bonus esse mallet. Et tu ergo, si redire tamen adhuc ad sanitatem potes, exue nequitiam, si uis habere sapientiam. Si enim optas uel sapiens omnino esse, uel sanus, exuendus tibi omnino & cōmutandus es. Abdicare itaq; à te ipso, ne abdiceris à Christo. Repudia te, ut recipiaris à Christo. Perde te ipse, ne pereas. Qui enim, saluator inquit, perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Dilige itaque hanc tuam salubrem perditionem, ut adsequaris ueram salutem. Liberandus enim à deo ipso omnino non eris, nisi te ipse prius damnaueris.

Lucæ 9

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE
VERO IUDICIO ET PROVIDENTIA
DEI, LIBER SEXTVS.

PERSONANTER diu locuti sumus, & excessisse uide-
mur regulam disputandi. Cogitat enim absq; dubio is
qui legit, si fuerit tamen aliquis qui hæc Christi amore
conscripta, ob Christum legat: cogitat, De me forte ille
dicit. Cum causa generalis sit quam exequitur, quid ne-
gocio huic contulit, quod in personam unius tanta con-
gessit? Esto enim ille, de quo locutus est, talis. Sed num quid officit bonita-
ti unius, crimen alterius: aut quod fortius multo est, nunquid læditur sce-
re personali, causa cunctorum? Possum quidem euidentibus testimonijs
approbare quia læditur. Achar enim quondam de anathemate quippiam
furto abstulit, & crimen unius hominis plaga omnium fuit. Dauid nume-
rari plebem Israëliticam iussit, & errorem illius dominus clade totius po-
puli uindicauit. Rabsaces locutus quædam est in contumeliam dei, & cen-
tum octoginta quinque milia hominum stragem pertulerunt, quod unius
prophani hominis procax lingua maledixit. Et ideo non immerito etiam
beatus apostolus Paulus eijci de ecclesia pestilentem iubet, & cur iubeat
ostendit, dicens: Quia modicum fermentum totam massam corrumpit. In-
de euidenter agnoscimus etiam unum sæpissime malum hominem, perdi-
torem esse multorum. Nec iniuria. Intelligere is quicumque legerit debet,
non superflue me superius de uno malo aliqua dixisse, cum scilicet frequen-
tissime diuinæ maiestatis iracundia etiam per unum legatur accensa. Sed
ego nō ago hac descriptione id quod dico. Neq; enim necesse est, ut unum
obesse omnibus putem, cum omnes mutuo sibi obsint. Non conuenit, ut
per unum cunctos periclitari putem, cum per se cuncti periclitentur. Omnes
enim

Iosue 7

2. Reg. 24

Esa. 36

1. Cor. 5

Vnus impro-
bus perditor
multorum

enim admodum in perditionem ruunt, aut certe, ut aliud dicam leuius, penè omnes. Vnde enim hoc bonum populo Christiano, ut aut certe minor, aut certe uel idem esset malorum numerus qui bonorum? O miseriam lachrymabilem, o miseriam luctuosam, quam dissimilis est nunc à seipso populus Christianus, id est ab eo qui quondam fuit. Tunc princeps apostolorum Petrus Ananiam & Sapphyram quia mentiti essent, morte mulctauit. Beatissimus quoque Paulus etiam de ecclesia malum expulit, ne contactu suo plurimos inquinaret. Nunc nos etiam pari utriusque partis numero contenti sumus. Et quid contenti dicam? Exultare nos potius ac tripudiare gaudio conueniret, si parilitas nobis ista contingeret. Ecce in quid recidimus, ecce in quid post illam Christiani populi puritatem, qua omnes quondam immaculati erant? Ecce in quid redacti sumus, ut beatam fore ecclesiam iudicemus, si uel tantum in se boni habeat quantum mali. Nam quomodo beatam non arbitremur, si mediam plebis partem haberet innoxiam, quam penè totam nunc esse plangimus criminofam? Vnde superflue dudum de uno malo locuti sumus, superflue unius scelera defleuimus: aut omnes enim, aut omnes penè flendi atque lugendi sunt. Nam aut plurimi tales sunt, aut certe quod non minus criminofum est, cupiunt tales esse, & laborant actu malorum operum nō impares uideri: ac per hoc etiam si minora mala faciunt, quia minus possunt, non minus tamen mali sunt, quia nollent minus esse si possent. Denique quod unum possunt, uel uoto tales sunt, ac uoluntate non cedunt: & in quantum facultas suppetit, superare contendunt. Est enim licet in dissimillimis rebus hæc illorum æmulationis quæ bonorum, ut sicut boni optant cunctos honestate mentium uincere, sic mali cupiant prauitate superare. Nam sicut hæc bonorum gloria est, ut quotidie meliores sint, sic malorum omnium, ut deteriores: & sicut optimi cupiunt uirtutum uniuersarum culmen ascendere, sic pessimi optant palmas sibi uniuersorum scelerum uendicare. Et hoc utique in malum nostrum, maxime nostri, hoc est Christiani, qui scilicet, ut iam diximus, malitiam sapientiam putant. Et de quibus deus specialiter dixit: Perdam sapientiam sapientum, & intellectum prudentium reprobabo. Cumque Apostolus clamet: Si quis uidetur sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens: hoc est dicere, Si quis uult esse sapiens, sit bonus: quia nemo uere sapiens est, nisi uere bonus. Nos ediuerso malarum mentium uitio, & ut diuinitas ait, reprobato sensu, bonitatem pro stultitia repudiantes, & nequitiam pro sapientia diligentes, tanto quotidie prudentiores esse nos credimus, quanto peiores sumus. Et quæ tandem rogo spes emendationis in nobis est, qui non errore opinionis ad malum ducimur, sed studio malæ uoluntatis adnitimur, ut semper peiores esse uideamur? Et hinc est, quod dudum questus sum deteriores nos multo esse, quam barbaros: quia illos ignorantia le-

Act. 5

1. Cor. 1

ibidem

*Aduersus spe-
ctaculorū in-
commoda*

gis excusat, nos scientia accusat. Illi per imperitiam ueritatis, quia quæ sunt bona nesciunt, mala pro bonis diligunt. Nos cum scientiam ueritatis habeamus, quæ sunt bona optime nouimus, & hoc multis modis. Primum, quod nihil fermè uel criminum, uel flagitiorum est, quod in spectaculis nõ sit: ubi summum deliciarum genus est mori homines, aut quod est morte grauius acerbiusq; lacerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi homines, cum circumstantium lætitia, conspicientium uoluptate: hoc est

4 non minus penè hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus deuorari. Atque ut hoc fiat, orbis impendium est. Magna enim cura id agitur, & elaboratur: adeuntur enim loca abdita, lustrantur inuij saltus, peragrantur syluæ inexplicabiles, conscenduntur nubiferæ alpes, penetrantur niuiferæ ualles. Et ut deuorari possint à feris uiscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum. Sed hæc, inquis, non semper fiunt. Certum est, & præclara est erroris excusatio, quia non semper fiunt: quasi uero unquam fieri debeant, quæ deum lædant: aut ideo quæ mala sunt bene fiant, quia non iugiter fiant. Nam & homicidæ homines non semper occidunt, & homicidæ tamen sunt etiam quando non occidunt, quia interdum poluuntur homicidio: & latrones omnes non semper latrocinantur, sed latrones tamen non esse desinunt: quia etiam cum rebus ipsis latrocinia non agunt, animis tamen à latrocinio non recedunt. Sic utique omnes hi, qui spectaculis huiusmodi delectantur, etiam quando non spectant, innoxij tamen à spectaculorum piaculis mente non sunt, quia semper uellent spectare si possent. Nec solum hoc, sed sunt etiam alia maiora. Quid enim? nunquid non uolantis pennæ auguria quærantur, ac penè omnia fiunt, quæ etiam quondam pagani ueteres friuola atque irridenda duxerunt? Et cum hæc omnia ipsi agant, qui annis nomina tribuunt, & à quibus anni ipsi exordium sumunt: credimus nobis bene annos posse procedere, qui à rebus omnibus potius quàm à deo ordiantur. Atque utinam sicut hæc propter

Consules consules tantum fiunt, ita illos tantum incestarent propter quos fiunt. Illud est feralissimum & grauissimum, quod dum consensu publico aguntur, honor paucissimorum, fit crimen omnium: ac si ex singulis bini inaugurentur, prope est ut in omni mundo nullus euadat. Sed de his putamus hoc satis dictum esse, quod ea quoq; ut ipsi excusatis, nõ semper fiunt. De quotidianis tamen obscenitatibus loquamur, quas tales ac tam innumeras legiones dæmonum excogitauerunt, ut etiam honestæ ac probæ mentes, etsi nonnullas earum spernere ac calcare possint, omnes tamen penitus

simile superare uix possint. Sicut enim exercitus pugnaturi ea loca, per quæ uenturas hostium turmas sciunt, aut foueis intercludere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur, scilicet ut etiam si non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus euadat, Ita etiam dæmones tam multas in uita ista

ta ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, ut etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen ab aliqua capiatur. Equidem quia longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet, odeis, lusorijs, pompis, athleticis, petaminarijs, pantomimis, cæterisque portentis: quiaque piget dicere malum tale, uel noscere, de solis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim sunt, quæ illic fiunt, ut ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Alia quippe crimina singulas sibi ferme in nobis uendicant portiones, ut cogitationes sordidæ animos, ut impudici aspectus oculos, ut auditus improbi aures: ita ut cum ex his unum aliquid errauerit, reliqua possint carere peccatis. In theatris uero nihil horum reatu uacat, quia & concupiscentijs animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, ut etiam explicare ea quispiam atque eloqui saluo pudore non ualeat. Quis enim integro uerecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas uocum ac uerborum obscenitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum foeditates: quæ quanti sint criminis, uel hinc intelligi potest, quod religionem sui interdicit. Nonnulla quippe etiam maxima scelera incolumi honestate referuntur, & nominari, & argui possunt, ut homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ theatrorum sunt impuritates, quæ honeste non possunt uel accusari: ita noua in arguenda harum turpitudinum probrositate res euenit arguenti: ut cum absque dubio honestus sit qui accusare ea uelit, honestate tamen integra ea loqui & accusare non possit. Alia quoque omnia mala agentes polluunt, non uidentes uel audientes. Siquidem etsi blasphemum quendam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, non inquinari actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ unum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant ac libenter uident, omnes ea uisu audituque agunt, ut uere in eos apostolicum illud peculiariter cadat: quia digni sunt Rom. 8

Theatrorum
impuritas

Rom. 8

rum turpium commorantur. Potest ergo deus illos respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An forte hoc uolumus, & hoc dignum putamus, ut cum in circis nos & in theatris deus uideat, ea quæ nos aspiciamus aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat & ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quod si nos uidere dignatur, consequens est, ut etiam illa ubi nos sumus uideat: aut si ab illis, quod non dubium est, auertit oculos, etiam à nobis qui illic sumus pariter auertat. Et cum hæc ita sint, facimus hæc tamen, ac sine cessatione quæ dixi. An forte in morem ueterum paganorum, theatrorum & circorum nos deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse deum nostrum hæc certi sumus? Aut certe si placere has turpitudines deo nouimus, non prohibeo, quin sine cessatione faciamus. Si uero in conscientia nostra hoc est, quod deus horret, quod execratur, quod sicut in his sit pastus diaboli, ita offensio dei: quomodo nos in ecclesia deum colere dicimus, qui in obscenitate ludorum semper diabolo deseruimus, & hæc generaliter ac scientes, de consilio & industria? Et quæ nobis quæso, quæ spes erit apud deum, qui non casu aut imprudentia deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantum, quos insanis conatibus superna tentasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias quas in omni mundo deo semper inferimus, quasi consensu publico cælum oppugnamus. Christo ergo, ó amentia monstruosa, Christo circenses offerimus & mimos, & tunc hoc maxime cum ab eo aliquid boni capimus, cum prosperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut uictoria de hostibus à diuinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere uidemur, quàm si quis homini beneficium largienti iniuriosus sit, aut blandientem conuicijs cædat, aut osculantis uultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit seruus ille, qui pro bo ac bono domino malum cogitat, qui bene merenti conuicium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat: absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur facimus: irritamus in nos misericordem deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem iniurijs uerberamus. Christo ergo, ó amentia monstruosa, Christo circenses offerimus & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscœna reddimus, Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus saluator mûdi noster edocuit. Hoc uel per seipsum, uel per apostolos prædicauit. Propter hoc humanæ natiuitatis uerecundiam subiit, &

*Theatrorum
ac circorum
deus*

Gigantes

contu

contumeliosa terreni ortus principia suscepit. Propter hoc in præsepio iacuit, cui seruiert angeli cum iaceret. Propter hoc inuolui se pannorum crepundijs uoluit, qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pendit, quem pendentem mundus expiauit. Qui propter nos, inquit Apostolus, pauper factus est, cum diues esset, ut illius inopia uos honestaremini. Et cum in forma dei, inquit, esset, humiliauit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Iis nos uidelicet Christus imbuit, cum pro nobis ista toleraret. Præclaram passioni eius reddimus uicissitudinem, qui cum morte ipsius redemptionem acceperimus, uitam turpissimam repensamus. Apparuit enim, inquit beatissimus Paulus, gratia domini nostri Iesu Christi, erudiens nos ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobrie ac iuste, ac pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum domini gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret populum sibi acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Vbi sunt qui hæc faciant, propter quæ uenisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui non desideria seculi faciant, ubi qui uitam pie ac iuste agant, ubi qui sperare se spem beatam bonis operibus ostendant? Et immaculatam uitam agentes, hoc ipso se perhibent regnum dei expectare, quia merentur accipere. Venit, inquit, dominus Iesus Christus, ut mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Vbi est populus ille mundus, ubi populus acceptabilis, ubi populus boni operis, ubi populus sanctitatis? Christus, inquit scriptura, pro nobis passus est, nobis exemplum relinquens, ut sequamur uestigia eius. Videlicet uestigia saluatoris sequimur in circis, uestigia saluatoris sequimur in theatris. Tale nobis scilicet Christus reliquit exemplum, quem fleuisse legimus, risisse non legimus. Et hoc utrunque pro nobis, quia fletus compunctio est animæ, risus corruptio disciplinæ. Et ideo dicebat: Væ uobis qui ridetis, quoniam flebitis: & beati qui fletis, quoniam ridebitis. Nobis autem ridere & gaudere non sufficit, nisi cum peccato atque insania gaudeamus, nisi risus noster impuritatibus, nisi flagitijs misceatur. Quis rogo hic error est, quæ stultitia? Nunquid lætari assidue, & ridere non possumus, nisi risum nostrum atque lætitiã scelus esse faciamus? An forte infructuosum putamus gaudium simplex, nec delectat ridere sine crimine? Quod rogo hoc malum est, aut quis furor? Rideamus quæso quantumlibet immensuratim, lateamur quamlibet iugiter, dum modo innocenter. Quæ uecordia est & amentia, ut non putemus risum & gaudium tanti esse, nisi dei in se habeat iniuriam? Iniuriam utiq; & maximam. In spectaculis enim quædã apostatatio fidei est, & à symbolis ipsius & cœlestibus sacramentis letalis præuaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio: quæ

2. Cor. 8

Phil. 2

Tit. 1

1. Pet. 2

Fleuit Christus, non risit.

Luca 6

quæ scilicet, nisi ut renūciare se diabolo ac pompis eius atq; spectaculis & operibus protestentur? Nam spectacula & pompæ, etiam iuxta nostram professionem, opera sunt diaboli. Quomodo igitur ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris. Renunciasti semel diabolo & spectaculis eius, ac per hoc necesse est, prudens & sciens dum ad spectacula remeas, ad diabolum redire te cognoscas. Vtriq; enim rei simul renunciasti, & unum utrūq; esse dixisti. Si ad unum reuerteris, ad utrumq; remeasti: abrenuntio enim, inquis, diabolo, pompis, spectaculis, & operibus eius. Et quid postea? credo, inquis, in deum patrem omnipotentē, & in Iesum Christum filium eius. Ergo primum renūciatur diabolo, ut credatur deo: quia qui non renūciat diabolo, nō credit deo: & ideo qui reuertitur ad diabolum, relinquit deum. Diabolus autem est in spectaculis, pompis suis: ac per hoc cum redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi. Hoc itaq; modo omnia symboli sacramenta soluuntur, & totum quod in symbolo sequitur, labefactatur & inquinatur. Nihil enim sequens stat, si principale non steterit. Dic mihi tu Christiane, quomodo tenere te sequentia symboli putas, cuius principia perdidisti: membra sine capite nihil profunt, & ad exordia sui cuncta respiciunt: quæ utiq; si perierint, omnia pessimum trahunt. Siquidem stirpe sublata, aut non sunt reliqua: aut si sunt, sine emolumento sunt, quia sine capite nihil constat. Sicui itaq; leue spectaculorum crimen uidetur, respiciat cuncta ista quæ diximus, & uidebit in spectaculis nō uoluptatem esse, sed mortem. Quid enim est aliud, quàm mortem incurrere, uitæ originem perdidisse? Vbi enim fundamentum symboli evertitur, uita ipsa iugulatur. Rursum ergo necesse est redeamus ad illud quod sæpe diximus: Quid simile apud barbaros, ubi apud illos circēses, ubi theatra, ubi scelus diuersarum impuritatū? Hoc est spei uestræ ac salutis excidium, quibus illi etsi utpote pagani uterentur, minore tamen culpa sacræ offensionis errabant: etsi esset impuritas uisionis, præuaricatio tamen nō erat sacramenti. Nos uero quid respondere pro nobis possumus? tenemus symbolum, & euertimus, confitemur munus salutis pariter & negamus. Ac per hoc ubi est Christianitas nostra, qui ad hoc tantūmodo sacramentum salutis accipimus, ut maiore postea præuaricationis scelere peccemus? Nos ecclesijs dei ludicra antepōnimus, nos altaria spernimus, & theatra honoramus. Omnia deniq; amamus, omnia colimus, solus nobis in cōparatione omnium deus uilis est. Deniq; præter alia quæ id probant, indicat etiam hoc res ipsa quam dico. Si quando enim usu uenerit, quod scilicet sæpe euenit, ut eodem die & festiuitas ecclesiastica, & ludī publici agantur, quæro ab omnium cōscientia, quis locus maiores Christianorum uirorum copias habeat, caueāne ludī publici, an atrium dei? & templum omnes magis frequententur, an theatrum? dicta Euāgeliorum magis diligant, an thymelicorū:

*Nihil constat
sine capite*

uerba

uerba uitæ, an uerba mortis: uerba Christi, an uerba mimic? Non est dubium quin illud magis amemus, quod antepoſimus. Omni enim feralium ludicrorum die, quamlibet eccleſiæ feſta fuerint, non ſolum ad eccleſiam non ueniunt, qui Chriſtianos ſe eſſe dicunt: ſed ſiqui inſci forte uenerunt, dum in ipſa eccleſia ſunt, ſi ludos agi audiunt, eccleſiam derelinquunt. Spernitur dei templum, ut concurratur ad theatrum. Eccleſia uacuatur, circus impletur, Chriſtum in altario dimittimus, ut adulterantes uiſu impuriſſimo oculos ludicrorum turpium fornicatione paſcamus. Sed uidelicet qui poſtea corrumpimur rebus proſperis, faciendum aliquid in principio putamus. Et ideo rectiſſime ad nos dominus deus dicit: Propter ſpurciti- Eſa. 16 am exterminati eſtis exterminio. Et ruruſum: Exterminabuntur, inquit, aræ huius riſus. Sed uidelicet reſponderi ad hæc poteſt, non in omnibus hoc Romanorum urbibus agi. Verum eſt, etiam plus ego addo, ne illic quidem nunc agi, ubi ſemper ſunt acta antea. Non enim hoc agitur iam in Maſſylienſium ciuitate, ſed quia exciſa & deleta eſt. Non enim Agrippinæ, ſed quia hoſtibus plena. Non agitur Treuironum urbe excellentiſſima, ſed quia quadruplici uaſtatione eſt proſtrata. Non agitur denique in pluribus urbibus Galliarum & Hiſpaniarum, & ideo uæ nobis atque impuritatibus noſtris, uæ nobis atque iniquitatibus noſtris. Quæ ſpes Chriſtianorum plebibus eſt ante deum? Quandoquidem ex illo tempore in urbibus Romanis hæc mala non ſunt, ex quo in barbarorum iure eſſe cœperunt. Ac per hoc uitioſitas & impuritas, quaſi germanitas quædam eſt Romanorum hominum, & quaſi mens atque natura: quia ibi præcipue uitia, ubicunq; Romani. Sed grauis forſitan hæc atq; iniqua conqueſtio: grauis ſi falſa. An quomodo inquis, quomodo non falſa, cum in paucis nunc ferme Romanis urbibus ſiant iſta quæ diximus? Plurimas iam autē harum impuritatis labe non pollui, ubi licet ſint loca ipſa ac domicilia erroris antiqui, nequaquam tamen aguntur illa quæ prius acta ſunt. Conſiderandum ergo utrunq; eſt, id eſt quid ſit quod adhuc loca ipſa ac diuerſoria ludicrorum ſint, ludicra autem eſſe ceſſauerunt: loca enim & habitacula turpitudinum idcirco adhuc ſunt, quia illic impura omnia prius acta ſunt: nunc autē ludicra ipſa ideo non aguntur, quia agi iam præ miſeria temporis atq; egeſtate non poſſunt. Et ideo quod prius actum eſt uitioſitate fuit, quod nunc nō agitur neceſſitate. Calamitas enim ſiſci & mendicitas iam Romani æra Mendicitas
Romani
æra non ſinit, ut ubiq; in res nugatorias perditæ profundantur expenſæ. Pereant adhuc quamlibet multa, & quaſi in cœnum proſiciantur: ſed modo tamen perire iam tanta non queunt, quia nō ſunt tanta quæ pereant. Nam quantū ad uotū noſtræ libidinis atq; impuriſſimæ uoluptatis attinet, opta remus proſecto uel ad hoc tātū modo plus habere, ut poſſemus in hoc turpitudinis lutū plura conuertere. Et res probat quanta prodigere uellemus, ſi opu

Labes præsentium morum. si opulenti essemus, ac splendidi, cum prodigamus tanta mendici. Ea est enim labes præsentium morum atque perditio, ut cum iam non habeat paupertas quod possit perdere, adhuc tamen uelit uitiositas plus perire. Non ergo quidem blandiri nobis aliquid in hac re possumus, ut dicamus non in omnibus nunc urbibus agi illa quæ acta sunt. Ideo enim non in omnibus iam aguntur, quod urbes ubi agebantur illa, iam non sunt: & ubi quidem acta sunt, id effecerunt, ut ubi illa agebantur diu esse non possent: sicut ipse deus ad peccatores locutus est per prophetam, quia horum recordatus est dominus: Ascendit, inquit, super cor eius, & non poterat ultra dominus portare propter malitiam studiorum nostrorum, & propter abominaciones quas fecistis, & facta est terra nostra in desolationem & stuporem, & in maledictum. Per hoc ergo iam factum est, ut maior pars Romani orbis in desolatione esset, & in stuporem, & in maledictum. Atque utinam acta tantummodo prius essent, & agere hæc Romana uitiositas aliquando cessaret, forsitan, ut scriptum est, propiciaretur deus peccatis nostris. Sed nequaquam ita agimus, ut propitietur. Mala enim malis incessabiliter addimus, & peccatis peccata cumulamus: & cum maxima pars nostri iam perierit, hoc agimus ut pereamus omnes. Quis rogo interfici alterum iuxta se uidet, & ipse non metuit? Quis domum uicini sui ardere cernit, & non efficere omnibus modis nititur, ne ipse incendio concremetur? Nos non uicinos nostros tantum ardere uidimus, sed ipsi iam maxima parte nostrorum corporum arsimus. Et quid hoc, proh nephas, mali est, arsimus, & tamē flammis quibus iam arsimus, non timemus. Nam quod non ubique, ut dixi, quæ prius acta sunt agantur, miserique est beneficium, non disciplinæ. Denique hoc facile probo. Da enim prioris temporis statum, & statim ubique sunt quæ fuerunt. Plus addo: quantum ad uota hominū pertinet, & si iam non ubique sunt, ubique adhuc sunt: quia ubique ea populus uellet esse Romanus. Cum enim ab homine mala res sola necessitate non agitur, ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur. Nam, sicut dixi, iuxta domini nostri dictum:

Turpis rei cupiditas Qui mulierem uiderit ad concupiscendum, reus est adulterij corde concepti. Intelligere possumus, quod etiam si res turpes atque damnabiles necessitate non agimus, ipsa tamē rerum turpium uoluntate damnamur. Et quid dicam de uoluntate? per omnes hæc fermè cum possunt aguntur. Denique cuiuslibet ciuitatis incolæ Rauennam aut Romam uenerint, pars sunt Romanæ plebis in circo, pars sunt populi Rauennatis in theatro. Ac per hoc nemo se loco aut absentia excusatum putet. Omnes turpitudine rerū unū sunt, qui sibi rerum turpium uoluntate sociantur. Et blandimur nobis insuper de probitate morum, blandimur nobis de turpitudinum raritate. Ego amplius dico, non solum agi nunc illas ludicrorum infamium labes, quæ prius actæ sunt, sed criminosis multo agi, quàm prius actæ sunt. Tunc enim

enim integra Romani orbis membra florebant, angusta esse horrea publica opes fecerant cunctarum urbium, ciues diuitijs ac delitijs affluebant, uix poterat religionis autoritas inter tantam rerum exuberantiam, morum tenere censuram. Pascebantur tunc quidem passim in locis plurimis autores turpium uoluptatum, sed plena ac referta omnia erāt. Nemo sumptus Reipub. cogitabat, nemo dispendia, quia non sentiebatur expensa. Quærebat quodammodo res ipsa publica ubi perderet, quod penus posset iam uix recipere: & ideo cumulus deliciarum, qui iam ferè modum excesserat, etiam in res nugatorias redundabat. Nūc autem quid dici potest? Recesserunt à nobis copix ueteres, recesserunt priorum temporum facultates. Miseri iam sumus, & necdum nugaces esse cessamus. Cum q̄ etiam pupillis prodigis uel prodigiosis soleat subuenire paupertas, simulq̄ ut destiterint esse diuites, desinunt quoque esse uitiosi: nos tantum nouum genus pupillorum ac perditorum sumus, in quibus opulentia esse desijt, sed nequitia perdurat: adeo nos non ut alij homines causas corruptelarum in illecebris, sed in cordibus habemus: & uitiositas nostra, mens nostra est, ut ad emendādos nos non facultatum ablatione, sed malarum rerum amore peccemus. Quanta autem uitia Romanorum sint, quibus barbaræ gentes non coinquinantur, licet hæctenus satis dixerim, addam tamen multa quæ desint: sed illud admoneo tamen antequam dico, ne ullum penitus culpæ genus, quod ad contumeliam dei pertinet, cuiquam leue esse uideatur. Si enim illustrem ac præpotentem uirum nequaquam exhonorari à quoquam licet, & si quisquam exhonorauerit, decretis legalibus reus existit, & iniuriarum actor iure damnatur. Quanto itaq̄ maioris piaculi crimen est, iniuriosum quempiam deo esse: Semper enim per dignitatem iniuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est quanto maior est persona, quæ contumeliam patitur, tãto maior sit noxia eius qui facit. Et hinc est quod legimus in lege, etiã eos qui uidentur contra mandatum sacrum leuia fecisse, seuerissime tamen esse punitos: ut intelligeremus scilicet, nil ad deum pertinens, leue esse dicendum: quia etiam quod uidebatur exiguum esse culpa, grande hoc faciebat diuinitatis iniuria. Deniq̄ Ozias ille Leuites dei, qui contra mandatum celeste fecit, quod uacillantem arcam domini sustinere tentauit, nihil enim hinc erat lege præceptum, & statim dum tenebat percussus est: non quia ut uidetur ad speciem contumaci aliquid aut inofficiosa saltem mente commiserit, sed ipso officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsumpsit. Homo Israëliticæ plebis cum ligna sabbatis collegisset, occisus est, & hoc iussu & iudicio dei, pijsissimi scilicet ac misericordissimi iudicis, & qui parcere absque dubio quàm occidere maluisset, nisi rationem misericordiæ seueritatis ratio uicisset: periit, ne multi per incautelam postea deperirent. Et quid de singulis dicam, uniuersa gens Hebræorum cum per eremum iter ageret, quia consue-

Res Romana
adhuc integra

gra

Pupillos prodigos emēdat
paupertas

Dignitas iniuriam perferētis

Exo. 31

Num. 20

¶ 25

1. Par. 13

Num. 15

¶ 11

g tudina/

tudinarias carnes desiderauit, partem suæ plebis amisit. Et quidem interdī-
 ctum nondum fuerat ne desideraret, sed legali, ut reor, obseruantia profice-
 re deus uoluit, ut rebellem cōcupiscentiam coherceret: quo facilius cunctus
 populus agnosceret, quantum euitare deberet, quæ deus scriptis cœlestibus
 interdiceret, quando etiam illa eum admissa læderent, quæ necdum lege
 uetuisset. Laborem quoque se sustinere idem populus ingemuit, & propter
 hoc plagis cœlestibus uerberatur: non quia laboranti gemere non liceat,
 sed ingratus scilicet fuit gemitus, dominum quasi autorem immaculati la-
 boris accusans: ex quo intelligi conuenit quantum placere deo debeat, qui
 rerum iocundarum beatitudine fruitor, quando etiam de his queri non li-
 cet quæ ingrata uideantur. Quæritur forsitan, quorsum ista pertineant?
 quorsum, absque dubio, nisi ut nihil leue existimetur quo deus læditur. De
 ludis enim publicis dicimus, ludibrijs scilicet spei nostræ, ludibrijs uitæ no-
 stræ. Nam dum in theatris & circis ludimus, deperimus, secundum illud
 utiq; dictum sermonis sacri: Stultus per risum operatur scelus. Et nos itaq;
 dum inter turpia ac dedecorosa ridemus, scelera committimus. Et quidem
 scelera non minima, sed in hoc ipso pœnalia: quia cum uideantur specie
 esse proba, rebus sunt exitiosis pestilētissima. Nam cum duo sint maxima
 mala, aut si homo se perimat, aut deum lædat, hoc utrunq; in ludis publicis
 agitur. Nam per turpitudines criminofas æterna illic salus Christianæ ple-
 bis extinguitur, & per sacrilegas superstitiones maiestas diuina uiolatur.
 Dubium enim non est, quod lædunt deum, utpote idolis consecratæ. Coli-
 tur nanq; & honoratur Minerua in gymnasijs, Venus in theatris, Neptu-
 nus in circis, Mars in arenis, Mercurius in palæstris: & ideo pro qualitate
 autorum, cultus est superstitionum. Quicquid immunditiarū est, hoc exer-
 cetur in theatris, quicquid luxuriarum in palæstris. Quicquid immodera-
 tionis in circis, quicquid furoris in caueis. Alibi est impudicitia, alibi lasciuia,
 alibi intemperantia, alibi insania. Vbiq; dæmon, imò per singula ludi-
 crorum loca, uniuersa dæmonum monstra. Præsident enim sedibus suo cul-
 tui dedicatis. Ac per hoc in spectaculis huiusmodi nō sola est illecebra, nec
 sola uitiositas: admisceri enim huic Christianum hominem superstitioni,
 genus est sacrilegij: quia eorum cultibus communicat, quorum festiuitati-
 bus delectatur. Quod quidem licet semper admodum graue sit, tūc tamen
 magis intolerabile, cum præter consuetudinarium uitæ usum hoc uel aduer-
 sa nostra faciunt criminofius uel secunda, quia & magis placandus est in
 aduersis deus, & minus lædendus in prosperis. Placari quippe debet cum
 irascitur, lædi nō debet cum placatur. Aduersa enim nobis per iracundiam
 dei ueniunt, secunda per gratiam. Nos autem ediuerso omnia agimus. Di-
 cis, Quomodo? Accipe, ac primum si quando exoratus sua ipsius misericor-
 dia deus (neq; enim unquam nos ita uiuimus, ut exorari mereamur) sed si
 quando,

Exo. i

Prouerb. 10

Duo maxima
malasua ipsius mi-
sericordia de-
us exoratur

quando, ut dixi, à seipso exoratus pacificos nobis dies, prouentus uberes, diuitem bonis omnibus tranquillitatem, & abundantiam dederit super uota crescentem: tanta secundarum rerum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolentium prauitate uitiamur, ut & dei penitus obliuiscamur & nostri: & cum omnem fructum datæ à deo pacis in hoc consistere Apostolus dicat, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & castitate: ad hoc tantum à deo data quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitijs, ut in rapinis, ut in omni scelere atque improbitate uiuamus: quasi uero beneficium datæ pacis, uacatio sit probrositatis, & ad hoc inducias tranquillitatis deo donante capiamus, ut licentius atque securius peccemus. Indigni itaque cœlestibus donis sumus, qui beneficijs dei non bene utimur: qui facimus rem operum bonorum, materiam tantum esse uitiorum: quo fit ut ipsa pax contra nos sit, quia sic agitur à nobis ne expectat rem accipere qua deteriores sumus. Quis hoc credere queat, mutamus naturam iniquitatibus nostris: & quæ deus bona fecit munere pietatis suæ, ea nos nobis facimus mala esse moribus malis. Sed uidelicet qui corrumpimur rebus prosperis, corrigimur aduersis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit esse moderatos. Nunquid populi ciuitatum, qui impudici rebus prosperis fuerant, asperis casti esse cœperunt? Nunquid ebrietas quæ in tranquillitate & abundantia creuerat, hostili saltē depopulatione cessauit? Vastata est Italia tot iam cladibus: ergo Italorum uitia destiterunt? Obsessa est urbs Roma, & expugnata: ergo desierunt blasphemii & furiosi esse Romani? Inundarunt Gallias gentes barbaræ: ergo quantum ad mores perditos spectat, non eadem sunt Gallorum crimina quæ fuerunt? Transcenderunt in Hispaniæ terras populi Vuandalorum: mutata quidem est fors Hispanorum, sed non mutata uitiositas. Postremo ne qua pars mundi ab exitiabilibus malis esset immunis, nauigare per fluctus bella cœperunt: quæ uastatis urbibus mari clausis, & euersis Sardinia ac Sicilia, id est fiscalibus horreis abscissis, uelut uitalibus uenis, Africam ipsam, id est quasi animam cepere Reipub. Ecquid ingressis barbaris gentibus terram illam, forsitan uel metu uitia cessarunt: aut sicut corrigi ad præsens etiam nequissimi quidam seruorum solent, modestiam saltem ac disciplinam terror extorsit? Quis æstimare hoc malum possit, circumsonabant armis muros Carthaginis populi barbarorum: & ecclesia Carthaginensis insaniebat in circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hominum, pars intus captiua uitiorum. Cuius peior fuerit captiuitas, incertum est. Illi quidem erant extrinsecus carne, sed isti intus mente captiui: & ex duobus letalibus malis, ut reor, leuius est captiuitatem corporis, quàm captiuitatem animæ sustinere, secundum illud quod docet saluator ipse in Euangelio, grauiorem mul-

*Res secunda**1. Tim. 2**Indigni sumus cœlestibus donis**Bella nauigare cœperunt**Carthago à barbaris obsessa**Luce 9*

to animarum mortem esse, quàm corporum. An credimus forte, quod captiuus animus populi illius non fuerit, qui lætus tunc in suorum captiuitatibus fuit? captiuus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui se in suorum mori mortibus non putabat? Frigor, ut ita dixerim, extra muros, & intra muros, præliorum & ludicrorum confundebatur: uox morientium uoxq; bacchantium: ac uix discerni forsitan poterat plebis eiulatio quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi ut cum eum deus perdere adhuc fortasse noller, tamen ipse exigeret ut periret? Sed quid ego loquor de longepositis, & quasi in alio orbe submotis, cum sciam etiam in solo patrio, atque in ciuitatibus Gallicanis omnes fermè præcellentiores uiros calamitatibus suis factos fuisse peiores. Vidi ego ipse siquidem Treueros domi nobiles, dignitate sublimes, licet iam spoliatos atque uastatos, minus tamen euerfos rebus quàm moribus. Quamuis enim depopulatis iam atque nudatis aliquid supererat de substantia, nihil tamen de disciplina: adeo grauiore in semet externis hostibus erant, ut licet iam à barbaris euerfi essent, à se tamen magis euerterentur. Lugubre est referre quæ uidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente iam admodum excidio ciuitatis, gulæ ac lasciuia seruientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quod Christiani, an quod periclitantes? Quis enim hoc fieri posse credat, uel in securitate à senibus, uel in discrimine à pueris, uel unquam à Christianis. Iacebant in conuiujs oblitihonoris, oblitiatatis, oblitiprofessionis, oblitinominis sui. Principes ciuitatis cibo confecti, in uinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi, nihil minus quàm sensus sui: immo quia prope iugiter tales, nihil magis quàm sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Deniq; expugnata est quater urbs Gallorum Treueris opulentissima. Promptum est de quo dicam. Sufficere utique debuerat emendationi prima captiuitas, & instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura? Incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum illic criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, ut fabulæ ferunt, quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima urbe quibus ipsis cohercebantur scelera ijs crescebant, ut putares poenam ipsorum criminum non aliud quàm matrem esse uitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione peruentum est, ut facilius esset urbem illam sine habitatore, quàm ullum penè habitorem esse sine crimine. Igitur hoc in illa. Quid in alia non longe, sed prope eiusdem magnificentia ciuitate? nonne eadem & rerum ruina pariter & morum?

Saluiani patria

Sui sensus

Treueris quater expugnata

Anguinum monstrum

morum? Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus
 malis auaritia & ebrietate omnia concidissent, ad hoc postremo rabida ui/
 ni auuiditate peruentum est, ut principes urbis ipsius ne tunc quidem de con/
 uiuijs surgerent, cum iam urbem hostis intraret: aded etiam deus ipsis eui/
 denter, ut credo, manifestare uoluit cur perirent, cum per quam rem ad per/
 ditionem ultimam uenerant, eam ipsam agerent cum perirent. Vidi ego
 illic res lachrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Vna erat
 scurrilitas, una leuitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta
 omnes pariter agebant: ludebant, inebriabantur, enecabantur, lasciuiabant
 in conuiujs, uetuli & honorati, ad uiuendum propè iam imbecilli, ad ui/
 num prauolidissimi. Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum: ad
 gressum nutabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cun/
 cta illa quæ diximus deuoluti sunt, ut compleretur in eis dictum illud fer/
 monis sacri: Vinum & mulieres apostatare faciunt à deo. Nam dum bi/
 bunt, ludunt, mœchantur, infaniunt, Christum negare cœperunt. Et mira/
 mur post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante
 mentibus corruerunt. Nemo itaque urbem illam excidio suo tantum pe/
 rrisse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius iam perierant quàm perirent.
 Dixi de urbibus præclarissimis: quid reliquæ in diuersis Galliarum parti/
 bus ciuitates? nunquid non consimilibus habitatorum suorum uitjs con/
 ciderunt? Non ita cunctos crimina sua presserant, ut nec metuerent peri/
 culum suum? Prænoscebatur captiuitas, nec formidabatur: ablati quip/
 pe erat à peccatoribus timor, ne posset esse cautela. Itaque barbaris penè
 in conspectu omnium sitis, nullus metus erat hominum, non custodia ci/
 uitatum. Tanta animorum uel potius peccatorum cæcitas fuit, ut cum abs/
 que dubio nullus perire uellet, nullus tamen id ageret ne periret. Totum
 incuria & segnitie, totum negligentia & gula, totum ebrietas & somno/
 lentia possidebant, secundum illud scilicet quod de talibus scriptum est: So/
 por domini irruerat super eos. Sopor quidem infunditur, ut perditio sub/
 sequatur. Cum enim, ut scriptum est, completis iniquitatibus suis peccator
 quis meretur ut pereat: prouidentia ab eo tollitur, ut periturus non euadat.
 Sed hæc hæctenus. Satis, ut arbitror, quod proposui euidenter ostendi, ne
 in summo quidem rerum discrimine cessasse unquam uitia ciuium, usque
 ad excidia ciuitatum. Atque hæc fuerunt fortasse, iam non sunt, aut un/
 quam esse cessabunt. Videlicet si qua adhuc hodie aut ciuitas, aut prouin/
 cia uel plagis cœlestibus afficitur, uel hostili populatione uastatur, humili/
 liatur, conuertitur, emendatur. Et non cunctos fermè Romani nominis po/
 pulos prius est interire, quàm corrigi: non prius ipsos, quàm in ipsis uitia
 non esse. Deniq; id breuiter probari potest. Excisa ter continuatis euerio/
 nibus summa urbe Gallorum, cum omnis ciuitas bustum esset, malis &

Eccî 19

Prius perie/
rant quàm pe/
rissent

1. Reg. 26

Gen. 15

Prius intere/
unt quàm cor/
rigantur.

post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat, cum id quod in excidio euaserat morti, post excidium superesset calamitati: alios enim impressa altius uulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis etiam post flamas pœna torquebat. Alij interibant fame, alij nuditate, alij tabescentes, alij rigentes, ac sic in unum exitum mortis per diuersa genera corruerant. Et quid plura? unius excidio urbis affligebatur alia quoque ciuitates. Iacebant siquidem passim, quod ipse uidi atque sustinui, utriusque sexus cadauera nuda, lacerata, urbis oculos incessantia, auiibus canibusque laniata: lues erat uiuentium, foetor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac sic etiam qui excidijs supradictae urbis non interfuerant, mala alieni excidij perferebant. Et quid post hæc, inquam, quid post hæc omnia? quis aestimare hoc amentiae genus possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant quasi pro summo deletae urbis remedio, circenses ab imperatoribus postulabant. Vellem mihi in hoc loco ad exequendum rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, scilicet ut tantum uirtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his de quibus diximus accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia: totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quam petere aliquid iniuria dei: aut quid stultius, quam quid pietas non considerare: aut quid tam perditum, quam in luctu res desiderare luxuriae: aut quid amentius, quam in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in his omnibus nulla res minus culpanda est, quam amentia: quia uoluntas crimen non habet, ubi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur accusandi sunt, quia sani insaniebant. Circenses ergo Treueri desideratis & hoc uastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captiuitatem, post tot euerse urbis excidia: quid lachrymabilius hac stultitia, quid luctuosius hac amentia: fateor miserimos uos esse credidi, cum excidia passi estis: sed miseres uos uideo, cum & spectacula postulatis. Putabam enim uos in excidijs rem tantum atque substantiam, nesciebam etiam sensum atque intelligentiam perdidisse. Theatra igitur quaeritis, circum a principibus postulatis: cui quaeso statui, cui populo, cui ciuitati? urbi exusta & perditae, plebi captiuae, & interemptae, quae aut perijt, aut luget. De qua etiam siquid superest, totum calamitatis est: quae cuncta aut inconstituta est anxia, aut lachrymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua nescias penes cuius sit fors peior ac deterior, interfectorum, aut uiuentium. Tanta enim miseriae sunt superstitum, ut infelicitatem uicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Treuir petis, ubi quaeso exercenda? an super bustum & cineres, super ossa & sanguinem peremptorum? Quae enim urbis pars his malis omnibus uacat, ubi non cruor fusus, ubi non strata corpora, ubi non concisorum

membra

Honestissimum
motum

sani insanie-
bant

membra lacerata: Vbiq; facies captæ urbis, ubique terror captiuitatis, ubi
 que imago mortis. Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos mor-
 tuorum suorum, & tu circenses rogas. Nigra est incendio ciuitas, & tu uul-
 tum festiuitatis usurpas. Lugent cuncta, tu lætus es. Insuper etiam ille-
 cebris flagitiosissimis deum prouocas, & superstitionibus pessimis iram
 diuinitatis iritas. Non miror planè, non miror, tibi euenisse mala quæ
 consecuta sunt. Nam quia tua te excidia non correxerunt, quarto perire
 meruisti. Hæc autem omnia ideo copiosius paulo prolata sunt, ut proba-
 remus scilicet, omnia quæ pertulimus, non improuidentia nos dei atq; ne-
 glectu, sed iustitia, sed iudicio, sed æquissima & dignissima dispensatione to-
 lerasse. Neque ullam penitus Romani orbis, aut Romani nominis portio-
 nem, quâlibet grauiter plagis cœlestibus cæsam, unquam fuisse correctam.
 Et ideo nequaquam uti meremur prosperis, quia non corrigimur aduersis:
 quamuis nobis etiam indignis interdum tribuantur bona, quia bonus do-
 minus, quasi indulgentissimus pater, etsi nos nonnunquam finit pro pecca-
 tis nostris humiliari, non diu tamen patitur affligi: & ideo nunc asperis re-
 bus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fouet pro indulgentia. Si-
 cut em̄ optimi ac peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præ-
 stant, atq; alijs per dulcia medicamina, alijs per amara succurrunt, & quos-
 dam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate,
 alijs adhibent duram ferri sectionem, alijs blandam infundunt olei lenita-
 rem, & tamen diuersissimis licet curis eadem salus quæritur: Ita etiam deus
 noster, si quâdo nos plagis austerioribus cohercet, quasi cauterijs & sectio-
 nibus curat: quâdo autem rebus prosperis refouet, quasi oleo ac malagma-
 tibus consolatur. Per diuersam enim opem, ad unâ nos uult perducere sa-
 nitatem. Solent quippe etiam nequissimos seruos, quos supplicia non cor-
 rexerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis suis uerbera non submi-
 serint, beneficia submittunt. Infantes quoq; & omnes ferè paruulos cõtuma-
 ces, quos morigeros minæ ac ferulæ nõ efficiunt, interdum *πευχης* atq; blan-
 ditie ad obedientiã trahunt. Vnde intelligere debemus nos & seruis nequif-
 simis nequiores, & insipientibus paruulis stultiores esse, quos nec quasi ma-
 los seruos tormeta corrigunt, nec quasi infantulos blandimeta cõuertunt. Et
 quidẽ quẽadmodũ nullã Romani nominis partẽ poena correxerit, satis, ut
 arbitror, iã probauimus. Superest ut quẽadmodũ nec munera, nec blandi-
 menta nos dei corrigant cõprobemus. Munera autẽ dei & blandimeta quæ
 nam sunt: quæ scilicet nisi pax nostra & quies nostra, & famulantes uotis ac
 uoluptatibus nostris rerũ secundarũ tranquillitates. Aliquid ergo, quia res exi-
 git, etiã speciale dicamus. Igit̄ quoties in metu, in angustijs, in periculis su-
 mus, cū aut ciuitates ab hostibus obsident, aut prouinciæ populatione ua-
 stant, aut quibuscunq; rerum aduersitatibus Reipub. membra cæduntur,

*Simile**Munera dei
blandimenta
quædam sunt.*

& opem cœlestis manus uotis precamur, si quo sacræ miserationis auxilio
 aut seruatae urbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, &
 metus omnis dono diuinitatis ablati, quid statim post hæc omnia faci-
 mus? compensare credo domino deo nostro, cultu, honore, reuerentia, be-
 neficia, quæ ab eo accepimus adnitimur. Hoc enim est consequens, atq; id
 etiam usus uitæ humanæ habet, ut referatur gratia sceneratoribus gratia/
 rum, & recipiant uicem munerum munerantes: ita ergo nos forsitan faci-
 mus: atque humanis saltem cum deo nostro retributionibus agentes, cum
 ab eo bona accepimus, bona reddimus: ad domos uidelicet statim domini
 cas currimus, corpora humi sternimus, mixtis cum fletu gaudijs supplica-
 mus. Illustramus donarijs sacra limina, aras muneribus. Et quia ipsi dono
 illius festi sumus, templum quoque ipsius uultu nostræ festiuitatis indui-
 mus: aut certe quod ei non minus est, prioribus ex ipso corde uitijs renun-
 tiamus, operum bonorum uictimas cædimus, & pro gaudijs nouis nouæ
 conseruationis hostias immolamus. Omnibus denique immunditijs bel-
 lum sanctum indicimus. Circorum insanias fugimus, sceditates theatri-
 um ludorum execramur. Vouemus domino nouam uitam, & ad obtinen-
 dam eius perpetuo protectionem, nosmetipsos deo sacrificamus. Cum hæc
 ergo quæ diximus pro recentibus beneficijs dei debeant fieri, uideamus
 quæ fiant: ad ludos protinus curritur, ad insanias conuolatur, in theatris
 populus diffunditur, in circis plebs tota bacchatur. Ille nobis ad hoc bona
 præstat, ut boni simus: nos ediuerso quoties bona accepimus, mala no-
 stra cumulamur: ille nos beneficijs suis uocat ad probitatem, nos ruimus in
 improbitatem: ille beneficijs suis prouocat ad compunctionem, nos rui-
 mus in dissolutionem: uocat ille ad castitatem, nos ruimus in impuritatem.
 Præclare uidelicet sacris muneribus respondemus. Præclare dona eius uel
 agnoscimus, uel honoramus, qui quantum ab eo beneficij accepimus, tan-
 tum ei iniuriarum repensamus: aut iniuria dei hoc forte non est, aut esse in-
 dignior possit, aut multis & magnis opus sit: sed inueterata in nobis malo-
 rum omnium labe aliter iam non uitiosi esse non possumus, nisi ut omni-
 no nō simus. Quæ in nobis rogo spes bonæ frugis est? Qui ignorantia pec-
 cant, errore agnito corriguntur. Qui religionis expertes commutauerunt se-
 ctam, mutare incipiunt disciplinam. Postremo, ut dixi, qui aut abundantia
 nimia, aut securitate uitiantur, desinunt esse perditum cum destiterint esse se-
 curi. Nos nec ignorantia labimur, nec religionis expertes sumus, nec prospe-
 ritate rerum ac securitate corrumpimur. Omnia siquidē ediuerso sunt. Reli-
 gionem nouimus, ignorantia nō excusamur. Pacem & diuitias priorū tem-
 porū nō habemus. Omnia quæ fuerant, aut ablata, aut immutata sunt, sola
 tātū uitia creuerūt. Nihil nobis de pace & prosperitate pristina reliquū est.
 nisi sola omnino crimina, quæ prosperitatē nō esse fecerūt. Vbi nanq; sunt
 antiquæ

Referenda
 gratia
 Ironiçis

Sola uitia cre-
 uerunt

antiquæ Romanorum opes, & dignitates: Fortissimi quondam Romani erant, nunc sine uiribus. Terreabant Romani ueteres, nos timemus: uectigalia illis soluebant populi barbarorum, nos uectigales barbaris sumus. Vendunt nobis hostes lucis usuram, tota admodum salus nostra commercium est. O infelicitates nostræ, ad quid deuenimus: & pro hoc gratias barbaris agimus, à quibus nos ipsos precio comparamus. Quid potest esse nobis uel abiectius, uel miserius: & uiuere nos post ista credimus, quibus uita sic constat: Insuper etiam ridiculos ipsi nos facimus, aurum quod pendimus, munera uocamus. Dicimus donum esse quod precium est, & quidem precium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captiui cum semel redempti fuerint, libertate potiuntur: nos semper redimimur, & nunquam liberi sumus. Illorum more dominorum nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequijs suis non necessaria mercedibus promerendis locant. Similiter enim non unquam ab hac sumus liberi functione quam pendimus. Ad hoc quippe mercedes iugiter soluimus, ut sine cessatione soluamus.

Romani quondam fortes

Simile

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE
VERO IUDICIO ET PROVIDENTIA
DEI, LIBER SEPTIMVS.

V M autem de infirmitate ac miseria Romanorū non nulla dixerim, contraria forsitan negotio quod nūc agimus dixisse uidebimur. Scio enim posse hoc loco subijci, hinc maxime probari, quod non respiciat humanas res deus: quia cum Romani quondam pagani & uicerint, & regnauerint, nunc Christiani & uincantur, & seruiant. Sufficere quidem ad confutationem obiectionis istius poterant illa, quæ dudum de cunctis ferè paganis gentibus dicta sunt: id est magis peccare eos qui scientes negligant legem dei, quàm qui non faciunt nescientes. Sed tamen si deus annuit, cum ad eam negotij partem accesserimus, ut de ueteribus Romanis aliqua dicantur, euidenter diuino munere approbabimus, tam iustum tunc erga illos fuisse domini fauorem, quàm nunc erga nos iustam seueritatem. Et tam dignum illud fuisse, quod Romanos tunc deus auxilio suo extulit, quàm nūc dignum esse quod puniuntur. Atque utinam pœna ipsa prodesset. Illud grauius ac luctuosius multo, quod post pœnam nulla correctio est. Curare nos uult castigationibus suis dominus, sed curam non remedia sequuntur. Quid hoc mali est: iumenta ac pecudes sectione curantur. Et putrefacta mulorum, asinorum, porcorum uiscera, cum adusta cauterijs fuerint, munus medicæ adustionis agnoscunt, statimq;

Post pœnam nulla correctio
Disimile

Statimq; ubi aut cremata, aut defecta fuerit uitiatorum corporum labes, in
 locum demortuæ carnis uiua succedit. Nos & urimur, & secamur: sed nec
 ferri defectiōne, nec cauteriorum adustione sanamur: immo quod est gra-
 uius, cura ipsa deteriores sumus. Et ideo non frustra nobis euenit, quod
 euenire pecudibus & iumentis solet, quæ irremediabiles morbos ferunt.
 Nam in omnibus partibus mundi quia curis medicantibus non corrigi-
 mur, morte atque occisione finimur. Ecce enim, ut non repetam, quæ mul-
 to ante iam dixi, hoc ipsum quale est quod paulo ante memorauī, scilicet
 quia & miseri pariter & luxuriosi sumus? Esto enim sint uitia ista feliciū,
 quamuis nemo quidem probrosus possit esse & felix: quia ubi non est ue-
 ra honestas, non est uera felicitas. Sed modo, ut supra dixi, esto sint ui-
 tia ista feliciū, & longe flagitiosius laborauerunt ad exacerbandum.
 An forte falsum est, & odiose potius, quàm uere ista dicuntur? Non ora-
 toria probatione qua uti alij in causis solent, ut producam quoscunque ad
 probandum aut paucos, aut extraneos, aut minus idoneos testes: ipsos
 interrogemus à quibus acta sunt: falsum sit quod diximus, si negarint: fa-
 tentur etiam. Et quidem quod est grauius sic fatentur, ut in ipsa confes-
 sione non doleant: idem enim nunc est animus in fatentibus, qui in agen-
 tibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, sic nunc omnino
 non poenitet flagitiosa fecisse. Exceptis tamen perpaucis fermè sanctis at-
 que insignibus uiris, qui, ut quidam de numero ipsorum ait: Sparsis rede-
 merunt crimina nummis. Exceptis, inquam, his quos loquor, utique etiam
 in illa tunc generali admodum colluione uitiorum, recte minorum crimi-
 num reos fuisse credimus, qui corrigi à diuinitate meruerunt. Non peni-
 tus enim dominum lædit suum, cui propitiatio reseruatur. Et quid plura?
 puto quod semper & in ipso errore respexerit, à quo hoc obtinere potuit,
 ne diutius erraret. Cæteri autem & plurimi fermè ac nobilissimi, propè
 idem omnes: unus gurgēs, omnium gula: penè unum lupanar, omnium
 uita. Et quid dicam de lupanaribus? minoris etiam criminis lupanar pu-
 to. Meretrices enim quæ illic sunt, fœdus connubiale non norunt, ac per
 hoc non maculant quod ignorant. Impudicitie enim piaculo sunt obno-
 xia, sed reatu tamen adulterij non tenentur. Adde huic quod & pauca
 fermè sunt lupanaria, & pauca quæ in his uitam infelicissimam uiuunt.
 Damnauere meretrices apud Aquitanos: at ubi ea ciuitas in locupletissi-
 ma ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit? Quis potentum ac di-
 uitum non in luto libidinis uixit? Quis non se barathro sordidissimæ col-
 luuionis immerisit? Quis coniugij fidem reddidit? immo quantum ad
 passiuatē libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancilla-
 rum redegit? & ad hoc uenerabilis connubij sacramenta deiecit, ut nul-
 la in domo eius uilior uideretur in maritali despectione, quàm quæ erat
 princeps

Vera felici-
tas

1
Hemistichium
ex Poëta quo-
piam

Lupanaria

Aquitani

princeps matrimonij dignitate. Cogitat forte aliquis non ita ad plenum esse ut loquor, habuisse enim illic matresfamilias ius suum, & dominarum honorem potestatemq; tenuisse. Verum est, habuerunt quidem multæ integrum ius domini, sed nulla sermè impollutum ius matrimonij: & nos modo non quærimus quæ mulierum potestas, sed quàm uirorum corrupta fuerit disciplina. Quamuis nec potestatem quidem illic matresfamilias integram habuisse dicam, quia quæcunq; ius connubij inuiolatum ac saluum non habet, nec dominium saluum habet. Haud multum enim matrona abest à uilitate seruarum, ubi paterfamilias ancillarū maritus est. Quis autem Aquitanorum diuitum non hoc fuit, quem non sibi ancillæ impudicissimæ, aut adulterum, aut maritum iure dixerunt? Equi enim emissarij, ut propheta ait, in scēminas facti sunt. Vnusquisque enim ad uxores proximi sui irruerat: atque illi de quibus hæc scripta legimus, & minore fortasse crimine, & minore, ut reor, numero criminum ac passiuitate peccabant. Hi autem uere ut emissarij equi non ad paucas tantum, sed penè ad omnes uernulas suas, id est ad greges proprios irruerant, & in morem eorum pecudum, qui mariti gregum appellantur, feruidæ libidinis debacchatione grassantes, in quamcunque eos primum scēminam ardens impudicitiae furor traxerat, irruerant. Hic iam quæro à sapientibus, cum hæc ita essent, quales putent fuisse illic familias, ubi tales erant patresfamilias? Quanta seruorum illic corruptela, ubi dominorum tanta corruptio? Morbido enim capite, nil sanum est: neque ullum omnino membrum officio suo fungitur, ubi quod est principale nō constat. In domo autem sua pacis & opulentiae securitas. Cur quæso illic sunt, ubi iam nulla pax, ubi nulla securitas. In omni enim sermè urbe Romana, pax & securitas non sunt. Cur sola uitia tantum perdurant? quis rogo ferre possit in homine egestuoso esse lasciuiam? Criminosior quippe est luxuriosa paupertas, & maioris est inuidiae miser nugator. Quis captiuitatem expectans de circo cogitat? Quis metuit mortem, & irridet? Nos & in metu captiuitatis ludimus, & positi in mortis timore ridemus. Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanum populum putes saturatum. Moritur & ridet, & ideo in omnibus ferè partibus mundi risus nostros lachrymæ consequuntur: ac uenit etiam in præsentem super nos illud domini nostri dictum: Væ uobis qui ridetis, quoniam flebitis. Sed forsitan cum de ludicris ac scēditatibus publicis diutissime dixerimus, in hoc tantum deteriores esse nos putes barbaris, quia illi hæc non agunt, nos agimus, cæterum ipso carnalis libidinis scelere & fornicationis funestæ cœno nō ita pollui. Comparemus, si placet, cæteris nationibus etiam in hac parte Romanos: & quidem nescio an ullis rectius cōparentur, q̄ his quos deus in medio Reip. suæ positos, possessores fecit ac dominos soli esse Romani. Vnde quauis nihil disputari de iudicio dei possit, tamen

Hierc. 5

Emissarij
equiMorbidum
caputLuxuriosa
paupertas4
Rifus Sardonius
Rifum lachrymæ cōsequuntur

tamen cum ablatam nobis iuris nostri optimam partem barbaris dederit, uideamus an id quod nobis tulit & illis tradidit, iusto iudicio tradidisse uideatur. Nemini dubium est Aquitanos omnes populos medullam ferè omnium Galliarum, & uber totius fœcunditatis habuisse: nec solum fœcunditatis, sed quæ præponi interdum fœcunditati solent, uoluptatis, iocunditatis, pulchritudinis: adeo illic omnis admodum regio aut intertexta uineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut circumdata messibus fuit: ut uere possessores & domini terræ illius, non tam soli istius portionem, quàm paradisi imaginem possedisse uideantur. Quid ergo post ista omnia: officiosiores absq; dubio deo esse debuerant, quos specialiter deus abundantissima beneficiorum suorum dote ditauerat. Quid enim rectius aut quid dignius, quàm ut quibus per munera sua dominus quasi specialiter uidebatur placere uoluisse, idem quoq; specialius domino cultu ac religione placuissent: præsertim cum à nobis deus, nil onerosum, nil graue exigat. Non enim nos ad aratra, aut ad ligones uocat, non ad scindendas terras, neq; ad uineas pastinandas, non denique illa exigit à suis seruis quæ nos exigimus à nostris. Quid nanq; ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum suauis, & onus meum leue. Non ergo nos ad laborem uocat dominus, sed ad refectiorem. Quid nanq; à nobis exigit, quid præstari sibi à nobis iubet, nisi solam tantummodo fidem, castitatem, humilitatem, sobrietatem, misericordiam, sanctitatem: quæ utiq; omnia non onerant nos, sed ornant: nec solum hoc, sed ad eò uitam præsentem ornant, ut futuram plus ornare possint. O pium, ó inæstimabilis misericordie dominum, qui ad hoc nobis in præsentis religionis munera tribuit, ut ipsa in nobis postea quæ nunc dat munera muneretur. Tales igitur etiam omnes absq; dubio Aquitani esse debuerant. Et quidem, ut diximus, specialius tales, quia specialia dei munera possidebāt. Et quid post hæc omnia, quid secutum est: quid, nisi cuncta quæ diuersa sunt: in omnibus quippe Gallijs sicut diuitijs primi fuere, sic uitijs. Nusquam enim improbior uoluptas, nusquam inquinatior uita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt domino retributionem: ut in quantum eos beneficijs suis ille ad se illexerat ad propitiandum, intantum illi ab eo recederent. Dominus quasi corporis sui caput est, & uita eius cunctis quasi norma uiuendi. Pessimumq; est hoc in hoc negotio, quod libentius omnes deteriora sectantur: & facilius mala institutio damnat bonos, quàm bona emendat malos. Porro autem cum etiam boni atque honesti patres familias famulos bonos facere non possint, quantam illic putamus fuisse labem familiarum,

Matth. xi

liarum, ubi domini erant impuritatis exemplum? Quamuis nō exemplum illic tantummodo fuerit, sed uis ac necessitas quædam: quia parere impudicissimis dominis famule cogebantur inuita: & libido dominantium, necessitas subiectarum erat. Ex quo intelligi potest, quantum cœnum impudicorum sordium fuerit, ubi sub impurissimis dominis castas esse etiam si uoluissent fœminas non licebat. Sed uidelicet difficile hoc probari potest, & nulla omnino extant præteritarum turpitudinum flagitiorumq; uestigia. Ecce etiam nunc multi ex eis licet patria careant, & in comparatione præteritarum opum pauperes uiuant, peiores fermè sunt quàm fuerunt. Peiores autem non uno modo, quia etsi eadem faciunt quæ ante faciebant, hoc ipso tamen deteriores sunt quia à scelere non cessant. Siquidem facinora eorum etsi maiora non sunt, attamen plura sunt: ac per hoc etsi criminum nouitate non crescunt, pluralitate cumulantur. Adde autem quod hæc, ut dixi, faciunt iam senes, adde quod pauperes. Vtrunq; enim sceleris augmentum est: minus siquidem prodigiosum est peccare iuuenes, peccare locupletes. Quæ autem in ijs spes aut remedium est, qui ab usitata impuritate, nec miseriarum egestate, nec uitæ extremitate reuocantur? Esto enim quosdam aut stulta præsumptio longæ uitæ, aut spes quandoq; agenda pœnitentiæ consoletur: nōne nouum hoc monstri genus est, esse aliquos etiam in morte uitiosos? Quæ cum ita sint, nunquid est aliquid quod dici amplius possit? Sed adhuc tamè addamus, scilicet quod multi hæc agunt hodie etiam inter hostes siti, & quotidiano discrimine ac timore captiui. Cum q; ob impurissimam uitam traditi à deo barbaris fuerint, impuritates tamè ipsas etiam inter barbaros non relinquunt. Sed tales forte hostes sunt inter quos agunt, ut eos ista delectent, & offendantur grauissime, si cum impudici sint, uideant castos esse Romanos: quod si ita esset, nequaquam tamen facere nos improbos improbitas deberet aliena: quia quemlibet hominū magis sibi præstare conuenit ut sit bonus, quàm alteri ut sit malus: & plus id laborandum est ut placeamus deo per honestatem, quàm ut hominibus per impuritatem: ac perinde etiam si inter impudicos quis barbaros uiuat, magis tamen pudicitiam amet, siquidem quæ sibi expedit, quàm impudicitiam, quæ impuris hostibus placet. Sed quid accidit insuper ad mala nostra? Inter pudicos barbaros impudici sumus. Plus adhuc dico, offenduntur barbari ipsi impuritatibus nostris. Esse inter Gothos non licet scortatorem Gothum, soli inter eos præiudicio nationis ac nominis permittuntur impuri esse Romani. Et quæ nobis rogo spes ante deum est? impudicitiam nos diligimus, Gothi execrantur: puritatem nos fugimus, illi amant: fornicatio apud illos crimen atq; discrimen est, apud nos decus. Et putamus nos ante deum posse consistere? Putamus nos posse saluos esse, quando omne impuritatis scelus, omnis impudicitiae turpitudine à Romanis admittitur, &

*Inter pudicos
barbaros im-
pudici*

h à bar/

à barbaris uindicatur? Hic nunc illos requiro, qui meliores nos putant esse
 quam barbaros. Dicant quid horum uel paucissimi Gothi faciūt, uel quid
 non horum Romani omnes, uel penè omnes: & miramur, si terrę uel Aquit
 tanorum, uel nostrum omnium à deo barbaris datæ sunt: cum ea quæ Ro
 mani polluerāt fornicatione, nūc mudent barbari castitate. Sed forte hoc
 in Aquitanicis tantum: transeamus etiam ad alias mundi partes, ne de so
 lis tantummodo Gallis dixisse uideamur. Quid Hispanias? nōne uel ea
 dem, uel maiora forsitan uitia perdiderunt? Quas quidem cœlestis ira etiā
 si alijs quibuslibet barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormen
 ta tolerauerunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandā illic im
 pudentiæ damnationem, ut Vuandalis potissimum, id est publicis barba
 ris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captiuitate deus ostendere
 uoluit, quantum & odisset acrius libidinem, & diligeret castitatem, cum &
 Vuandalos ob solam maxime pudicitiam illis superponeret, & Hispanos
 ob solam uel maxime impudicitiam subiugaret. Quid enim? Nunquid nō
 erant in omni orbe terrarum barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderen
 tur? multi absq; dubio, imò ni fallor, omnes. Sed ideo ille infirmis
 simis hostibus cuncta tradidit, ut ostenderet scilicet nō uires ualere, sed causam: ne
 que nos tunc ignauissimorum quorundam hostium fortitudine obrui, sed
 sola uitiorum nostrorū impuritate superari: ut uere in nos uenerit dictum
 illud, quod ait ad Iudæos dominus: Secundum immunditias suas & secun
 dum iniquitates suas feci illis, & auerti faciem meam ab eis. Et alibi ad gen
 tem ipsam: Adducet dominus super te gentem de longinquo, & ungulis, in
 quit, equorum suorum omnes plateas conculcabunt, & populum tuū gla
 dio interficient. Completa ergo in nos sunt omnia quæ ait sermo diuinus,
 & iura uerborum cœlestium luit pœna cunctorum: sed tamen cum omnes
 ferè barbaræ gentes Romanum sanguinem biberint, omnes uiscera no
 stra lacerauerint, quid est quod deus noster maximas Reipub. opes & lo
 cupletissimos Romani nominis populos in ius potissimum ignauissimorū
 quorundam hostium dedit? Quid, nisi ut cognosceremus scilicet quod su
 pra dixi, meritorum hoc fuisse, non uirium: utq; ipsum quoq; hoc nobis in
 confusionem caderet ac pœnam, quod ignauissimis traderemur: & uel sic
 plagam cœlestis manus agnosceremus, quia nos non fortissimi, sed ignauis
 simi subiugarēt. Sic euidenter deus intelligi uoluit, magna opera sæpe patra
 ri per paucos. Ita per infirmos res acta est, ne opus cœlestis dexteræ uirtu
 ti assignetur humanæ, sed diuinæ: siquidem & dux Sisara, quem Hebræus
 timebat exercitus, à muliere prostratus est. Et Abimelech ciuitatum expur
 gnatorem scæminea manus perculit, & ferratæ Assyriorum acies uidua opi
 tulante ceciderunt. Et ne de solis scæminis tantum loquar, Benadab regem
 Syriæ, cui præter innumera populi sui milia, & triginta duo reges, exerci
 tusq;

Hispanie

Vuandali

Non uires ua
lere, sed cau
sam

Deut. 28

Iudicū 4 et 9

3. Reg. 20

tusq; eiusdem numeri seruibant, nonne ideo à paucis principum pedisse quis dominus uinci uoluit, ut qui esset autor talis uictoriae nosceretur? Contra Madianitas quoque, qui, ut liber Iudicum refert, instar locustarum cuncta compleuerant: Gedeon iubetur pugnare cum paucis, non quia plures in exercitu non haberet, sed uetatur multos ad bellum ducere, ne multitudine sibi possit aliquid de uictoria usurpare. Vnde cum triginta milia armorum congregasset, sic ad eum dominus locutus est: Multus est tecum populus, nec tradetur Madian in manus eius. Et quid postea? homini aduersum innumera barbarorum milia pugnaturus CCC tantum uiros reliquit. In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum iussit, ut sibi de patrato diuinitus belli opere paucitas usurpare nihil posset: denique cur hoc dominus faceret, ita ipse euidentissime declarauit, dicens: Ne gloriatur contra me Israël & dicat, uiribus meis liberatus sum. Audiant, inquam, hoc omnes improbi, audiant omnes praesumptuosi, audiant praepotentes, audiant cuncti quid deus dicit: Ne gloriatur, inquit, contra me Israël, & dicat: Meis uiribus liberatus sum. Audiant, inquam, omnes contraria & blasphema iactantes, audiant haec spem suam in homine ponentes, loqui uniuersos aduersum se deus dicit, qui liberari se uiribus suis posse praesumunt. Quis autem est Romanorum non ita dicens? Quis est non ita sentiens? Quis nostrae partis non propè iugiter in hac parte blasphemat? Nullas esse iam Reipub. uires, omnium conscientia est, & ne sic quidem agnosceremus, cuius hoc beneficijs, quod adhuc uiuimus, debeamus. Siquando enim nobis prosperi aliquid praeter spem nostram & meritum deus tribuit, alius affcribit hoc fortunae, alius euentui, alius ordinationi ducum, alius consilio, alius magistro, alius patrocínio, nullus deo. Et miramur si nobis caelestis manus aliqua non praestet, cui quicquid praestiterit derogamus. Quid enim aliud facimus, cum bona quae praestat, nos uel euentibus casuum, uel uirtutibus ducum, uel quibuscunque alijs rebus friuolis deputamus? Hoc enim modo & terris nos oportet gratias agere quod fruges annuas metimus, & uineis quod uindemiamus, & mari quod pisces capimus, & syluis quod ligna caedimus, & ouibus quod ueste tegimur, & pecudibus caeteris quod carne saturamur. Nam quae ratio est, ut ei pro muneribus alijs grati esse uelimus, cui maximorum beneficiorum gratiam derogamus? Aut quis contentus est homo nostrae conditionis, ut ei quis acceptum referat, cui de donis suis detraxerit summa? Ita & nos licet deo in nullo digne gratias agamus, parum tamen erat si pro his tantummodo grati esse uellemus, quae ad usum uiuendi dedit: Cur hanc gratiam tollimus, quod nos in angustijs iuuat, & in periculis liberat, & in medio barbararum gentium suos iugi protectione conseruat? At non ita Gothi, non ita Vuandali, malis licet doctoribus instituti, meliores tamen in hac parte quam nostri. Offen-

*Victoriae
autor
Iudic. 7*

*Ibidem
Audiant im/
probi*

*Omnia deo
sunt accepta
ferenda*

Veritas di quosdam quamuis suspicor his quæ diximus: sed quia ueritas magis
 quam offensio cogitanda est, dicam, & sæpe dicam: non ita Gothi, non
 ita Vuandali, qui & in discrimine positi opem à deo postulant, & prospe-
 ritatis suæ munus diuinis nominibus appellant. Denique probauit hoc
 bello proximo infelicitas nostra. Cum enim Gothi metuerunt, præsum-
 ptimus nos: nos in uiribus spem ponere, illi in deo: cum pax ab illis po-
Episcopi stularetur, à nobis negaretur: illi episcopos mitterent, nos repelleremus:
 illi etiam in alienis sacerdotibus deum honorarent, nos etiam in nostris
 contemneremus: prout actus utriusque partis, ita & rerum terminus fuit.
 Illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio.
 Vere & in nobis tunc & in illis euidenter probatum fuit illud domini nostri
Luce 14 dictum, Quoniam qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exalta-
 bitur. Illis enim exaltatio data est pro humilitate, nobis pro elatione de-
 iectio. Namque agnouit hoc ille dux nostræ partis, qui eandem urbem
 hostium quam eodem die uictorem se intraturum esse præsumpsit, ca-
Prouerb. 16 ptius intrauit. Probauit scilicet quod propheta dixit, quia non est ho-
20 minis uita eius, nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Nam quia
 uiam suam iuris sui existimauit, nec gressum directionis habuit, nec ui-
Psal. 106 am salutis inuenit. Effusa est, ut legimus, abiectio super principem, se-
 ductus est in inuio, & non in uia: & ad nihilum deductus est, uelut aqua
 decurrens: in quo quidem præter ipsam rerum infelicitatem præfens iu-
 dicium dei patuit, ut quicquid facturum se usurparat pateretur. Nam
 quia sine diuinitatis auxilio ac dei ductu capiendum à se hostem credidit,
 ipse captus est: consilij ac sapientiæ summam usurpauit, ignominiam te-
 meritatis incurrit: uincula quæ alijs parauit, ipse sustinuit. Et quod ro-
 go euidentius dei iudicium esse potuit, quam ut habens prædatoris fidu-
 ciam, præda fieret: triumphum præsumens, triumphus esset, circunda-
 retur, corripere, alligaretur, retorta brachia tergo gereret, manus quas
 bellicosas putabat, uinctas uideret. Puerorum ac mulierum spectaculum
 fieret, illudentes sibi barbaros cerneret, irrisionem sexus promiscui susti-
 neret: & qui maximum habuerat supercilium fortis uiri, mortem subiret
 ignaui: atque utinam hoc ipsum breue remedium malorum esset, non diu-
 turna toleratio. Ille autem, quantum ad pœnarum longitudinem pertinet,
 longo tempore & diuturna in ergastulo barbarorum tabe consumptus,
 in hanc miseriam redactus est, ut quod plerunque homines etiam pœnis
 7 ipsis grauius atque acerbius putant, in miserationem hostium deueniret.
 Et hoc cur absque dubio, nisi quia, ut iam dixi, illi deo humiles, nos re-
 belles: illi crediderunt in manu dei esse uictoriam, nos in manu nostra,
 immo in sacrilega atque impia, quod est peius nocentiusque quam nati-
 ua. Denique ipse rex hostium, quantum res prodidit ac probauit, usque
 ad

ad diem pugnae stratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione iacuit, ad bellum de oratione surrexit. Priusquam pugnam manu capefferet, supplicatione pugnavit, & ideo fidens processit ad pugnam, quia iam meruerat in oratione uictoriam. Non dissimiliter autem illud etiam apud Vandalos, ad quos cum in ijs partibus sitos nostra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos praesumptionis fiduciam ferret, quantam etiam proxime ad Gothos, pari superbiae, pari fastus exitu corruerunt. Venitque super exercitum nostrum prophetae dictum: *Obruet dominus confidentiam tuam,* Hiere. 2 & nihil habebis prosperum. Confidebamus enim in sapientia nostra & fortitudine, contra dei mandata dicentis: *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum dominus. Non immerito itaque metu numinis ad meliora se illi subsidia contulere quam nostri: nam cum armis nos atque auxilijs superbiremus, a parte hostium nobis liber diuinae legis occurrit. Ad hanc enim praecipue opem timor & perturbatio tunc Vuandala confugit, ut seriem nobis caelestis eloquij opponeret, & aduersum aduenientes ora referaret. Hic nunc requiro, quis hoc unquam e nostris partibus fecerit, aut quis non irrisus fuerit si putasset esse faciendum, irrisus utique, sicut a nostris omnia ferme religiosa ridentur. Et ideo quid prodesse nobis praerogatiua illa religiosi nominis potest, quod nos catholicos esse dicimus, quod si deles esse iactamus: quod Gothos ac Vandalos haeretici nominis comprobatione despiciamus, cum ipsi haeretica prauitate uiuamus. Ita que rectissime nobis dicitur illud quod Iudaeis in lege fidentibus dixit sermo diuinus: *Quomodo dicitis, sapientes sumus, & lex domini nobiscum est? Nolite, inquit, confidere in uerbis mendacij, dicentes, templum domini, templum domini, templum domini est: quoniam si benedixeritis uias uestras & studia uestra, ut aduenae, & populo, & uiduae non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentum effuderitis in loco hoc, Habitabo uobiscum in loco isto a seculo usque in seculum. Quo utique ostenditur, quod si ista non facimus, superflua nobis catholici nominis praesumptione plaudamus, ubi dei iuge iudicium est. Illi crescunt quotidie, nos decrescimus: illi proficiunt, nos deprauamur: illi florescunt, nos arescimus, ut uere in nos ueniat dictum illud quod de Saul ac Dauid ait sermo diuinus: quia Dauid erat proficiens, & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie: Iustus est enim, ut propheta ait, iustus est dominus, & rectum iudicium suum. Iudicamur itaque etiam praesente iudicio a deo, & ideo excitata est in perniciem nostram ac dedecus gens ignauissima, quae de loco in locum pergens, de orbe in orbem transiens, uniuersa uastaret. Ac primum de solo patrio effusa est in Germaniam primam, nomine barbaram, ditione Romanam, post cuius exitium primam**

Hiere. 29Prærogatiua
religiosi nomi-
nisHiere. 872. Reg. 5Psal. 118Germania

arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. Et postea
 quid fuit totum Africae territorium, quam domus una uitiorum, aheni
 Ezech. 24 li similis, de quo propheta dicit: Vae ciuitati sanguinum, ollae cuius rubigo
 in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea. Ciuitatem, ut uideamus, aheni, &
 iniquitatem sanguini comparauit, ut intelligamus scilicet sic esse in ciuitate
 22 populi iniquitatem, sicut in aheni sanguine bullientem. Non dissimile est
 autem huic illud sacri sermonis: facti sunt mihi domus Israel commixti om-
 nes aramento, & ferro, & stagno, & plumbo, & in medio argentum per-
 mixtum est. Propterea sic dicit haec dominus deus: Pro eo quod facti estis
 omnes in permixtionem unam, conflabo uos & insufflabo uos in igne ire.
 Diuersitas Dissimillima inter se genera metallorum sacri sermo memorauit. Et quomo-
 metallorum do in eodem conflatorio res diuersae conflantur: scilicet quod in diuersitati-
 bus metallorum dissimilitudo hominum designatur. Et ideo etiam argen-
 tum, id est nobilioris materiae metallum iisdem ignibus datur, quia naturae
 nobilioris ingenium uita degenerante damnatur. Sicut etiam de principe
 Ezech. 27 Tyri dixisse legimus deum per prophetam: Fili hominis accipe lamentum
 super principem Tyri, & dic illi: Haec dicit dominus deus, tu consignatio si-
 militudinis, & corona decoris in delitijs paradisi fuisti: omnem lapidem pre-
 ciosum indutus es, Sardonicem, & Topazium, & Smaragdum. Et iterum:
 28 Argento, inquit, & auro implesti thesauros tuos, a multitudine negociatio-
 nis implesti promptuaria tua. Quae omnia nunquid non talia sunt, ut uel
 Africa diui- specialiter de Africae dicta uideantur: ubi enim maiores thesauri, ubi ma-
 tie ior negociatio, ubi promptuaria pleniora? Auro, inquit, implesti thesauros
 tuos a multitudine negociationis tuae. Ego puto ad eum diuitem quondam
 Africam fuisse, ut mihi copia negociationis suae non suos tantum, sed etiam
 mundi thesauros uideatur impleisse. Et quid post haec? Exaltatum est, in-
 quit, cor tuum in decore tuo, propter multitudinem peccatorum tuorum in
 terram te proieci. Quomodo Africae potentiae & hoc competit, aut quo-
 modo proiecta esse uidetur in terram? Quomodo, nisi quando amisit po-
 tentiae ueteris altitudinem, quasi caelestem perdidit dignitatem. Et edu-
 cam, inquit, ignem de medio tui, hic te deuorabit. Quid hac re uerius? de
 media quippe eorum iniquitate ignis peccati exiit, qui felicitatem prioris
 temporis deuorauit. Et omnes, inquit, qui te nouerunt inter nationes, con-
 tristabuntur super te. Conuenire illis hoc non putemus, si non euersio Afri-
 cani soli, luctus est generis humani. Perditio, inquit, factus es, & non eris
 amplius in aeternum. In perditionem illic iam deducta omnia satis con-
 stat. Superest ne malorum praesentium poenas etiam aeterna continuatio
 consequatur: non patitur hoc autem pro affectu suae misericordiae deus.
 Nam quantum ad meritum nostrorum criminum pertinet, ita se res habet,
 ut pati

ut pati posse uideatur. Quid enim piaculorum est non illic semper admis-
 sum? ne de omnibus dicam, quia & enormia ferè sunt, & sciri & dici tanta
 nõ possunt, de sola uel maxime obscenitate impuritatum loquor: & quod
 est grauius, sacrilegiorum. Prætermitto in aliquo rabiem cupiditatis, uitium
 totius generis humani. Prætereo auaritiæ inhumanitatem, quod propriũ
 est Romanorum penè omnium malum. Relinquatur ebrietas, nobilibus
 ignobilibusq; communis. Taceatur superbia & tumor, tam peculiare hoc
 diuitum regnũ est, ut aliquid forsitan de iure suo se putent perdere, si hinc
 sibi alius quicquam uoluerit uendicare. Transeat denique propè omne
 fraudum, falsitatum, periuriorum nephas, nulla unquam his malis Ro-
 mana ciuitas caruit, sed specialius hoc scelus Afrorũ omnium fuit. Nam si-
 cut in sentinam profundæ nauis colluuiiones omnium sordium: sic in mo-
 res eorum, quasi ex omni mundo, uitia fluxerũt. Nullam enim improbita-
 tem scio quæ illic non redundauerit, cum utiq; etiam paganæ ac ferinæ gen-
 tes, etsi habeant specialiter mala propria, non est tamen in his hoc corpus
 omnium.† Galliarũ, sed paulatim id ipsum tamen, ut dum pars clade cædi-
 tur, pars exemplo emendetur. Sed ubi apud nos emendatio, aut quæ pars
 Romani orbis, quamuis afflictæ corrigitur? Omnes enim, ut legimus, decli-
 nauerunt, simul inutiles facti sunt. Et ideo propheta clamat ad deum, & di-
 cit: Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisisti eos, & reuerunt accipere di-
 sciplinam. Indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti.
 Quàm uere autem etiam in nos hoc cadat, res ipsa indicat. Vastata est diu
 Gallia, ergo emendata est cum uicina esset Hispania. Nec immerito, quia
 nullus erat omnino timor, nulla correctio, flammis quibus arserant Gal-
 li, Hispani ardere cœperunt. In quo illud est, ut supra dixi, sceleratissimum
 & grauissimum: quod cum arserint, ut ita dicam, membra hominum pec-
 catorum, curata non sunt uitia peccantium. Et ideo compulsus est crimini-
 bus nostris deus, ut hostiles plagas de loco in locum, de orbe in orbem
 spargeret, & excitatas penè ab ultimis terræ finibus gentes etiam trans ma-
 re mitteret, quæ Afrorum scelera punirent. Quid enim? Nunquid abdu-
 ctæ à solo patrio degere intra Gallias non potuerant? aut ne degerent,
 quem timebant, cum illæ à nobis usq; ad tempus illud cuncta uastaue-
 rint? Sed esto intra Gallias formidabant: quid in Hispania, ubi exercitus
 nostros etiam bellando contriuerant, nunquid consistere aut permanere
 metuebant iam uictores, iam triumphantes? quibus usque ad hoc forti-
 tudinis factum contingeret ascendere, & post experimenta belli diu para-
 ti intelligerent sibi Romanæ Reipub. uires etiam cum barbarorum au-
 xilijs pares esse non posse. Potuerant ergo illic degere, nec timebant: sed
 illa utiq; cœlestis manus quæ eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc
 traxerat,

traxerat, etiam ad uastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se diuino iussu ac perurgeris ex quo intelligi potest quanta sint mala nostra, ad quos uastados atq; cruciandos ire barbari compelluntur inuiti, secundum illud quod uastator terræ Israëliticæ rex Assyriorum ait: Nunquid sine domini uoluntate ascendi in locum istum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demoli re eam. Et alibi sacer sermo: Hoc dicit dominus exercituum deus Israël, ecce ego mittam & assumam Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, ueniensque percutiet terram Ægypti. Vnde agnoscere possumus cuncta quidem quæ affliguntur, iudicio dei percuti, sed tamen ut sæpe memorauimus, propter peccata subuerti. Ac per hoc quicquid actum est, peccatis nõ deo ascribendum: quia recte illi rei factum ascribitur, qui ut ita fieret exegit. Nam & homicida cum à iudice occiditur, suo scelere punitur: & latro aut sacrilegus cum flammis exurit, suis criminibus concrematur. Vnde & quod Vuandali ad Africam transierunt, non est diuinæ seueritati, sed Afrorum sceleri deputandum. Graui enim eos antequàm illuc pergerent ac longa iniquitate traxerunt. Et ideo intelligere debemus, quia pietatis diuinæ fuit, quod pœnam diu debitam distulit: piaculorum autem & criminum, quod aliquando peccator populus quæ merebatur accepit: nisi forte Afros hoc non meruisse credimus, cum utiq; nulli magis, utpote in quos omnia simul improbitatum atque impuritatum genera confluxerint. Cæteri enim homines etsi nonnullis flagitiorum uitijs obligati sunt, quibusdam tamen non implicantur: etsi inuolentia non carent, maliuolentia carent: etsi libidine æstuant, rapacitati non seruiunt. Multos denique etsi accusat incontinentia corporum, simplicitas commendat animorum. In Afris penè omnibus nihil horum est, quod ad utrunque pertineat, id est bonum æque ac malum: quia totum admodum malum. Adeo exclusa naturæ originalis synceritate, aliam quodammodo in his naturam uitia fecerunt. Exceptis enim paucissimis dei seruis, ubi non omnia execratione dignas Gothorum gens perfida, sed pudica est: Alanorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales: Saxones crudelitate efferi, sed castitate uenerandi. Omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum. Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt. Si ebrietas, ebriosi sunt. Si falsitas, fallacissimi. Si dolus, fraudulentissimi. Si cupiditas, cupidissimi. Si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum atque blasphemia his omnibus admiscenda nõ sunt: quia illis quæ supra diximus malis aliorum gentium uitia, his autem etiam sua ipsorum uicerunt. Ac primum, ut de impuritate dicamus, quis nescit Africam totam obscenis libidinum

Esa. 36

Hierc. 25

Inuolentia non
ne dictumOmnium gen
tium peculiar
ia bona ac
mala

tædis

tædis semper arsisse: non ut terram ac sedem hominum, sed ut æthnam *Aethna impu-
 dicarum flama-
 marum*
 putes impudicarum fuisse flammarum. Nam sicut æthna intestinæ quibusdam naturæ feruentis ardoribus, sic illa abhominandis iugiter fornicationum ignibus æstuaui. Nec uolo in hac re assertionibus meis credi, testimonium requiratur generis humani. Quis non omnes omnino Afros impudicos generaliter sciat, nisi forte ad deum conuersos, id est fide ac religione mutatos. Sed hoc tam rarum est ac nouum, quàm rarum uideri potest quemlibet ganeonem non esse ganeonem, aut quemcunque sæuum non esse sæuum. Tam infrequens est enim hoc & inusitatum, impudicum non esse Afrum, quàm nouum & inauditum, Afrum non esse Afrum. Ita enim generale in eis malum impuritatis est, ut quicumque ex *Afrorum im-
 puritas*
 eis impudicus esse desierit, Afer non esse uideatur. Nec discurram per loca singula, aut cunctas discutiā ciuitates, ne studiose uidear quærere, aut inuestigare quæ dicam: una tantum uniuersarum illic urbium princeps, & quasi matre contentus sum, illa scilicet Romanis arcibus semper æmula, armis quondam & fortitudine, post splendore & dignitate. *Carthage*
 Carthaginem dico & urbi Romæ maxime aduersariam, & in Africano orbe quasi Romam, quæ mihi ideo in exemplum ac testimonium sola sufficit: quia uniuersa penitus, quibus in toto mundo disciplina Reipub. uel procuratur, uel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta, illic artium liberalium scholæ, illic philosophorum officinæ, cuncta denique uel linguarum gymnasia uel morum: illic quoque etiam copiæ militares, & regentes militiam potentes, illic honor proconsularis, illic quotidianus iudex & rector, quantum ad nomen quidem proconsul, sed quantum ad potentiam consul: illic quoque omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tam gradu, quàm uocabulo dignitates, omnium, ut ita dicam, platearum & compitorum procuratores, cuncta fermè & loca urbis, & membra populi gubernantes. Hac ergo tantum contenti sumus ad exemplum ac testimonium cæterarum, ut intelligamus scilicet quales illæ fuerunt ciuitates, quæ minores habuerunt probi officij procurationes, cum uiderimus qualis extiterit ubi summi semper fuere rectores. Quo loco propè est, ut pœniteat me professionis meæ, id est quod superius sponendi, cunctis propè Afrorum criminibus prætermisissis de impuritatis præcipue ac blasphemijs eorum me esse dicturum. Video enim quasi scatulentem uitij ciuitatem, uideo urbem omnium iniquitatum genere furentem, plenam quidem turbis, sed magis turpitudinibus: plenam diuitijs, sed magis uitijs: uincentes seinuicem homines nequitia flagitiorum suorum, alios rapacitate, alios impuritate certantes, alios uino languidos, alios cruditate distentos, hos fertis redimitos, illos unguentis oblitos, cunctos uario luxus marcore perditos,

ros, sed penè omnes una errorum morte prostratos: non omnes uinolen-
 tia temulentos, sed omnes peccatis ebrios. Populos putares non sani sta-
 tus, non sui sensus, non animo incolumes, non gradu, quasi in morem bac-
 charum crapulæ cateruatim inferuientes. Iam uero illud cuiusmodi, aut
 quàm graue, genere quidem dispar, sed iniquitate non dispar, nisi forte in
 hoc dispar quia maius. Proscriptiones dico orphanorum, uiduuarum affli-
 ctiones, pauperum cruces, qui ingemiscientes quotidie ad deum, finem ma-
 lorum imprecantes, & quod grauissimum est, interdum uel nimix amaritu-
 dinis etiam aduentum hostium postulantes, aliquando à deo impetrauer-
 runt, ut euerfionem tandem à barbaris in commune tolerarent, quam so-
 li ante à Romanis tolerauerant. Sed esto hæc omnia prætermittantur,
 quia & in toto fermè aguntur orbe Romano, & spondi me de his malis
 nec pauca dicturum. Quid ergo impudicitia atque impuritas de qua lo-
 quor, nunquid non ad euerfionem Afrorum sola sufficeret? quæ enim fuit
 pars ciuitatis non plena sordibus, quæ intra urbem platea aut semita non
 lupanar? Adèd penè omnia compita, omnes uias, quasi foueæ libidinum
 interceperant, aut quasi retia prætexerant, ut etiam qui ab hac re penitus
 abhorrent, tamen uitare uix possent. Latronum quodammodo excubias
 uideres, commeantium uiatorum spolia captantes, qui insidiarum frequen-
 tium densitate, ita omnes admodum calles, omnes anfractus, ac diuerticu-
 la sepissent, ut nullus fermè tam cautus esset: qui non in aliquos insidiarum
 laqueos incurreret, etiam qui se de plurimis expedisset. Fætebant, ut ita di-
 xerim, cuncti urbis illius ciues cæno libidinis, spurcum sibi metipsis mutux
 impudiciæ nidorem inhalantes. Sed horrore eis tamen horrida ista non
 erant, quia idem omnes horror infecerat. Vnam illic putes fuisse libidinum
 fornicationumq; sentinam, cœnum quasi ex omni platearum & cloacarum
 labe collectum. Et quæ illic spes esse poterat, ubi præter id quod in domini
 templo erat, nihil uideri penitus nisi sordide licebat? Quæquam quid dicam
 in dei templo? hoc quippe totum ad sacerdotes tantum & clerum pertinet,
 quos non discutio, quia domini mei ministerio reuerentiã seruo: & quos ita
 solos pueros arbitror fuisse in altario, sicut pereuntibus Sodomis solū Loth
 fuisse in monte legimus. Cæterum quantum ad plebem pertinet, quis in il-
 lo numero castus fuit? Castū dico: quis non fornicarius, non adulter, & hoc
 sine cessatione, sine termino? Rursum clamitem itaque est necesse. Quæ
 spes in illo populo esse poterat, ubi cum unus interdū adulter plebem eccle-
 siasticam polluat, ubi inter tot milia si diligētissime quæres, castum uel in
 ecclesia reperire uix posses. Plus multo dicam, utinā hæc essent sola quæ di-
 ximus, & contenta illic uirorum impuritas fuisset solis sordidarum mulierū
 fornicationibus inquinari. Illud grauius & scelestius, quod illa de quibus
 Rom. 1 beatus apostolus Paulus cum summa animi lamentatione conqueritur,

in Afris penè omnia fuerunt: scilicet quia masculi relicto naturali usu scemi-
 næ, exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudi-
 nem exercentes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis reci-
 pientes. Et sicut nō probauerunt deum se habere in notitia, tradidit illos in
 reprobum sensum, ut facerent quæ nō cōuenit. Nunquid hoc beatus Apo-
 stolus de barbaris aut feris gentibus dixit: nō utiq; sed de nobis, id est spe-
 cialiter de Romanis: quos quidē Afri, quia nequaquam olim uincere impe-
 rio ac sublimitate ualuerunt, quod potuerunt unū, impuritate uicerunt. Qui-
 cunq; ergo iure se mihi irasci putat, magis Apostolo irascatur, scilicet quia
 quod dicimus nos fuisse Afros, hoc ille dixit dominos eorū esse Romanos.
 Sed forte id uel occultum quod loquimur erat, & saltem hoc prouidebant
 procuratores, ne publicæ passim disciplinæ oculos, ciuitatis scelera propala-
 ta polluerēt. Quod si factum utiq; fuisset, quamuis multi extitissent opere
 ipso sordidi, non omnes tamen fuerant uisu atque animo sordidati: & solet
 res flagitiosa quando agitur occulte, fidem facinoris non mereri. Supra au-
 tem omnem monstruosi piaculi execrationem est, scelus summum admit-
 tere, & pudorem sceleris non habere. Quid rogo fieri illic prodigiosius po-
 tuit: in urbe Christiana, in urbe ecclesiastica, quam quondam doctrinis su-
 is apostoli instituerant, quam passionibus suis martyres coronarāt, uiri in
 semetipsis scēminas profitebantur, & hoc sine pudoris umbraculo, sine ul-
 lo uerecundiæ amictu: ac si parum quippe piaculi esset, si malo illo malorū
 tantum inquinarentur autores: per publicam sceleris professionem, fiebat
 etiam scelus integræ ciuitatis. Videbat quippe hæc uniuersa ciuitas, & pa-
 tiebatur: uidebant iudices, & acquiescebant: populus uidebat, & applaude-
 bat: ac sic diffuso per totam urbem dedecoris scelerisq; consortio, etsi com-
 mune hoc omnibus non faciebant actus, cōmune omnibus faciebat assen-
 sus. Sed finis aliquis forsità mali, aut emēdatio aliqua labis istius fuit. Quis
 credere aut audire etiam possit, conuertisse in muliebrem tolerantiam ui-
 ros, non usum suum tantum atque naturam, sed etiam uultum, incessum,
 habitum, & totum quicquid penitus aut in sexu est, aut in usu uiri: adeo
 uersa in diuersum omnia erant, ut cum uiris nihil magis pudori esse oport-
 eat, quàm si muliebri aliquid habere uideantur: illic nihil uiris quibus-
 dam turpius uideretur, quàm si in aliquo uiri uiderentur. Sed paucorum
 hoc, inquis, dedecus fuit: & quod non à pluribus perpetratum est, cunctis
 nocere non potuit. Iam quidem supra dixi sapissime, in dei populo etiam
 unius facinus pestem fuisse multorum: sicut ex furto Achar fugit popu-
 lus, sicut ex zelo Saulis exorta est pestilentia, sicut ex Dauid numeratione
 mortalitas: ita est enim dei ecclesia quasi oculus. Nam ut in oculum etiam
 si parua sordes incidat, totum lumen obscæcat: sic in ecclesiastico corpore
 etiamsi pauci sordida faciāt, propè totum ecclesiastici splendoris lumen of-
 fuscatur,

Oculi publicæ
discipline

Iosue 7

1. Reg. 19

2. Reg. 24.

Simile

fuscatur. Et ideo saluator ipse principalem ecclesie partem oculum nomi-
 Math. 6 nauit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit sim-
 plex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fue-
 1. Cor. 5 rit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Vnde & Apostolus: Nescitis, in-
 quit, quia modicum fermentum totam massam corrumpit: quamuis ego il-
 lic non modicum de hoc malo, sed nimis, bene dicam: non quia molles plu-
 rimi fuerint, sed quia mollicies paucorum, labes est plurimorum. Nam etsi
 pauci sunt, qui dedecorosa sustineant, multi tamen sunt qui paucorum for-
 simile dibus polluantur. Quemadmodum enim una meretrix multos fornicato-
 res facit, sic plurimam populi partem inquinat paucorum effœminatorum
 abominanda permixtio. Et nescio qui eorum ante deum deteriores sint,
 1. Cor. 6 cum æquali in scriptis sacris sorte damnentur. Neque molles enim, inquit, ne-
 que masculorum concubitores regnum dei possidebunt. Illud ergo magis
 ingemiscendum atque lugendum est, quod tale hoc scelus crimen etiam to-
 tius Reipub. uidebatur. Et uniuersa Romani nominis dignitas, facinoris
 prodigiosi mouebatur infamia. Cum enim muliebrem habitum uiri sume-
 rent, & magis muliebrem gradum fingerent, cum indicia quaedam sibi mon-
 struosæ impuritatis innecterent, & fœmineis tegminum illigamentis capi-
 ta uelarent, atque hoc publice in ciuitate Romana, urbe illic summa & cele-
 berrima: quid aliud quam Romani imperij dedecus erat, ut in medio Reipub.
 Potestas scele- sinu execrabilissimum nephas palam liceret admitti? Potestas quippe
 ra permittens. magna & potentissima, quæ inhibere scelus maximum potest, quasi pro-
 bat debere fieri, si sciens patitur perpetrari. In cuius enim manu est ut pro-
 hibeat, iubet agi, si non prohibet admitti. Iterum quia dolor exigit, ab his
 qui irascuntur requiro, in quibus hæc barbaris gentibus aut facta sint un-
 quam, aut fieri publica impunitate licuerit. Denique ne longius de hac re
 ambigere aut inuestigare necesse sit, ipsos illos Africae uastatores, Afrorum
 populis comparemus. Videamus quid simile in Vuandalis factum sit: &
 certe barbari elatione tumidi, uictoria superbi, deliciarum ac diuitiarum af-
 fluentia dissoluti: qui profecto etiam si continentissimi & castissimi semper
 fuissent, mutari tamen cum tanta rerum obsecundantium felicitate potue-
 runt: ingressi scilicet, ut diuinis literis scriptum est, terram lacte & melle ma-
 10 Exo. 13 nantem, fœcundam, opulentissimam, omnium deliciarum copijs quasi ebr-
 am. In qua utique minime mirum fuerat, si luxuriasset gens barbara, ubi si-
 11 Ipsa natura milis quodammodo luxurianti erat ipsa natura. Ingressos hæc loca Vuan-
 luxurians dalos, quis non putet omni se uitiorum atque impuritatum cœno immer-
 se, aut ut leuissime dicam, saltem illa fecisse, quæ ab Afris iugiter facta fue-
 rant, in quorum iura migrarent: & certe ob ea tantum continentissimi ac
 10 modestissimi iudicandi erant, quos non fecisset corruptiores ipsa felicitas.
 11 Quotus enim quisque sapientium est, quem secunda non mutant, cui non cre-
 scat

scat cum prosperitate uitiositas: ac per hoc temperatissimos fuisse. Vuandalos est certum, si quales illi fuerant, qui capti ac subiugati sunt, tales illi fuissent uictores. Igitur in tanta affluentia rerum atque luxuria, nullus eorum molis effectus est. Nunquid parum uidetur: certe familiariter etiam hoc nobiles fecere Romani. Sed quid adhuc addo: in illis nullus uel qui Romanorum illic mollium pollueretur incestu. Certè hoc apud Romanos iam pridem tale existimatum est, ut uirtus potius putaretur esse quam uitium: & illi se magis uiribus præditos esse crederent, qui maxime uiros scæminei usus probrositate fugissent. Vnde etiam illud fuit, quod lixis puerorum quondam exercitus prosequentibus, hæc quasi bene meritis expeditionibus stipendia laboris decernebantur, ut quia uiri fortes essent, uiros in mulieres demutarent. Proh nephas & hoc Romani, plus addo, & hoc Romani non huius temporis: attamen ne ueteres accusemus, Romani, sed non antiqui, iam scilicet corrupti, iam dissoluti, iam sibi & suis dispares, & Græcis quam Romanis similiores: ut (quod iam diximus) minime mirum sit, si Romana Respub. aliquando patitur quod iam diu meretur. Hæc ergo impuritas in Romanis & ante Christi Euangelium esse cœpit: & quod est grauius, nec post Euangelia cessauit. Et quis post hæc non admiretur populos Vuandalorum, qui ingressi urbem opulentissimam, ubi hæc omnia passim agebantur, ita delicias corruptorum hominum adepti sunt, quo corruptelas morum repudiarent, & usum bonorum possiderent, malorum inquinamenta uitantes. Sufficere igitur ad laudem eorum hæc possunt talia, etiam si alia non dicam, abominati enim sunt uirorum impuritates. Plus adhuc addo, abominati etiam scæminarum, horruerunt lustra ac lupanaria, horruerunt concubitus contactusque meretricum. Nunquid hoc credibile ullis uideri potest, Romanos hæc admisisse, barbaros horruisse: aut nunquid est post ista quæ diximus, quod dici posse uideatur: Sed est tamē, & multo plus est. Nam quod uitasse eos res scædas diximus, minus est. Potest enim quis inhonesta horrere, non tollere: illud magni & singularis est meriti, nō solum ipsum labe non pollui, sed prouidere etiam ne unquam alij polluantur. Procurator enim est quodammodo salutis humanæ, qui non tantum id agit ut ipse bonus sit, sed efficere hoc nititur, ut alij mali esse desistant. Grande est profecto quod dicimus, grande ac supereminens. Quis credat Vuandalos in ciuitatibus Romanis ista fecisse: Remota quippe est ab illis omnis carnis impuritas. At quomodo remota: non sicut remoueri aliqua à Romanis solet, qui statuunt nō adulterandum, & primi adulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamuis penè nō possim dicere quod furentur: nō enim sunt quæ agunt furta, sed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cum sit ipse peculator: punit rapinam, cum ipse sit raptor: punit sicarium, cum ipse sit gladiator: punit effractores claustrorum & ho-

12
Lixæ puero-
rum prosequē-
tes exercitus.

salutis huma-
næ procura-
tor

Iudices ipsi
nequam sunt.

i stiorum,

stiorum, cum ipse sit euerfor urbium: punit expoliatores domorum, cum ipse sit expoliator ciuitatum atq; prouinciarum. Atq; utinam illi tantum qui in potestate sunt positi, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud grauius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt, & priuati iisdem ante honoribus functi. Tantum eis adeptus semel honor dat beneficij, ut semper habeant ius latrocinandi. Adeo etiam cum destiterint ad ministrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere priuatam: ac sic leuior est potestas illa quam habuerunt iudices, quam haec quam priuati habent. In illa enim saepe eis succeditur, in hac nunquam. Ecce quid ualeant statuta legum, ecce quid proficit definitio sanctionum, quae illi spernunt maxime qui ministrant. Sane ad parendum humiles, abiecti q; coguntur, compelluntur iussis obtemperare pauperuli: & nisi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem habent in hac re quam in tributis. Solum iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt, ac sic in ipsis legibus & in ipsa iusta rerum praeeptione maximum iniustitiae scelus agitur, cum ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quae maiores iugiter quasi nulla conculcant. Excessi paulisper coeptum sermonis ordinem, rerum indignitate compulsus. Nunc ad superiora redeamus. Diximus quippe plenas fuisse impuritatibus monstruosis Africae ciuitates, & praecipue illic reginam & quasi dominam, Vuandalos autem iis omnibus non fuisse pollutos. Non tales ergo isti de quibus loquimur barbari ad emendandam nostrarum turpitudinum labem extiterunt, abstulerunt enim de omni Africa sordes uirorum mollium, contagiones etiam horruere meretricum: nec horruerunt tantum, aut temporarie submouerunt, sed penitus iam non esse fecerunt. O pie domine, o saluator bone, quantum efficiunt per te studia disciplinae, per quae mutari possunt uitia disciplinae. sicut ab illis scilicet immutata sunt: at quomodo immutata? Interest enim non solum effectus rerum, sed etiam effectuum causas dicere. Difficile est quippe impudicitiam uerbo aut iussione tolli, nisi fuerit ablata: & difficile est pudicitiam uerbo exigere, nisi fuerit exacta. Quod isti utiq; scientes sic impudicitiam summouerunt, quod impudicas conseruauerunt, non interficientes mulierculas infelices: ne uitiorum curam crudelitate respergerent, & dum peccata auferre cuperent, ipsi in peccatorum refecatione peccarent. Sed ita errantes emendauerunt, ut factum eorum medicina esset, poena non esset: iusserunt siquidem & compulerunt omnes ad maritalem thorum transire meretrices. Scorta in connubia uerterunt, implentes scilicet Apostoli dictum atq; mandatum: Et ut unaquaeq; mulier uirum habeat suum, & unusquisq; uir coniugem suam, ut quia cohiberi incontinentia sine hac carnalis usus permixtione non posset, ita legitimum usum calor corporalis acciperet, ut peccatum incontinentia non haberet. In quo quidem non id tantum modo prouisum

notum est

Pauperes

Rerum indignitas

Effectuum causas dicende

1. Cor. 7

Matrimonii.

uisum

uifum est, ut uiros sceminae haberent, quæ sine uiris esse non possent, sed etiam ut per conseruatores domesticos saluæ essent, quæ seipsas seruare ne scirent, & adhærentes iugiter tabernaculo maritali, etiam si ad improbum eas facinus consuetudo antea actæ impuritatis illiceret, coniugalis tamen custodia ab improbitate prohiberet. Addiderunt quoque ad libidinem comprimendam, seueras pudicitiae sanctiones decretorum, gladio impudicitiam cohercentes, ut puritatem scilicet utriusque sexus, & domi connubij seruaret affectus, & in publico metus legum: ac sic duplici præsidio castimonia niteretur, cum & intus esset quod amaretur, & foris quod timeretur. Leges autem illorum nequaquam illis sunt legibus consentaneæ, quæ ita partem improbitatis remouent, ut partem obsecenitatis admittant, ut Romana illa decreta, quæ scortatores quidem ab alienis uxoribus remouerunt, ad omnes autem solitarias passim admiserunt, adulteria uetantes, lupanaria ædificantes. Timuerunt uidelicet ne nimis casti homines ac puri essent, si ab omni eos penitus impuritate prohiberent. At non barbari, quoniam Romani non sunt. Parum est quod dicimus. Quæ nobis rogo ante deum aut uitæ esse, aut ueniæ spes potest, quædo castitatem in barbaris cernimus, & nos sic casti sumus? Erubescamus quæso & confundamur. Iam apud Gothos impudici non sunt, nisi Romani, iam apud Vuandalos nec Romani. Tantum apud illos profecit studium castimoniae, tantum seueritas disciplinae, non solum quod ipsi casti sint, sed ut rem dicamus nouam, rem incredibilem, rem penè etiam inauditam, castos etiam Romanos esse fecerunt. Si infirmitas id humana pateretur exclamare super uires meas cuperem, ut toto orbe resonarem. Pudeat uos Romani ubique populi, pudeat uitæ uestræ, nullæ penè urbes lustris, nullæ omnino impuritatibus uacant, nisi illæ tantum in quibus barbari esse cœperunt. Et miramur, si miseri qui tam impuri sumus, miramur si ab hoste uiribus uincimur, qui honestate superamur. Miramur si bona nostra possident, qui mala nostra execrant. Nec illos naturale robur corporum facit uincere, nec nos naturæ infirmitas uinci. Nemo sibi aliquid persuadeat, nemo aliquid arbitretur, sola nos morum nostrorum uitia uicerunt.

Vitia nos uicerunt

SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCOPI DE
VERO IUDICIO ET PROVIDENTIA
DEI, LIBER OCTAVVS.

ARBITROR, immo certus sum fastidiosam plurimis styli huius prolixitatem fore, maxime quia morum nostrorum uitia castigat. Omnes enim admodum se laudari uolunt. Nulli grata reprehensio est, immo quod peius multo est quamlibet malus, quamlibet perditus mauult mendaciter prædicari, quam iure reprehendi,

Reprehensio omnibus in grata

i 2 & fal

& falsarum laudū irrisiōibus decipi, quā saluberrima admonitiōe seruari. Et cum hæc ita sint, quid agendum est? nunquid uoluntati improborum hominum seruiendum? aut si sibi illi etiam friuolas laudes deferri uolunt, decet nos friuola atque irridenda deferre? maxime cum à fidelibus uiris, nec illi quidem irrideri debeant, qui se rideri uolunt: sicut ne illi quidem mendaciter prædicari, qui se cupiunt titulo falsæ laudis ornari: quia non tam illud quod unusquisque eorum cupiat audire, quā quod nos dicere. *Esa. 5* debeat considerandum est: præcipue cum propheta dicat: Væ illis qui dicunt dulce amarum, aut amarum dulce: ac per hoc modis omnibus tenenda ueritas, ut quod in re est, hoc & in uerbis sit: quæ in se dulcedinem habent, dulcia: quæ amaritudinem, amara dicantur: præsertim nunc in negotio sacro, ubi à plurimis nostræ iniquitates tanquam deo dulces existimantur: & ne accusabiles ipsi esse uideantur, deum accusare præsumunt. Cum enim eum incuriosum & negligentem, resq; humanas aut non ex iudicio gubernare, aut etiam nec gubernare blasphemant: quid aliud utiq; deum, quā inertiae, & abusionis, & iniquitatis accusant? O humanæ insipientiæ cæcitatem, O insanæ temeritatis furorem. Deum ergo o homo incuriosum ac negligentem uocas: si quemlibet ingenuorum hominum hac contumelia læderes, iniuriarum insolentium reus esses: certe si illustriorem quempiam aut sublimiorem, etiā censuram iuris publici sustineres. *Prodigiorū conuicium* Pupillis enim uel maxime prodigis hæc obijciuntur obprobria, perditorum hoc adolescentium speciale conuicium est, ut abusores scilicet & incuriosi ac negligentes rerum suarum esse dicantur. O sacrilegæ uoces, O profanæ procacitates. Deum ergo hoc esse dicimus, quod etiam inter homines non nisi perditissimos nuncupamus, quamuis non sola ista dicantur. Nota quippe ei, ut antea iam dixi, etiam iniquitatis impingitur. Si enim nos quæ patimur non meremur, & indigni miseriarum præsentium tolerantia sumus, iniustum utique deum dicimus, qui nos iubeat mala tolerare. Sed non tam, inquis, iubet, quā permittit: acquiescamus hoc ita esse: sed quā longe quæso est à iubente permittens? qui enim sinit nos ista perferre, & prohibere potest ne perferamus, probat absque dubio debere perferre, & quæcunque patimur sustinere. Vnde uidemus quia iudicij est, sed iusta permissio: ita isti de quibus loquimur, qui sic inhibuerunt scorta ut adulteria, qui & foeminas nullis uoluerunt esse foeminas nisi maritis suis, & uiros nullis uoluerunt mulieribus esse masculos, nisi uxoribus suis. Qui euagari obscenas libidines extra legitimum thorum non sinunt, leges suas scilicet ad diuinæ legis regulam dirigentes, ut nihil sibi in hac re crederent licere, quod deus uoluit non licere. Et ideo non putauerunt à se ulli homini permittendum, nisi quod fuisset omnibus à diuinitate permissum. Scio quā intolerabilia quibusdam uideantur ista quæ diximus, sed ratione rerum agendum est,

non

non libidine. Volo tantum dicat mihi quisquis ille est, qui indignatur me ista dicere, Num ita sapientissimus omnium Socrates semper existimatus testimonio scilicet Delphici dæmonis, qui quasi princeps philosophorū sicut ille dæmoniorum erat. Videamus ergo quas Socrates de pudicitia leges sanxerit, & quas illi de quibus loquimur. Vxorem, inquit Socrates, propriam nullus habeat, matrimonia enim cunctis debent esse communia: sic nanq; maior erit concordia ciuitatum, si omnes uiri fœminis sine discretionibus omnibus misceantur, & omnes fœminæ se omnibus uiris sine distinctione substernant: ac sic fiant omnes uiri omnium mulierum mariti, omnes fœminæ uirorum omnium uxores. Nunquid ullum unquam aut freneticum, aut dæmoniacum uaria infaniarum labe furiosum, tale aliquid locutum esse agnouimus? Tu dicis maxime philosophorum hac ratione omnes uiros esse fœminarum omnium maritos, & omnes fœminas uirorum omnium uxores, & paruulos omnes omnium filios: at ego hac ratione dico, neq; ullum uirum ullius fœminæ maritum, neque ullam mulierem ullius mariti uxorem, neq; ullum pignus ullius parentis filium. Vbi enim promiscua omnia & confusa sunt, nemo est qui suum possit aliquid uendicare. Nec suffecit sapientissimo, ut quidam aiunt, philosopho docere hoc, nisi ipse fecisset, uxorem enim suam alteri uiro tradidit. Scilicet sicut etiam Romanus Cato, id est, alius Italiæ Socrates. Ecce quæ sunt & Romanæ & Atticæ sapientiæ exempla, omnes penitus maritos, quātum in ipsis fuit, lenones uxorū suarum esse fecerunt. Sed uicit tamen Socrates, qui de hac re & libros condidit, & memoriæ hæc pudenda mandauit. Plus habet unde gloriari præceptis suis possit. Quantum ad doctrinam suam pertinet, lupanar enim fecit mundo. Iniuste damnatus dicitur à iudicibus, & uerum est. Rectius enim hæc eum talia prædicantem genus damnaret humanum, sicut absq; dubio damnauit. Nam cum in hac re doctrinam eius omnes repudiauerint, omnes eam non solum sententiæ autoritate, sed quod multo maius est uitæ electione damnauerunt, & recte. Conferantur enim cum ijs quæ ille constituit illa quæ statuerunt ij, quos dominari Africæ deus iussit. Statuit ille, ut nullus penitus haberet uxorem suam, isti ut nullus penitus non suam: ille ut omnis fœmina uiris omnibus subiaceret, isti ut nulla fœmina aliū quàm suum uirum nosceret: ille generationem mixtam atq; confusam, isti puram & ordinatam: ille omnes domos scortari uoluit, isti nullam: ille in cunctis habitaculis lupanaria est conatus ædificare, isti etiam è ciuitatibus sustulerunt: ille prostare uoluit omnes uirgines, isti castas fecere meretrices: atque utinam hic Socratis tantum error fuisset, nō & complurium Romanorum ac penè omnium, qui etsi nequaquam Socratis uitam in cæteris, in hac re tamen Socratica instituta sectantur: quia & complures uiri uxores plures singuli, & innumeræ mulieres uiros complures singulæ habent, omnes

2
Socrates de
communibus
uxoribus

Cato alter
Italiæ Socrates

Leges Socratis cum Vandalorum constitutionibus confert

deniq; ciuitates, nunquid non lustris plenæ sunt, ac lupanaribus foetent? Er
Magnæ ur- quid dixi omnes? certe nobilissimæ quæq; ac sublimi adeò dignitate: quæ
bes impu- etiam prærogatiua est honorum in magnis urbibus, ut quantum præcellūt
riores cæteris magnitudine, tantum præstent impuritate. Et quæ esse rogo Roma
 no statui spes potest, quando castiores ac puriores sunt de quibus dixi? ex
 sententia superna certe est quod patimur. Cum enim sint omnia ditionis
 sacræ, & nutu dei cuncta moderentur, quicquid malorum quotidie pœna/
 rumq; perferimus, censura est diuinæ manus: quam utiq; censuram nos in/
 ardescere facimus, & peccatis nostris iugiter commouemus. Nos cœlestis
 iræ ignem accendimus, & excitamus incendia quibus ardeamus, ut recte
 utiq; quoties mala ista perferimus, etiam ad nos dici illud propheticū pos/
 sit: *Esa. 50* Ite in flammam ignis quam accendistis. Ac per hoc iuxta sententiã sa/
Psal. 7 cram: Ipse sibi parat peccator quisq; quod patitur. Nihil est itaq; quod de
 calamitatibus nostris deo imputare possimus. Nos calamitatum nostra/
 rum autores sumus. Deus enim pius est & misericors, & qui, ut scriptum
 est, neminem uelit perire uel lædere. Nos ergo aduersum nos omnia faci/
 mus. Nihil itaq; nihil est in nobis, crudelius nobis. Nos, inquã, nos etiam
 deo nolente cruciamus. Sed uidelicet aduersum meipsum dicere arbitror,
 qui cum superius dixerim, ob peccata nostra nos puniri à deo, nunc dicam
 nos puniri à nobis ipsis. Vtrunq; uerum est, à deo quippe punimur, sed ipsi
 facimus ut puniamur. Cum autem punire nos ipsi facimus, cui dubium est
 quin ipsi nos nostris criminibus puniamus: quia quicumq; dat causam qua
Psal. 11 puniatur, ipse se punit, secundū illud: Funibus peccatorū suorū unusquisq;
 cōstringitur. Ergo si funibus peccatorū suorū peruerū homines alligantur,
 ipse se absq; dubio alligat peccator quisq; cū peccat. Sed quia de impurita/
 te Afrorū iam multa diximus, nunc de blasphemijs saltem pauca dicamus.
 Professæ enim illic iugiter plurimorū paganitas fuit. Habent quippe intra
Afrorū blas- muros patrios intestinū scelus. Cœlestē illū scilicet: Afrorū dæmonē dico,
phemia. cui ideo reor ueteres pagani tam speciosæ appellationis titulū dederunt, ut
 quia in eo nō erat numen, uel nomen aliquod esset: & quia nō habebat ali/
 quam ex potestate uirtutē, haberet saltē ex uocabulo dignitatem. Quis er/
 go illi idolo nō initiatus, quis non à stirpe ipsa, forsitan etiã à natiuitate, de/
 uotus? nec loquor de hominibus sicut uita ita etiã professione ac uocabulo
 paganis, & qui sicut profani erant errore, sic nomine. Tolerabilior quippe
 est, & minus nepharia gentilitas in hominibus professionis suæ: illud perni/
 ciosius ac scelestius, qd multi eorū qui professionē Christo dicauerant, men/
 te idolis seruibāt. Quis enim nō eorū qui Christiani appellant, Cœlestē il/
 lum, aut post Christū adorauit, aut qd est peius multo ante q̄ Christū?
 Quis nō dæmoniacorū sacrificiorū nidore plenus, diuinę domus limē intrā/
 uit, & cū fauore ipsorū dæmonū Christi altare cōscendit? ut nō tam imma/
 nis

nis criminis fuisset ad templū domini non uenire, q̄ sic uenire: quia Christi
 anus qui ad ecclesiā non uenit, negligentia reus est: qui autē sic uenit, sacri/
 legij. Minoris enim piaculi res est, si honor deo nō deferat, quā si irroget
 iniuria: ac per hoc quicunq; ista fecerunt, nō dederunt honorē deo, sed dero/
 garūt. Nam etiā ipsam quodāmodo ecclesiā salutationē idolo præstiterūt,
 quia secundi loci officiositas honori illius proficit, cui principalia deferunt.
 Ecce quæ Afrorū & maxime nobilissimorū fides, quæ religio, quæ Christia
 nitas fuit: dicebātur Christiani ad contumeliā Christi, cū Apostolus decla
 met: Nō potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorū. Non pote
 stis mensē domini participare, & mensæ dæmoniorū. Illis hoc satis nō erat,
 ut cū calice dei calicem biberent dæmoniorū, nisi illum etiā prætulissent: nec
 sufficebat, ut mensam dæmonū mensæ dominicæ compararēt, nisi post su/
 perstitionū nepharium cultum ad dei templa uenientes sacrosanctis Chri/
 sti altaribus ductu ipsius diabolici spiritus spurcissimū nidorē inhalassent.
 At inquis, nō omnes ista faciebant, sed potentissimi quicq; ac sublimissimi.
 Acquiescamus hoc ita esse. Sed cum ditissimæ quæq; ac potentissimæ do/
 mus turbam faciant ciuitatis, uides perpauorum potentiū sacrilega super/
 stitione urbem cunctam fuisse pollutam. Nemini autē dubium est omnes
 dominorum familias aut similes esse dominis, aut deteriores: quamuis hoc
 usitatus, ut deteriores: ac per hoc cum etiam domini boni seruos uel maxi/
 me malos habeant, promptū est intelligere, quales illic familiæ omnes fue/
 rint, cum seruiles animos iam per se malos etiam dominorū faceret nequi/
 tia peiores. Esto ergo illa quæ diximus ad potētissimos quosq; ac nobilissi/
 mos pertinuerūt, nunquid illa leuiora quæ nobilibus ignobilibusq; cōmu/
 nia: odia scilicet, atq; execrationes sanctorū omniū dico. Sacriligij q̄ppe ge
 nus est, dei odisse cultores. Sicut em̄, si seruos nostros quispiā cædat, nos in
 seruorū nostrorū cædit iniuria: Et si à quoquā filius uerberet alienus, in sup
 plicio filij pietas paterna torquet. Ita & cū seruus dei à quocūq; lædit, maie/
 stas diuina uiolat, dicente idipsum ad apostolos suos domino: Qui uos re
 cipit, me recipit: & qui uos spernit, me spernit. Benignissimus ac piissimus
 dominus cōmunem sibi cum seruis suis & honorem simul, & contumeliā
 facit, ne quis cum læderet dei seruum, hominem tantum à se lædi arbitrare
 tur: cum absq; dubio iniurijs seruorum dominicorum, dei admiscetur iniu/
 ria, testante id suis deo affectu indulgētissimo in hunc modum: Quoniam
 qui uos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei. Ad exprimēdam tene
 ritudinem pietatis suæ, tenerrimam partē humani corporis nominauit, ut
 apertissime intelligeremus cum tam parua sanctorum suorum contumeliā
 lædi, quā parui uerberis tactu humani uisus acies læderetur. Insectabant
 itaq; Afri, atq; oderant seruos dei, & in ijs deū. Sed quærit forsitā, quibus
 modis probetur odiū illorū. Scilicet, quibus etiā Iudæorū odia cōprobant

1. Cor. 10

Sacrilegij ge
nus dei cultor
res odisse
Similia

Matth. 10

Zach. 2

Ioan. 8 in Christum, cum dicebant ad eum: Samaritanus es, & dæmonium habes, cum irridebant, cum maledicebant, cum insufflabant in faciem eius, & frendebant dentibus super caput eius. Vnde etiam in Psalmis dicit Saluator ipse qui pertulit: Omnes qui conspiciebant, aspernabantur me, & locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Et alibi: Tentauerunt, inquit, me, & deriserunt derisu, frenduerunt in me dentibus suis. Ita igitur & in monachis, id est sanctis dei Afrorum probatur odium, quia irridebant scilicet, quia maledicebant, quia insectabantur, quia detestabantur, quia omnia in illos pene fecerunt, quæ in saluatorem nostrum Iudæorum impietas fecit, antea quàm ad effusionem ipsam diuini sanguinis perueniret. Sed isti, inquis, sanctos non occiderunt, sicut Iudæos fecisse legimus. An occiderint, nescio, non affirmo. Sed tamen magna defensio, si hoc tantum in eis de paganorum non fuit persecutione, quod habet persecutio ipsa postremum. Puteamus ergo occisos illic non esse sanctos: sed quid faciemus, quod non sunt longe ab occidentibus qui animo occisionis oderunt: præsertim cum dominus ipse dicat: Qui odit fratrem suum sine causa, homicida est, quamuis non sine causa persecuti sunt seruos dei. Nam quis dicere possit, quod sine causa, homines scilicet omnibus à se uitæ studijs discrepantes, in quibus nihil uidebant suum, quoniam dei totum. Maxima enim causa est discordiarum diuersitas uoluntatum: quia fieri aut omnino non potest, aut uix potest, ut eam rem in alio quisquam diligat, à qua ipse dissentit. Itaque eos non sine causa, ut dixi, oderunt, in quibus omnia sibi æmula atque inimica cernebant. Illi enim uiuebant iugiter in nequitia, isti in innocentia: illi in libidine, isti in castitate: illi in lustris, isti in monasterijs: illi propè iugiter cum diabolo, isti sine cessatione cum Christo. Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ ciuitates, & maxime intra Carthaginis muros palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium iubis ad cutem tonsu uidere, tam infelix ille populus quàm infidelis sine conuicio atque execratione uix poterat. Et si quando aliquis dei seruus, aut de Ægyptiorum cœnobijs, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremi uenerandisq; secretis ad urbem illam officio diuini operis accessit, simul ut in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones exceptit. Nec solū hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominū cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur, uere ut si quis ea inscius rerū fieri uideret, non aliquem hominē ludificari, sed nouum inauditumq; monstrū abigi atq; exterminari arbitraretur. Ecce Afrorū, & præcipue Carthaginensium fidem: quondam apostolis paganas urbes licuit intrare, & minus primū eorum aduentū atq; cōspectum feri illi ac barbari sacrilegorū coitus detestantur. Sanctum electionis uas Paulum apostolam de unius dei cultu ac maiestate superstitionissimus licet Atheniensium populus patienter audiuit.

Lycaonij

Lycaoniꝝ autem intantum etiam admirati sunt, ut cum apostolis diuinas 14
 uirtutes inesse cernerent, esse eos homines non putauerint. Intra Carthagi
 nem uero apparere in plateis & compitis dei seruos sine contumelia atque
 execratione uix licuit. Persecutionem hoc quidem fuisse non putant, quia
 non & occisi sunt. Latrones hoc quidem prouerbio uti solent, ut quibus non Latronum
 auferant uitam, dedisse se dicant. Sed in urbe illa non tam hominum fue- prouerbium
 runt hæc beneficia, quam legum. Interfici enim indemnatum quemcunq;
 hominem, etiam duodecim tabularum decreta uetuerunt. Ex quo agno- Duodecim ta
 scitur, quod magna illic prærogatiua dominicæ religionis fuit, ubi ideo tan- bule
 tum seruis dei licuit euadere, quia à pagano iure defensi sunt, ne Christia-
 norum manibus trucidarentur. Et miramur, si nunc barbaros illi perferunt,
 cum uideamus quod sancti uiri in illis barbaros pertulerūt: iustus ergo est
 dominus, & iustum iudicium suum. Quæ enim, ut scriptum est, seminarūt, Gal. 6
 hæc & metunt, ut uere uideatur de improbitate illius gentis dixisse domi- Hiere. 50
 nus: Reddite ei secundum opus suum, iuxta omnia quæ fecit, facite illi, quia
 contra dominum erecta est. Miremur itaque aut indignemur, quod aliqua
 nunc illi ab hominibus mala perferant: multo illa maiora sunt,
 quæ ipsi in deum ante fecerunt: iuxta personarum di-
 uersitatem existimentur quæ patian-
 tur, & quæ fecerunt.

OCTO LIBRORVM SALVIANI MASSYLIENSIS EPISCO
 PI DE VERO IUDICIO ET PROVIDEN
 TIA DEI. FINIS.

I have a great many things to write to you, but I am
 so busy that I cannot find time to do so. I have
 just now been writing to your mother, and she
 sends her love to you. I am well, and hope
 these few lines will find you the same. I
 am, dear friend, ever your affectionate
 brother,
 Wm. Lloyd Garrison.

[Faint, illegible text in the lower half of the page]

ANTICIMENON LI

BER PRIMVS, EX VETERI TESTAMEN

to, quæstiones de locis in speciem pugnan/
tibus, incerto Autore.

EX LIBRO GENESEOS.

INTERROGATIO

QUAM in Genesi septem primi dies legantur, per quos deus uniuersam creationem perfecit, iuxta quod scriptum est: Et requieuit die septimo ab omni opere suo: Quomodo ecõtra sibi post aliquam unum diem tantum legitur, in quo uniuersa mundana conditio sit creata? Dicit enim: Istæ generationes cœli & terræ, quãdo creatæ sunt in die quo fecit dominus cœlum & terram, & omne uirgultum agri? & cætera.

R E S P. Qui superius per dies singulos condita omnia retulit, qualiter simul omnia uno die creata subiunxit, nisi ut liquido ostenderet, quod creatura omnis simul per substantiam extitit, sed non simul per speciem processit: rerum quippe origo simul creata, sed simul species formata non est: Et quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per substantiam formæ. Cum enim simul factum cœlum & terra dicitur, simul spiritualia & corporalia, simul quicquid de cœlo oritur, simul factum quicquid de terra producitur indicatur. Sydera quippe quarto die in cœlo facta perhibentur, sed quod quarto die processit in specie, primo die in cœli substantia extitit per conditionem. Item in primo creata terra dicitur, & tertio arbuta condita, & cuncta terræ uirentia scribuntur. Sed hoc quod die tertio in specie apparuit, primo die in ipsa quo ortum est terræ substantia conditum fuit. Scriptum est enim: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul.

I N T. Cum scriptura Genesis in sexto die creatum hominem narret, quomodo post ipsam creationem hominis, uel euolutionem septem dierum, ibi scribitur: Non enim pluerat dominus super terram, & homo non erat qui operaretur eam. Cur non erat homo qui operaretur terram, qui iam sexto die factus fuerat? **R E S P.** Hoc recapitulando commemorat, quia quando fecit deus uiridiam agri, nondum pluerat, nondum quæ homo factus fuerat.

I N T. Quomodo in illis primis diebus factum uespere & mane scribitur, cum in quarto die facta sint sydera per quæ dies à noctibus distinguuntur. Sic enim in quarto die dixisse dominus legitur: Fiant sydera in firmamento

A mento

mento cœli, ut luceant super terram, & diuidant inter diem ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies & annos: quomodo iam deus diuiderat inter diem & noctem, si hoc quarto die sydera faciunt? **RESP.** Restat ut intelligamus per tres illos dies, qui sine sole uel luna fuerunt, in ipsa quidem mora temporis distinctiones ipsas operum sic appellatas: id est uesperam propter transactionem consummati operis: mane propter inchoationem futuri operis, de similitudine scilicet humanorum operum: quia pleraque & mane incipiunt, & ad uesperam desinunt. Hoc autem quod in quarto die dicitur: Diuidam inter diem & noctem, &c. Sic debemus accipere, tanquam si diceretur: Sic inter se diuidant inter diem & noctem, ut soli dies detur, nox uero lunæ & syderibus cæteris. In tres ergo illos dies iam diuisio facta fuerat inter noctem & diem, sed nondum inter sydera, ut iam certum esset de syderum numero, quid per diem, & quid per noctem appareret hominibus.

INT. Cum in Genesi non inueniatur scriptum, quia deus in sexto die fundauerit terram, sed tantum animalia & hominem, quomodo Psalmista in titulo Psalmi nonagesimi secundi quasi econtrario uidetur dicere: Laus cantici ipsi Dauid in diem ante sabbatum, quando fundata est terra? **RESP. AVGVST.** Sexto die fecit deus hominem ad imaginem suam, & sexto seculo uenit dominus Iesus Christus, ut reformaretur homo ad imaginem dei. Primum enim tempus tanquam primus dies ab Adam usque ad Noë, secundum à Noë usque ad Abraham, tertium tempus quasi tertius dies usque ad Dauid, quartum usque ad transmigrationem Babyloniam, quintum usque ad prædicationem Ioannis, sextum tempus tanquam sextus dies à Ioanne usque in finem. In hoc sexto die Christus de uirgine natus est, hoc die spiritualis terra fundata est, id est ecclesia. Fundamentum enim nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Cum ergo omnes qui credunt per uniuersam terram, immobiles sunt in fide, fundata est terra: & tunc fit homo ad imaginem dei, quia illic figuratum est.

INT. Cum primo die angelus, sexto homo creatus sit, quomodo dominus ad Iob loquitur, quasi simul angelum & hominem creauerit, dicit enim: Ecce Beemoth, quem feci tecum. **RESP. GREG.** Simul creati sunt, non unitate temporis, sed cognitione rationis. Scriptum namque de homine est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et per Ezechiel ad Satan dicit: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore in delitijs paradisi dei fuisti. In cuncta igitur creatura homo & angelus simul conditus extitit, quia ab omni creatura irrationabili distinctus processit.

INT. Cū post creationem Adæ specialiter scriptura dicat: Immisit deus soporem in Adam, & tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & edificauit deus costam quam tulerat de Adam in mulierem: quomodo contra hoc tunc creata esse dicatur

dicatur mulier quando & uir, eadem scriptura dicente de sexto die: Creauit deus hominem ad imaginem suam. Ad imaginem dei creauit illum, masculum & foeminam fecit eos. Ecce in sexto die necdum facta Eua describitur, & iam homo masculus & foemina perhibetur. **RESP.** Quia ex Adæ latere erat proculdubio foemina processura, in illo iam tunc computata fuit per substantiam, à quo fuerat producenda per formam.

INT. Cum in Genesi scriptum sit: In septimo die requieuit deus ab omni opere suo, quomodo econtra Christus in Euangelio dicit, Pater meus usq; nunc operatur, & ego operor? **RESP.** Requieuit die septimo, quia deinceps nullam creaturam nouam fecit: usq; nunc operatur, quia omnia ex eis facit, quæ in illis sex diebus mysticis fecit: quia quæ tunc primordialiter condidit, nunc potentialiter administrata regit. Ergo requieuit à condendis generibus creaturæ, non autem cessauit ab opere regendi uel administrandi omnia quæ creauit.

INT. Cum dominus ad Noë dixerit: Erunt dies hominis CXX anni, quomodo contra hoc decretum multo plures annos postea homines uixisse reperiunt? Sicut Iacob interrogatus à Pharaone CXXX annos uitæ suæ se habere respondit. **RESP.** Non sic accipiendum est, quasi prænuntiatum sit posthac homines CXX annos uiuendo non transgredi, cum & post diluuium etiam quingentos excessisse inueniamus. Sed intelligendum est hoc deum dixisse, cum circa finem D annorum esset Noë, id est quadringentos octuaginta uitæ annos ageret, quos more suo scriptura quingentos uocat, nomine totius maximam partem plerunq; significans. Sexcentesimo quippe anno uitæ Noë, secundo mense factum est diluuiū, ac sic CXX anni prædicti sunt futuri uitæ hominum præteritorum, quibus transactis diluuius delerentur.

INT. Cum in Genesi deus ad Abraham dicat: Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos, & affligent eos CCCC annis, quomodo econtra scribitur in Exodo: Habitatio filiorum Israël qua manserunt in Ægypto fuit CCCC XXX annorum? **RESP.** Hæc duo si liquidius computentur, nec CCCC XXX annis, nec solum CCCC filij Israël in Ægypto sub seruitute manserunt, si tamen à die ipso quo Iacob uel filij sui Ægyptum ingressi sunt, usque ipsum ad ultimum diem quo inde Moyses duce egressi sunt supputentur. Nam manifestum est omnes annos quos Hebræi in Ægypto fecerunt secundum computationem Eusebij CXV esse. A prima tamen promissione Abrahamæ, id est ab anno LXXV uitæ suæ usque ad tempus illud quando Iacob Ægyptum cum filijs ingressus est, fuerunt anni CCXV. Post ingressionem autem Iacob in Ægyptum usq; ad tempus illud quo omnes filij Israël in signis & prodigijs de Ægypto egressi sunt, compu-

tantur fuisse anni CC XV qui in summā redacti fiunt CCCC XXX
 Ut ergo utraque à se non discrepent, si supputes à LXXV anno ætatis
 Abrahamæ, quo ad eum prima die promissio facta est, usq; ad exitum filiorū
 Israël de terra Ægypti, CCCC XXX reperies. Si autem ab anno V
 natiuitatis Isaac usq; ad exitum filiorum Israël de terra Ægypti annorum
 summā collegeris, ex quo paruulus ipse Isaac semen utiq; Abrahamæ ab Isma
 ele cœpit affligi, CCCC annos, secūdum quod dominus dixit, inuenies.
 Item Augustinus sic: quod dictum est ad Abraham, Sciendo scies, quia pe
 regrinū erit, & reliqua, de populo Israël, quierat in Ægypto seruiturus, aper
 tissime prophetatum est: non quod in eadem seruitute sub Ægyptiis affli
 gentibus CCCC annos ille populus fuerat peracturus, sed in ipsis CC
 CC annis prænunciatum est hoc futurum. Quemadmodū enim scriptum
 est de Tara patre Abrahamæ: Et fuerunt dies Taræ in Carra V & CC an
 ni: non quia ibi omnes acti sunt, sed quia ibi completi sunt. Ita & hic pro
 pterea interpositū est, & in seruitutē redigent eos, & affligent eos CCCC
 annis: quoniā iste numerus in eadē afflictione cōpletus est, nō quia ibi unī
 uersus peractus est. CCCC sanè dicunt anni propter numeri plenitudi
 nem, quāuis aliquanto amplius sint, siue ex hoc tempore computentur quo
 ista promittebantur Abrahamæ: siue ex quo natus est Isaac, propter semē Abra
 hæ, de quo ista prædicuntur. Cōputant ergo, ut supra diximus, à promissio
 ne Abrahamæ usq; ad exitū Israël CCCC XXX, quorū Apostolus ita me
 minit: Hoc autem dico, inquit, testamentū confirmatū à deo post CCCC
 & XXX annos facta lex non infirmata ad euacuandam promissionem:
 Iam ergo isti CCCC XXX anni poterant nuncupari, quia nō sunt mul
 to amplius: quanto magis cum aliquot iam ex isto numero præterissent,
 quando illa in uisu demonstrata & dicta sunt Abrahamæ.

INT. Cum in Genesi de coniugio corporali prior illa sententia à domi
 no prolata sit, ubi mulierem subiici uiro uoluit, dicens: Ad ipsum erit cōuer
 sio tua, & ipse dominabitur tui: quomodo econtrario dominus Abrahamæ lo
 quitur: Omnia quæcunq; dixerit tibi Sara, audi uocem eius? RESP. Pri
 ma illa utiq; sententia de corporali coniugio à domino est prolata, ubi ob
 temperare uiro suo uxor iubet. Contra quā nihil hic contrarium dicitur, quia
 non de corporali coniugio dictum esse uidetur: sed Sara hic uxor quasi pro
 uirtute animi ponitur, quam semper unusquisque uir audire præcipitur: id
 est, ut quodcunq; nobis uirtus animi suggererit faciendum, per omnia à no
 bis, quasi à uiris fortibus impleatur, manēte illa sententia de corporali con
 iugio, ut uxor semper subdita sit uiro.

INT. Cum ante natiuitatē duorū fratrum Esau & Iacob in Genesi spiri
 tus dei pro ipsis dicat: Maior seruiet minori: quomodo iuxta ipsius libri hi
 storiam minor maiorem adorauit, id est, quando Iacob minor de Mesopo
 tamia

tamia redijt, Esau maiorem fratrem suum adorauit? **RESP.** Hoc quod dictū est, Maior seruiet minori, historię ueritatem nō impedit: sed figurali- ter illud spiritus dei prędixit, iuxta quod per Esau populus Iudeorū, per Ia- cob Christianus signatur. Et ideo contraria sibi nō sunt, cū iuxta historiam minor maiorem adorauit, & iuxta allegoriam maior minori deseruit.

INT. Cum scriptum sit, Erant omnia ualde bona, quomodo in lege quędam animalia uocantur immunda? **RESP.** Immunda appellata sunt usui, non creationi. Horum enim in cibum usus pro quibusdam figu- ris diuina interdictus lege cognoscitur.

INT. Cum in Genesi omnia ualde bona dicantur, & in alijs subsequen- tibus multa bonitatis nomine censeat, Christus quoq; in Euangelio & bo- num hominem, & bonum seruum pronuntiat: cur idem dominus econtra- rio loquitur, Nemo bonus nisi solus deus? **RESP.** Omnia quę scriptu- ra bona pronuntiat, secundum se bona esse dubium non est: tamen si re- spiciamus ad bonitatem dei, nullus eorum pronuntiabitur bonus, dicente domino: Nemo bonus nisi solus deus. Cuius intuitu etiam ipsi apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani multis excefferant mo- dis, mali esse dicuntur, domino ad eos ita loquente: Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona dare filijs uestris, quanto magis pater uester, qui in coelis est dabit bona petentibus se?

INT. Cum in Genesi scriptum sit, Fecit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, quomodo propheta in Psalmo LXX quasi non sit homo ad similitudinem dei formatus dicit: Deus, quis similis tibi? **RESP.** Aliud est si peruerse quis uelit fieri similis deo, id est per superbi- am, sicut diabolus qui dixit: Ero similis altissimo: & aliud si per obedientiā & ad impletionem pręceptorum eius, similitudinem dei in se reportet. Ho- mo enim suadente diabolo, dum peruerse uoluit fieri similis deo, captiuus est sub seductore suo. Ecce ipse hic clamat, q; ab illo ceciderat, & dicit: Deus, quis similis tibi? quia in ipso utiq; captiuo homine similitudo dei perierat, cum per superbiam deo esse similis cupiebat. At uero ad suam nos deus si- militudinem facit, cum pręceptis suis nos ammonet inhærere, cū tales nos uult fieri sicut ipse est, cum per scripturam suam clamat: Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Nam etiam cum dicit: Diligite inimicos uestros, orate pro eis qui uos persequuntur, benefacite ijs qui oderunt uos: ad similitudi- nem suam nos hortatur. Denique quid adiungit? Ut sitis filij patris uestri qui in coelis est. Quid enim? ipse facit hoc? facit certe, quia solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Qui ergo bene uult inimico suo, deo similis est: nec ista superbia, sed obedientia est. Qua- re? quia ad imaginem dei facti sumus. Ergo quisquis uult ita esse similis deo, ut ad illū stet, fortitudinem suam, sicut scriptum est, ab illo custodiat:

non ab illo recedat, ei coherendo signetur tanquam ex annulo cera: uere custodiet imaginem ad quam factus est. Porro autem si peruerse uoluerit imitari deum, ut quomodo deus non habet à quo regatur, sic ipse uelit sua potestate uti: quid restat, nisi ut recedens ab eius colore torpescat, etiam quodammodo alienus redditus ab imagine dei, quasi captiuus clamet: Domine quis similis tibi? Tanquam si diceretur, Ecce ego uolui esse peruerse similis tibi, & factus sum similis pecori: nam sub tua dominatione uere tibi similis eram, sed homo in honore positus non intellexi, comparatus sum iumentis insensatis, & similis factus sum illis. Iam ergo hic non in similitudinem dei positus, sed in similitudine iumentorum constitutus, clamat cum dicit: Deus, quis similis tibi?

INT. Cum in Genesi quando deus hominem fecit tantum simpliciter referatur, Fecit deus hominē de limo terræ, quomodo Psalmista dicit, Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me? RESP. AVGVST. Cur inquit, quibusdam uisum fuerit uerbo deum fecisse cætera, hominem uero uelut aliquid præcipuum fecisse manibus suis, non uideo: nisi forte quia ex puluere formatum legitur hominis corpus, non potuisse fieri nisi manibus arbitrantur: nec attendunt quod in Euangelio de uerbo dei scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt, non posse constare, si non per uerbum factum est etiam corpus humanum. Sed adhibent testimonium Psalmi, & dicunt: Ecce ubi apertissime clamat homo, Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me: quasi non etiam aperte dictum sit, Videbo cælos opera digitorum tuorum. Et illud: Et opera manuum tuarum sunt cæli. Multo que apertius, Et aridam terram manus eius finxerunt. Manus ergo sunt potestas dei. Aut si pluralis numerus eos mouet, quia non dictum est, manus tua, sed, manus tuæ: accipiant manus dei uirtutem, & sapientiam dei quæ utraque, unus dictus est Christus: qui etiam intelligitur brachium domini, ubi legitur, Et brachium domini cui reuelatum est. Aut accipiant manus dei filium & spiritum sanctum, quia & spiritus sanctus cooperatur est patris & filij. Vnde & Apostolus: Omnia hæc operatur unus atque idem spiritus. Propterea quippe unus dixit, ne tot spiritus quot opera putarentur, non quod sine patre & filio spiritus operetur.

INT. Cum deus autor uel creator mali non sit, dicente scriptura, quod creauerit omnia bona ualde, quomodo ipse dominus loquitur per Esaiam quasi econtrario, dicens: Ego dominus, & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem, & creans mala? RESP. Bonus deus secundum quod in Genesi legitur, bona cuncta creauit. Mala autem quæ se creare dixit, non similiter per naturam se creare perhibuit: neque enim mala, quæ nulla sua natura subsistunt, à deo creantur. Sed creare se mala dominus indicat, cum res bene conditas nobis male agentibus in flagellum format,

mar: ut ea ipsa & per dolorem quo feriuntur, delinquentibus mala sint, & per naturam qua existunt, bona. Vnde & uenenum mors quidem est homini, sed uita serpenti. Bene itaque dicitur, Formans lucem, & creans tenebras: quia cum per flagella exterius doloris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. Faciens pacem, & creans mala, quia tunc nobis pax cum deo redditur, cum hæc quæ bene sunt condita, sed non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt flagella uertuntur. Per culpam quippe deo discordes existimus: dignū ergo est, ut ad pacem illius per flagella redeamus: ut cum unaquæq; res bene condita nobis in dolorem uertitur, correcti mens ad autoris pacem humiliter reformetur.

INT. Quomodo promissum sit Abrahamæ quarta generatione exire filios Israël de terra Ægypti, cum Moses dicat quinta progenie exierunt filij Israël de Ægypto. RESP. Si quartā generationē cōputes, de Leui tribu eam numerare incipies, si quintā de Iudæ, replica ergo genealogiā Leui. Leui genuit Caat, Caat genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Finees. Caat cum patre suo Leui ingressus est Ægyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Ægypto. A Caat usq; Eleazar generationes sunt IIII. Si ergo uis ostendere, quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filij Israël de terra Ægypti, tribus tibi Iudæ ordo numeretur. Iuda enim genuit Fares, Fares Elrom, Elrom Aran, Aran Aminadab, Aminadab Naason, Naason Salmon. Fares enim cū patre suo Iuda ingressus est Ægyptū, Naason princeps tribus Iuda in deserto describitur, cuius filius Salmon terram re promissionis introiuit. A Fares ergo usq; ad Naason generationes sunt V. quamuis nonnulli in Elrom initium faciant, & ad Salmon perueniant. Similiter & ab Amram usq; ad Finees. Hæc Hieronymus.

INT. Cū in Genesi Iacob deū se uidisse testet, quomodo Ioannes Euāgelista dicit: Deū nemo uidit unquā. Iob etiā sibi cōcordāte, q ait: Dei sapientia abscondita est ab oculis omniū uiuentiū. RESP. Vidit quippe Iacob deū, q ait: Vidi deū facie ad faciē. Vidit Moses deū, de q scriptū est: Loquebat dominus ad Moysen facie ad faciē, &c. Vidit & Iob dominū, quia dixit: Nūc aut oculus meus uidet te. Vidit Esaias dominū, q ait: Vidi dominū sedentē super solium excelsū & eleuatū. Vidit & Micheas dominū, qui ait: Vidi dominū sup solium suū. Quid est ergo, qd tot Testamēti ueteris patres deū se uidisse testati sunt, & tamē de hac sapiētia quæ deus est dicit: Abscondita ab oculis omniū uiuentium. Et Ioannes ait: Deū nemo uidit unquā, nisi hoc quod patēter dat intelligi: quia quādiu hic mortaliter uiuif, uideri per quasdā imagines deus pōt: sed per ipsam naturæ suæ speciē nō pōt: ut anima gratia spiritus afflata, per figuras quasdā deū uideat, sed ad ipsam eius essentiā nō pertingat. Hinc est enim, quod Iacob qui deū se uidisse testatur,

hunc nō nisi in angelo uidit. Hinc quod Moses, qui cū deo facie ad faciē loquitur, in ipso uerbo suę locutionis dicit: Si inueni gratiā in cōspectu tuo, ostēde mihi teipsum. Certe enim si deus nō erat cū quo loquebat, ostēde deū diceret, & nō ostende teipsum. Si autē deus erat cū quo loquebatur, cur petebat uidere quem uidebat? Sed ex hac eius petitione colligitur, quia eum sitiebat per incircūscriptam naturæ suæ claritatē cernere, quē cœperat per quasdam imagines uidere. Et uiderunt ergo ij dominum, & tamen Ioannis uoce, Deum nemo uidit unquam: quia in hac mortali carne cōsistentibus uideri potuit per quasdam circumscriptas imagines, & uideri non potest per incircumscriptum lumen aternitatis. Sin uero à quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne uiuentibus sanctis quodam contemplationis acumine uideri, hoc quoque à beati Iob sententia quam protulimus non abhorret, nec illa Euangelistæ Ioannis, Deum nemo uidit unquam: quoniam quisquis sapientiam quæ deus est, uidet, huic uitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur: nullus quippe eum uidet qui adhuc carnaliter uiuit, quia nemo potest amplecti deum simul & seculum. Qui enim deum uidet, eo ipso moritur, quo uel intentione cordis, uel affectu operis ab huius uitæ delectationibus tota mente separatur.

INT. Cum inter cæteros patriarchas & prophetas Christi pollicentes aduentum, Iacob specialiter de Christi incarnatione, & gentium uocatione prædicet, dicens: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: quomodo Paulus in epistola ad Ephesios pro eodem sacramento incarnationis Christi dicit: Alijs generationibus non fuit notum filijs hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius apostolis & prophetis in spiritu esse gentes cohæredes, & concorporales, & participes promissionis in Christo per Euangelium. RESP. Aut illud est respondendum, quia caute Paulus signanterq; testatur sic filijs hominum ignotum fuisse mysterium, non filijs dei, ad quos dicitur: Ego dixi dij estis: quod scilicet ij qui spiritum adoptionis acceperint, de quibus patriarchæ & prophetæ fuerint, dei scierunt sacramentum. Aut notandum non definite & generaliter dixisse Paulum, alijs generationibus ignotum fuisse omnino domini sacramentum: sed sic, quomodo nunc reuelatum est sanctis eius & apostolis, nescisse patriarchas ueteres & prophetas. Aliud est enim in spiritu uentura cognoscere, aliud ea cernere opere cōpleta. Vnde & Ioannes propterea maior prophetis omnibus dicitur, quia quem cæteri prophetauerunt, ipse cōspexerit, & digito demonstrarit. Hoc etiam sentiendum in eo, quia idem Apostolus in eadem Epistola hoc mysterium non solum gentibus, sed & principatibus & potestatibus per ecclesiā manifestatū docet: propter quod idem doctor exequitur, dicens: Si principatibus & potestatibus in cœlis ignota fuit multiplex
sapientia

sapientia dei, quæ nuncijs per ecclesiã reuelata est: quãto magis patriarchis & prophetis ignota fuit, quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita ut apostolos nescisse monstrauimus. Multiplex quippe sapientia dei, per ecclesiam dei nunc & principatibus & potestatibus reuelata est, quam olim deus futuram in sua mente decreuerat, & nunc esse perfectum ex eo quod uidemus cognoscimus. Crux itaq; Christi non solum nobis, sed & angelis cunctisq; in cœlo uirtutibus profuit, & aperuit sacramentum, quia antea nesciebant. Hæc Hieronymus.

I N T. Cum in libro Genesi uel in alijs locis scripturarum Israëlitico populo prohibitum sit à deo, ne sanguinem comederent, specialiter tamen in libro Leuitici ubi dominus dicit: Dixi filijs Israël, sanguinem uniuersæ carnis non comedetis: quomodo in libro Numeri e contrario de ipso eodemq; populo Israëlitico scribitur, Non dormiet donec comedat prædam, & sanguinem uulneratorum bibat. **R E S P.** Dicant nunc Iudæi, Quis est iste populus, qui in usum habet sanguinem bibere? Hæc quippe erant quæ in Euangelio audientes scandalizati sunt, & dixerunt: Quis potest manducare carnem, & sanguinem bibere? Sed populus Christianus audit hæc, & amplectitur, & sequitur eum qui dicit: Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis uitam in uobis ipsis: quia caro mea uere cibus est, & sanguis meus uere potus est. Et utiq; quia hæc dicebat, uulneratus est pro peccatis nostris, sicut Esaias dicit, Bibere autem dicimus sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu, sed & cū sermones eius recipimus in quibus uita cōsistit, sicut & ipse dicit: Verba quæ ego locutus sum, spiritus & uita sunt. Est ergo ipse uulneratus, cuius nos sanguinem bibimus, id est doctrinæ eius uerba suscipimus. Sed & illi nihilominus uulnerati sunt, qui nobis uerbum eius prædicauerunt: & ipsorum enim, id est apostolorum eius uerba cum legimus, & uitam ex eis consequimur, uulneratorum sanguinem bibimus.

I N T. Cum in Genesi uel Exodo LXX tantum animæ cum Iacob Ægyptum scribantur ingressæ, quomodo in Actibus apostolorū introisse in Ægyptum cū Iacob LXXV animæ referuntur? **R E S P.** Constat in Ægyptum cum Ioseph Efraim & Manasse LXX tantum animas introisse, ubi LXXV animarum numerus refertur: quasi pro anticipatione etiam filios nepotesq; Efraim & Manasse enumerandos putauit, quos postea in Ægypto natos diuina relatio lectionis ostendit.

I N T. Cum munda & immunda animalia diuina per Mosén lege discretata sint, quomodo etiam ante diluuium de his quæ in arca recipienda erant, immunda appellantur animalia. **R E S P.** Moses inspirante sancto spiritu pentateuchi scriptor & conditor est. Et quia in Leuitico de mundis immundisq; animalibus erat proferenda discretio, etiam in Genesi, quia
utriusq;

utriusq; libri idem autor est, eadem animalia appellauit immunda.

I N T. Cum in Exodo dominus nomen suum Moſi indicasset, dicens: Hæc dices filijs Israël, qui est, misit me ad uos: quomodo in subsequētibus aliud sibi nomen esse, quasi e contrario indicat, dicens: Vade dic filijs, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob misit me ad uos, hoc mihi nomē est in æternū. **R E S P. A V G V S T.** Hæc duo didicimus, distinguente Augustino, unum ad diuinitatis pertinere naturā, aliud humanitatem assumptam. Quod enim dixit deus Moſi: Ego sum qui sum, & qui est misit me ad uos, diuinitatis substantiam signat. Quia autē dicit, ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, mysteriū susceptę incarnationis insinuat: quia de illis secundum carnem generatus agnosceretur, quorū nomina sub sacramento hic posuisse cognoscitur.

I N T. Cum in Exodo inter decem præcepta quæ data sunt quartum præceptum reperiatur esse, Honora patrem tuū & matrem tuam: quomodo Christus in Euangelio e contra dicit, Honora patrem tuum & matrem, quod est mandatum primum. **R E S P.** Duæ tabulæ fuerunt in quibus Moſes decem præcepta scripta accepit: de ipsis quoq; decem præceptis tria quæ in capite ponuntur pertinent ad dilectionem diuinę trinitatis, septem uero reliqua ad dilectionē pertinent proximi. Tria ergo illa ad dei dilectionem pertinētia, id est, Dominus deus tuus deus unus est, &: Non assumes nomen dei tui in uanum, & ut dies sabbati sanctificetur. Hæc tria in una tabula fuerunt scripta. In secūda uero tabula septem reliqua præcepta scripta sunt. Et ideo honora patrem tuū & matrem inter septem præcepta primū mandatum scriptum est. Si autem tota decem præcepta in unum computes, quartum hoc præceptum inter decem inuenies. A parentibus enim suis homo aperit oculos, & hæc uita ab eorum dilectione sumet exordium: inde hoc mandatū primū est inter septem. Sed quomodo primū, quia quartum, nisi ut dictū est, quia primū est in altera tabula: uel quia decem præcepta primitus data sunt, potest unūquodq; ex illis appellari primū mādatū.

I N T. Quomodo in Exodo scribitur: Qui reddis iniquitatem patrū in filijs ac nepotibus, cum ecōtra in Ezechiel dicatur: Quid est quod inter uos parabolam uertitis in prouerbiū istud in terra Israël, dicentes: Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum stupuerūt: Viuo ego dicit dominus deus, si erit ultra uobis parabola hæc in prouerbiū in Israël, ecce omnes animæ meæ sunt, ut anima patris, ita & anima filij mea est: anima quæ peccauerit, ipsa punietur. **R E S P.** Reddunt peccata patrū in filijs, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur proles: & rursum nō reddunt parentū peccata in filijs, quia cū ab originalis culpa per baptismū liberamur, nō iā parētū culpas, sed quas ipsi cōmittimus habemus.

I N T. Cum in Exodo dominus Moſi præcipiat, dicens: Solue calceamentum

mentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est: quomodo in eodem libro uescentibus pascha præcipitur, Manducabitis illud lum- bis uestris accinctis, & calceamenta uestra in pedibus uestris. Necnon & Paulus ad Ephesios calceatos pedes esse præcipit, in præparatione Euãge- lij pacis. **RESP.** Si & perfectis calceamenta non esse necessaria, & im- perfectis adhuc necessaria esse accipiamus, non erit forte contrarium, quod pro diuersitate meritorũ est institutum. Perfectiores etenim sunt, qui sicut Moses & Iesus deum iam uideri merentur, quàm hi qui ad ipsam uisionem tendunt, & adhuc in uia positi, agnum in pascha calceatis pedibus mandu- care iubentur. His ergo forsitan adhuc calceamenta sunt necessaria, quibus in uia domini currentibus utilia esse iudicantur bonorum patrum exem- pla. Quid enim pedes nostri nisi opera, quid uero calceamenta, nisi pelles mortuorum animalium? Calceamenta autem pedes muniunt: quæ uero sunt mortua animalia ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi an- tiqui patres qui nos ad æternam patriam præcesserunt: quorũ dum exem- pla perspicimus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta uero in pedi- bus habere, est mortuorum uitam conspiceri, æterna uestigia à peccati uul- nere custodire: ut muniti eorũ exemplo uastam huius seculi eremũ transea- mus, quamdiu deum facie ad faciem uideamus. Ergo iam ad dominũ per- fecte uenientibus non erunt forte necessaria hæc calceamenta: quia uideli- cet non ibi erunt forte necessaria patrum exempla, ubi deus est uidentibus se in omnibus plena notitia: quia si etiam calceamenta propter uitia acci- piuntur, non hoc erit contrarium, cum nullus uidere deum possit, nisi qui terrena & mortalia uitia deposuerit. Qui ergo adhuc ambulat, calcietur: qui uero iam Iordane trãsmisso terram repromissionis intrauit, nudet pe- dem, soluat calceamentum, locus enim in quo stat terra sancta est. Si quis nõ est Iesus Naue, nec apostolus, calcietur pedes suos in præparatione Euan- gelij pacis. Siquis autem apostolus est, & inter duodecim enumerari po- test, nequaquam tollat in uia calceamentum suum, nec ad scorpiones & co- lubros declinandos calcaneum tegat: sed iam consummatus atque perfe- ctus, in terra sancta uiuat in Christo, & sequatur agnum quocunq; uadit.

I N T. Cum dominus in Exodo honorantibus parentes suos, longeu- tatem uitæ promiserit, dicens: Honora patrem tuum & matrem, ut bene sit tibi, & sis longæuius super terram, quomodo Dauid hanc ipsam longæui- tatem uitæ paruipēderit, dicens: Heu me quia incolatus meus prolongatus est. Necnõ & Salomon mortẽ potius q̃ uitã amplectat, dicēs: Laudauit om- nes mortuos, qui olim mortui sunt, super uiuentes. Et Hieremias: Maledi- cta dies in qua natus sum: præsertim cū multos fuisse credamus, q̃ & parẽ- tibus obsequētes, cito mortui sint, & erga parētes impij, usq; ad extremam uenerint senectutẽ. **RES.** Respõdeat Iudæi & similes Iudæorũ, si uitę istius longi-

longitudo est in promissis, & diu in corpore commorari felicitas est: quid sibi uult illud, quia incolatum uitæ suæ prolongatū Dauid gemit: Si enim secundum Salomonem laudantur super uiuos mortui, & iuxta Hieremiā maledicta est dies in qua nascimur, quomodo nūc repromittitur honorantibus patrem & matrem, quia longæui sunt super terram, quam dominus deus suus dederit eis: Querēda est ergo terra quā dominus deus promittit & tribuit ijs, qui spiritualem Ægyptum reliquerint, & cum omnipotentia magna & terribilia uitæ istius deserta transierint, ij utiq; possidebunt terrā quæ mansuetis est præparata. Beati quippe mites, quoniā ipsi possidebunt terram, quæ uera est terra uiuentium, iuxta illud: Credo uidere bona domini in terra uiuentium.

De Leuitico.
I N T. Cum in Leuitico dominus præcipiat, dicens: Ne cōtaminetur sacerdos in mortibus ciuium suorum, nisi tantū in sanguineis ac propinquis suis, id est super patre & matre, & filio ac filia, fratre quoq; & sorore, uirgine quæ non est nupta uiro, sed nec in principe populi sui contaminabitur. Quomodo post paululum contra uidetur dicere: pontifex, id est sacerdos maximus ad hominem mortuum non ingredietur omnino, super patre quoque suo & matre non contaminabitur. **R E S P.** Vnum ex his minoribus sacerdotibus præcepit, ubi nō iubentur ingredi ad quemlibet mortuum, nisi ad eos cognatos & propinquos de quibus supra dictum est. Sacerdos autem magnus, id est pontifex, plus aliquid habebat à cæteris sacerdotibus, & ob hoc quia nec pietate illū, nec affectu flecti oportebat, ideo præceptum est illi, ne immundus fieret in suprascriptis nominibus, & ab omni mortuo generaliter suum cohiberet affectū. Illud ergo quod primum est positum de minori sacerdotum gradu, hoc uero quod sequitur, de solo magno sacerdote accipi debet.

I N T. Cum dominus in libro Leuitici præcipiat, dicens: Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, septima autem die sabbata domini dei sunt. Quomodo per Esaiam contrario dicit: Sabbata uestra odiuit anima mea? **R E S P.** Sabbatum requies interpretat, quod Israëlita spiritualiter in munere acceperunt, ut hac significatione nullo in hac uita terrenorum desideriorum appetitu fatigaretur: quod tamen Iudæorum ille populus non intelligens dominum spiritualiter præcepisse, consumebant sabbata in luxurijs, & ebrietate, & comestione. Vnde talia sabbata odisse dominus dicit, quia nō sunt illa quæ deus spiritualiter præcepit, sed quæ sibi populus carnaliter elegit. Nam de illis dixit: Sabbata mea profanastis. Vnde agnoscimus sabbatum temporale humanum esse, sabbatum autem diuinum, illud æternum esse, de quo per Esaiam dicitur: Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Ergo cum dicit, Sabbata uestra odit anima mea, non prioris præcepti immutat oraculum,

lum, sed sabbatum ipsum redarguit à carnali populo uitiatum.

I N T. Cum in libro Leuitici iubente domino instituta sit uictimarum oblatio, quomodo Esaias ex uoce domini e contrario loquitur, dicens: Quò mihi multitudinem uictimarum uestrarum dicit dominus, plenus sum ho locauistis arietum, & adipe pinguium, & sanguinem uitulorù & agnorum nolui. **R E S P.** Hostiæ & immolatio uictimarum nò principaliter à deo quæsita sunt, sed ne idolis fierent, & ut à carnalibus uictimis quasi per ty- pum & imaginē ad spirituales hostias transiremus. Dicendo autem se hos- tiam nò quæsisse, ostendit quia lex spiritualis est, & omnia quæ Iudæi car- naliter faciunt, à nobis impleri spiritualiter.

I N T. Cum in Leuitico dominus fermentum penitus abiecerit de sacri- ficijs, dicens: Omnis oblatio quæ offertur domino, absq; fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini: quomodo in subsequens super panes fermentatos sacrificiū iubet imponi? **R E S P.** Diligentius intuere quia non ad sacrificium, sed ad ministeriū sacrificij fer- mentatus panis assumitur. Quid ergo hoc sit uideamus. Dominus in Euā- gelijs humanā doctrinā pharisæorù, qui tradebant traditiones, præcepta hominū, fermentū appellat, cū dicit discipulis: Obseruate à fermento phari- seorù: similiter ergo humana doctrina est. Verbi causa, grāmatica ars, uel rhetorica, uel etiā dialectica: ex qua doctrina ad sacrificiū qdē, hoc est i his q̄ de deo sentiēda sunt, nil suscipiendū est. Sermo uero lucidus & eloquētis splendor ac disputandi ratio ad ministeriū uerbi dei decēter iubet admitti.

I N T. Quomodo legi præcipienti, Diliges proximū tuum, & odio ha- bebis inimicum tuum, non est cōtrarium quod Christus dicit, Diligite ini- micos uestros? **R E S P.** Vnusquisq; homo in quantum iniquus est, odio habendus est: in quantum homo est, diligendus est. Hæc inquā regula est, qua & oderimus inimicum propter id quod in eo malum est, id est iniqui- tatem: & diligamus inimicum propter id quod in eo bonum est, id est so- cialem rationalemq; creaturam.

I N T. Cum dominus in Leuitico per Mosen, pontificem ordinans dua- bus tunicis uestiendum præceperit, quomodo Christus in Euangelio econ- trario sacerdotes suos & apostolos duas tunicas habere prohibuit? **R E S.** Quod præcepit Iesus duas tunicas non habendas, nò est contrariū legi, sed perfectius lege: sicut & cum lex homicidium uetat, Iesus autem etiā iracun- diam refecat: & cum lex prohibet adulterium, Iesus etiam cōcupiscentiam cordis abscidit. Sic ergo uidebitur & duabus ibi tunicis pontificem, hic una apostolos induisse. Siquidē etiā sensus probabilis sibi uidetur: ego tamen non intra huius intelligentiæ angustiam pontificalia sacramēta concludo, amplius mihi aliquid ex ista forma uidetur ostendi. Pontifex est, qui scien- tiā legis tenet, & uniuscuiusq; mysterij intelligit rationes, ut breuiter expli-

cem, qui legem & secundum spiritum & secundum literam nouit. Sciebat ergo pontifex ille quem tunc ordinabat Moses, quia esset circumcisio spiritualis: seruabat tamen & circumcisionem carnis, quia incircuncisus pontifex esse non poterat. Habebat ergo iste duas tunicas, unam mysterij carnalis, & aliam intelligentiæ spiritualis: sciebat quia & sacrificia spiritualia offerri debent deo, offerebat tamen nihilominus & carnalia: non enim poterat esse pontifex, qui tunc erat, nisi hostias immolaret. Ita ergo conuenienter ille pontifex duabus indutus tunicis dicitur: apostoli uero qui dicturi erant, quia si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit: & qui dicturi erant, quia nemo uos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Isti ergo cum huiusmodi secundum literam legis obseruantiam penitus repudiarent, nec occuparent discipulos Iudaicis fabulis, & imponerent eis iugum quod neque ipsi, neque patres eorum portare potuerunt, merito duas tunicas habere prohibentur, sed sufficit eis una & hæc interior: nam istam quæ foris est, & quæ desuper apparet, legis tunicam nolunt, unam namque eis Iesus, & ipsam interiorem habere permittit.

I N T. Cū in libro Numeri scriptum sit: Nō est deus quasi homo ut metatur, nec ut filius hominis ut mutetur: necnon & illud per Ezechielē: Verbum quod locutus fuero implebitur, dicit dominus deus: quomodo e contrario plerumque deus uidetur mutare sententiam suam, sicut in Niniuitis factum est, quando per Ionam dixit, Quadraginta dies, & Niniue subuertet: ubi statim subsequitur, nūquid & ego nō parcā Niniue ciuitati magnæ? Et de Dauid in Regum, ubi tribus diebus promissa fuerat mors, ut uastaret populū, & intra unam diē usque ad horam prandij cessauit. **R E S P.** Fortasse hæc quæ per interrogationē dicunt, nō penitus pro definito accipienda sint: sed talis quædam figura uerbi sit, quæ mediū aliquid uideatur ostendere, non tamē definitæ & irreuocabilis sententiæ declarat affectū: quo temperantius aliquid dictum uideatur, in eo quod scriptum est, ipse cū dixerit, nō faciet: quæ si scriptum esset, ipse cū dixerit omnimodis faciet. Sed recenseamus & ipsa scripturæ loca, quæ uel in Iona, uel in Regum libris posita sunt, ne forte & ibi, ut moris est scripturæ, diuini secreti aliquid habeat scriptum. Ergo in Iona: Et factum est uerbum domini ad Ionam secundo, dicens: Surge, uade in Niniue ciuitatem magnam, & prædica in ea secundum prædicationem quam ego locutus sum ad te. Et Ionas quidem prædicauit, & dixit: Adhuc tres dies, uel ut Hebræi scriptum habere se dicunt, adhuc quadraginta dies, & Niniue destruetur. Viri autem Niniuitæ crediderunt deo, & prædicauerunt ieiunium, & induerunt se cilicijs à minimo usque ad maiorem ipsorum. Et post pauca, Et uidit, inquit, deus opera eorum quia conuersi sunt à uis suis malis, & pcenituit super malitiam quam locutus est facere eis, & non fecit. Obserua igitur in his quæ assumptimus de propheta, quod nō inuenitur in sermonibus dei, quibus ad prophetam

De libro Numerorum.

phetam locutus est dictum, quia adhuc tres dies & Niniue subuertetur, ut sermo iste qui dictus est, & non est factus ab Iona potius quam a deo prolatus esse uideatur. Sed & de secundo regnorum libro proferamus quae scripta sunt, ubi cum Dauid populum numerasset, factum est, inquit, uerbum domini ad Gad prophetam uidentem, dicēs: Vade, & loquere ad Dauid: Hec dicit dominus, tria ego leuabo super te, elige tibi unum ex his quod faciam tibi. Et introiuit Gad ad Dauid, & denuntiavit ei, dicēs: Aut ueniet tibi tribus annis fames super terram tuam, aut tribus mensibus ut fugias ante inimicos tuos, qui te persequuntur, aut triduo ut mors fiat in terra tua. Nunc ergo scito, & uide quid respondeam ei qui misit me. Et dixit Dauid ad Gad: Angustiae mihi undique, sed incidam in manus domini magis, quia multae miserationes eius sunt, & in manus hominum non incidam. Et dedit dominus in Israel mortem a mane usque ad horam prandij, & mortui sunt de populo ex Dan usque Bersabee LXX milia uirorum. Et extendit angelus domini manum suam in Hierusalem, ut corrumpere eam. Et deprecatus est dominus super malitiam, & ait ad angelum qui exterminabat populum: Satis est, remitte manum tuam. Obserua ergo, quomodo nec in his tribus comminationibus deus inuenitur dixisse de morte trium dierum. In uerbo enim Gad positum est, non in mandatis domini: & non semper ea quae per prophetam dicuntur, quasi a deo dicta suscipiantur. Denique per Moysen multa quidem locutus est deus, aliqua tamen & Moyses propria autoritate mandauit: quod dominus in Euangelij euidenti distinctione secernit, cum de repudio mulieris interrogatur: quia ad duritiam cordis uestri scripsit uobis haec Moyses, ab initio autem non fuit sic. Vides ergo & hic deum quidem non praecipisse, nec fieri uoluisse diuortium, Moysen uero propter duritiam cordis Iudaeorum scripsisse dandum esse repudium. Ostendit haec & Paulus in literis suis, cum dicit de quibusdam: Dominus dicit, & non ego. Et de alijs: Haec autem ego dico, non dominus. Et iterum in alijs: Praeceptum domini non habeo, sed consilium do. Et iterum: Quae loquor, non loquor secundum dominum. Unde similiter etiam in ceteris prophetis, aliqua quidem dominus locutus est & non prophetae, alia uero prophetae & non dominus: & sic uidebitur obiectio intenta dissolui, cum non tam sua quam prophetae uerba dominus reuocat ac mutat in melius. Sed magis arbitror absolutionem priorem totius scripturae sensibus conuenire, ex illis praecipue dictis, quibus patiens & multae misericordiae & poenitens super malitias dicitur deus, uel his maxime quae generaliter ab Hieremia pronuntiantur: in quibus euidenter ostenditur, pro multis miserationibus & incomprehensibili bonitate sua deus, dicere & non facere, loqui & non permanere. Ait ergo per Hieremiam deus: In finem loquar, hoc est ex definito loquar super gentem & super regnum, ut auferam eos & disperdam. Et si conuertatur gens illa a malitijs suis, poenitebo

nitebo de omnibus malis quæ cogitavi facere eis. Et in finem loquar super gentem & regnū, ut reedificem eos, & repleam: & si fecerit mala in conspectu meo, ut non audiant uocem meam, pœnitebit me de omnibus bonis quæ locutus fueram, ut facerem eis. Quomodo ergo possumus his quæ absolute per Hieremiã dicta sunt, præferre illa quæ suspense per prophetã dicuntur, nisi quia negligentibus & contemptoribus illa confirmanda, hæc uero perfectioribus secretius aduertenda sunt. **I N T.** Quomodo dominus in Deuteronomio præcipiat, per nomen meum iurabitis, & econtra in Testamento nouo uideatur præcepisse, nolite iurare. **R E S.** Periurare quippe graue peccatū est, non iurare autem sicut uerū iurare nullum peccatum est: sed longius remotus est à falso iurando, qui nec iurare consueuit, quam qui uerū iurare procliuus est. Vnde maluit nos dominus, & nō iurantes nō recedere à uero, quam uerū iurantes propinquare periurio. Ergo ammonitio nō iurandi, cōuersio est à peccato periurij. Nam omnino qui uerū iurat, non peccat. Vnde dominus omnē occasionē uoluit amputare periurij, cum nos iurare prohibuit. Nā & Apostolus in sermonibus quos habuisse narratur, neq; iurauit, neq; iurandi consuetudinē habuit, ne aliquando uel nescius in periurium laberetur. Scriptis autem, ubi est cōsideratio maior, atq; perpensior, pluribus locis iurasse inuenitur: nequaquã quod putaret etiã iurando peccare, sed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda non iurando tutius à periurio cōseruari. **I N T.** Cum dominus in Deuteronomio præcipiat, dicēs: Dominū deū tuū adorabis, quomodo Psalmista ecōtrario in Psalmo **XCVIII** terrā nos iubet adorare, præcipiendo: Adorate scabellū pedū eius. Quod utiq; terra est, iuxta quod alius propheta dicit: Cœlum mihi sedes est, terra aut scabellum pedū meorū. **R E S P.** Illam terrā dicit adorādā propheta, quã dominus Iesus incarnationis assumptione suscepit. Ita q; per scabellū terra intelligit, per terrā aut crux Christi, quã quotidieque in ministerio adoramus, & quam apostoli in domino Iesu adorauerunt. Suscepit enim de terra terrā, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnē accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnē nobis māducandā ad salutem dedit, nemo aut illam carnē manducat, nisi prius adorauerit: inuentū est quemadmodū adoret scabellū pedum domini, & non solum nō peccemus adorando, sed peccemus nō adorando. **I N T.** Quomodo in Deuteronomio Moses dicat, Tentat uos dominus uester deus: & ecōtra Iacobus apostolus prædicet, Deus neminē tentat. **R E S P.** Duas esse tentationes in scripturis sanctis solet intelligi, una quæ decipit, altera quæ probat: secundū eam quæ probat dictū est, Tentat uos dominus deus uester. Secundū eam uero quæ decipit, Iacob apostolus prædicat, Deus neminē tentat. **I N T.** Cū scriptū sit in libro Deuteronomij, Maledictus q nō reliquerit semen in Israël: quomodo contra hanc diuinā sententiã pluri

mi, & in ueteri Testamento & in nouo nec coniugia sortiti sunt, nec semen suæ carnis ullo modo reliquerunt. Sicut in ueteri Testamento Helias, Hieremias, & Daniel: in nouo autē Ioannes Baptista, & Ioannes Euangelista, cæteriꝫ quamplures fecisse monstrantur, qui semen secundum carnem nō reliquerunt. **R E S P.** Hæc duo quæ sibi uidentur esse cōtraria, ita ab Origene reperimus explanata, ait em̄: Qui cōsummata & perfectæ uirtutis est, semper necesse est ut in aliqua eruditione uersetur, quā eruditionē coniugē eius sermo diuinus appellat: secundū hoc puto, quod in lege celebs & sterilis maledicto subiacet: quia si hæc de carnali semine dici putent, omnes ecclesiæ uirgines sub maledicto positæ uidebuntur. Similiter & Ioannes Baptista, & alij sanctorū plurimi: sed certū est illos spirituale semen reliquisse, & habuisse unūquenq; coniugem sapientiā, sicut & Paulus per Euangeliū generauit. **I N T.** Cum in libro Regum primo deus ad domum Heli loquens promiserit, dicens: Hæc dicit dominus, domus tua, & domus patris tui ministrabūt in cōspectu meo usq; in sempiternū: quomodo ecōtra quasi mutata promissione subiiciat, dicens: Ecce dies uenient, & præcidā brachium tuū & brachium domus patris tui, & non sit senis in domo tua. Et post aliqua subiungit: Suscitabo mihi sacerdotē fidelem, qui iuxta cor meum & animā meam faciat, & ædificabo ei domū fidelem, & ambulabit corā Christo meo cunctis diebus. **R E S P. A V G V S T.** Cum hæc tanta tunc altitudine prænuntiata sint, tanta nunc prænuntiatione clarescant, nō frustra tamen moueri quispiā potest ac dicere: quomodo cōfidimus uenire omnia quæ in illis libris uentura prædicta sunt, si hoc ipsum quod ibi diuinitus dictum est, Domus tua & domus patris tui ministrabūt corā me in æternū, effectū habere non potuit: quoniā uidemus illud sacerdotiū fuisse mutatū, & quod illi domui promissum est, nec sperari aliquādo cōplendum: quia illud quod ei reprobato mutatoꝫ succedit, hoc potius prædicat æternū. Hoc qui dicit nōdum intelligit, aut nō recolit etiā ipsum secundū ordinē Aaron sacerdotium, tanquam umbram futuri & æterni sacerdotij cōstitutū: ac per hoc quādo eternitas eius promissa est, nō ipsi umbræ ac figuræ, sed ei quod per ipsam adumbrabatur figurabaturque promissum est: sed ne putaretur ipsa umbra esse mansura, ideo etiam mutatio eius debuit prophetari.

I N T. Cum in libro Regum scriptū sit, quod eleuatus fuerit Helias per turbinem in cœlum: quomodo dominus in Euāgelio dicit: Nemo ascendit in cœlum, &c. **R E S P.** Aliud est cœlum aëreū, aliud æthereum: cœlum quippe aëreum terræ est proximū. Vnde & aues cœli dicimus, quia eas uolitare in aëre uidemus: in cœlum itaque aëreum Helias subleuatus est, ut in secreta quadā terræ regione repente duceret, ubi in magna iā carnis & spiritus quiete uiueret, quousq; ad finē mundi redeat, & mortis debitū soluat.

I N T. Quomodo Esaias dicat, Spiritus domini super me, uel cæteri propheta,

pheta, siue Symeon, uel Zacharias per spiritum sanctum futura pronuntiasse credant, cum in Euangelio dicat, Nōdum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. **RESP.** Vtiq; non sine spiritu sancto antiqui patriarchæ atq; propheta futura pronuntiauerūt. Sed quod dicit, spiritus nōdū erat datus, id est illa abundantia gratiæ spiritualis, adhuc antea illis sic nunquā fuerat data: sicut postea cū cōgregati in unum discipuli, linguis omniū gentium sunt locuti, ac sic in linguis omniū gentium futura est pronūtiata ecclesia. **INT.** Quomodo Esaias pro Christo dicit, Qui peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, cū Paulus econtra uideatur dixisse, eum qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatum fecit. **RESP.** Quod enim Esaias dicit, quia peccatū non fecerit, apertissime ostendit quia persona ipsa filij peccatis coinquinata nō extitit. Ipse est em̄ agnus sine macula, sine peccato. Quod aut Paulus dicit eum, qui nō nouerat peccatū, pro nobis peccatū fecit: hoc ipsum quia dixit fecit, ad patris personam retulit: id est quia deus pater filium suū qui peccatum non fecit, hostiā illum pro peccatis nostris fecit, cum eum pro saluatione mundi immolari permisit. Dicit enim, quod eum pater peccatū fecit, quia eum hostiā pro peccato fieri uoluit: sicut dicit, Peccata populi mei comedent, cum non peccata comedant, sed oblationes quæ pro peccatis offerūtur. **INT.** Quomodo Esaias de Christo dicit, Generationē eius quis enarrabit: cū Euangelista omnē Christi generationē dinumerans inter cætera dicat, Christi autem generatio sic erat. **RESP.** Propheta de diuinitatis generatione prædixit, Euāgelista incarnationis mysterium sequens, generationē Christi secundum humanitatem exposuit. **INT.** Quomodo Esaias dicat pro persona Christi filij dei: non est species ei neq; decor: & uidimus eū, & nō erat aspectus: & desiderauimus eum, & nouissimum uirum dolorū, & scientem infirmitatē, & quasi absconditus uultus eius & despectus, unde nec reputauimus eum: & econtra Psalmista dicit, Speciosus forma præ filijs hominum. **RESP.** Quod Esaias dicit pro nostro sponso Christo, quod nihil est pulchrius eo: qd quasi scædus apparuit, de interfectoibus Christi hoc dicit, qbus Christus ipse uilis apparuit: si enim cognouissent, nunquā dominum gloriæ crucifixissent. Quod aut Psalmista dicit, quod speciosus fuerit præ filijs hominum, ad fidem credentium reputat, qui sic illum uidere meruerunt, ut uerū illum deum & hominem fide integra faterent. Restat igitur quia & scædus apud persequentes, & speciosus existimatus est apud credentes. **INT.** Cum dominus Esaiæ prophete præcipiat, dicens: Clama, ne cesses: quomodo econtrario uidetur Apostolus clamorem prohibens dicere: Ira & indignatio, & clamor tollat à uobis. **RESP.** Alius est clamor qui de prædicatione uel postulatione, alius qui de ira descendit: & ideo clamorem hunc qui de ira descendit Apostolus prohibuit, non illum quo aut Esaias prædicare

care iubetur, aut contritorū corda ad dominū gemebundos clamores emittunt. **INT.** Cum Esaias dicat pro Ægyptijs, Clamabūt ad dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatore qui liberet eos: quomodo quasi econtrario statim subiungit, dicens: Et percutiet dominus Ægyptū plaga. **RESP.** Percussio hæc domini super Ægyptios parcens est, non perdens: quæ potius per plagā pœnitentiæ, animā possit perducere ad salutē: & ideo contrarium illud non erit, ubi à facie tribulantis saluator & propugnator eis missurus promittit: quia & hæc percussio uel plaga quæ subiicitur, non ad reprobationem, sed ad sanitatem conuersionis inducit. Hoc enim ualet supra quod dicit, Mittet eis saluatore qui liberet eos: quia & hic subsequitur, Et percutiet dominus Ægyptū plaga, & sanabit eam: quod ut manifestius aperiretur, addidit dicens: Et reuertentur ad dominū, & placabit eis, & sanabit eos. **INT.** Quomodo Hieremias utrumque dicat, quæ sibi cōtraria esse uident: dicit enim ex uoce dei: Filij colligūt ligna, & patres succendunt ignē, & mulieres cōspargunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli, & libent dijs alienis, & me ad iracundiā prouocant, nunquid me ad iracundiā prouocāt dicit dominus? Vbi statim quasi econtrario subiūgit, Ecce furor meus & indignatio mea cōflatura locū istū super uiros & super iumenta, &c. Qui supra dixerat, Nunquid me ad iracundiam prouocant: quomodo nunc dicit, Ecce furor meus & indignatio mea stillabit super locū istum. **RESP.** Iste est sensus, ego quidē naturaliter non irascor, sed illi ita agunt, ut me ad iracundiā prouocent, & meā uidear mutare naturā: sentiant igit iratum, quod quantū in se est facere conant. **INT.** Cū nouerimus, quod Hieremias propheta silentiū sibi prædicationis indixerit per hoc quod dicit, Nō recordabor eius, neq; loquar ultra in nomine illius: quomodo quasi econtrario statim subiungit, Factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususq; in ossibus meis: & defeci ferre nō sustinēs, audiui enim cōtumelias multorū. **RESP.** Pro eo enim quod se minime audiri cōspexit, silentiū appetit: sed cū crescentia mala cerneret, in eodē silentio nō permansit: quia enim foris tacuit, ex tædio locutionis intus ignē pertulit de zelo charitatis. **INT.** Cū multiplicia & dura peccata Iudæorū ante aduentum Christi prophetarū uocibus prædicata sint, sicut illud peccatū suū sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderūt. Et in Hieremia peccatū Iuda cōscriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, &c. quomodo Christus in Euangelio quasi econtrario uideretur de Iudæis dixisse, Si nō uenisssem, peccatum non haberent. Quid hoc est? nunquid sine ullo peccato erant antequam Christus in carne nasceretur, & ex quo uenit, cœperūt habere peccatum? **RESP.** Peccatum quoddam certum, id est infidelitatis intelligi uoluit, quoniam non crediderunt in eum qui iustificat impium.

INT. Si iuxta uerba Ezechielis, Iustitiæ iusti obliuioni tradentur, in

quacunq; die peccauerit: quomodo cōsequens est quia Paulus scribit, quia deus reddet unicuiq; secūdu opera sua, cū si quid de iustitię operibus iustus habuit tunc id perdidit cū deliquit, p̄sertim cū & Paulus scribat, quod uniuscuiusq; opus, id est & bona & mala per ignē sint ponderanda. **RESP.** Videamus, ne forte absolutionē sui in seipso sermo diuinus inueniat, si obseruemus quomodo scriptū est, quia dicit: Cū auersus fuerit iustus à iustitia sua: & non sufficit ut diceret, cū auersus fuerit à iustitia sua: sed addidit, & fecerit omnem impietate secundū omnes iniquitates quas fecerit iniquus: in quo uidet̄ latenter huiusmodi inseruisse intellectū, ut si forte nō secundū omnes iniquitates quas fecit iniquus, fecerit & iustus, nō omnes iustitię eius de memoria auferant̄. Si uero omnes iniquitates fecerit quas fecit iniquus, tunc demū omnes iustitię in lapsu eius de memoria subtrahunt̄. Hęc quāuis occultauerit in scripturis spiritus sanctus, propter hos qui diuitias bonitatis & patientię eius cōtemnunt, nō tamē penitus abstulit. Si igit̄ sub isto intellectu accipiat̄ illud quod Paulus dixit, nō erit omnino cōtrarium: nam & beatus Gregorius iuxta translationē nouā hoc testimoniū sub isto intellectu edisserit, dicens: Cum dicit̄, iustus in peccato suo moriet̄, & non erunt in memoria iustitię eius quas fecit: hoc nobis maxime cōsiderandum est, quia cum mala cōmittimus, sine causa ad memoriā bona nostra transacta reuocamus: quoniā in perpetratiōe malorum, nulla debet esse fiducia bonorum p̄teritorū. **INT.** Quomodo Ezechiel propheta motus animalium narrat, dicens: Nō reuertebant̄ cū incederent: & paulo post quasi ecōtrario subiiciens dicit, Et animalia ibant & reuertebant̄. **RESP.** Sācta quippe animalia aliquando uadunt, & minime redeunt: aliquando uadūt, & protinus reuertunt̄: quia electorum mētes cum per collatā sibi actiue uitę gratiam erroris uias destruunt, redire ad mala mundi nesciunt, quę reliquerunt. Cum uero per cōtemplationis aciem, & ab hac se eadē actiua uita suspendunt, eunt & redeunt: quia per hoc quandiu persistere minime in cōtemplatione sufficiunt, sese iterum ad operationē fundunt: ut in his quę sibi iuxta sunt, se exercendo refoueat, & super se rursus surgere cōtemplando cōualecant. **INT.** Cum dominus per Ezechielem dicat, Ego dedi eis p̄cepta nō bona: quomodo Paulus quasi ecōtrario dicit, Lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum, & bonum. **RESP.** Mala em̄ quasi mala esse desinunt cōparatione peiorū: & bona quasi bona non sunt cōparatione meliorum: nam sicut peius delinquenti Iudę de Sodomā atq; Samaria dicit̄, Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es: ita melioribus testamenti noui p̄ceptis subsequētib; p̄cepta bona quę rudibus data sunt, non bona esse memorantur. **INT.** Cum in Ezechielis libro de uolumine quod acceperat scriptum sit, Et factum est in os meum sicut mel dulce, qua ratione postmodum

Ezechiel

Ezechiel ipse de se loquat, dicēs: Abij amarus in indignatione spiritus mei.

RESP. Mirū quippe ualde est, si dulcedo simul & amaritudo conueniant: sed sciendū est, quia cui sermo dei in ore dulcescere cœperit, huius proculdubio contra semetipsum animus amarescit. Quo enim in illo subtilius discit qualiter se reprehendere debeat, eò se durius per amaritudinem pœnitentiæ castigat: quia tanto sibi magis displicet, quāto in sacro uolumine amplius de omnipotēte deo uidet quod amet. INT. Cū in uisione spiritualis ædificij Ezechiel propheta prius dicat se uidisse, quod gazophylacia ad austrālē uia facies haberent: qua ratione post subiicit, quia gazophylacium quod respicit uiam meridianā sacerdotū est, qui excubant in custodijs templi: & gazophylaciū qd respicit uiam aquilonis, sacerdotū qui excubant ad ministeriū altaris. Si utraq; facies ad australem uia tendebat, quomodo nūc unū ad meridianā, atq; aliud ad aquilonis uia respicere dicitur?

RESP. In his uerbis agnoscimus, quia gazophylaciū sacerdotū qui excubant in custodijs templi, ita impositū fuerat ut solā meridianā uiam respiceret: gazophylaciū uero sacerdotū qui excubabant ad ministeriū altaris, ita erat in atrio, ut australem uia & aquilonis faciē intenderet: quatenus & cum gazophylacio sacerdotū, qui excubant in custodijs templi, meridianā uiam respiceret, & tamen sine gazophylacio eorundē sacerdotū ab aquilonis uia uideret. Sed quid est hoc, qd his uerbis mysticis possumus intueri, nisi hoc quod secundū ea quæ præmissa sunt, iam spiritualis auditor intelligit: quia sacerdotes maioris ordinis qui excubāt in custodijs tēpli, solā meridianā uiam respiciūt: qnīā solis studijs spiritualibus occupati sunt, pro his quæ amoris dei sunt solcite intendūt. Sacerdotes aut minoris ordinis, qui discutiēdis peccatis delinquentiū præsumt, etiā ad aquilonis uia oculos reflectunt: ut in mēte peccantiū quæ sint torporis frigora uideāt, & hæc uerbis correctionis usq; ad pœnitentiæ gemitus reducētes, quasi carnes in altare domini incendant. Respiciebāt etiā cū magnis sacerdotibus ad meridianā uia: quia quātum ad semetipsos est, feruent igne charitatis, & succēsi sunt flammis amoris dei: sed quia peccatū delinquentiū crebro corrigūt, etiā ad aquilonis uia oculos reducūt. INT. Si post tres annos, sicut in principio Danielis scriptum est, pueri ipsi ingressi sunt in cōspectu Nabuchodonosor, quomodo in subsequenti uisione scribit, Anno secūdo Nabuchodonosor uidit Nabuchodonosor somniū? Hæc magnā inter se uident habere contrarietate, pro eo quod pueri ipsi, qui nusquā antea nisi post tres annos in cōspectū prædicti regis primū introducti atq; interrogati sunt: nūc in secūdo Nabuchodonosor anno & ipsum Nabuchodonosor somniū uidisse, & Danielē interpretationē somnij ipsius aperuisse scriptura cōmemorat. RES. HIERO. Hoc ita soluūt Hebræi: secūdū hic annū dici regni eius, omniū gētīū barbararū nō Iudææ tantū & Chaldæorū, sed Assyriorū quoq; & Ægyptiorum, & Moa

& Moabitarū, & reliquarū nationum, quas domino cōcedente superarat. Vnde & Iosephus in X Antiquitatum scribit libro, post annum secundū Ægyptiæ uastitatis rex Nabuchodonosor uīdit mirabile somnium.

I N T. Cum Daniel sententiam dei quam incōmutabilem nouerat, iam prius Nabuchodonosor regi de ultione regni sui prædixisset implendam, dicens: Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs feris erit habitatio tua: quo modo in subsequentibus eundē Nabuchodonosor pro immutatione eiusdem sententiæ ad pœnitentiam cohortatur, dicens: Quamobrem rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum, forsitan ignoscat deus delictis tuis. **R E S P.** Hoc facile soluitur Ezechix regis exemplo, quem Esaias dixerat moriturum esse. Et Niniuitarum, adhuc tres dies, & Niniue subuertetur: & tamen ad preces Ezechix & Niniue dei sententia commutata est: non uanitate iudicij, sed eorum conuersione, qui meruerunt indulgentiam. Alioquin & in Hieremia loquitur deus, se mala minari super gentem, & si bona fecerit, minas clementia commutare. Rursum bona agenti se asserit polliceri, & si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam, non in homine, sed in operibus quæ mutata sunt: neq; enim deus hominibus, sed uitijs irascitur: quæ cū in homine non fuerint, nequaquam punit, quia mutatum est.

I N T. Cum in Danielis libro in fine primæ uisionis pro ipso Daniele scribatur: Fuit Daniel usq; ad annum primum Cyri regis: quomodo in eodem libro econtrario scribitur: Anno tertio Cyri regis Persarum uerbū reuelatum est Danieli? **R E S P.** Quod dicitur fuisse Danielem usq; ad annum primū Cyri regis, non uitæ illius tempus accipiendum est, sed hoc significatur quia usq; ad primum annum Cyri regis, qui Chaldaeorum destruxit imperium, Daniel potēs fuerit in Chaldæa. Postea uero à Dario in Medos translatus est. Itē in expositione Ezechielis idem Hieronymus sic dicit: fuisse Danielem apud Chaldæos in pristina dignitate purpura byssō que uestitum, usque ad primum annum Cyri regis intelligimus, quando subuertit Chaldæos: & postea cœpit esse cum Dario filio Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldaeorū: aut certe iam Dario mortuo, cuius anno primo LXX hebdomadarum sacramēta cognouerit, nunc tertio anno Cyri regis hæc uidisse narrantur.

I N T. Cum in Danielis libro scriptum sit, pro uisione quam angelo interpretante cognouit, ubi ait: Cum uiderem ego Daniel uisionem, & quærerem intelligentiam, audiui uocem uiri dicentis: Gabriel, fac intelligere istā uisionem uirum istum: quomodo statim econtrario subiungitur, ubi ipse Daniel ait: Et stupebam ad uisionē, & non erat qui interpretaretur: si non erat qui interpretaret, quomodo supra interpretatus est angelus? **R E S P.** Quod dicit hoc est: reges audierat, & eorū nomina nesciebat, futura cognouerit,

uerat, & quo futura essent tempore dubius fluctuabat. **INT.** Cū dominus per Osee prophetā de reprobis regibus dicat: Ipsi regnauerūt, & nō ex me principes extiterūt, & nō cognouī: quomodo ecōtrario Iob dicit: Qui regnare facit hypocritā propter peccata populi: quis em̄ recte sentiens dicat, quia fecit dominus q̄d minime cognoscit? **RESP.** Scire dei, approbare est: nescire, reprobare. Vnde quibusdā quos reprobat, dicit: Nescio uos unde sitis. Et aliquādo facere dei, est id q̄d fieri prohibet irascēdo permittere. Vnde & regis Aegypti cor se obdurare asseruit, q̄a uidelicet obdurari permisit: miro modo hypocritas dominus & regnare facit & nescit, facit sinendo, nescit reprobandō. **INT.** Quomodo Amos propheta inquisitus respondit: Nō sum propheta, cū & prophetā eū nouerimus, & uerba prophetiae illius teneamus. **RESP.** Eadē hora qua requisitus est, prophetiae sibi spiritum deesse sensit, & de semetipso testimoniū ueraciter intulit, dicēs: Nō sum propheta: qui tamen secutus adiunxit, Et nūc audi uerbū domini, haec dicit dominus, uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiae tuae in gladio cadēt, & humus tua funiculo metiet, & tu in terra polluta morieris. Quibus prophetae uerbis aperte ostendit, quia dū de se illa loqueret, impletus est, & mox habere prophetadi spiritū meruit, quia se prophetā nō esse humiliter agnouit. **INT.** Cū Zacharias dicat pro derisoribus Christi, Videbūt in quē pupugerūt: quomodo quasi ecōtrario de ipsis uidet Esaias dixisse, Tollat impius, ut nō uideat claritatē domini? **RESP.** Excitatur impius, ut aliqd nō uideat. Visurus est formā hominis, de qua dictū est, sic ueniet. Non uisurus est formā dei, de qua dicit: Ostendā me ipsum illi: quā non impij, sed soli iusti uidebūt. Vnde propter solā formā hominis, quae & à iustis & ab iniustis uidenda est, dictū est, Videbunt in quē pupugerunt: propter formā autē domini, quae solis iustis uidebit dictum est, Tollat impius, ne uideat, &c. **INT.** Cū Dauid in Psalmo quarto dicat, Irascimini & nolite peccare: quomodo Paulus in Epistolis suis dicit, Deponite omnē iram & indignationē? **RESP.** Alia est ira qua zelo iustitiae cōmouemur, alia qua irrationabili motu ferimur. Non ergo illā Apostolus quae de iustitia descēdit, abscindere uoluit, praesertim cū id ipsum testimoniū de Psalmo in epistola ad Ephesios assumpserit, dicēs: Irascimini, & nolite peccare: ac si dixisset, sic irascimini, ut à culpa abstinenceatis: sed omnē potius irā quae de irrationabili motu procedit, uoluit amputari. **INT.** Quō Dauid in Psalmo xv dicat, Caro mea requiescit in spe, quoniā non derelinques animā meā in infernū, nec dabis sanctū tuū uidere corruptionē: cū quasi ecōtra uideat dicere in Psal. 29. Quae utilitas in sanguine meo, dū descēdo in corruptionē? **RES.** Quod dicit, caro mea reqiescit in spe, quoniā nō derelinques animā meā, &c. Vtiq; Psalmista ex persona Christi id affirmatiue pronūtiat: ac si diceretur, ex uoce filij ad deū patrē: caro mea in spe resurrectionis obdormiet,

obdormiet, quia non dabis animam meam inferis possidendam, neque sanctificatum corpus meum, per quod & alij sanctificandi sunt, corrumpi partieris. Hoc autem quod uidetur esse contrarium, hoc est quod & illud, nec diuersum est. Dicit enim quodammodo Christus ad patrem: Quae utilitas in effusione sanguinis mei, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo ceterorum hominum, ut in fine resurgam? nunquid confitebitur tibi puluis, id est turba impiorum, quae nisi me resurgente iustificari non poterit? Ergo sic intellecta non sunt contraria.

I N T. Cum Psalmista dicat, Dolores inferni inuenerunt me, nec non & illud, Deus noster refugium & uirtus, adiutor in tribulationibus, quae inuenerunt nos nimis: quomodo immutato alio locutionis genere non se à tribulationibus inuentum esse, sed se tribulatione potius inuenisse testatur, dicens: Tribulationem & dolorem inueni. **R E S P.** Aliae sunt tribulationes uel dolores quas nos inuenimus, aliae quae nos inueniunt. Nam quando sine alicuius admonitione uel percussione homo considerat factum suum, & rogans deum plangit & contremiscit, iste utique tribulationem & dolorem inuenit. Qui autem aut alio increpante, aut altero admonente, aut percutiente conteritur, hunc tribulationes & dolores inueniunt.

I N T. Cum Dauid propheta in XXI Psalmo non exauditum se conqueratur, dicens: Deus meus clamabo per diem, nec exaudies & nocte, quomodo econtra in eodem Psalmo testatur, dicens: Non auertit faciem suam à me, & dum clamarem ad eum, exaudiet me? **R E S P.** Dominus Christus ex persona ueteris hominis cuius mortalitatem portabat, uerbis delictorum clamare se dicit die ac nocte, & non exaudiri: uerba enim delictorum sunt, & non iustitiae: cum clamatur ad dominum per diem, id est in prosperitate, ut haec ipsa prosperitas non mutetur: & cum clamatur nocte, ut aduersitas prosperetur. Haec igitur talis petitio longe est à salute. Nam inde & sequitur, & non ad insipientiam mihi: id est neque hoc facias ad insipientiam mihi, sed potius ut sapiam quid me clamare uelis, non uerbis delictorum & desiderio temporalis uitae, sed uerbis conuersionis, atque in uitam aeternam. Ex his igitur uerbis conuersionis atque iustitiae, in subsequentibus idem exauditum se commemorat, dicens: Non spreuit neque despexit precem pauperis, neque auertit faciem suam à me: & dum clamarem ad eum, exaudiuit me: id est non illius qui uerbis delictorum clamans ad deum, uitam istam, id est prosperitatem transire uolebat, sed precem pauperis exaudiuit. Qui ergo uerbis delictorum superius clamasse, & non exauditum se contestatur, ipse uerbis iustitiae deprecans se commemorat exauditum. Clamauit superius uerbis delictorum ex persona ueteris hominis, exauditus non est. Clamauit subterius uerbis iustitiae & conuersionis ad deum, ex persona hominis ad nouam uitam pertinentis, & exauditus est.

I N T. Cum Psalmista in psalmo XXIII dicat, Vniuersæ uia: domini misericordia & ueritas: quomodo in alio psalmo econtra dicit, Omnes uia: tuæ ueritas, uel sicut in alia translatione legitur, Omnia mandata tua ueritas? **R E S P.** Erga sanctos & uniuersæ uia: domini misericordia, & uniuersæ uia: domini ueritas: quia & in iudicando subuenit, atq; ita nõ deest misericordia: & in miserẽdo id exhibet quod promisit, ne ueritas desit. Erga omnes autem & quos liberat & quos damnat, omnes uie: domini misericordia & ueritas: quia ubi non miseretur, uindictæ ueritas exhibet. Multos quippe immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat.

I N T. Quomodo Psalmista in XXIX psalmo contraria de se prædicare uideatur, ait enim: Ego dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum. Et post modicum subiungit: Auertisti faciem tuã à me, & factus sum conturbatus. **R E S P.** Quia de confidentia uirtutis intumuit, dicit: Ego dixi in mea abundantia, &c. Sed paulo post quid pertulit adiunxit, Auertisti faciem tuam, &c. ac si aperte dicat, Fortem me inter uirtutes credidi, sed quantæ infirmitatis sim derelictus agnouì. Hic rursus dicit: Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Sed quia eius uirium non erat manere in custodia quam iurabat, debilitatem suam protinus turbatus inuenit. Vnde ad preces & opem repente se contulit, dicens: Humiliatus sum usquequaq; uiuifica me secundum uerbum tuum. **I N T.** Quomodo David dicat,

Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustitias meas domino, & tu remisisti, &c. Et illud quod alibi dicitur, Peccator, cum ingemuerit, saluus erit: cum econtra in Euangelio ille cæcus dixerit, Nos scimus, quia peccatores deus non exaudit. **R E S P.** Quia deus peccatores audiat ex multis scripturarum locis monstratur, sicut de publicano illo, uel de alijs in Euangelio scribitur. Hoc autem quia cæcus iste dixit, quasi adhuc inuictus loquitur: ac proinde non est ita accipiendum, quia deus peccatores non audiat: uel non exaudit in miraculis, exaudit pro culpis. **I N T.** Cum Psalmista in psalmo

XXXIII dicat, Semper laus eius in ore meo: quomodo econtrario specialem numerum tenens in psalmo CXVIII dicit, Septies in die laudẽ dixi tibi? **R E S P.** Septenarium laudis numerum posuit propter septẽ dies, quibus mundus iste peragitur, in quibus semper laus deo refertur.

I N T. Quomodo Psalmista in psalmo XXXVII ex persona Christi dicat, Vim fecerunt, qui quærebant animam meam: cum econtra similiter ex persona Christi in CXLI redarguens dicat, Non est qui quærat animam meam. Si quosdã redarguit quasi inimicos, qui non quærant animam eius, ergo amici erant quærentes animam eius. **R E S P.** Quæritur anima Christi, & bene & male: bene, qui incorporari cupiunt membris eius: male, autem, qui uim faciunt & persequuntur, uel illum uel membra ipsius. Quis est qui quærit bene animam ipsius? Qui eius passiones imitat. Qui

C sunt

sunt qui quærebāt male animā eius? Qui ei uim faciebāt & crucifigebāt eū.

I N T. Quomodo Dauid in psalmo quadragesimo tertio dicit: Exurge, quare obdormis domine: & quasi econtra in psalmo centesimo uigesimo, Ecce non dormitabit neque obdormiet qui custodit Israël. Si non dormiuit, neque dormitat qui custodit Israël, quomodo clamatur ad eum, Exurge, quare obdormis domine? **R E S P.** Dormit dominus in cordibus infidelium, non dormit in cordibus Christianorum. Ergo cum canitur, Exurge, quare obdormis domine, pro infidelibus hoc ecclesia clamat, qui Christum mortuum, sed resurrexisse non credunt: & ideo quasi in cordibus talium semper dormit Christus, quia Christum adhuc mortuum putant. Ab hoc petitur, ut resurgat in illis, id est, ut fides illis præstetur, quæ credant eum resurrexisse à mortuis. Cum autem canimus, quia nō dormit, neq; dormiet qui custodit Israël, quia Israël uidentem deum interpretatur, ad solos fideles hoc testimonium refertur, qui Christum à somno mortis suscitatum non dormientem, id est mortuum, sed uiuentē in secula confitentur.

I N T. Cum in XLIII psalmo ex uoce aduocantis dei, animæ dicat humanæ, Audi filia & uide, & inclina aurem tuam: quomodo alterius patris mentionem faciens subiungat econtrario dicens, Et obliuiscere populū tuum, & domum patris tui. **R E S P.** Aduocat hic deus pater filiam, id est animā hominis, ut de domo alterius patris sui, id est mūdi huius exeat, & ad speciem patris, creatoris utiq; sui, redire contendat. Quod ita fit, cum mortificati cum Christo ab elementis huius mundi, contemplamur, secundum Apostolum, iam non ea quæ uidentur, sed quæ non uidentur: quæ enim uidentur, temporalia sunt: quæ autem non uidentur, æterna.

I N T. Quomodo unus idemq; propheta Dauid eū dixisset, Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua: quasi econtrario uidetur dicere, Quoniam si uoluisses sacrificiū dedissem utiq; holocaustis uero non delectaberis: quomodo & delectari & nō delectari deū humanis sacrificijs dicit? **R E S P.** Sacrificiū uisibile inuisibilis sacrificij sacramentū, id est sacramentum signū est. Vnde ille pœnitens apud prophetā, uel ipse propheta quærens deū peccatis suis habere propitiū, Si uoluisses, inq; sacrificiū, dedissem utiq; holocaustis nō delectaberis. Sacrificiū deo spiritus contribulatus, cor contritū & humiliatū deus non spernit. Intuemur quēadmodū ubi deū dixit, nolle sacrificiū, ibi deū ostēdit uelle sacrificiū: nō uult ergo sacrificiū truci dati pecoris, sed uult sacrificiū cōtriti cordis. Illo igit; quo eū nolle dixit, hoc significat, quia eū uelle subiecit: ac per hoc ubi scriptū est, misericordiā uolo, nō sacrificiū, nihil aliud q̄ sacrificiū sacrificio prælatū oportet intelligi: quoniam illud q̄d ab hominibus appellat sacrificiū, signū est ueri sacrificij. Porro aut; misericordia uerū sacrificiū est, unde & Apostolus ait: Benefacere & communicatores esse nolite obliuisci, talibus enim sacrificijs placetur deo.

I N T. Cum Dauid propheta dicat, peccatori dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas: quomodo Paulus uideatur e contra præcipere, ubi etiam malos in prædicationem admittit, dicens: Siue per occasionem, siue per ueritatem Christus adnuntietur. Et illud Euangelicum, Quod dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. **R E S P.** Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt, à quocunq; audiant: non ut securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala. Sed noluit deus sine correptione dimittere illos qui dicunt: ne hoc solo quod dicunt securi obdormiscant in mala uita, & dicant sibi, Neq; enim perdet nos deus, per quorum os uoluit tanta bona dici populo suo. Secundum hunc igitur intellectum prædicatores peccatores ammonentur ne uiuant male, & prædicent bene, non ut os suum prohibeant à prædicamento iustitiæ.

I N T. A V G V S T I N I, Cum in psalmo quinquagesimo secundo scriptum sit, Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: quomodo statim bonorum nomen subiungitur, dicendo, Qui deuorant populum meum. Si non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, quis est iste populus, qui dei tantum populus nominatur? Nec enim potest dei populus dici, nisi bonum faciendo & inhærendo illi. **R E S P.** Ecce in uno eodemq; psalmo & boni, id est dei populus describuntur: & quia non sit qui faciat bonum usque ad unum, sententiâ superiori præfertur. Propheta enim uolens distinguere filios dei à filijs hominum, dixit, Non est qui faciat bonum, &c. quia pertinet ad filios hominum, qui adhuc filij dei nõdum sunt. De his enim superius dixerat, Dominus de cælo prospexit super filios hominum. Idem dixit, Qui deuorant populum meum. Ecce hic populum dei nominauit, quod utiq; pertinet ad filios dei, iuxta Ioannis uocem, Filij dei sumus. Tolle ergo homines qui filij dei sunt, remanent qui filij hominum sunt, id est reprobj & peccatores, de quibus dictum accipitur, Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Cum autem inter malos quidam boni inueniuntur, ipsi filij dei sunt, qui hoc loco populus nominatur: qui etiam sicut cibus panis à filijs hominum, id est ab iniquis deuoratur, cum à persequentibus lacerantur. Cum autem & ipsi mali boni efficiuntur, iam non filij hominum, sed filij dei sunt. Si ergo superiorem uersum quo dicitur, Non est qui faciat bonum, filijs hominum tribueris: & subsequentem uersum quo dicitur, Qui deuorant populum meum, filijs dei ascripseris, nulla erit in his repugnantia quæstionis.

I N T. Cum Dauid in Psalmo LIII pro quibusdam schismaticis imprecetur, dicens: Veniet mors super illos: quomodo quasi e contrario uideatur subiungere, Et descendant ad infernum uiuentes. **R E S P.** Veteris historiæ factum, quod Dathan & Abiron uiuentes terra absorbuit, populum autem illis consentientem ignis consumpsit, Psalmus iste replicans

dicit: Veniat mors super illos, & descendant ad infernum uiuentes. Sed si iam mors super eos uenerat, quomodo uiui ad inferos descendebant? aut quomodo potest fieri, ut prius uenisse uideantur in mortem, & postea ap/ probentur uiuentes ad inferna descendere? Sed quia dicit, Veniat mors su/ per illos, ad populum pertinet illis consentientem, qui igne consumptus est. Quod autem subiicit, Descendunt ad infernum uiuentes, ad duces ipso/ rum malorum Dathan & Abiron pertinet, quos uiuos terra absorbit. Primum quippe illud schismatis initium noua mors perdidit. Vel uiuen/ tes ad infernum descendere, est uiuentes sentientesque per prauum opus ad inferni claustra descendere.

I N T. Cum in sexagesimo primo psalmo loquatur propheta, dicens: Semel locutus est deus, quomodo quasi econtra uidetur subiungere, duo hæc audiui: præsertim cum & Paulus apostolus ad Hebræos scribat, Mul/ tifarum multisque modis olim deus locutus est patribus nostris in pro/ phetis? **R E S P.** Omnino inuestigare difficile est, quemadmodum po/ situm sit prius, Semel locutus est deus. Deinde cū ille semel locutus est, ego duo audiui. Si enim diceret, Semel locutus est deus, unum hoc audiui, ui/ debatur partem quæstionis huius amputasse, ut tantummodo quærere/ mus quid sit, Semel locutus est deus. Nunc uero quæsituri sumus & quid sit, Semel locutus est deus, & quid sit, Duo hæc audiui, cum ille semel locu/ tus sit. Sed sciendum, quia inter homines hominibus sæpe multis modis multis partibus; per multiformem creaturam locutus est deus: apud se se/ mel locutus est deus, quia unum uerbum genuit deus: in illo uerbo sunt o/ mnia, quia per uerbum facta sunt omnia: unum uerbum habet, ibi omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Duo uero quæ audisse se dixit, ista sunt, potestas & misericordia: ista planè intelligite, potestatem dei, intelli/ gite misericordiam dei. His duobus continentur propè omnes scripturæ. Propter hæc duo propheta, propter hæc patriarchæ, propter hæc lex, pro/ pter hæc ipse dominus noster Iesus Christus, propter hæc apostoli, pro/ pter hæc annuntiatio: omnis celebratio uerbi dei in ecclesia, potestatem eius timete, misericordiam eius amate: nec sic de misericordia præsumatis, ut potestatem contemnatis: nec sic potestatem timeatis, ut de misericordia desperetis. Apud illum potestas, apud illū misericordia: hunc humiliat, & hunc exaltat: hunc humiliat potestate, illum exaltat misericordia.

I N T. Cum in psalmo sexagesimo octauo propheta ex persona Christi dicat, Laboraui clamans, rauca factæ sunt fauces meæ: quomodo Euangelium dicit, quia in passione sua dominus non responderit eis uer/ bum. Necnon & illud, quia Esaias dicit, Sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. **R E S P.** Ideo iam tunc tacebat, quia rucus erat qui sine causa tantum clamauerat. Et illam quidem eius uocem de Psalmo
alio

alio in cruce nouimus, Deus meus, deus meus, ut quid me dereliquisti. Sed quanta illa uox fuit, aut quàm diuturna, ut in ea rauca factæ essent fauces eius? Diu clamauit, Væ uobis scribæ & pharisæi. Diu clamauit, Væ mundo ab scandalis. Et reuera quomodo rucus clamabat, & ideo non intelligebatur quando dicebant Iudæi: Quid est quod dicit, Durus est hic sermo, quis potest illum audire? Non scimus quid dicat ille, Omnia uerba dicebat: sed illis rauca fuerunt fauces eius, qui uoces eius non intelligebant. Hæc igitur sub tali intellectu præmissa, non erunt sibi contraria: ut iuxta quod superius dicit, clamor ipse unde rauca fauces eius factæ fuisse dicuntur, non ipso passionis tempore, sed ante passionem actum accipiatur.

I N T E R R O G A T I O

Cum propheta ex persona Christi in psalmo sexagesimo octauo præmiserit primum, dicens: Veni in altitudine maris, & tempestas demersit me: quomodo quasi econtrario in subsequentiibus deprecatur de profundo aquarum, non me demergat tempestas aquæ, necnon & alia quæ superius in eodem psalmo contraria sibi esse uidentur. Primum quod dixit, In limum profundi, aliudq; econtra subsequitur, Saluum me fac de luto ut non inhæream.

R E S P O N S I O

Quod superius dictum est, Tempestas demersit me, pro corpore, quod iam in passione tenebatur, hoc dictum accipitur. Quod autem sequitur, Non me demergat tempestas aquæ, pro spiritu deprecari uideatur: ut quia corpus tenebatur ad passionem, saltem pro anima precaretur, ut in tempestate passionum non mergeretur. Hoc quippe & in his alijs duobus sentiendum est, quibus ait: Infixus sum in limo profundi: & quod repetit, Saluum me fac de luto, ut non inhæream. Paulo ante dixerat, Infixus sum: modo dicit, Saluum me fac de luto, ut non inhæream, cum secundum sententiam priorem deberet dicere, Saluum me fac de luto ubi eram, eruendo me, non agendo ut non hæream. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum: quando forte caperis ab eo qui te premit, ad iniquitatem tenetur quidem corpus tuum, secundum corpus infixus es in limum profundi: sed quandiu non consentis, non hæristi. Si autem consentis, hæristi. Hæristi, oratio tua ibi sit, ut quomodo iam tenetur corpus tuum, non teneatur & anima tua. Item & de profundo aquarum, Non me demergat tempestas aquæ. Sed iam dimerfus erat. Veni in altitudinem maris, tu dixisti: & tempestas demersit me, tu dixisti. Dimerfus secundum carnem, non dimerfus secundum spiritum, Quibus dictum est: Si uos persecuti fuerint

in unam ciuitatem, fugite in aliam: hoc eis dictum est, ut nec carne haerent, nec spiritu.

INTERROGATIO

Cum ueteris & noui Testamenti patres Mosen, Aaron, Eliam, Eliseum, uel caeteros illius temporis sanctos, atque ipsos Christi filij dei apostolos diuersa mirabilia & signa legerimus fecisse, cur econtrario in psalmo septuagesimo primo scribitur: Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia magna solus?

RESPONSIO

Deus facit mirabilia solus, quoniam quicumque faciunt, ipse in eis operatur, qui facit mirabilia solus.

INTERROGATIO

De eo quod in psalmo septuagesimo quarto scriptum est, Quia calix in manu domini uini meri plenus est mixto, uidetur esse contrarium: quia & uini meri plenum ipsum calicem dixit, & mixto subsecutus adiunxit.

RESPONSIO

Prima quaestio iuxta quod sanctus Augustinus ait, ista occurrit: uini meri plenus est mixto: quomodo meri si mixto? Nō ergo uos terreat, quia dicit, & merum, & mixtum: merum propter synceritatem, mixtum propter fecem. Calix enim uini meri plenus mixto, uidetur mihi esse lex quae data est Iudæis, & omnis illa scriptura ueteris, quod dicitur, testamenti. Ibi sunt pondera omnium sententiarum; nam ibi nouum Testamentum absconditum latet, tanquam in fece corporalium sacramentorum. Circūcisio carnis, magni sacramenti res est, & intelligitur inde circumcisio cordis. Templum illud in Hierusalem magni sacramenti res est, & intelligitur ex eo corpus domini: terra repromissionis intelligitur regnum caelorum. Sacrificium uictimarum & pecorum magnum habet sacramentum, sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur unum illud sacrificium & unica uictima in cruce domini: pro quibus omnibus sacrificijs unum nos habemus quod illa figurabant, & haec ex illis figurabantur. Accepit populus ille legem, accepit mandata iusta & bona. Quid tam iustum quam non occides, non mœchaberis, non furaberis, nō falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, non concupisces rem proximi tui, non concupisces uxorem proximi tui, unum deum adorabis, & ipsi soli seruias. Omnia ista ad uinum pertinent: illa uero carnalia quasi resederunt, ut remanerent apud illos, & funderet inde omnis spiritualis intellectus. Calix in manu domini, id est in potestate domini: uini meri, id est legis syncerae: plenus est mixto, id est cum fece corporalium sacramentorum. Et quia hunc humiliat superbum Iudæum, & hunc exultat confitentem gentilem, inclinauit ex hoc in hunc, id est à Iudaico populo in gentilem populū. Quid inclinauit? Legem

eliquatus est inde spiritualis intellectus: ueruntamen fex eius non est exinanita, quia omnia sacramenta carnalia apud Iudæos remanserunt. Bibent omnes peccatores terræ. Qui bibent omnes peccatores terræ? Iudæi erant quidem peccatores, sed superbi: & gentiles erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent, sed uide qui fecem, qui uinum. Etenim illi bibendo fecem euauerunt, isti bibendo uinum iustificati sunt.

INTERROGATIO

Cum Psalmista in psalmo octuagesimo quarto quasi præterita narrans dicat: Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatem, &c. usque, auersus est ab ira indignationis tuæ: quomodo quasi facta non fuerint, statim subiungit: Conuerte nos deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis, ne in æternum irascaris nobis.

RESPONSIO

Quomodo narrat quasi factum esse, & quomodo orat ut fiat, nisi quia uoluit ostendere præterita uerba se in prophetia dixisse? nondum autem factum esse, quod dicebat iam factum, hinc ostendit, quia orat ut fiat: nam sic tibi propheta responderet, Illa dico quasi facta, quæ uideo futura. Quia uero nondum facta sunt, oro ut ueniant quæ iam uidi.

INTERROGATIO

Cum de deo prophetica & apostolica litera clament, quod sit idem deus iustus & uerax, præsertim Psalmista dicente in psalmo octuagesimo quinto, Et tu domine miserator & misericors, &c. usque, uerax: quomodo quasi e contrario uidetur deus ipse in libro Iob de se contra satan dixisse: Tu autem commouisti me aduersus Iob, ut affligerem illum frustra. Qui enim iustus est, affligere frustra non potuit, & rursum quia uerax non potuit aliter dixisse quam fecit.

RESPONSIO

Vt ergo iusto & ueraci utraq; conueniant, quatenus & uera dicat, & iniusta non faciat, cognoscamus beatum Iob, & iuxta aliquid frustra, & rursum iuxta aliquid non frustra percussum. Beatus ergo Iob & non frustra percutitur, quia nullum in eo punitur admissum. Deus ergo uerax secundum modum illum locutus est, quo beatus Iob non pro puniendis culpis, sed pro augendis meritis percussus esse cognoscitur.

INTERROGATIO

Quæritur quomodo sibi utraque concordent, id est iucunditas & timor, iuxta quod in psalmo octuagesimo quinto scribitur, Iucundetur cor meum ut timeat nomen tuum: quomodo iocunditas sit timor, nonne timor amarus solet esse?

RESPONSIO

Erit aliquando iocunditas sine timore, modo iocunditas cum timore,

Non est enim plena securitas nec perfecta iocunditas : si nulla iocunditas defecimus: si plena securitas, male exultamus. Ergo & iocunditatem aspergat, & timorem incutiat : ut de dulcedine iocunditatis perducatur nos ad sedem securitatis, dando timorem non nos faciat male exultare & recedere de uia. Ideo dicit in psalmo: Seruite domino in timore, & exultate ei in tremore. Sic & Apostolus cum timore & tremore uestram salutem operamini.

INTERROGATIO

Cum in psalmo octuagesimo octauo legatur deus ad Dauid iurasse, dices: Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, Semel eius in aeternum manebit: & sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum manebit, & testis in caelo fidelis: quomodo econtrario subiungit, Tu uero repulisti, & ad nihilum deduxisti, distulisti Christum tuum, euertisti testamentum serui tui, &c. perfudisti eum confusione. Nunquid ita falsum promittit deus, quod dici summa dementia est: aut falsum iurat? Quare ergo illa promissit & ista fecit?

RESPONSIO

Dauid positus erat cui promitterentur haec omnia in semine eius, qui est Christus implenda. Propter promissa ergo quae dicta sunt ad Dauid, expectabant homines ea impleri in Dauid. Proinde ne quisquam Christianus cum diceret, de Christo dixit: alius diceret non, sed de illo Dauid dixit, & erraret dum diceret impleta omnia esse in Dauid: destruxit ea in Dauid, ut cum uides ea in illo non impleta, quae necesse est impleri, queras alterum in quo ostenderentur impleri. Ita etiam & de Esau & Iacob inuenimus, maiorem adoratum a minore, cum scriptum sit, Maior seruiet minori: ut cum in illis duobus praecedentibus uideris non impletum, expectes duos populos in quibus impleatur, quia non mendax deus polliceri dignatur. Ecce ex semine tuo, dixit ad Dauid, ponam super sedem tuam. Promissit ex semine eius in aeternum aliquid, & natus Salomon factus est tantae sapientiae, ut promissio dei de semine Dauid in illo putaretur impleri. Sed cecidit Salomon, & dedit locum sperando Christo, ut quoniam deus nec falli possit nec fallere, quem sciebat casurum, non in eo poneret promissum suum: sed post casum eius respiceres tu dominum, & flagitares promissum tuum. Ergo domine mentitus es, non implet quod promissisti, non exhibes quod iurasti? Forte hic dicturus erat tibi deus, Iuravi quidem & promisi, sed iste noluit perseverare. Quid ergo tu domine deus? non praesciebas istum non perseveraturum? utique sciebas. Quare ergo hoc non perseveraturo, mihi quia in aeternum esset promittebas? Nonne tu dixisti, Si dereliquerint legem meam, & man/

& mandata mea non custodierint, & testamentum meum profanauerint, manebit tamen promissio mea, implebitur iuratio mea. Semel iuravi in sancto meo, intus in secreto quodam, in ipso fonte unde propheta biberunt, qui nobis hæc ructuauerunt. Semel, inquit, iuravi, si Dauid mentiar. Exhibe ergo quod iurasti, redde quod promissisti: sublatum est de isto Dauid, ne expectaretur in isto Dauid. Expecta ergo, quod promissi, nouit illud & ipse Dauid. Vide enim quid dicat, Tu uero repulisti, & ad nihilum deduxisti. Ergo ubi est quod promissisti, distulisti Christum tuum: quamuis tristitia quædam enumeret, in hoc tamen uerbo reficit nos. Manet omnino deus, quod promissisti: nam Christum tuum non abstulisti, sed distulisti. In hoc ergo Dauid, In quo sperabant ignari promissa sua deum completurum, uideate quid accidit, ut promissa dei firmitus in alio sperata compleantur. Euertisti testamentum serui tui. Vbi est enim Testamentum uetus Iudæorum? Vbi est terra illa promissionis, in qua habitantes peccarunt, qua deleta migrarunt? Regnum Iudæorum quæris, non est. Profanasti in terram sanctitatem eius. Sancta illa quæ habebant, terrena esse ostendisti. Destruixisti omnes macerias eius quibus eum munieras. Quando enim diriperetur, nisi maceria diruta fuisset? Posuisti munitiones eius in formidinem. Quid est formidinem? Ut dicatur peccantibus, Si deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parceret. Diripuerunt eum omnes transeuntes uiam, omnes scilicet gentes: per uiam, hoc est, per uitam istam transeuntes, diripuerunt Israël, diripuerunt Dauid. Primum uideate frustra eius in omnibus gentibus, de ipsis enim dictum est, Partes uulpium erunt. Reges quippe impios uulpes appellauit scriptura, dolosos & timidos, quos terret uirtus aliena: ideo ipse dominus cum de Herode comminante loqueretur, Dicite, inquit, uulpi illi. Rex qui neminem hominem timet, ipse uulpis non est: leo ille de tribu Iuda, cui dicitur: Ascendisti recumbens, dormiisti sicut leo, potestate ascendisti, potestate dormiisti, quia uoluisti dormisti. Vnde & illud, Ego dormiui. Ergo de quibus dictum erat, Partes uulpium erunt, de his nunc dictum est, Diripuerunt eum omnes transeuntes uiam, factus est obprobrium uicinis suis: exaltaisti dexteram inimicorum eius, iucundasti omnes inimicos eius. Aduertite Iudæos, & uideate omnia impleta quæ prædicta sunt, Auertisti adiutorium gladij eius. Quomodo solebant pauci dimicare, multos prosternere, Auertisti adiutorium gladij eius, & non es opitulatus ei in bello. Merito uictus, merito captus, merito à regno suo alienatus, merito dispersus: eam enim terram perdidit, pro qua dominum occidit. Dissoluisti eum ab emundatione. Quid est hoc? Inter omnia mala magnus hic terror. Si enim dissoluit ab emundatione, iam non habet mundandum, sed proijciendum. A qua
 ergo

ergo inundatione dissoluitur Iudæus: à fide. Ex fide enim uiuimus, & fide dictum est, Fide mundans corda eorum. Et quia sola fides Christi mūdat, non credendo in Christum soluti sunt ab emundatione: sedem eius in terra collidisti merito & fregisti, minuisti dies sedis eius: putabant se in æternum regnatos, perfudisti confusione. Hæc omnia uenerunt Iudæis, non tamen ablato Christo, sed dilato.

I N T. Cum Psalmista dicat, Quis est homo qui uiuit, & non uidebit mortem: quomodo Christus in Euangelio econtrario uidetur promississe, dicens: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum? **R E S P.** De alia morte Psalmista egit, de alia quoque saluator prædixit. Et Psalmista quidem, dicens: Quis est homo qui uiuit, & non uidebit mortem? De morte carnis sciscitans loquebatur, & confirmans prænuntiavit, quia nullus omnino sit qui uiuat, & non uideat mortem: tanquam si diceret, nullus est alius homo qui uiuit, & non uideat mortem, nisi ipse solus, qui animam suam eruit de manu inferni, id est qui pro nobis mortuus est, & ultra non moriens resurrexit. Quia uero dominus in Euangelio loquitur, promittens: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum: non de hac corporali morte dixit, qua omnes moriuntur: sed de morte æterna, id est morte damnationis cum diabolo & angelis eius, ipsa est uera mors, nam ista migratio est. Secundum hunc ergo sensum non sunt hæc duo contraria.

I N T. Cum Psalmista dicat, Quis similis erit deo inter filios dei: quomodo Apostolus dicit, Cum apparuerit similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est? **R E S P.** Vnde ergo similes, & unde non similes? nisi quia huic sapientiæ & similes erunt ad imaginem, & non erunt similes ad æqualitatem. Aspiciendo quippe æternitatem dei fit eis ut æterni sint. Et dum uisionis eius donum percipiunt, ex perceptione beatitudinis imitantur quod uident: & similes ergo sunt, quia beati fiunt: & tamen creatori similes non sunt, quia creatura sunt: & habent itaque quandam dei similitudinem, quia non habent finem: & tamen incircumscripti æqualitatem non habent, quia habent circumscriptionem.

I N T. Cum Dauid de Christo dicat in psalmo C I X, Dominus à dextris tuis, quasi significet deum patrem ad dextram ad sistere filij: quomodo Paulus quasi e contra in epistola ad Ephesios Christum ad dexteram patris sedere pronuntians dicat: Sedere eum fecit ad dexteram suam in cœlestibus: præsertim cum id ipsum quod Paulus dicit, & Psalmista in principio prædicti psalmi testetur, dicens: Dixit dominus domino meo.

R E S P. Cum dicitur, Sede à dextris meis, pater filium ad dexteram suam collocasse intelligitur: & cum dicitur, Dominus à dextris tuis, ad ipsum patrem sermo dirigitur: quasi ei dicatur: Q deus pater, ecce dominus Christus

stus à dextris tuis sedens, confringet in die iræ suæ reges: & nihilominus utroque testimonio insinuatur filius ad patris dexteram sedens.

I N T. Cum Psalmista dicat, Superbo oculo & insatiabili corde huic non conuescebar: quomodo econtrario dominus in Euangelio legitur cum superbis & peccatoribus manducasse? **R E S P.** Quid est, non conuescebar? non cum illo manducabam, uesci enim manducare est. Cum ergo ipsum primo dominum inuenimus manducasse cum superbis: nam superbus quidam inuitauerat illum: ipse est cui displicuit: quia mulier peccatrix, quæ erat in ciuitate famosa, accessit ad pedes domini. Iste phariseus superbus erat, conuescebatur cum illo deus. Quomodo nobis proponit hæc, quando ipse non fecit ad imitationem suam nos hortatur? Videmus cum conuiuatum esse cum superbis, quomodo nos prohibet, ne conuiuemur cum eis? Conuiuamur nos quidem cum fratribus propter correctionem aliquam: tenemus nos etiam à fratribus nostris, & non cum eis conuiuamur ut corrigantur. Cum extraneis potius conuiuamur, cum paganis, quàm cum his qui nobis hærent, si uiderimus eos male uiuere, ut erubescant & corrigantur, sicut dicit Apostolus: Si quis non obaudit uerbo nostro per Epistolam, hunc notate, & nolite commisceri cum eo: & non ut inimicum existimetis, sed corripite ut fratrem. Facimus hoc plerumque propter medicinam, & tamen cum extraneis multis & cum impijs sæpe uescimur. Quid est hoc, Superbo oculo & insatiabili corde huic non conuescebar? Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor superbum. Nam propter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit, insatiabili corde. Cor superbum unde pascitur? Si superbus est inuidus est, & aliter non potest. Superbia mater inuidentiæ est. Omnis ergo superbus inuidus est: si inuidus est, malis alienis pascitur. Vnde dicit Apostolus: Si mordetis & comeditis inuicem, uidete ne ab inuicem consumamini. Videntes ergo comedentes, nolite his conuesci, fugite tale conuiuium. Neque enim se satiant gaudento de malis alienis, quia insatiabili corde sunt: caue ne capiaris in epulis eorum.

I N T. Cum in psalmo CVI Psalmista dicat, Et benedixit eos, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non sunt minorata: quomodo quasi econtrario uidetur subiungere, dicens: Pauci facti sunt, & uexati sunt?

R E S P. Iumenta & pecora dicuntur in ecclesia simpliciter ambulantiæ, sed utilia: non multum docta, sed fide plena. Ergo & spirituales & carnales benedixit eos, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non sunt minorata. Istud capitulum psalmi ad fideles populos refertur: hoc autem quod subsequitur, pauci facti sunt, & uexati sunt, de hereticis dicitur: quia omnes qui se diuidunt ab unitate, pauci fiunt. Multi enim sunt, sed in unitate, dum non separantur ab unitate. Cum enim cœperit ad eos non pertinere multitudo

unitatis

unitatis, in hæresi & in schismate pauci sunt. **I N T.** Cum Psalmista dicat, Non mortui laudabunt te domine: quomodo idem quasi e contrario uideatur dicere, Laudabo nomen tuum in æternum, & in seculum seculi. Nec non & illud, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. **R E S P.** Dicitur est quidem, Non mortui laudabunt te domine, sed in illis de quibus dicitur, à mortuo uelut qui non sit perijt confessio: nō illis de quibus ait: Qui credit in me, licet moriatur, uiuit: quia & deus Abraham, & deus Isaac, & deus Jacob non est mortuorum, sed uiuorum. Si enim nunquam nisi ipsius eris, nunquam à laude ipsius tacebis. Audi Apostolū, Nemo enim, inquit, sibi uiuit & sibi moritur. Siue enim uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, domino morimur. Ad hoc enim iterum inquit: Christus mortuus est, ut & mortuorum & uiuorum dominetur. Ergo quia magnitudinis eius nō erit finis, laudis quoq; nostræ qui deo placebimus, etiā cum mortui fuerimus finis non erit. **I N T.** Cum Psalmista dicat, Nō enim qui operantur iniquitatem in uis domini ambulabunt: quomodo credendus est Paulus apostolus in uis domini ambulasse, cum de se ipse confiteatur, dicens: Non enim quod uolo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago: præsertim cum e contra idem Paulus in uis domini se ambulasse fixis sententijs protestatur, dicens: Nōne eodem spiritu ambulauimus? Et ad Timotheum: Bonū certamen certauī, cursum consummaui. Quid est hoc? aut ergo sancti domini non ambulant in uis domini, aut si ambulant, non operantur iniquitatem? Si non operantur iniquitatem, non habent peccatum, quoniam peccatum iniquitas est: peccatum autem quomodo non habent, cum dicitur: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. **R E S P.** Audiamus ipsum apostolum Paulum de hac questione, si placet, imò quia placet interrogemus. Dic nobis Paule beatissime, utrum ambulaueris in uis domini cū in carne adhuc uiueres? Respondet: Nōne eodem spiritu ambulauimus, nōne iisdē uestigijs? & illud, per fidē enim ambulamus, non per speciem: & illud, bonum certamen certauī, &c. Satis ergo sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in uis domini ambulasse didicimus. Sed ab illo & aliud inquiramus: Dic, obsecro, Paule, quando adhuc in carne uiuens in uis domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Et hic ergo respondet: Nōne legistis ubi confiteor, dicens: Non enim quod uolo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Et hoc audiuius: iam itaq; illud interrogamus: Quomodo in uis domini ambulabas, si malū quod nolebas hoc agebas, cum psalmus sanctus intonet, dicens: Non enim qui operantur iniquitatem, &c. Audi continuo respondentem per sententiam cōsequentem: Si quod nolo, hoc, inquit, facio: iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Ecce quemadmodum qui ambulant in uis domini, non
operantur

operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato: quia iam nō ipsi operantur iniquitatem, sed quod habitat in eis peccatum. Verum ita soluta est ista quaestio, ut facilius altera nasceretur, quomodo agat homo quod ipse non agit: utrumque enim dixit, & non quod uolo ago, & nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Vnde intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam ei uoluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra ne obediunt desiderijs eius. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria, quibus si uoluntatis non adhibeatur assensus, mouetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc praecepit idem Apostolus ubi dicit, Non ergo regnet peccatū in uestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius. Sunt itaque desideria peccati quibus nos prohibuit obedire: operantur ergo peccatum haec desideria, quibus si obediunt, & nos operamur. Si autem obtemperantes Apostolo, non eis obediunt, non illud nos operamur, sed quod in nobis habitat peccatū. Si autē desideria nulla haberemus illicita, nec nos nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderij, cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur, quoniam non est naturae uigor alienae, sed languor est noster: à quo languore omnimodo salui erimus, cū & animo & corpore immortales facti fuerimus: quapropter & quia in uijs domini ambulamus, non obediunt desiderijs peccati: & quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati: ac per hoc iam nos ea non operamur non eis obediendo, sed quod in nobis habitat peccatum, eadem commouēdo. Non enim qui operantur iniquitatem, id est obediunt desiderijs peccati, in uijs domini ambulauerunt. Et quoniam tēratio est uita humana super terram, etiā si à criminibus longe simus, non tamen deest ubi desiderijs peccati, uel facto, uel dicto, uel cogitato obediunt: quando aduersus maiora uigilantibus, quaedam incautis minuta subrepunt: quae si aduersus nos colligantur, etsi non singula suis motibus conterunt, omnia tamen aceruo nos obruunt. Et propter haec etiam ij qui ambulant in uijs domini, dicunt, Dimitte nobis debita nostra: quoniam ad uias domini & ipsa oratio pertinet & ipsa confessio, quauis non ad eas peccata pertineant. Itaque in uijs domini, quas omnes fides una complectitur, quia in eum creditur qui iustificat impium, qui etiam dixit: Ego sum uia, ne mo peccatum operatur, sed confitetur. Deuiat ergo cum peccat, & ideo peccatū uiae non tribuitur, quod à deuiante committitur. Sed in uia fidei pro nō peccantibus habentur, quibus peccata non imputantur. De quibus apostolus Paulus iustitiam fidei commendans in psalmis scriptum esse monstrauit: Beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. In hac autem uia, id est

D in fide

in fide pia, quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid à de-
 uiante cōmittitur, propter uiam non imputatur, & tanquam nō fuerit ope-
 ratus accipitur: & ideo bene etiā sic intelligitur: Non em̄ qui operantur ini-
 quitatem in uis eius ambulauerunt, ut hanc iniquitatem significauerit qui
 recedit à fide, aut non accedit ad fidem. Qui ergo operantur iniquitatem,
 id est infidelitatem, non in uis eius ambulauerunt, quia Christum non cre-
 diderunt. **INT.** Cum Psalmista dicat, In corde meo abscondi eloquia
 tua, &c. quomodo consequens est, ut subiungere uideatur, dicens: Benedi-
 ctus es domine, doce me iustificationes tuas? **RESP.** Quomodo adhuc
 ea quærit discere, quæ abscondita iam custodit in corde, quod utiq; nō feci-
 sset, nisi ea didicisset: nisi quia eas uult faciendo discere, non loquendo, uel
 memoria retinendo. Quoniā ergo, sicut in alio psalmo legitur, benedictio-
 nem dabit qui legem dedit: ideo benedictus es domine, doce me iustifica-
 tiones tuas: qui enim in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem ti-
 bi: legem dedisti, da etiam benedictionem gratiæ, ut faciendo discam quæ
 intimādo iussisti. **INT.** Quomodo Dauid dicit, In labijs meis pronun-
 tiaui omnia iudicia oris tui, cū Paulus apostolus dicat, inscrutabilia esse iu-
 dicia dei, & inuestigabiles uias eius. Quis omnia iudicia dei enuntiare pos-
 sit, cum inuestigare non possit. **RESP.** Nunquid iudicia dei nescit eccle-
 sia? scit planè, nam scit utiq; qualibus dicturus sit iudex uiuorum & mortuo-
 rum, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Et qualibus dicturus
 sit, Ite in ignem æternū. Scit inquam, neq; fornicatores, neq; idolis seruien-
 tes, neq; illos atq; illos quos ibi apostolus Paulus enumerat, regnū dei pos-
 sessuros. Scit iram & indignationem, tribulationē & angustias in omnem
 animam hominis operantis malum, Iudei primum & Græci: gloriam uero
 & honorem & pacem omni operanti bonū, Iudæo primū & Græco. Hæc
 atque huiusmodi iudicia dei euidenter expressa nouit ecclesia, sed non ipsa
 sunt omnia, cū sint quædam inscrutabilia, & sicut multa abyssus profunda
 & occulta. An & ipsa nota sunt quibusdā excellentioribus membris homi-
 nis huius, qui cū suo capite saluatore totus est Christus? Inscrutabilia enim
 fortasse dicta sunt homini, quia uiribus suis ea non potest perferuari. Sed
 cur non possit dono spiritus sancti, cuiuscunq; hoc dominus conferre digna-
 tur? Sic enim & illud dictum est, Deus habitat lucem inaccessibleem: & au-
 dimus tamen, Accedite ad me & illuminamini: quæ utiq; quæstio ita solui-
 tur, ut inaccessibleis sit uiribus nostris, accedatur autem ad eum muneribus
 suis. Quanquā & sic nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod cor-
 rumpitur aggrauat animam, omnia iudicia dei scire conceditur: quia reue-
 ra multum est ad hominem: cum profecto, ut aliquid exempli gratia di-
 cam, unde iudiciorum dei conijciatur immensitas, cum nemo sine iudicio
 dei sit tardus in animo, uel claudus in corpore. Habet tamen unde dicat ec-
 clesia,

clesia, hoc est populus acquisitionis, & ueraciter dicat: In labijs meis enun-
tiaui omnia iudicia oris tui: id est nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi
per eloquia tua innotescere uoluisti, sed omnia prorsus in labijs meis enun-
tiaui. Hoc enim significatur, quia non ait, Omnia iudicia tua: sed, Omnia
iudicia oris tui, id est quod mihi dixisti: ut per os eius eloquium eius intel-
ligamus, quod factum nos in reuelationibus sanctorum pluribus & Testa-
mentis duobus scimus, quæ omnia iudicia usquequaque in labijs suis enun-
tiare non cessat ecclesia.

I N T. Cum Psalmista in centesimo decimo
octauo psalmo dicat, A iudicijs tuis nõ declinaui: quomodo in subsequen-
tibus, ipse quasi econtrario expetere uideatur, dicens: Iudicia tua doce me:
quomodo ergo à iudicijs non declinauit, si ea non nouerat? Porrò si noue-
rat, quomodo ea doceri se petebat?

R E S P. **A V G V S T I N U S** hoc
ita exponit, dicens: Ut intelligeremus uerba proficientis, & addi sibi ad id
quod acceperat postulantis.

I N T. Quomodo concordantia approben-
tur, quæ contraria sibi uidentur de his quæ Psalmista dicit, Euangelium
econtra respondit. Sic enim de charitate Psalmista scribit: Latum manda-
tum tuum nimis. Et iterum: Statuisti in spatioso loco pedes meos. Si igitur
lata est charitas per quam pergitur ad deum, quomodo econtra in Euan-
gelio dominus dicit: Intrate per angustam portam. Item alia duo similia
quæ sibi uidentur esse contraria, dicit enim Psalmista: Propter uerba labio-
rum tuorum ego custodiui uias duras: & quasi econtra dominus in Euan-
gelio dicit: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: quomodo ergo la-
ta est charitas, si angusta porta? quomodo iugum suaue est & onus leue, si
in præceptis dei hæ uia duræ sunt quæ custodiuntur?

R E S P. Sed hanc
nobis quæstionem citius ipsa charitas soluit, quia uia dei & inchoantibus
angusta est, & perfecte iam uiuentibus lata: & dura sunt quæ contra usum
spiritualiter in animo proponimus: & tamen onus dei leue est, postquam
hoc ferre cœperimus, ita ut pro amore eius & persecutio placeat, & omnis
pro eo afflictio in mentis dulcedine ueniat. Sicut sancti quoque apostoli
gaudebant, cum pro domino flagella tolerabant. Ipsa ergo angusta porta
amantibus lata fit, ipsæ uia duræ, spiritualiter currentibus molles & planæ
fiunt. Dum enim sciat animus se pro temporalibus doloribus gaudia æter-
na recipere, & hoc incipit per quod affligitur amare.

I N T. Cū Dauid
in psalmo centesimo quadragesimo secundo dicat, Non iustificabitur in
conspectu tuo omnis homo uiuens: quomodo quasi econtrario Paulus ui-
detur dicere, Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, ut essemus
sancti & immaculati corā ipso. Aut enim sancti & immaculati coram deo
Ephesij sunt, quibus Apostolus scribit, & falsum est quod dicitur, Non iu-
stificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Aut si nemo iustificabitur in
conspectu dei, falsum est quod præcessit, sanctos & immaculatos esse in cō-

spectū dei: **R E S P.** Ad hæc bifarie respondendū est, non enim ait Paulus: Elegit nos ante constitutionem mundi, cū essemus sancti & immaculati: sed, elegit nos ut essemus: hoc est, qui sancti & immaculati ante non fuimus, ut postea essemus: quia & de peccatoribus ad meliora cōuersis dici potest, & stat illa sententia, Non iustificabitur in cōspectu tuo omnis uiuens: id est in tota uita sua, in omni quod in mūdo isto uersatus est tempore. Nō enim eliguntur Paulus & qui ei similes, non quia erant sancti & immaculati: sed eliguntur & prædestinantur, ut in consequenti uita per opera & uirtutes sancti & immaculati fiant. Deinde & sic sentiēdum est, quia dixerit, Nō iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens, id est, non iustificabitur omnis, iustificabuntur aliqui. **I N T.** Cum in CXLIII psalmo scribatur de deo, Magnitudinis eius nō est finis: quomodo in psalmo LXXXVIII quasi econtrario dicitur, Deus qui glorificatur in cōsilio iustorum, magnus & terribilis super omnes q̄ in circuitu eius sunt: Si ubiq̄ deus, qui poterunt esse in circuitu eius, ut ille quasi in mediū positus ab alijs circūdetur: Si em̄ habet aliquos in circuitu, quasi undiq̄ finitus intelligitur. Porro si uerū dictum est de deo, magnitudinis eius non est finis, qui remanent, qui sunt in circuitu eius?

R E S P. Nisi quia ille qui ubiq̄ est uoluit per carnē in uno loco nasci, in una gente conuersari, in uno loco crucifigi, ex uno loco resurgere, ex uno loco ad cœlū ascendere, ubi hoc fecit in circuitu eius gentes sunt. Si ibi remaneret ubi ista fecit, nō esset magnus & terribilis in omnes qui in circuitu eius sunt: quia uero ibi sic prædicauit, ut inde sui nominis mitteret prædicatores per omnes gentes toto orbe terrarum, faciendo miracula per seruos suos, factus est magnus & terribilis in omnes q̄ in circuitu eius sunt.

I N T. Cū Psalmista dicat, Prope est dominus omnibus inuocantibus se in ueritate: quomodo Salomon dicit, Inuocabunt me, & non exaudiam? **R E S P.** Multi dominū inuocant, sed nō in ueritate, quærentes ab illo terrenarum rerū lucra, uel prædīa alia ab illo quærent, & ipsum non quærent. Qui autē dominū ipsum à quo acceperunt de quibus gaudent, præponunt omnibus rebus quas acceperunt, & ipsum deum nō propter aliud aliquid, sed propter semetipsum quærent, & amare uident: ij omnes qui in ueritate inuocant dominum, & prope esse eis dominus creditur: nō omnibus scilicet qui & mala ab illo petunt, & transitoria quærent: sed hos tantū omnes dicit quibus inuocantibus se in ueritate proximus fit, qui ea sibi à domino dari expetunt, quæ ipsi domino placita sunt.

I N T. Cū in Prouerbijs Salomonis scriptura ex uoce dei loquat̄, dicens: Inuocabunt me, & non exaudiam eos: quomodo in Psalmo LXXXV scribit̄, Tu domine suavis & mitis es, & multū misericors omnibus inuocantibus te. Si omnes inuocātes se deus exaudit, quomodo hic dicit, Inuocabūt, & nō exaudiam eos? **R E S P.** Sūt enim qui deū inuocāt propter deū, & sunt qui inuocāt propter aliud, quod
deus

deus dare nō uult. Illi qui secundū domini uoluntatē petunt quē deus utiq; iussit, inueniunt in psalmi huius uersu quo scribit, Multū misericors inuocantibus te. Illi autē qui deū nō propter deū inuocāt, sed aliquid sibi dari cōtra dei uoluntatē petunt, ij reprobantē domini uoce qua dicit, Inuocabūt, & nō exaudiā eos. Quidam inuocātes nō inuocant dominū, de quibus dicit, Dominū nō inuocauerūt: sed propterea inuocāt, ut ueniat ad eos pecunia hereditas & secularis dignitas: qui sic inuocat deū, sibi adiutorē ponit cupiditātū, nō exauditorē desideriorū. Vide inuocātē deū in alio psalmo, Vnā petij à domino, hāc regrā. Quid est qđ petijt? Ut inhabitē in domo domini per oēs dies uitæ meæ. Ut quid hoc? Ut contempler delectationē domini. Si ergo amator es, si syncerissimis medullis castisq; suspiras, ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia, quo iucundius nihil inuenis. Si ergo sic diligis & sic inuocas deū, pertines ad istū uersum, Et multū misericors omnibus inuocātibus se. **I N T.** Cū Salomon in Prouerbijs de uia iniquitatis loquat, dicens: Omnis qui ambulat in ea, nō reuertet: quomodo Paulus à persecutione & blasphemia rediens, dicit: Qui fui blasphemus & persecutor. Et Petrus à negatione ad fletū cōuersus, respectum Christi promeruit? **R E S P.** Per seipsum homo potest in illa uia iniquitatis ambulare, nō potest autē per seipsum redire, nisi gratia reuocet. **I N T.** Cū Salomon dicat, Iustus manducans replebit animā suā, animæ autē impiorū in egestate sunt: quomodo Paulus apostolus, qui utiq; iustus erat, quasi ecōtrario dicebat, Vsq; ad hanc horā & esurimus, & sitimus: necnon & illud ubi dicit, In fame & siti, & in ieiunijs multis. **R E S P.** Iustus sine intermissione cibo sermonis dei alit, cū impius nō participat. Hoc pane cœlesti & iustus satiat, & impius abstinetur: & ideo Paulus nō de isto pane cœlesti se dicebat esurire, de quo plenius satiatus erat: sed de isto corporeo pane, quo uita hominis sustentat. **I N T.** Cū Salomon dicat, Cor regis in manu dei est, & ubi uoluerit uertet illud: quomodo Daniel ecōtrario uidetur de Nabuchodonosor dixisse, Quos uolebat interficiebat, & quos uolebat percutiebat, quos uolebat exaltabat, & quos uolebat humiliabat. Si in huiuscemodi honoribus & percussionibus exaltatione & humiliatione nō est dei prouidētia, nec præceptū, sed eorū uolūtas qui percutiūt quos uoluerint & exaltant: quomodo ergo accipit cor regis in manu dei esse? **R E S P.** Nisi forte sanctū aliquē dicamus regē, cuius nō regnat peccatū in mortali corpore, & cuius ideo seruat cor, quia in manu dei est. Quicquid autē in manu dei patris fuerit, nullus potest rapere ex ea: & quicunq; raptus fuerit, intelligit in manu domini nō fuisse. **I N T.** Quomodo Salomon pro diuisione aquarum utrunq; præcipiat, id est & in plateis aquas suas quisquis ille diuidat, & ecōtra ut solus eas habeat, ait em: Deriuent fontes tui foras, & in plateis aquas diuide: & ecōtra, habeto eas solus, &c. **R E S P.** Aquā prædicator

de cisterna sua bibet, cū ad cor suū rediēs prius audit ipse quod dicit, Bibet sui fluentia putei, sui irrigatione infunditur uerbi. Vbi bene subiungit, Deriuent fontes tui foras, & in plateis aquas diuide. Rectū quippe est, ut prius ipse bibat, & tunc prædicando alijs influat. Fontes nāq; foras deriuare, est exterius alijs uim prædicationis infundere. In plateis autē aquas diuidere, est in magna auditorū amplitudine iuxta uniuscuiusq; qualitatem diuina eloquia dispensare. Et quia plerunq; inanis gloriæ appetitus subrepat, dum sermo dei ad multorū notitiā currit, postq̄ dictum est, In plateis aquas diuide, recte subiūgitur, Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui. Alienos quippe malignus spiritus uocat, de quibus per prophetā tentati uoce hominis dicitur, Alieni insurrexerunt in me. Ait ergo: Aquas in plateis diuide, & solus eas habe: ac si apertius dicat, Sic necesse est, ut prædicationi exterius seruias, quatenus per elationē te malignis spiritibus nō coniūgas, ne in diuini uerbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquam ergo in plateis diuidimus, & tamen soli possidemus, quando exterius late prædicationem fundimus, & tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus. **I N T.** Quomodo Salomon dicat, Peccatores persequitur malū, & e contra Hieremias, Bene est omnibus qui præuaricantur & inique agūt. **R E S P.** Propheta cū deo super hac impiorū prosperitate disceptans, anxius pro afflictione sanctorū, uidens eos ærumnis uarijs ac tentationibus subiacere: & e contra peccatores non solum absq; ullo humiliationis flagello cursum mūdi istius pertransire, sed etiā affluentia diuitiarum, ac summa rerum omnium prosperitate gaudere, intolerabili zelo ac spiritus sui seruore succensus exclamat, Quare uia impiorū prosperatur, bene est omnibus qui præuaricantur & inique agunt? Hæc propheta dicendo nō approbauit quia bona præsentia peccatores pro meritis cōsequant: sed cur eis qui male agunt hic bene sit, quodāmodo anxiose conqueritur. Duo itaq; superiora sibi contraria nō sunt, dum peccatores sic in præsentī seculo bona præsentia sequantur, ut tamen futurum eos malū excipiat, dum male uiuentes & bene in præsentī seculo habentes, subito ad inferna descendere prædicant. **I N T.** Quomodo Salomoni præcipienti, Laudet te os alienū & non tuum, extranei magis quā labia tua, uideatur Iob contraria dixisse, cum laudes suas sic enumerat, dicens: Oculus fui cæco & pes claudō, &c. **R E S P.** In eo quod dicit, Laudet te os alienū & nō tuū, appetitū uanæ gloriæ prohibet, id est cū bona nostra alijs nuntiamus, nō dei, sed nostrā gloriā augere cupiamus: quia qui plausibiliter facere intēdunt, ut uere immundi à domino reprobant. Scriptū est enim: Immundus est apud deū omnis qui exaltat cor. Iā uero cū uiri sancti de se bona pronūntiant, nō cōtra superioris præcepti regulā agunt, qui in uirtutibus quas de se prædicāt, & in bonis quæ se egisse cōmemorant, nō suā, sed dei gloriā narrāt: nec ut ipsi apud homines
sua

sua ostensione proficiant, sed ut eos quibus prædicat, & exëplo suo ad uitã trahãt. Ergo cū sic suas laudes nūtiat, nō ore suo se laudãt, quia nō suã, sed domini gloriã in se prædicãt: unde nō erūt præcepto superiori cōtraria, quia nō ore suo, id est uitio affectandæ laudis de se bona pronuntiãt: sed spiritu dei quo introrsus agunt, dona dei quæ in se cernūt utiq; narrãt: & ideo alieno quasi ore laudant, cū spiritu dei qui alienus est utiq; à mūdano cōtagio bona taliū prædicant. Vnde & Apostolus, Qui gloriãt, in domino gloriatur: nō enim qui seipsum cōmēdat ille probatus est, sed quē deus cōmēdat. Nã & Moses nō ore suo, sed alieno laudasse se uisus est, cū spiritus sancti uagatione cōpulsus, sic de se tanquã si de alio laudē protulit, dicēs: Erat Moles uir mitissimus, super omnes homines qui morabant in terra. INT. Cū Salomon dicat, Generatio præterit, & generatio aduenit, terra uero in æternū stabit: quō Iob dicit, omnia hæc humiliari & auferri. RES. Quod tamē facile discutimus si terra & cœlū uel qualiter trãseat, uel qualiter maneat distinguamus: utraq; nãq; hæc per eã quã nūc habēt imaginē trãseūt, sed tamen per essentiã sine fine subsistunt. Hinc nãq; per Paulū dicit, Præterit em̄ figura huius mūdi, quæ qdē nō alia cōdēda sunt, sed hæc ipsa renouant: cœlū igit & terra trãsiit, & erit, q̄a & ab ea quã nūc habet speciē, per ignē tergit, & tamē in sua semper natura seruat. Vnde & per Psalmistã dicit: Mutabis ea, & mutabunt, quã quidē ultimã cōmutationē suã ipsis nūc nobis uicissitudinibus nuntiãt, quibus nostris uisibus indefinēter alternãt: nã terra à sua specie hiemali ariditate deficit, uernali humore uiridescit, cœlū q̄tidie caligine noctis obducit, & diurna claritate renouat. INT. Cū Salomon dicat, Nō permanes in opere malo: quō in Apocalypsi angelus loquat ecōtra, qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. RESP. Omnis qui deo ueraciter per timorē subdit, nouit uolūtātē domini iubētis, ut declinet à malo, & faciat bonū. Ergo q̄a angelus Ioãni loquit, dicēs: Qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc, nō præcipiendo sed prædicēdo uel prophetãdo id loquit, nec præceptū inducit ut hominibus expediat nocere uel sordidare, sed prædicat potius uel prophetat, quid p̄ cōsummata iniquitate talibus euenire possit. Ad hoc etiã pertinet uersus ille Psalmi ubi dicit, Cōsummet nequitia peccatorū, qd Augustinus ita exponit, Cōsummet, inquit, perficiat, secūdū illud quod est in Apocalypsi, Iustus iustior fiat, &c. Videtur enim cōsummata nequitia hominū qui crucifixerunt filiū dei, sed eorū maior est qui nolunt recte uiuere, & oderūt præcepta ueritatis pro quibus crucifixus est filius dei. Consummet ergo, inquit, neqtia peccatorū, id est perueniat ad summã neqtia, ut possit iustū iã uenire iudiciū. INT. Cū una sit ecclesia, testãte Salomone, Vna est pfecta mea, una est colūba mea, dicēte quoq; Apostolo, Ecclesia dei uiui, quæ est colūba & firmamētū ueritatis: q̄modo Ioãnes in Apocalypsi, septē scripsit ecclesijs.

psal 7

con q

RESP. Nisi ut una catholica septiformi plena spiritus designetur, sicut & de domino nouimus dixisse Salomon: Sapientia ædificauit sibi domū, ex-
cidit columnas septē, quæ tamen septē una esse non ambigit, dicente Apo-
stolo: Ecclesia dei uiui, quæ est colūna & firmamentū ueritatis. INT. Cū
scriptū sit in libro Salomonis, Spiritus domini repleuit orbē terrarum: quō
econtrario in Ezechiele idē ipse spiritus discurrens dicat, uel in libro sapien-
tiæ modo mobilis, modo stabilis nominet. RESP. Cur iste spiritus qui
implet omnia simul mobilis & stabilis dicat, si ad usum cōsuetudinis huma-
næ recurrimus, sensum citius loquētis inuenimus. Homo quippe quia in ea
regione in qua est ubiq; discurret, proculdubio ubiq; obuiā uenit, & repēte
ubi nō credit inuenit. Omnipotentis ergo spiritus ut ubiq; præsentia signa-
ret, & mobilis & stabilis dicit. Stabilis, quia per naturā omnia cōtinet. Mo-
bilis aut dicitur, quia ubiq; etiā nesciētibus occurrit: tenens ergo omnia sta-
bilis, præsentē se omnibus exhibens mobilis appellat. Potest & aliter intel-
ligi: in sanctorū quippe cordibus iuxta quasdā uirtutes semp manet, iuxta
quasdā uero recessurus uenit, & uenturus recedit: in fide etē spe atq; cha-
ritate, & in bonis alijs sine quibus ad cœlestē patriā nō potest perueniri, si-
cut est humilitas, charitas, iustitia, atq; misericordia, perfectōrū corda nō de-
serit. In prophetiæ uero uirtute, doctrinæ facundia, miraculorū exhibitione
electis suis aliquādo adest, aliquādo se subtrahit: adest ut eleuent ad semet
ipsum, subtrahit ut humilietur. INT. Cū in utroq; Testamento spiri-
tus dei bonus esse legatur, sicut inter cætera illud in Salomone est, Spiritū
tuum bonū dedisti, eis domine: quomodo in libris Regū scribitur, quia spi-
ritus domini malus irruerat in Saul, utrunq; uidelicet sonans, & domini &
malus: si domini, cur malus: si malus, quomodo domini dicitur? RESP.
Spiritus dei sanctus qui tertia est in trinitate persona, bonus est utiq; de q
in libro Sapientiæ legitur, quod sit multiplex, subtilis, mobilis, disertus, inco-
inquinatus, certus, suauis, amans bonū, acutus, qui nihil uetat benefacere.
Hic aut spiritus qui & domini dicitur & malus, nō nisi diabolus debet intel-
ligi: domini uidelicet per licentiā potestatis iustæ, Malus autē per desiderii
uoluntatis iniustæ. Omnis enim uoluntas diaboli iniusta est, & tamen per-
mittente deo, omnis potestas iusta. Nam & ipse dicitur spiritus malus, pro-
pter nequissimā uoluntatē: spiritus domini, propter acceptā iustissimā pote-
statem. INT. Quomodo in Sapientiæ libro dicit deo, Cū sis iustus, iu-
ste omnia disponis: cū statim econtra ibidē subiungatur, Ipsum quoq; qui
nō debet puniri cōdemnas, & exterum extimas à tua uirtute: quomodo iu-
stus est & omnia iuste disponit, si eū qui nō debet puniri cōdenat? RESP.
Mediator em noster puniri pro semetipso nō debuit, q̄a nullū culpæ cōta-
giū perpetravit: sed si ipse indebitā nō susciperet, nūquā nos à debita mor-
te liberaret. Pater ergo cū iustus sit, iustū puniēs, omnia iuste disponit: quia
per hoc

per hoc cūcta iustificat, quo eum qui sine peccato est, pro peccatoribus damnat: ut eo electa omnia ad culmen iustitiæ surgerent, quo is qui est super omnia, damna iniustitiæ nostræ sustineret. **I N T.** Cū Salomon dicat, Est confusio adducens peccatū: quomodo idem quasi e contrario ibi subiungit, Est cōfusio adducens gloriā. **R E S P.** Sicut uerecūdia laudabilis est in malo, ita reprehēnsibilis est in bono. Erubescere enim malū, sapientiæ est, bonū uero erubescere, fatuitatis. Qui enim erubescit pœnitendo mala quæ fecit, ad uitæ libertatem peruenit: qui uero erubescit bona facere, à statu reſtitu dinis cadit, atq; ad damnationē tendit. **I N T.** Cum Salomon dicat, Ne iteres uerbum in tua oratione, quomodo Paulus quasi e contra præcipit, dicens: Sine intermissione orate. **R E S P.** Solerter debemus meminisse quod dicit, Ne iteres uerbū in tua oratione, quo uidelicet dicto, uir sapiēs nequaquā nos prohibet sæpe ueniā petere, sed culpas iterare: ac si aperte dicat, Cum male gesta defleueris, nequaquā rursum facias quod in precibus iterū plangas. Qui ergo uerbum in oratione iterari uetuit, nō orationis frequentiā interdixit, sed culpas iterare prohibuit. **I N T.** Cum Iesus filius Sirach dicat, Initium omnis peccati superbia: quomodo item Apostolus dicit, Radix omniū malorum cupiditas. **R E S P.** Sermonē propheticum Paulus apostolus hoc dicendo, ut solet, exposuit, quando quidē siue initium omnis peccati, siue radicem omniū malorum dicas, unū idem q̄ significas. Porrò cupiditas atq; superbia intantū unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inueniri. Siquidē & diabolus in quo tenet superbiæ principatū, propriæ potestatis ac perditionis humanæ cupidus fuit: & ipse homo per appetitū arboris interdictæ ac diuinæ similitudinis affectationē, morbosæ affectum cupiditatis ostendit: ideo q̄ si uolumus cōsummāre nostri certaminis cursum, caueamus in primis cupiditatē atq; superbiā, non duo mala, sed unū, à quo trahunt omnes mali actus initium. Nā sine superbia quæ possunt saltē inchoari peccata, cū dicatur, Initium omnis peccati superbia: aut sine cupiditate quæ est malorum omniū radix, quæ possunt fieri mala, cū sine radice omnia aut nulla deputent, aut mortua. Deinde si quodlibet peccatū perpetrare nō possum, nisi meæ delectationi consentiā, quod cupiditatis est propriū: & dei præcepta contemnam, quod est superbiæ malum: quomodo non ex cupiditate quæ est malorum omnium, & ex superbia quæ initium omnis peccati, dicitur procedit omne peccatum? De hoc etiam quidā alius doctor ita dicit, ait enim: Cum superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidentiā uero sit odium felicitatis alienæ: quid unde nascatur, satis in promptu est: amando enim quisq; excellentiam suam uel paribus inuidet, qui ei coæquentur, uel inferioribus ne sibi coæquentur, uel superioribus, quia eis non coæquatur. Superbiendo igitur inuidus, non inuidendo quisq; superbus est: merito initium

omnis

omnis peccati superbia. Cui testimonio non inconuenienter aptatur etiam illud quod Apostolus ait, Radix omnium malorum est auaritia: si auaritiam generalem intelligamus, qua quisque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quendam propriæ rei amorē: cui sapienter nomen latina lingua indidit, cum appellauit priuatam, quod potius à detrimento quam ab incremento dictum elucet, omnis enim priuatio minuit. Vnde itaq; uult eminere superbia, inde in angustias egestatem que contruditur, cum ad commune Reipub. damnum sui amore redigitur. Specialis est autem auaritia, quæ usitatius appellatur amor pecuniæ, cuius nomen Apostolus per speciem genus significans, uniuersalem auaritiam uolebat intelligi, dicendo, Radix omnium malorum est auaritia. Hac enim & diabolus cecidit, qui utiq; non amauit pecuniam, sed propriam potestatem. Proinde peruersus sui amor priuat sancta societate turgidum spiritum, eumq; coartat miseria iam per iniquitatem satiari cupientem.

INT. Quomodo in Ecclesiastico habetur, Si benefeceris, scito cui benefeceris, & erit gratia in donis tuis multa; cum contrarium illud uideatur esse præceptum, Ne eligas cui benefacias. RESP. Hoc loco in quo scribitur, Ne eligas cui benefacias, nihil mihi probabilius aliud occurrit, quam quod Christus in Euāgelio dicit, ubi ait: Cum facis prandiū aut cœnā, noli uocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos tuos, neq; uicinos diuites, ne forte & ipsi te inuident, & fiat tibi retributio: sed cum facis cōuiuīum, uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris: quia non habent unde retribuere tibi. Ergo hoc est quod dicit, Ne eligas cui benefacias: quod & Christus modo confirmat, dicendo, Noli uocare diuites. Dicitur ergo, Ne eligas cui benefacias: ac si diceretur, ne usus elemosynæ tuæ in diuitum personis expendas, ne electione libitus tui non egentem considerando reficias, sed personas eligendo diuitum pascas. Nam, ut quidam sapiens dixit, quid est aliud habenti dare, quam perdere? Iam uero illud quod ait, Si benefeceris, scito cui benefeceris: sic intelligitur, ut consideretur in largiendo ætas, atq; debilitas, nonnunquam etiam uerecundia, quæ ingenuos prodit natales: ut senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt uictū querere, Similiter & debilitas corporis, & hæc iuuanda promptius: tunc si quis ex diuite cecidit in egestatē, & maxime si non uitio suo, sed aut latrocinijs, aut proscriptione, aut calumnijs quæ habebat amisit. Hæc si diligentius secundum quod dictum est considerentur, repugnari sibi nullo modo uidebuntur: in uno enim eodemq; præcepto domini utraq; exposita inuenimus: in eo enim qd dicit: Noli uocare amicos tuos, fratres, cognatos, uel diuites, intelligitur illud, Ne eligas cui benefacias. Quod autem in eadem Euangelica lectione subiungitur, Voca pauperes debiles, claudos, cæcos, ad hoc pertinet quod in Ecclesiastico scribitur: Si benefeceris, scito cui benefeceris. Er-

go cum scribitur, Ne eligas, subaudire necesse est, habentes quibus beneficias. **I N T.** Cum scriptum sit in libro Iesu filij Sirach, Da bono, & non receperis peccatorem, benefac humili, & non dederis impio, prohibe panes illi dare: quomodo Christus in Euangelio quasi e contrario uidetur præcipere dicens, Omni petenti te da. **R E S P.** Hæc à beato Augustino ita reperimus explanata, ait enim: Fac misericordiam iniquo nō tanquam iniquo: nam ipsum iniquum in quantum iniquus est ne suscipias, id est ne quasi in intentione & amore iniquitatis illius, suscipias eum. Occurrit enim tibi homo peccator: cum dico, occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi, hæc duo nomina non superflua sunt. Duo nomina aliud homo, aliud quod peccator: quod homo, opus dei est: quod peccator, opus hominis est. Da operi dei, noli operi hominis. Quid est dare operi hominis? Qui donat uenatoribus, qui donat histrionibus, aurigis, meretricibus quare donat? nūquid domino & ipsis hominibus donant? non enim ibi attendunt naturam operis dei, sed nequitiam operis humani. Vis uidere quid honores in uenatore, quādo illum uestis? Si tibi dicat, tales sint filij tui, iniuria est inquis. Quare iniuria est, nisi quia illa iniquitas, quia turpitudine? nō ergo donas, cū donas, fortitudini, sed turpitudini. Quoniam ergo qui uenatori donat, nō homini donat, sed arti nequissimæ: nam si homo tantū esset, & uenator nō esset, nō donares: honoras in eo uitium nō naturā. Sic cōtrā, si des iusto, si des propheta, si des discipulo Christi aliquid cuius indiget, & nō ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister est dei, sed cogites ibi aliquod cōmodū temporale, ut fortasse causæ tuæ necessarius quādoq; fuerit, quia ei aliquid porrexisti: iam tu nō dedisti iusto, si sic dederis, quēadmodū ille non dedit homini quādo dedit uenatori. Qui tale ministeriū de illo quæris, negabit tibi dominus mercedē iusti, nisi cū additamēto, ait enim: Qui receperit iustum in nomine iusti: id est ideo recipies, qui iustus est: amē dico uobis nō perdet mercedē suā. Quomodo ergo intelligis, Qui receperit iustū in nomine iusti, mercedē iusti accipiet: sic intellige, qui recepit peccatorē in nomine peccatoris, perdet mercedē. Hoc ergo testimonio sub generalitatē excepto q̄ præcipit omni petenti te da, cætera nō erūt cōtraria, quia uolūtas dantis in his attendit sola: sicq; & iustū & peccatorē pascere nō erit cōtra præceptū, si & iusto propter quod iustus est, & peccatori nō propter hoc q̄d peccator est, sed propter hoc quia creatura dei est, salubriter & pie impendatur humanitatis officiū. **I N T.** Quomodo Salomon dicit, Ne credideris inimico tuo in æternū: cū dominus in Euangelio præcipiat, esto consentiens aduersario tuo, dū es cū illo in uia. **R E S P.** Quod Salomon nō credēdū inimico præcepit, de diabolo accipitur, ne nos ipsos ei unquam credamus: q̄d autē dominus cōsentientes nos esse aduersario præcepit, pro præcepto legis suæ hoc dicit, ut cōsentientes illi nō tradamur iudici, ab eo tanquā dissidentes arsurī.

I N T. Quomodo Salomon dicat, Beatus qui non est compunctus tristitia delicti, cum Iacobus præcipiat, Miseri estote, & lugete, & plorate.

R E S P. Beatum utiq; illum dicit, qui nullum attigit delictū, cuius delicti tristitia compūgeretur. Potest fieri ut nonnulli beate uiuentes, non tristitia flagitiorum, sed æternorum desiderio compungantur. Hoc autem quod Iacobus lugendum & plorandum præcepit, in utrūq; accipi potest, seu in his qui mala sua deplorant, seu in illis qui solum de cœlestis patriæ amore suspirant.

I N T. Quomodo Salomon præcipit, dicens: Fili, præter dominum ne timeas alium, cum Apostolus in Epistola ad Ephesios quasi e contrario prædicet, dicens: Serui, obedite dominis carnalibus cū timore & tremore, nec nō uxor timeat uirum.

R E S P. Cum uxores uiris, & serui dominis cum timore seruire iubentur, quid aliud quàm ad deum timor ipse refertur, à quo eis subiectio ipsa præcipitur, & ut seruiant maritis suis & dominis imperatur. Sicut enim si bene obediatur dominis propter deū, ad Dominum ipsa bona obsequia referuntur: ita si dominis contradicatur, nō ad eos, sed ad deū ipsa iniuria refertur, dicente Moyse: Nec contra nos est murmur uestrum, sed contra dominum: nos enim quid sumus?

I N T. Quomodo dicit Iob, Qui fundauit terram super nihilum, cum Psalmista dicat, Qui fundauit terram super aquas?

R E S P. Ut hæc duo sibi non uideantur esse contraria, id ex maiorum disputatione collegimus. Dicit enim Ambrosius de terræ qualitate siue positione. Sufficiat secundum scripturam Iob, sciendum quia suspendit terram in nihilo: philosophi quoq; similiter opinantur aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam in media aëris mole sua immobilem pendere: sicque ut æquabili motu hinc atque inde ueluti alarum suffulta remigijs ex omni parte librata propendeat, nec in partem possit inclinari alteram. De hoc uero quod Psalmista dicit, Qui fundauit terram super aquas, ut superiori intelligentiæ non uideatur esse contrarium: sic beatus Augustinus disputationis suæ texit oraculum, ait enim: Quid est, qui firmauit terrā super aquas? Obscura enim quæstio est, quia terra grauior uidetur, ut non portari aquis, sed aquas potius portare credatur. De qua re ne aduersum eos, qui se putant ista certis rationibus cōperisse, contentiose scripturas nostras defendere uideamur: siue illud ita, siue aliter sit, habemus quod de proximo intelligamus: terra quæ habitatur ab hominibus, & terrestria continet animalia, quæ alio modo in scripturis arida dicitur, super aquas esse fundata dicitur, quia aquis circumfluentibus superemineat. Non enim quæ dicitur litoraria ciuitas super mare fundata, ita sub ea mare est, quemadmodum sunt aquæ sub speluncarum cameris, aut sub nauibus supernatantibus. Sed ideo super mare dicitur, quia inferiori mari supereminet. Sic dictus est Pharaō exisse super aquas, ita enim habet Græcus, quod quidam Latini habent, ad aquā. Sic dominus super puteum

teum sedebat, quod ambo superiores essent, quàm flumen & puteus, ille iuxta flumen, iste iuxta puteum. Ergo si hæc secūdum prædictum intellectū riment, in nullo sibi contraria erunt. **I N T.** Quomodo Iob dicit, satan inter filios dei assistere coram domino, cum in Euangelio scribatur, quia nisi mundo corde deum uidere non possint: dicit enim, Beati mūdo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Satan mundo corde esse nō potest: quomodo uidentem domino affuisse potest? **R E S P.** Intuendū quia affuisse coram domino, non autem dominum uidisse perhibetur: uenit quippe satan ut uideretur à domino, nō ut uideret dominum: ipse in conspectu domini, non autem in conspectu eius dominus fuit: sicut cæcus in sole consistit, ipse quidem radijs solis perfunditur, sed tamen lumen nō uidet quo illustratur. Ita ergo etiam inter angelos in conspectu domini satan affuit, quia uis diuina quæ intuendo penetrat omnia in ordine subtilioris naturæ, non se uidentem immundum spiritum uidit. **I N T.** Quomodo Iob dicat, Peccauit, quid faciam tibi o custos hominum. Vel illud, Consumere me uis peccatis adolescentiæ meæ: cum econtra idem uideatur dixisse, Neq; enim reprehendit me cor meum in omni uita mea: quo pacto à corde suo reprehendi se denegat, qui se peccasse superius accusat? **R E S P.** Sciendum est quia sunt peccata quæ à iustis uitari nō possunt. Cuius enim cor in hac corruptibili carne subsistens, in sinistra cogitatione non labitur, uel si usq; ad cōsensum foueā nō mergatur? Et tamen hæc ipsa parua cogitare, peccare est. Sed dum cogitationi resistitur, à confusione sua animus liberatur: mens ergo iustorum etsi libera est à peruerso opere, aliquando tamen corruit in peruersa cogitatione: ea in peccato ergo labitur, quia saltem in cogitatione declinat: & tamen unde semetipsam postmodum flendo reprehendat nō habet, quia ante se reparat, quàm per consensum cadat. Recte ergo is qui peccatorem se fassus est, nequaquam se à suo corde reprehendi cōfiteatur, quia etsi qua illicita cogitando fortasse defuit unquam rectitudini, forti tamen mentis certamine restitit cogitationi. **I N T.** Quomodo Iob desperationem præmittens dicat, Desperauit, nequaquam ultra iam uiuam: cū statim subiungat, Parce mihi, nihil sunt dies mei. Neq; enim duo sibi hæc uerba cōueniunt, desperauit, & parce. Nam qui desperat, nequaquā sibi parci iam postulat: & qui adhuc parci sibi desiderat, profecto minime desperat. **R E S P.** Aliunde est quod desperat, aliunde uero quod parci sibi sanctus uir postulat: quia nimirum dum bona uitæ transeuntis per desperationem deserit, ad obtinenda quæ permanent, in spe robustior exurgit. Desperando itaq; melius ad spem ueniæ ducitur, qui eo certius uentura appetit, quo p̄sentia uerius & ex desperatione derelinquit. Iusto quippe desperare est, præsentis uitæ bona æternitatis electione deserere: mansura quærere, & in rebus temporalibus fiduciam non habere. Qui hæc agens nequaquā se ul-

tra uiuere asserit; quia uidelicet uiuificatrici morte quotidie à uita se passionis occidit: qui ergo tam ordinate desperat, recte sibi parci desiderat.

INT. Quomodo utrunq; Iob dicat, Scio quod non parcis delinquenti: & econtra, Tu gressus meos dinumerasti, & parcis peccatis meis. Si delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum à delicto mundus nemo reperit? RESP. Delinquenti dominus nequaquã parcat, quia delictũ sine ultione nõ deserit: aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc deus cũ homine uindicans percutit. Nequaquã igit peccatum parcat, quia nullatenus sine uindicta laxat: ab electis enim suis deus iniquitatum maculas studet tēporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuũ nõ uult uidere. Parcat enim deus, & nõ parcat peccatis hominũ: nõ parcat enim in eo, quia delictũ sine ultione non deserit: parcat autē, cũ illatam ultionē ad expiationē delictorũ inducit. Bene ergo dicitur, quia deus delinquenti non parcat, quia delicta nostra siue per nos, seu per semetipsum resecat, etiã cũ relaxat. INT. Quomodo Iob qui iam superius dixerat, nihil in terra sine causa fit, uidetur post aliqua ecõtra subiungere, dicēs: Multiplicauit uulnera mea etiã sine causa. RESP. De hoc qđ dicit, Nihil in terra sine causa fit, Beatus Gregorius ita dicit, Idcirco enim sæpe & desidiosus ingenium accepit, ut de negligentia iustius puniat: quia quod sine labore assequi potuit, scire cõtemnit: & idcirco studiosus nõnunquã tarditate intelligētiae premit, ut eo maiora præmia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Nihil ergo in terra est sine causa, quando ea studioso tarditas ad præmiũ proficit, & desidioso uelocitas ad supplicium crescit. Ergo hic intelligendũ est, nihil in terra fieri sine causa, id est sine causa diuinæ distributionis, uel promissionis. Illud autē quod dicit, Multiplicauit uulnera mea etiã sine causa, hoc modo intelligit. Beatus nãq; Iob uocē humani generis in se suscipiēs, pro illis hoc dixit, qui reatu culpæ originalis astricti ante moriuntur, quàm baptismi gratia expientur. Et qui prius à præsentī luce subtrahuntur, quàm ad promerenda bona malæue merita actiue uitæ perueniāt. Quos quia à culpa originis salutis sacramenta non liberant, & hic ex proprio nihil egerunt, illuc ad tormenta perueniunt. Quibus unum uulnus est corruptibiles nasci, aliud carnaliter mori. Sed q̄a post mortē quoq; æterna mors sequit, occulto eis iustocq; iudicio, quātũ ad humanã intelligentiã attinet, etiã sine causa uulnera multiplicant. Qui itaq; nullũ propriũ adiũgens delictũ, ex solo originis reatu premitur, quid iste, nisi sine causa uulnerat? Potest & aliter utruq; intelligi. Beatus etem Iob nequaquã percussus est, ut in eũ percussio uitium tergeret, sed ut meritũ augetet. Nihil ergo in terra sine causa fit, quãdo percussio diuina hominē aut ad emũdationē ferit, aut ad probationē. Hic uero beatus Iob uulneratũ se sine causa asserit, quia non est ad hoc percussus, ut in eo percussio uitium tergeret, & hoc de se foris loquitur, quod

quod de illo ueritas in occulto testatur, dicens: **C**omouisti me aduersus eum, ut affligerem illum frustra. **I**N T. Quomodo Iob dicat, Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur, cum dominus in Euangelio iniquis dicere uideatur, Nunquam noui uos, discedite a me qui operamini iniquitatem.

RE S P. Scire dei aliquando cognoscere dicit, aliquando approbare: & scit iniquum, quia cognoscendo iudicat, & nescit cum non approbat: neque iniquum quempiam iudicasset, si nequaquam cognosceret: & tamen iniquum nescit, quia eius facta non approbat: & nouit ergo quia apprehendit, & non nouit quia hunc in suae sapientiae speciem non recognoscit. Sicut de ueraci quolibet uiro dicitur, quia falsitatem nesciat: non quia uel cum ab alijs falsum dicitur, hoc reprehendere ignorat: sed eandem ipsam fallaciam & scit in examine, & nescit in amore, ut uidelicet ipse hanc non agat, cum actam ab alijs damnat.

IN T. Cum Iob dicat, Non ueniet in conspectu dei omnis hypocrita: quomodo quasi econtra Euangelista uidetur dicere, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, oues a dextris, & haedos a sinistris statuens.

RE S P. Sciendum est, quia duobus modis in conspectu domini uenimus: uno quidem, quod hic peccata nostra subtiliter perpendentes, in eius nos conspectu punimus, & flendo dijudicamus: nam quotiens conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, totiens in conspectu illius stamus. Vnde recte quoque per uirum dei Heliam dicitur: **V**it dominus deus Israël, in cuius conspectu sto. Alio quoque modo in conspectu domini uenimus, cum in extremo iudicio ante tribunal eius assistimus. Hypocrita igitur per examen ultimum ante conspectum iudicis ueniet. Sed quia modo culpas suas considerare & de flere dissimulat, in conspectum uenire domini recusat, qui dum placere humanis oculis concupiscit, districtiorem dei ante suos oculos non ponit.

IN T. Quomodo Iob dicat, Homo cum dormierit non resurgit: cum Paulus dicat, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutamur. **R**E S P. Haec quidem non erunt sibi contraria, si subiuncta statim in Iob attendatur sententia. Nam ubi dicit, Homo cum dormierit, non resurget: statim subiungit, Donec atteratur caelum non euigilabit, nec consurget de somno suo. Liqueat enim quia non resurgit, sed donec atteratur caelum: quia nisi mundi huius finis aduenerit, humanum genus a somno mortis ad uitam non euigilabit. Non ergo quia omnimodo non resurgat, sed quia ante contritionem caeli humanum genus minime resurgat insinuat.

IN T. Cum Iob dicat pro angelis, Nunquid est numerus militum eius: quomodo Daniel praefixum numerum angelorum statuens dicit, Decies milies centena milia assistebant ei. **R**E S P. In cognitione humanae rationis supernorum spirituum numerus non est, quia quanta sit frequentia inuisibilis exercitus nescit: supernorum namque ciuium numerus & infinitus est, & definitus exprimitur, ut qui deo est numerabilis,

esse nobis innumerabilis demonstret. INT. Si pax in sublimibus summa tenetur, dicente Iob, Potestas & terror apud eum est, qui facit cōcordiā in sublimibus suis. Quid est quod per angelum Danieli dicitur, Ego ueni propter sermones tuos, princeps autē regni Persarum restitit mihi XXI. diebus, & ecce Michaël unus de principibus primus uenit in adiutoriū mihi. Et paulo post, Nunc reuertar ut praelier aduersus principem Persarum, cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum adueniens. RESP. Quos itaq; alios principes gentium nisi angelos appellat, qui sibi resistere executi potuissent? Quæ ergo esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos angelicos spiritus praeliandi certamen agitur, qui semper conspectui ueritatis assistunt? Sed quia certa angelorū ministeria dispensandis singulis quibusq; gentibus sunt prælata, cum subiectorum mores aduersum se uicissim praepositorum spirituum ope merentur, ipsi qui præsunt spiritus contra se uenire referuntur. Is nanq; angelus qui Danieli loquebat, captiuus Israëlitiçi populi in Persida constitutus prælatus agnoscitur, Michaël autem eorum qui ex eadem plebe in Iudææ terra remanserant praepositus inuenitur. Vnde ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur, Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps uester: de quo & hoc quod præmissimus dicit: Et ecce Michaël unus de principibus primis uenit in adiutorium mihi: qui dum nequaquam simul esse, sed uenire in adiutoriū dicitur, aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captus in alia parte tenebat. Quid est ergo angelum dicere, Ego ueni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi, nisi sua sub dicti opere nuntiare: ac si aperte dicat, Precum quidem tuarū merita exigunt, ut Israëlitiçus populus iugo suæ captiuitatis exuatur: sed est adhuc quod in eodem populo Persarum dominio purgari debeat, unde ereptioni illius Persarum princeps mihi iure contradicat, quamuis preces tuas eorum quoq; lachrymæ qui in Iudæa relictī sunt adiuuent. Vnde hoc quoq; quod diximus adiūgit, Michaël princeps uester uenit in adiutorium mihi. Cumq; aduersum Persarum principem praeliare egreditur, Græcorum sibi princeps adueniens apparet. Quæ ex re innuitur, quod aduersum Græcos quoq; aliquid Iudæa commiserat, quorum profecto causa ereptioni illius resistebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudit, sed Persarū princeps resistit: quia etsi iam uita iusti deprecantis ereptionem populi exegit, eiusdem tamen populi hanc uita contradicit: ut quia necdū plenè ij qui in captiuitatem fuerāt ducti, purgati sunt, iure eis adhuc Persæ dominantur. Michaël adiuuat, sed Græcorum princeps ad prælium uenit: quia mereri quidem ueniam tam longa oppressorum captiuitas poterat: sed ereptionis eorum beneficio, hoc quoq; quia in Græcos deliquerāt obuiabat. Recte ergo dicitur, quod contra se angeli ueniunt, quia subiectarum sibi gentium uicissim merita contradicunt: nam
sublimes

sublimes spiritus eisdem gentibus principantes, nequaquam pro iniuste agentibus decertant, sed eorum facta iuste iudicantes examinant: cumque uniuscuiusque gentis uel culpa, uel iustitia ad supernæ curiæ consilium ducitur, eiusdem gentis præpositus obtinuisse, uel non obtinuisse perhibetur: quorum tamen omnium una uictoria est, sui super se opificis uoluntas summa, quem dum semper aspiciunt, quod obtinere non ualent nunquam uolunt. **INT.** Cum pastum diaboli Behemoth ad Iob loquens significet, dicens: Fœnum ut bos comedit. Et de quo Esaias, Leo quasi bos comedet paleas: quomodo propheta de pastu eius uideatur e contrario dicere, Esca eius electa: quomodo Behemoth iste fœnum uel paleas comedens, uitam spiritualium consumere dicit: Si fœni & palarum nomine uita carnalium designatur. Esca quoque eius electa iam non erit, si fœnum comedens carnales sapit. **RESP.** Nonnulli hominum & apud deum fœnū sunt, & apud homines sanctitatis nomine censentur: cum & ante humanos oculos aliud ostendit uita, & ante diuina iudicia aliud intendit conscientia. Ii itaque apud humana iudicia electi sunt, sed ad subtile domini examen fœnum.

INT. Cum Iob à domino reprehensus, ipse quoque se reprehenderit, dicens: Idcirco ipse me reprehendo: quomodo item dominus eum præferens amicis suis locutus sit, dicens: Non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob: quomodo superius beatus Iob reprehenditur, si in comparatione eius rectitudinis, amici illius nequaquam coram domino locuti rectum memorantur. An adhuc illa de eo sententia confirmatur, qua antiquo hosti dicitur: Vidisti seruum meum Iob, quia non sit ei similis super terram? **RESP.** Quid est hoc, quod laudatur hosti, & in seipso reprehendit & tamen amicis loquentibus antefertur, nisi quia sanctus uir cunctos meritum suorum uirtute transcendit: sed eo ipso quia homo fuit, ante dei oculos esse sine reprehensione non potuit. In sancto quippe homine in hac interim uita commorante, diuini examinis regula habet adhuc quod iudicet, quamuis iam ex comparatione cæterorum hominum habeat quod laudet. Beatus igitur Iob pro culpa se credidit, & non pro gratia flagellari: refecari in se æstimauit uitia, non autem merita augeri: & in eo reprehenditur quo intentionem flagelli fuisse aliam suspicatur, & tamen amicis resistentibus interni iudicii definitione prælatus est. Vnde apte colligitur, quantæ iustitiæ fuerit, in eo quod contra amicorum uerba innocentiam suæ operationis adstruxit, qui diuino iudicio etiam ipsis eiusdem diuini iudicii defensoribus antefertur. **INT.** Cum beatus Iob de se fateatur, Vias meas in conspectu dei redarguam: necnon & illud, Consumere me uis peccatis adolescentiæ meæ: atque illud, Signasti quasi in sabulo delicta mea: quomodo quasi e contra uidet subterius dixisse, Si fuero iudicatus, scio quia iustus inueniar: neque enim simul conueniunt peccata & iustitia. **RESP.** Sanctus iste uir sibi

iniquitatem tribuens, & omnipotenti domino purgationem suam, & peccatorem se cognoscit ex se, & iustum se factum nō ignorat ex munere: quia in recto quoq; opere positus, ex abundantia gratiæ meruit flagella sustinere: iamq; in iudicium iustum uenire gaudet, qui ante iudicium percussus uidet. Vnde & cū longe post dicat, Signasti quasi in sabulo delicta mea, statim subdidit, Sed curasti iniquitatem meam. Qui ergo iustū inueniri se in iudicio memorat, nequaquam se iuste flagellatum negat, quamuis in flagello eius dominus non peccata studuit tergere, sed merita augere.

I N T. Cum omnipotens deus, iuxta plurimas scripturæ sacræ sententias, frustra nihil faciat, cur beatum Iob frustra se afflixisse testatur?

R E S P. Iustus conditor noster tot uerberibus in beatum Iob non uitia curauit extinguere, sed merita augeri. Æquū ergo fuit, quod fecit per augmentum boni meriti: nō tamen uidebatur æquum, quia credebatur causam punire peccati. Vnde & beatus Iob peccata sua illis flagellis deleri credidit, nō merita augeri: & idcirco non æquum iudicium uocat, quia uitia sua cum flagellis examinat. Ergo si uita & flagella pensantur, non æquum fuit quod beatus Iob per iram districtiōnis sibi fieri credidit. Si uero misericordia iudicis attendatur, quia per pœnā iusti uiri uitæ eius merita cumulant, æquū uel potius misericors iudicium fuit.

I N T. Cum Iob clarificata carne resurgere se sperans dicat, In nouissimo de terra surrecturus sum, & in carne mea uidebo deum, iuxta quod & Apostolus dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: quomodo quasi ecōtrario idem ipse Apostolus dicit, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt.

R E S P. Adq; peccata respiciens Apostolus, quæ ueniunt de corruptione carnis & sanguinis, ait: Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Nam utiq; secundum fidem ueram eiusdem apostoli caro ita resurget, iuxta illud: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, &c. Quia ergo corruptio ista de peccato est, ipsius nomine appellantur & peccata. Ergo si nomine carnis & sanguinis, corruptio uel peccata intelligantur, quæ de carne utique & sanguine oriuntur, contraria sibi non erunt. Ergo & caro nostra in qua uiuimus, pro bene gestis habi-

tura dei regnum: & caro, id est corruptio quæ carnis

& sanguinis nomine nuncupata est, re-

gnum non possidebit diuinum.

EX EVANGELIO SECVNDVM
MATTHAEVM.

INTERROGATIO

QUOMODO Christus dicit, Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis. Et alibi dicit: Videant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum. RESP. Quid ergo, quod opus nostrum ita faciendum est ne uideatur, & tamen ut debeat uideri praecipitur: ostendenda sunt, ut laudem caelestis patris augeamus. Nam cum nos iustitiam nostram coram hominibus facere dominus prohiberet, illico adiunxit ut uideamini ab eis. Et cum rursus uidenda ab hominibus bona opera nostra praeeperit, protinus subdidit, ut glorificent patrem uestrum qui in caelis est. Qualiter igitur uidenda essent, uel qualiter non uidenda ex sententiarum fine monstrauit: quatenus operantis mens opus suum & propter se uideri non quaereret, & tamen hoc propter caelestis patris gloriam non caelaret. Vnde fit plerumque, ut bonum opus & in occulto sit, cum fit publice: & rursus in publico, cum agitur occulte.

INT. Cum dominus in Euangelio docens nos orare praecipiat, ut dicamus, Ne inducas nos in tentationem: quomodo apostolus Iacobus uidetur quasi econtra praedicasse, dicens: Beatus uir, qui suffert tentationem. Nec non & illud quod alibi scribitur, Omnis uir qui non est tentatus, non est probatus. RESP. Utilem esse tentationem quae probat, non quae in tentationem inducat, quis fidelium nesciat: nam de his Cassianus ita dicit, ait enim: Non ergo hoc sonat, Ne inducas nos in tentationem, id est ut non permittas nos aliquando tentari, sed ne permittas nos in tentatione positos superari. Tentatus est enim Iob, sed non est inductus in tentationem. Tentatus est Abraham & Ioseph, sed neuter illorum inductus est in tentationem, quia nullus illorum consensum praebuit tentatori. Denique sequitur, Sed libera nos a malo, id est ne permittas nos a diabolo tentari supra id quod possumus, sed fac cum tentatione & exitum ut sustinere possimus.

INT. Quomodo dominus in Euangelio dicat, Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum caelorum: & econtra Paulus, Nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. RESP. Ecce neque aliquos habentes spiritum sanctum possumus dicere, non intraturos in regnum caelorum, si perseverauerint usque in finem: neque illos qui dicunt, domine, domine, & tamen non intrant in regnum caelorum, possumus dicere habere spiritum sanctum.

sanctum: quomodo ergo nemo dicit dominū Iesum, nisi in spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit uerbū, quod est dicit, ut significet uoluntatem atq; intellectum dicentis: dominus uero generaliter posuit uerbum quod ait: Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnū cœlorum. Videtur enim dicere etiam ille qui nec uult, nec intelligit quod dicit. Sed ille proprie dicit, qui uoluntatem ac mentem suam sono uocis enūtiat.

I N T. Cū dominus in Euangelio dicat, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animā autē non possunt occidere: quō in psalmo ex persona Christi dicit, Repleta est malis anima mea? Audemus ne dicere animā Christi repletam malis, cum illa passionis afflictio in carne ualuerit quicquid ualuit?

R E S P. Occidi à persecutoribus anima nō potest, malis autē repleri potest. Non enim uitīs per quæ hominī dominaf iniquitas, animā illā repletam possumus dicere, sed forte doloribus quibus anima suæ carnī in eius passione cōpatitur. Nō enim uel ipse qui dicit corporis dolor potest esse sine anima, quē inuitabiliter imminentem præcedit tristitia, qui solius animæ dolor est. Dolere ergo anima etiā non dolente corpore potest, dolere autē corpus sine anima nō potest. Cur itaq; nō dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletā fuisse animā Christi, de quo alius propheta dicit, quod pro nobis doluerit: & Euāgelista, Cœpit cōtristari & mœstus esse: & ipse dominus de seipso, Tristis est anima mea usq; ad mortē. Hæc futura præuidens propheta psalmi huiuscemodi cōscriptor, inducit eū loquētem: quoniam repleta est, inquit, malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit. Nā ipsam omnino sententiā uerbis alijs explicauit, quibus dictū est: Tristis est anima mea usq; ad mortē. Quod enim ait, Tristis est anima mea: hoc dictū est, Repleta est malis anima mea. & quod sequit, usque ad mortē: hoc dictum est, & uita mea inferno appropinquauit. **I N T.**

Quō Christus in Euāgelio utrūq; dicat, si uos persecuti fuerint in unā ciuitatē, fugite in aliā: & ecōtrario, Pastor bonus animā suam dat pro ouibus, mercenarius autē & qui nō est pastor, cuius nō sunt oues proprię, uidet lupū uenientē, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues. **R E S P.** Has duas dominicas, uerasq; sentētiās ita intelligere debemus, ut cōtrariās inter se nullo modo prædicemus. Etenim ut breuiter exponatur: sine culpa quisq; corporaliter fugit, qui se à persecutoribus nō timore, sed utilitate necessaria subtrahit: id est qui nō spiritu fugit mortē, sed se pro tēpore utilitati eorū seruat: sicut Paulus dicit, Manere in carne necessariū ppter uos. Hęc est fuga licita, & à dño nobis permissa. Qui autē timore persecutionis uel potestatis cuiuslibet, terrore spiritus superatus, aut ueritatē refugit prædicare, aut loci elegit mutationē appetere: hic quasi mercenarius arguit, & talis fuga omnino culpaf. His enim uerbis has duas sentētiās à beato Augustino explanatas reperimus, ait enim: Audiuius in Epistola Paulū fugientem

per

per murū, & in sporta submissum, ut manus persequētis euaderet. Nō ergo illi cura fuit de ouibus, quas lupo ueniente deserebat: Fuit planē, sed eas pastor in cœlo sedēti orationibus cōmēdabat, se autē ad utilitatē eorū fugiēdo seruabat: sicut q̄dā loco ait, Manere in carne necessariū propter uos: ab ipso nanq; pastore omnes audierāt, Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliā. Hanc quēstionē nobis dominus dignet̄ exponere. Domine, tu dixisti eis quos fideles pastores esse utiq; uolebas, quos tua mēbra esse formabas. Si uos persecuti fuerint, fugite. Iniuriā ergo illis facis quādo reprehēdis mercēnarios fugientes. Rogemus indices nobis quid habeat altitudo quēstionis. Pulsemus, aderit qui aperiat, sed ostiarius est ostij q̄d est ipse. Quis est mercēnarius q̄ uidet lupū, & fugit? Qui sua quærit, nō Iesu Christi, peccantē non libere audet arguere. Ecce nescio quis peccauit, grauiter peccauit, increpandus est, excōmunicandus est. Sed excōmunicatus inimicus erit, infidiabit, nocebit cū potuerit. Iam ille q̄ sua quærit, non quæ Iesu Christi, ne perdat quod secat̄ humanæ amicitiaē cōmoditatē, & inimicitiarū humanarum incurrat molestiā, tacet, nō corripit. Ecce lupo cui guttur apprehendit diabolus, fideli adulteriū psuasit, tu taces, nō increpas. O mercēnarie, lupū uenientem uidisti & fugisti. Respondit forte, & dicit: Ecce hic sum, nō fugi. Fugisti, quia tacuisti, quia timuisti: fuga animi timor est. Corpore stetit, spiritu fugisti: quod ille nō faciebat, q̄ dicebat, Etsi corpore absens sum, sed spiritu uobiscū sum. Quomodo enim spiritu fugiebat, qui etiā corpore absens fornicatores literis arguebat? Affectiōes nostrę motus animorū sunt, lætitia, animi diffusio, tristitia animi, cōtractiō, cupiditas, animi progressio. Timor animi fuga est, diffunderis enim animo cū delectaris, cōtraheris animo cū molestaris, progredieris animo cū appetis, fugis animo cū metuīs. Ecce unde mercēnarius ille uiso lupo dicit̄ fugere. Quare? quia non est ei cura de ouibus. Quare nō est illi cura de ouibus? quia mercēnarius est. Quid est mercēnarius? Temporalem mercedē quærit, in domo in æternū nō habitabit. INT. Quomodo Matthæus & Lucas cōmemorauerūt dixisse dominū discipulis suis, ut nec uirgā ferrent: cū dicat Marcus, Et præcepit discipulis suis, ne qd tollerēt in uia, nisi uirgā tantū. RES. Vtrūq; accipiendū est à domino apostolis dictum. Hæc ergo loquēs dñs discipulis, id agebat quod apostolus Paulus apertius ita explicat, dicēs: Nescitis, qd̄ q̄ in tēplo operant̄ quæ de templo sunt edūt: qui altari deseruiunt, altari cōpartiant̄? Sic & dominus ordinauit ijs q̄ Euāgeliū annūtiāt, de Euāgelio uiuere. Ego autē nullius horū usus sum. Cū itaq; dicit, ita dominū ordinasse, se autē usum nō esse, utiq; ostēdit utendi potestātē datā, nō impositā seruiēdi necessitatem. Hoc ergo ordinās dñs, qd̄ eū ordinasse dicit Apostolus, q̄ Euāgeliū annūtiāt de Euāgelio uiuere: illa apostolis loq̄bat̄, ut securi nō possiderēt, neque portarent huic uitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit,

nec

nec uirgam, ostendens à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus: ac per hoc addendo, dignus operarius cibo suo, prorsus aperuit & illustrauit, unde & quare hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem uirgæ nomine significauit, cum dixit ne quid tollerent in uia nisi uirgam tantum. Potuit etiam sic breuiter dici, Nihil necessariorum uobiscum feratis, nec uirgam nisi uirgam tantum, ut illud quod dictum est nec uirgam, intelligatur, nec minimas quidem res. Quod uero adiunctum est, nisi uirgam tantum, intelligatur quia per potestatem à domino acceptam, quæ uirgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur non deerunt.

I N T. Cum Christus in Euāgelio dicat, Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona: quomodo ibi quasi ecōtra uidetur dicere, Nemo bonus nisi unus deus? **R E S P.** Nōne stimulauit nos ad quæredum & ad distinguendum quid sit bonum, alio bono bonum, & bonum seipso bonum. Ergo quā bonū est per quod sunt omnia bona, ut omnino nullum inuenias bonum, quod nō ab ipso sit bonum, bonū bona faciens. Ita enim deus dicitur bonus, ut in eius comparatione ea quæ facta sunt, bona penitus non sint. Illo autem non comparato bona omnia dici possunt, quæ à bono autore sunt facta, illi uero comparata bona penitus non dicenda sunt.

I N T. Cum diabolus sciens Christum filium dei esse, euidenter in Euāgelio per turbam dæmoniorum locutus sit, Quid nobis & tibi/fili dei, uenisti huc ante tempus/torquere nos: quomodo econtra/in illa tentatione ubi assumptus Christus à spiritu legitur, dubitando eum an Christus esset, explorauit & dixit: Si tu es Christus filius dei, mitte te deorsum. **R E S P.** Innotuit Christus dæmonibus/nō per id quod est uita æterna, & lumē incōmutabile, quod illuminat pios, cum uidendo/per fidem quæ in illo est corda mundantur: sed per quædam temporalia suæ uirtutis effecta, & occultissimæ signa præsentia, quæ angelicis sensibus/etiam malignorum spirituum potius quàm infirmitati hominum/possint esse conspicua. Deniq; quando ea paululum suppressenda iudicauit, & aliquanto altius latuit, dubitauit de illo/dæmonū princeps, eum q̄ tentauit/an Christus esset, & explorās quantum se tentari ipse permisit, ut hominem quem gerebat/ad nostræ imitationis temperaret exemplum. Post illam uero tentationem/cū angeli, sicut scriptum est, ministrabant ei, boni utiq; & sancti, ac per hoc spiritibus immundis metuendi & tremendi, magis magisq; innotescebat dæmonibus quantum esset, ut ei iubenti/quamuis in illo contemptibilis uideretur carnis infirmitas, resistere nullus auderet. **I N T.** Quomodo Christus in Euāgelio dicit, Angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei: cum Paulus econtra uideatur dicere, Nōne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi/propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: si semper assistunt, quomodo exterius mitti dicunt? **R E S P.** Si angeli/cōditoris aspectum

etum exeūtes amitterēt, nec iacentes erigere, nec ignorātibz uera nuntiare potuissent. Et mittunt ergo, & assistunt, q̄a & ad nos spiritali presentia foras exeūt, & tamen ibi se/unde recesserāt per internā cōtemplationē seruāt.

I N T. Cū dominus interrogāti se iuueni, dicētī: Magister bone, quid faciā ut habeā uitam æternā: responderit, Quid me dicis bonū, nemo bonus nisi solus deus, quasi nolens se/aut bonū, aut magistrū debere intelligi: quō quasi ecōtrario ad apostolos dicit, Vos uocatis me magister & dñe, & benedicitis, sum etem. Nec nō & illud, Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est.

R E S. Iuuenis em̄ insolens per obseruatiā legis, & finē legis qui est Christus nesciēs, tanquā cum omniū præceptorū & in lege scriptorū magistrū, interrogat dominū, hominē tantū illū, nō deū existimans: Christus tamē hāc de se irreligiosam fidei professionē exprobrans, q̄d tanquā magister legis interrogaret: respōdit, Quid me uocas bonū? Atq; ut significaret qualiter intelligēdus esset, subiecit, Nemo bonus nisi unus deus. Nō igit bonitatis nomen refugit, neq; magistri honorē recusauit: sed fidē eius, qui in se nihil nisi corporeū & carnale sapuisset, coarguit. Vbi em̄ Christus cū fide magister est, ibi/adeo laudat, ut & profiteat hoc nomē. Hic uero boni magistri nomen nō recognoscit, ubi nec dñs intellectus est esse nec Christus.

I N T. Cū Christus præcipiat discipulis, dicēs: Patrē nolite uocare uobis super terrā, unus enim pater uester qui in coelis est: quō Paulus apostolus/cōtra hoc audet dicere, Patres nostri oēs sub nube fuerūt? **R E S.** In his duabus sentētijs, nisi fallor, claret, q̄d aliquādo propter naturā pater dicat. Nā Christus/mundū istū patrē hominū de imitamento uolens intelligi, dicit: Patrē nolite uocare uobis super terrā, id est mūdū istū. Paulus aut natura nominans patrē, ait: Patres nostri sub nube fuerunt. Pater enim hominū/hic mundus est, de q̄ carnaliter nascunt, quicūq; carnaliter generant: qui mūdus si cōtemnat, ut ueraciter quis dicere possit, Mundus mihi crucifixus est, & ego mūdo, iam huic tali pater est mortuus, id est iste mundus, & fit ueraciter pupillus, cui pater est dominus. Ergo q̄d dicit Christus, Patrē nolite uocare uobis sup terrā, mūdū istū insinuare uidet patrē, à q̄ eos auertere cupiebat, ut Christus ipse/unus illis pater efficere. Quod aut Apostolus dicit, Patres nostri/oēs sub nube fuerūt, de carnali generatione istius mūdi loquebat. De qua & carnis originē mūdi trahebant, & hoies nati de hominibus/inter homines cōsistebāt. Docet quippe dñs/pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit: Ne uobis dicatis patrē in terris. Cuius rei exēplū/præbuit ipse dicēdo, Quæ mihi matres, aut qui fratres? De his nāq; pupillis dicit, Pupillo/tu eris adiutor. De hoc Hieronymus ita dicit: Quærit/quare ad uersū hoc p̄ceptū/doctore gētū se esse Apost. dixerit. Aut quō uulgato sermone/maxie in Palæstine & in Ægypti monasterijs/seinuicē patres uocēt. Qd sic soluit, aliud esse patrē natura uel magistrū, aliud indulgentia: nos si

hominē

hominem patrem uocamus, honorem ætati deferimus, non auctore nostræ ostendimus uitæ. Magister quoque dicitur ex consortio ueri magistri. Et ne infinita replicem, quomodo unus pater natura/deus, & unus filius non præiudicat cæteris, ne per adoptionem dii uocentur & filij: ita & unus pater & magister non præiudicat alijs, ut abusiue appellentur patres & magistri.

I N T. Cum Euangelium dicat, tristes fuisse discipulos in passione domini, mulieres quoque fleuisse, ita ut & de discipulis dicatur, Erant oculi eorum grauati præ tristitia, & mulieribus ipse dominus responderit: Nolite flere super me: quomodo quasi e contrario in psalmo LXVIII Christus ipse de tempore passionis suæ dicit, Sustinui qui simul mecum cõtristaretur, & non fuit, & consolantes, & non inueni. **R E S P.** Discipuli enim uel mulieres/de passione corporea domini/uel morte/tristabantur, dominus tamen/alia tristitia urgebatur, qua dicit: Sustinui/qui simul mecum contristaretur, & non inueni. Quia ipse dominus uolebat saluare, & persecutores/cupiebãt sæuire. Ille/ut eis parceretur/orabat, illi/ut phrenetici medico bono iniuriã faciiebant:& ideo/alia tristitia erat discipulorum & mulierũ, quæ/moriturã carnem domini uel mortuam lugebant: ideo/qui simul cũ eo contristaretur, nõ fuit, quia comitem huius tristitiæ non inuenit: cum neque discipuli, neque mulieres/ea tristitia, qua dominus doluit, cõtristarentur, sed prorsus carnaliter de uita Christi mortali, quæ/mutata fuerat morte, & reparanda resurrectione. Non enim ait, Sustinui qui contristaretur, & non fuit: sed, qui simul contristaretur, id est ex ea re/qua ego contristatus sum/non inueni qui cõtristaretur: in qua tamen tristitia quia persequentium se Christus cæcitatem dolebat, consolantes non inuenit, quia proficientes non habuit: ipsi enim nos consolantur, qui proficiunt, & ipsi sunt solatio omnibus prædicatoribus ueritatis. **I N T.** Cum domino in passione, secundum quod Euangelium loquitur, acetum cum felle mixtum oblatum fuisset ad bibendum, nõ esca ad manducandum: quomodo in psalmo LXVIII ex persona Christi commemorat, quod & utique in passione domini testimoniũ ipsum assumitur, ubi dicit: Dederunt in esca mea fel, & in siti mea potauerunt me aceto. **R E S.** Si escam domini, unitatem corporis sui accipiamus, quã tunc significare uoluit, quando pascha illud cũ discipulis suis/comedit, ubi aptissime sacramentum sui corporis demonstrauit:& in hanc escam, id est in unitatẽ corporis Christi/iniectum fel accessisse, non aliud quàm contradictores Euangelij, tanquam persecutores Christi sub fellis nomine accipiamus: contraria sibi non erunt, quæ/superius lecta sunt: non ipsum nanque quod dederunt, esca erat (Potus enim erat) sed in escam dederunt, quia dominus/iã escam acceperat, & in ipsam iniectum est fel. Acceperat autẽ ipse/escam suauem, quando pascha manducauit cum discipulis suis, ibi sacramentum corporis sui demonstrauit. In hãc escam tam suauem tam dulcem unitatis Christi, quam commendat

commendat Apostolus, dicens: Quomodo unus panis unum corpus multi sumus: in hac escam suauem, quis est qui det fel, nisi cōtradiētores Euangeliū, tanquam illi persecutores Christi: Minus enim peccauerūt Iudæi crucifigentes in terra ambulāntem, quā qui contemnunt in cœlo sedentem. Quod ergo fecerunt Iudæi, in escam quā iam acceperat dantes bibendum amarum illum potum: hoc faciunt, qui male uiuendo scandalum inferunt ecclesiæ. Hoc faciunt hæretici amaricantes, sed nō exaltentur in seipsis: dant fel super tam iocundum cibum, sed quid facit dominus? Non admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse dominus quando illi obtulerunt fel, gustauit, & noluit bibere. **INT.** Quomodo Christus in Euangelio dicit, Ecce ego uobiscum sum usq; ad cōsummationem seculi: cum alibi idem dicat, Pauperes uobiscum habebitis, me autem nō semper habebitis. **RESP.** Quod dicit, Ecce ego uobiscum sum usq; ad cōsummationē seculi, de maiestatis suæ præsentia dicit, qua ecclesiam suam usque in finem nullo modo se relicturum promisit. Quod uero ait, Me autem nō semper habebitis, de præsentia sui corporis dixit. Recte ergo accipitur dictum esse unum propter præsentiam carnis, aliud propter præsentiam maiestatis. **INT.** Cum Christus in Euangelio discipulos præmonens doceat, Ite, baptizate omnes gētes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: quomodo in Actibus apostolorum Petrus Iudæos alloquens, dicit: Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi. Nam & ij qui à Philippo & Paulo inibi baptizati leguntur, non dicitur quia in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, sed in nomine Iesu tantum baptizati sunt. **RES.** Nunquid præuaricatores mandati saluatoris apostoli effecti sunt, & cōtradictione saluatoris baptizauerunt tantam multitudinem? Non enim scriptū est, quia baptizauerunt in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, sed tantū in nomine domini Iesu. Sed non sunt præuaricatores, absit: nam licet filij nomen tantummodo dicatur, habet tamen patrem & spiritum sanctū secum pronūtiatum, sicut in scripturis sanctis satis probatum est. **INT.** Cum dominus dixerit discipulis, Ite, baptizate omnes gētes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: cur Paulus, solius Christi in baptismo nomen assumpserit, dicens: Quicumq; baptizati sumus in Christo: cum utiq; non habeatur legitimum baptismum, nisi sub nomine trinitatis. **RESP.** Intuere prudentiam Pauli, quomodo quidem in præsentī loco non tam baptismatis rationem quā mortis Christi discutere cupiebat: ad cuius similitudinē etiam nos suaderet mori debere peccato, consēpeli in Christo: & non erat utiq; conueniens, ut ubi de morte dicebat, uel patrem nominaret, uel spiritum sanctum: uerbum enim caro factum est, & merito ubi caro est, ibi de morte tractatur: nec conueniebat ut diceret, Quicumq; baptizati sumus in nomine patris uel spiritus sancti, in morte ipsius baptizati sumus.

F INT.

I N T. Cum iuxta Euangeliū Matthæi dicatur, Venit Ioannes nō manducans neq; bibens, & dicunt, Dæmoniū habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicūt, Ecce homo uorax, & uinarius, amicus publicanorum & peccatorum: quomodo econtra de Ioanne dicitur, Esca autem eius erat locusta & mel syluestre? **R E S P.** Ioannis quidem escam & potum nouimus. Non enim dictū est quod omnino nō biberet, sed quod uinū & siceram non biberet. Bibebat ergo aquam, cibus autē eius non omnis, non nullus erat, sed locusta & mel syluestre. Vnde ergo dictum est, non manducans, neque bibens, nisi quia illo uictu quo Iudæi utebantur, nō utebatur? Hoc ergo dominus nisi uteretur, non in eius comparatione, manducans bibensq; diceretur. Non ergo dominus Euangelistæ dicenti, quod locustas & mel syluestre comedisset, contraria dixit, cum nō de his, sed de uictu quo Iudæi utebantur, nec comedisse, nec bibisse illum narrauit. **I N T.** Cum Marcus in Euangelio suo de Christo dicat, Sedet à dextris dei: quomodo econtrario Stephanus in Actibus apostolorū dicit, Video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris dei. **R E S P.** Quid est quod hunc Marcus sedentem, Stephanus uero stantem se uidisse testatur? Sed scimus, quia sedere iudicantis est, stare uero pugnantis uel iuuantis. Quia igitur redemptor noster assumptus in cœlum, & nūc omnia iudicat, & ad extremū iudex omnium uenit, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suæ gloriam iudex in fine uidebitur. Stephanus uero in laboris certamine positus stantem uidit, quem adiutorem habuit. Quia ut iste in terra persecutorum infidelitatem uinceret, pro illo de cœlo illius gratia pugnavit. **I N T.** Cum angelus in Euangelio de Christo exponat, Dabit illi deus sedem Dauid patris sui, & Christus ipse in multis scripturarum locis filius esse dicatur Dauid: quomodo quasi econtrario Christus ipse quærit à Iudæis in Euangelio, dicens: Si filius Dauid Christus est, quomodo in spiritu uocat eū dominū? **R E S P.** Dictū est hoc imperitis, qui quamuis uenturū Christū sperarent, secundū hominē tamen eū expectarent non secundū quod uirtus & dei sapientia est. Docet ergo ibi fidē uerissimam & syncerissimā, ut & dominus sit regis Dauid secundū quod est uerbum, in principio deus apud deum, per quod facta sunt omnia: & filius, secundum quod factus est ei ex semine Dauid secundū carnem. Nō enim dicit, Nō est filius Dauid Christus: sed, si iam tenetis quod filius eius sit, discite quomodo sit dominus eius: ne teneatis in Christo, quod filius hominis est, ita em̄ filius Dauid est: & relinquatis qd filius dei est, ita enim dominus eius est. **I N T.** Cū dominus inter cetera dicat, Si quis non odit uxorem suā, non potest meus esse discipulus: quomodo Paulus econtra uidet dicere, Viri, diligite uxores uestras, sicut Christus ecclesiā. Nūquid aliud iudex nuntiat, aliud præco clamat: an simul & odisse possumus, & diligere?

R E S P.

R E S P. Si uim præcepti perpendimus, utrunq; agere per discretionē ualemus, ut eos qui nobis carnis cognatione cōiūcti sunt, & quos proximos nouimus, diligamus, & quos aduersarios in uia dei patimur, odiēdo & fugiēdo nesciamus. Quasi enim per odiū diligitur, qui carnaliter sapiens, dū praua nobis ingerit nō audit. Vt autē dominus demonstraret hoc erga proximos odiū nō de inaffectione procedere, sed de charitate, addidit protinus, dicens: Adhuc autē & animam suā odisse. Itaq; præcipimur proximos odisse & animā nostrā. Constat ergo quia amando debet odisse proximū, qui sic cum odit sicut semetipsum: etenim bene nostram animam odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, cum eius appetitū frangimus, eius uoluptatibus reluctamur. Quæ ergo contēpta ad melius ducitur, quasi per odium amatur: sic nimirum exhibere proximis nostris odij discretionē debemus, ut in his & diligamus quod sunt, & habeamus odio quod in dei nobis itinere obliſtunt. **I N T.** Quomodo in Euangelio interrogātibus se Ioannes dixerit, Non sum Helias: cum dominus dicat, ipse est Helias?

R E S P. Ioannes proprie respondit, dominus figurate dixit: Ioannes enim secundū proprietatem personæ non se esse Heliam respōdit. Dominus autem secundū præfigurationē ipsum Heliam prædixit, id est quia in eodem spiritu & uirtute Heliae, Ioannes Christi aduentum uenerat nuntiare, quo Helias secundū Christi aduentū nuntiaturus adueniet. **I N T.** Cū Ioannes Baptista ueniētē ad baptisma dominū ostēderit, dicēs: Ecce agnus dei, &c. qui & humilitatē suā & diuinitatis eius potentiā considerans dicit: Qui est de terra, de terra loquit; q̄ autē de cœlo uenit, super omnes est. Cur in carcere positus mittens discipulos requirit, dicens: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Tanquam si ignoraret quem ostenderat, & an ipse sit nesciat, quem ipsum esse prophetando, baptizando, ostendendo clamauerat. **R E S P.** Hæc citius quæstio soluitur, si gestæ rei tempus & ordo pensatur. Ad Iordanis enim fluuenta positus, quia ipse redemptor mūdi esset asseruit. Missus uero in carcerem, utrum alium expectent an ipse ueniat requirit: non quia ipsum mūdi redemptorem dubitat, sed requirit ut sciat, si is qui per se in mundo uenerat, per se etiā ad inferna claustra descendat. Quem enim præcurrens nascendo mundo nuntiauerat, hūc moriendo ad inferos præcurrebat, ait ergo: Tu es qui uenturus es, an aliū expectamus: ac si aperte dicat, Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiā pro hominibus mori digneris insinua: ut qui natiuitatis tuæ præcurſor extiti, mortis etiam præcurſor fiam: & uenturū in inferno nuntiem, quē iam uenisse mundo enuntiaui. **I N T.** Cum ueritas in Euangelio dicat, Nemo ascēdit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo: quomodo hæc eadem ueritas econtra uideatur dicere, cum ait: Pater, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. **R E S P.** Hæc sibi in uerbis suis non discrepant,

sed ad requirenda hæc quasi discordantia studium nostræ mentis inflam-
 mant. Omnes enim nos qui ad eius fidē nati sumus, eius proculdubio cor-
 pus existimus. Quia igitur mira dispensatione pietatis, membrorū suorum
 caput dominus factus est, repulsa reprobatorum multitudine solus est etiam
 nobiscum. Nemo ergo ascendit in cœlū, nisi qui de cœlo descendit filius ho-
 minis qui est in cœlo. Quia dum nos unū cum illo iam facti sumus, unde so-
 lus uenit, sic illuc solus redit etiā in nobis: & is qui in cœlo semper est, ad cœ-
 lū quotidie ascendit: quia q̄ diuinitate super omnia permanet, humanitatis
 suæ compage sese quotidie ad cœlos trahit. **I N T.** Quomodo Christus
 dicat, Caro nō prodest quicquā: cum e contrario dicat, Nisi quis manduca-
 uerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se uitam.
R E S P. Caro quippe sine uiuificante spiritu ita nō prodest quicquā, sicut
 scientia sine charitate, inflat potius quàm ædificat. De hac fortasse Apосто-
 lus loquitur, Caro & sanguis regnū dei non possidebunt. Iam uero quod
 ait, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meū, non
 habebit in se uitam: sacramentum manducationis carnis suæ, & potationis
 sanguinis sui mauult intelligi, per quod & nos, in illo maneamus, & ipse in
 nobis. **I N T.** Quomodo Christus in Euāgelio dicat pro patre, Ego nō
 quæro gloriā meam, est qui quærat & iudicet: & contra, Pater non iudicat
 quenquā, sed iudiciū omne dedit filio. **R E S P.** Iudiciū in sanctis scri-
 pturis duobus modis accipi solet, unū pro damnatione, aliud pro discretio-
 ne. Pro damnatione iudiciū ponitur, sicut in Euangelio dicitur, Procedūt
 qui male fecerunt in resurrectione iudicij. Item iudiciū pro discretione in
 Psalmis ponitur, ubi dicit, Iudica me deus, & discerne causam meā de gen-
 te non sancta. Vnde hic quod saluator dicit, Ego non quæro gloriā meam,
 est qui quærat & iudicet, Iudiciū in hoc loco pro discretione posuit, qua di-
 cretione iudicij pater gloriā filij sui ab humana inflatione discreuit, & secū-
 dum hoc iudiciū dictū est quod iudicet pater. Nam illud quod dicit, Iu-
 diciū omne datum est filio, de futuro examinationis iudicio debet intelli-
 gi. Ac per hoc cū & hic pater per iudiciū discretionis gloriā filij sui à glo-
 ria hominū secernat, & post filius iudiciū uiuorū & mortuorū potentialiter
 exerat, in nullo hæc quæ dicta sunt uidētur sibi esse cōtraria. **I N T.** Cū
 Christus in Euāgelio secundū Ioannem dicat Iudæis, Scio quia filij Abra-
 hæ estis: quomodo quasi ecōtrario uidetur eisdem Iudæis in eodē Euange-
 lio statim subiicere, dicens: Vos ex patre diabolo estis? **R E S P.** Quod
 enim Iudæos filios Abrahamæ dicit, de generatione carnali testatur, de qua il-
 li utiq; descendebāt. Quod autē patrem eorū esse diabolū asserit, de ope-
 re quod illi imitabantur innotuit. **I N T.** Quomodo in Euangelio Chri-
 stus pro se dixerit, Ego in iudiciū in hunc mundū ueni: & e contra, Non ue-
 ni ut iudicem mundū. **R E S P.** Hoc est quod dicit, Ego ueni, ut qui non
 uident

uident uideant, & uidentes cæci fiant: discretionem scilicet istam per quam hoc fit, uocauit iudicium, quod discernit causam humiliū credentiū & confidentiū, à superbis se uidere putātibus, & ideo grauius excæcatis. Qui enim uidere se putabant, de iustitia sua confidentes, & superbi & cæci erant, quia medicū non credebant. Humiles uero credentes, quia se non uidere cōfessi sunt, medicū quæsierunt, ut uidere mereantur. Iam uero illo quod ait, Non ueni ut iudicem mundū, pro futuro iudicio posuit: ac si diceret, misericordiā impartire ueni, nō iudicio mundum discutere, sicut in futuro agendum est.

I N T. Cum dominus in passione sua pro persequentibus se, id est pro peccatoribus orauerit, & ante passionē Iudæis ipsis dixerit: Nunc uero peccatum uestrū manet: quomodo Paulus apostolus, qui tanto post tempore ad fidē Christi accessit, dicere uideat, Christus Iesus uenit in hūc mundū, ut peccatores saluos faceret, quorū primus ego sum. Si peccatores alij eū præcesserunt, quomodo iste primū se fuisse peccatorē eloquitur? nunquid ante illum non erant peccatores? **R E S P.** Quid est ergo, Quorū primus ego sum, nisi antecedēs omnes, nō tempore, sed malignitate. **I N T.** Quomodo dominus dicit, Alias oues habeo quæ nō sunt ex hoc ouili: cū dicat, Nō sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israël. **R E S.** Quid est, Nō sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, nisi quia præsentiam suā corporalē nō exhibuit, nisi populo Israël: illud tamē quod dicit, Et alias oues habeo, pro gentibus hoc intelligi uoluit. Ad quas gentes nō perrexit ipse, sed misit: ad populū uero Israël, & misit, & per se uenit. **I N T.** Quomodo utrunq; Christus dicat, Ego & pater unū sumus: & quasi ecōtra, Pater maior me est. **R E S P.** Cum unū ex his secundū diuinitatis naturā, aliud secundū humanitatis substantiā dixit, nequaquā cōtrarium prædicauit. Quod enim dicit, Ego & pater unū sumus, de substātia diuinitatis egit, qua deus de deo, filius de patre, perfectus de perfecto, sine initio uel sine natus est. Quod autē dixit, Pater maior me est, de natura humanitatis egit, per quā filius à patre minor accipit. **I N T.** Cum Ioannes Euangelista uerba illa quibus Esaias scribit, Vade, dic: Aure audietis, & nō intelligetis, hūc ipsum qui ad Esaiam loquebatur, in persona filij dei ponat: quomodo Paulus quasi econtrario spiritū sanctum eum qui ad Esaiā loquitur esse testatus est? Nā ubi Ioannes filiū dei uult intelligi, qui Esaiæ ita dixisset, scribit: Propterea non poterant credere, quia dixit Esaias, excæcauit oculos eorū, & indurauit eorū cor, ut non uideant oculis, & intelligant corde, & conuertantur & sanem eos. Vbi etiam ipsam personam filij demonstrans subiunxit, dicens: Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo. Paulus autem in Actibus apostolorum hoc testimonium locutum fuisse spiritū sanctū cōmemorat, ubi ait: Bene spiritus sanctus locutus est per Esaiā prophetam ad patres uestros, dicens: Vade ad populum istum & dic, aure

audietis, & non intelligetis, &c. **R E S P.** Hanc quæstionem sanctus Augustinus soluit, dicit enim contra hæreticos: Quem igitur hunc esse uolunt asserant. Dicent enim forte filium. In Euāgelio enim cata Ioannē scriptum est, & propterea nō poterant credere in Iesum, quia dixit Esaias propheta: Excæcauit eorum oculos, & obdurauit eorum cor. Ne forte uideant oculis, & intelligant corde, & conuertant, &c. Hæc dixit Esaias cum uidisset gloriā eius, & locutus est de eo. Et quid faciūt de Paulo, qui spiritū sanctum dicit in illa gloria uisum esse Esaiæ, & locutū esse ei, & misisse eum ad populum supradicta dicere? Scriptū est enim in Actibus apostolorū, Conuenientes autē alter ad alterutrum Iudæi dimittebant, dicente Paulo uerbum unum, quia bene spiritus sanctus locutus est ad patres nostros per prophetā Esaiam, dicens: Vade ad populum istum, & dic ei, Aure audietis, & non intelligetis, &c. usq; illos. Ecce Ioannes quidem filium, Paulus uero spiritū sanctū esse dicit, qui sit uisus Esaiæ, sedens super thronū altum & eleuatum, qui & adoratur, & laudatur, & glorificatur à Seraphin. Ecclesiæ autem Christi omnes ab oriente usq; ad occidentem, conuenienter patrem à Seraphin laudari profitentur in mysteriorum relatione. Dicant itaq; nobis, qui uenerationem spiritui sancto abnegant, quid nam ex his cum dicit, aut quis fallit utrum Ioannes an Paulus: an uero omnes ecclesiæ patrē profitent esse, qui adoratur à Seraphin, Ioannes filium, Paulus uero spiritū sanctum? Si uero nemo eorū fallit, sed omnes ueritatem dicunt: manifeste probatū est, quod & solius patris nomen dicatur: habent tamen patrē & filium, si uenerentur, qui sic adorant, uenerationē cœlestium animantiū imitati, & non suas cogitationes sequantur. **I N T.** Quomodo Christus in Euangelio utraq; dicit, quæ sibi uidentur esse contraria, dicit enim, Pacem meam do uobis: & econtra, Nō ueni pacem mittere in terra, sed gladium. **R E S P.** Alia est pax Christi quam discipulis dedit, alia mundi. Istā pacem quā habet mundus, negat se dare Christus, dicit enim: Pacem meā do uobis, meā pacem relinquo uobis: non sicut hic mūdus dat pacem & ego do uobis. Negat ergo se pacem mundi dare discipulis suis, quia & alibi dicit: Non ueni pacē mittere, sed gladiū. Vis ergo uidere, quā pacem dat deus super terram nostrā? Si terra illa bona, quæ affert fructum centesimū, aut sexagesimum, &c, illā pacem suscipiet à deo, quam dicit Apostolus: Pax autē dei quæ superat omnē mentem, custodiat corda uestra, & sensus uestros. Hæc est ergo pax quam dat deus super terrā nostram. **I N T.** Quomodo in Euangelio dicit, Omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota uobis feci: cum ipse item ibi post paululum dicat, Adhuc multa habeo dicere uobis, sed non potestis ea portare modo. **R E S P.** Quod dicit, Omnia quæ audiui à patre meo, nota uobis feci, non quia ea nota iam fecisset, sed ea quæ ad futurum nota facere debuit dixit: ac proinde contrarium non est loco isti ubi dicit: Adhuc multa

ta habeo uobis dicere: quia utiq; multa nos utiliter nescire in presenti dominus uoluit, quæ tamen salubriter nobis in futurum scienda seruauit.

I N T. Cum dominus in Euāgelio dicat, quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis: quomodo Paulus ter se rogasse dominum dicit, ut spiritus satanæ ab eo deberetur auferri, quod tamen impetrare non potuit. **R E S P.** Si omne quod petimus in nomine filij, dat nobis pater, quid est quod Paulus ter dominum rogauit, & exaudiri nō meruit: sed dictum est illi: Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus, &c. Nunquid ille tam egregius prædicator in filij nomine nō petijt? Quare autem nō accepit quod petijt? Quomodo ergo uerū est, quia quicquid petierimus in nomine filij, dat nobis, si auferri à se angelū satanæ petijt apostolus Paulus in nomine filij, & tamē quod petijt nō accepit, nisi quia nomē filij Iesus est, Iesus autē saluator, uel etiā salutaris dicit: ille ergo in nomine saluatoris petit, q̄ salutaria petit. Nā si id quod nō expedit petitur, non in nomine Iesu petitur pater. Unde & eisdē apostolis adhuc infirmantibus dominus dicit: Usq; modo non petistis quicquā in nomine meo: ac si aperte diceretur, non petistis in nomine saluatoris, quia nescitis petere æternam salutē. Hinc est quod & Paulus non exauditur, quia si liberaretur à tentatione, ei non proderat ad salutem.

I N T. Cum in Euāgelio Ioannis agnoscatur Christum dixisse, Ego palàm locutus sum mundo: quomodo quasi econtra in eodem Euangelio uidetur promississe, ad discipulos dicēs: Hæc in prouerbijs locutus sum uobis, uenit hora cū iam non in prouerbijs loquar uobis, sed palàm de patre meo annuntiabo uobis. Si ergo ipsis coniunctioribus discipulis non loquebatur palàm, sed horam promittebat, quādo palàm fuerat locuturus: quomodo palàm locutus est mundo? Deinde illis ipsis, sicut aliorū quoq; Euāgelistarum testatur autoritas, in eorū comparatione qui discipuli eius non erant: multum utiq; manifestius loquebatur, quando cū solis erat remotus à turbis: tunc enim eis & parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, In occulto locutus sum nihil? **R E S P.** Sed intelligēdum ita eum dixisse, Palàm locutus sum mundo: ac si dixisset, Multi me audierunt: ipsum autem palàm modo quodam erat palàm: palàm quid fecerat, quia multi audiebant: & quod seorsum discipulis loquebatur, non occulto utiq; loquebatur. Quis nanq; in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur: cum scriptum sit, In ore duorum uel trium testiū stabit omne uerbum: præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos uelit innotescere multis: sicut ipse dominus ait illis, quos adhuc paucos habebat: Quod dico uobis in tenebris, usq; super tecta. Ergo & hoc ipsum quod ab eo dici uidebatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto, quia non ita dicebatur, ut ab eis quibus dictū fuerat taceretur, sed ita potius ut usquequaque prædicaret.

ANTICIMENON LIBERTERTIVS
EX NOVO TESTAMENTO.
EX EPISTOLIS PAULI.
INTERROGATIO

QUOMODO Paulus apostolus utrunq; dicit de Christo, quæ sibi uidentur esse contraria, id est qui natus ex semine Dauid secundum carnem, uel cætera talia: & e contra, Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus. RESP. Quod filius dei ex semine Dauid homo natus est, nec idem Apostolus uno loco dicit, & sanctæ scripturæ apertissime prædicant. Quod uero dicit, Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus, ea ipsa circumstantia scripturæ loci eius satis ostendit quid loquitur Apostolus: suo quippe more uitam nostram in futuram, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur, tanquam iam adsit præsens quæ teneatur: quæ utique uita non erit secundum carnem, sicut iam uita Christi non est secundum carnem. Carnem quippe hoc loco appellat, id est carnalem corruptionis qualitatem: quæ tunc iam nõ erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noueramus ergo Christum secundum carnem, id est secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret: sed nunc iam non nouimus, quia, sicut dicit idem Apostolus, Christus resurgens à mortuis, iam non moritur, &c. Ergo utrunq; in nullo sibi repugnari uidetur, quod Apostolus dixit: quia & antequam Christus resurgeret, carnem eum nouerat habuisse mortalem, & postquam resurrexit, nulla eum attingi credidit mortis corruptione.

INT. Cum Paulus Romanis scribat Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse definiens, atq; sub hac occasione omne genus hominum sub peccato esse designet: quomodo ipse quasi ecõtrario loquitur, dicens: Vbi non est lex, nec præuaricatio. Aut quomodo de se dicat, Viuebam aliquando sine lege, qui rursus de semetipso dicit, quod circumcisionem octaua die secundum legem susceperit. RESP. Apud Iudæos quidem legem Moysi esse manifestum est, apud gentiles uero legem naturæ non dubium est, quæ testimonio conscientia arguat delinquentem. Vbi ergo quæremus hominem in quo non sit lex, & qui per hoc non uideatur in præuaricatione peccati: quia & ipse Paulus de semetipso dicit: Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Et quando Paulus sine lege uixit, qui rursus de semetipso dicit, circumcisionem octaua die se habere Hebræus ex Hebræis: Quomodo ergo uerum erit eum aliquando sine lege uixisse, qui octaua die natiuitatis suæ signū circūcisionis ex lege suscepit: Vnde cõstat tūc fieri hominē
sub

sub lege, quando ad id aetatis uenerit, ut eligere possit & discernere quid sit lex, nec prius legis ullius extrinsecus iugum suscipere, quam interne & naturalis legis habere incipiat firmitatem. Denique in eo ubi dixit, Ego autem uiebam sine lege aliquando, addidit, sed ubi uenit mandatum, peccatum reuixit. In quo hoc est quod ostendit, quia in pueritia priusquam discretionem quis habeat boni & mali, sine lege esse dicitur: cum etiam si peccat, quia lex in eo non est, peccatum ei non imputatur: cum uero discretionem boni malique acceperit, uenisse ei dicitur lex, & uenisse mandata: ubi autem est uis mandati, hoc est conscientia redarguens peccatum, quod prius in eo mortuum erat dicitur reuixisse. **I N T.** Cum Paulus apostolus ad Romanos scribat, Iudaeos & Graecos omnes sub peccato esse: quomodo idem in subsequentibus non omnes, sed multos per inobedientiam unius hominis peccatores constitui definit, dicens: Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. **R E S P.** Peccatores quomodo multi, & non omnes uideantur: cum idem Apostolus dicit, quia omnes peccauerunt, debemus ostendere. Aliud est peccasse, aliud peccatorem esse. Peccator dicitur is, qui multum delinquendo in consuetudinem, & ut ita dicam, studium peccandi iam uenit. Sicut e contrario iustus non dicitur is, qui semel aut bis aliquid iustitiae fecerit, sed ille qui semper iuste agendo usu & consuetudine iustitiam habet. Nam si quis in caeteris ferè omnibus iniustus sit, semel autem uel bis aliquid iusti operis gerit, iste in eo quidem opere in quo iustitiam tenuit, iuste egisse dicetur, non tamen ex hoc iustus appellabitur. Ita & iustus peccasse quidem dicitur, si aliquid commiserit aliquando quod non licet: non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi usum & consuetudinem non tenet. Sicut & medicus non ille dicitur, qui & leuiter ruptae capitis cuti scit imponere araneam, aut qui tumorem uulneris aqua calida fouere, quamuis etiam hoc medicinae esse uideatur. Sed ille dicitur medicus, qui usum ac studium & disciplinam habet medendi. Ex quibus omnibus puto sufficienter ostendi, quod aliud sit peccare, aliud peccatorem esse. Omnes enim potest fieri ut peccauerint, etiam si sancti fuerint, quia nemo mundus à forde, nec si unius diei fuerit uita eius. Quis enim est quin aut in facto, aut in uerbo, aut qui cautissimus certe est, uel in cogitatione peccauerit: & ideo dixi, peccasse quidem merito omnes dicentur, peccatores autem facti non omnes, sed multi. **I N T.** Quomodo Paulus ad Romanos scribens, legem se non destruere, sed confirmare testetur, dicens: Legem destruimus per fidem: absit, sed legem statuimus: cum e contrario in secunda ad Corinthios Epistola destructionem eiusdem legis praedicet, dicens: Si ministerium mortis in literis formatum, in lapidibus factum est in gloria, ita ut non possint intendere filii Israel in faciem Mosi, propter gloriam uultus eius qui destruit: quomodo non magis ministerium

nisterium spiritus erit in gloria: Et paulo post, Si enim quod destruitur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est: quomodo ergo Apostolus testatur se legem non destruere, sed confirmare, cum gloriam uultus Mosi, quam legem esse demonstrat, destrui prædicet. **RESP.** Non est idem quod dixit, Legem destruimus, & lex destruitur. Paulus ergo in præfenti loco hoc pronūtiat, quod legem ipse non destruat. Nam etsi destruitur lex, per eam quæ supereminet gloriã, & non per Paulum, neq; per aliū aliquem sanctorum destruitur. Vnde & ipse dominus dicebat: Non ueni soluere legē, sed adimplere. Nullus ergo sanctorū, nec ipse dominus destruet legem, sed gloria eius temporalis & pertrāsiciens, à gloria æterna permanente destruitur & superatur. **INT.** Cum lex quæ à deo data est, nō omnibus tunc gentibus tradita fuisset, quando & Iudæis, & ex hoc dicere uideat Apostolus, Vbi non est lex, nec præuaricatio. Quo pacto quod in Psalmo legitur, uerū sit, Præuaricatores existimaui omnes peccatores terræ. **RESP.** Si non est præuaricatio ubi lex nō est, cur præuaricatores à propheta dicuntur, qui legē nō acceperūt? Sed si cōsideremus omne genus hominū de primo parente trahere originale peccatū, ipsum solum & primū testamētum est sub quo omnes homines etiã sine alia lege præuaricatores esse dicuntur. Sed cū lex euidenter postea data sit, & dicat Apostolus, Vbi nō est lex, nec præuaricatio: quo pacto in psalmo quod legitur uerū est, Præuaricatores existimaui, &c. nisi quia omnes legis eius præuaricatae sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstricti: quãobrem etiã paruuli, quod uera fides habet, nascuntur nō proprie sed originaliter peccatores. Vnde illis gratiã remissionis peccatorū necessariã cōfitemur pro peccato, eo modo quo sunt peccatores etiã præuaricatores legis illius quæ in paradiso data est agnoscunt, ut uerum sit utrunq; quod scriptū est, Et peccatores existimaui omnes peccatores terræ, & ubi lex non est, nec præuaricatio. **INT.** Vtrū sine lege Mosi credatur Paulus aliquādo uixisse, per hoc quod dicit: Ego autē uiuebam sine lege aliquando: cū specialiter se fateat Hebræum ex Hebræis, & octaua die circūcisum secūdū legis præceptū. **RESP.** Si lex naturalis à lege quæ Hebræo populo data est discreta agnoscitur, quid de qua lege dixerit facilius reperitur. Origenes sine lege peccatum mortuum esse in nobis ostendit, hoc est antequam per ætatē rationabilis intra nos sensus uigeret: exemplū quoq; pueruli percutientis patrem aut matrem, uel maledicentis adducens: in quo, ut asserit, secūdū legem quidem prohibentē percuti uel maledici patrē aut matrem, peccatum fieri uidetur. Sed istud peccatū mortuum esse dicit, quia lex nondum adest in puero, quæ eum doceat hoc quod facit, fieri nō licere. Si ne hac autē lege naturali, uel rationabili, & Paulum, & omnes homines certum est aliquādo uixisse, hoc est in ætate puerili. Omnes enim similiter per illud tempus nōdum capaces huius naturalis legis existunt: nam utiq; non uideretur

uideretur de hoc Pauli esse uera professio qua dicit, Ego autem uiuebam sine lege aliquādo. **I N T.** Quomodo dicat Apostolus, Lex quidē sancta & iusta, & bona: cum econtra uideatur dicere, Virtus peccati lex: quomodo bonam eam legem dicit, quam uirtutem peccati esse narrauit? **R E S P.** A deo bona lex data, semper est bona: lex tamē ideo uirtus peccati est dicta, cum auget ipsius peccati noxiam delectationem per seueram exhibitionē, nec tamen etiā sic mala est. **I N T.** Cum Paulus dicat, Peccatū nō imputatur cū lex nō est, nec nō & illud quod dicit, quia per legē fit agnitio peccati: quomodo Cain cū peccasset ait, Maius est peccatū meum, cū ut remittatur. Sed & patriarchæ cū ad Ioseph descendissent in Ægypto, & simulata ab eo cōfutatione arguerent, ita ad alterutrum dicūt, In peccatis sumus pro fratre nostro, quia despeximus tribulationē animæ eius, cū rogaret nos, & nō exaudiuimus, en propter hoc uenit super nos tribulatio hæc. Sed & Iob ante legē fuisse cōstat, cū ita dicit: Quod etsi peccaui inuitus, si occultauit peccatum meū, aut confusus sum multitudīne populi quo minus annuntia rem delictum meum: qui omnes euidenter docentur agnouisse peccatum suum. **R E S P.** Ex his colligitur Paulum apostolū non de lege Moisi dixisse, sed de naturali lege, quæ scripta est in cordibus hominū. Secundum ergo hanc legem naturalem consequenter Apostolus dixisse uidebitur, Omne os obstruendum, & omnem mūdum obnoxium deo: iudicio enim legis quæ naturaliter hominibus inest, nullus est expers, neq; Iudæorū, neq; gentilium.

I N T. Quomodo Paulus apostolus duo hæc cōtraria sibi dixisse uideatur, ut illic ubi de corpore mortis huius loquebat̄ diceret, Quod em̄ operor non intelligo: & econtrario, Peccatum non cognoui, nisi per legem, & per legem cognitio peccati: quomodo enim peccatum ignorabat, quod per legem sciebat? **R E S P.** Illud ubi ait Apostolus, Quod enim operor ignoro, quid est aliud quā nolo, non approbo, non consentio, non facio: alioquin contrarium est his quæ superius dixit, Per legem cognitio peccati, & peccatum non cognoui nisi per legem, & peccatum ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Quomodo enim peccatum per legem cognouit quod ignorat, quomodo apparet peccatū quod ignoratur? Sic ergo dictum est, ignoro, non facio, quia nulla cōsensione id ego ipse cōmitto: quomodo dicturus est deus impijs, Non noui uos, quem proculdubio latere nemo potest. Et sicut dictum est, eum qui nō nouerat peccatum, quod est, non fecerat. Neq; enim nō nouerat quod arguebat. **I N T.** Cū Paulus apostolus dicat in spiritu sancto nos clamare, Abba pater: quomodo rursus alio loco dicit, Dedit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantē, Abba pater: quō nos clamamus, si ipse clamat in nobis? **R E S P.** Nisi quia clamare nos facit dū habitare cœperit in nobis: etiā hoc itaq; agit acceptus, ut largius accipiēdus, petēdo, quærēdo, pulsando poscat. Siue em̄

uita

uita bona petatur, siue ut bene uiuatur. Quotquot spiritū dei agūtur, ij filij dei sunt. Siue ergo cum dicitur nos clamare per spiritum sanctū, siue ipsum in nobis clamare spiritum, non est contrarium: quia & cum nos clamare dicimur, non ex nobis, sed ex illo clamare probamur: & cū ille clamare in nos legitur, quid aliud nisi efficientia sui operis quo nos agimus demonstratur?

INT. Cum ad Romanos scribens Apostolus adoptionem filiorū dei, & redemptionē corporis sui expectare se dicat: quomodo ibi quasi iam sit filius dei, & non sit quod ultra expectet, uelut econtrario dicit, Quia spiritus testimonium reddet spiritui nostro, quia sumus filij dei. Et iterum, quomodo redemptionē corporis sperat, qui alijs dicit, Christus nos redemit.

RESP. Hæc interim Origenes sic soluit, Vt mihi uideatur, inquit, ipse hoc soluit eo sermone, qui in cōsequentibus habet.

INT. Cū Paulus ad Romanos scribens, Si deus pro nobis, quis aduersum nos, quasi absolute pronuntiet neminem nobis esse aduersarium: quomodo Petrus econtra uideat prædicare, dicens: Aduersarius uester diabolus sicut leo rugiens circuit quærens quem deuoret.

RESP. Dicit quidem Apostolus: Si deus pro nobis, quis contra nos: non quo omnino nullum nobis inesse dicat aduersarium: sed hoc est quod ostendit, quia deo agente pro nobis, cōtemptibilis & nullus efficitur aduersarius noster.

INT. Dum Paulus dicat, Non est potestas nisi à deo: quomodo dominus per prophetam de quibusdam loquitur, dicens: Ipsi regnauerunt, sed non ex me. **RESP.** Quasi diceret, non me propitio, sed me irato. Vnde inferius per eundem prophetam dicit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo, quo manifestius elucet bonam malamq; ordinationem à deo ordinari: sed bona propitius, mala iratus.

INT. Cum Paulus ad Romanos scribat, Vnusquisq; uestrum proximo suo placeat in bono ad ædificationem: quomodo in alijs dicit, Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. **RESP.** Aliud est studiū habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat: & aliud est studiū habere placendi hominibus, in eo quod uita sua irreprehensibilis est apud homines: sed proficiunt ex eo omnes, qui uel uident talem, uel audiunt. Ibi ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem, contra honestatem, contra religionem est in quo placeat, & ideo dicit: Quia si hominibus placeam, hoc est incredulis & infidelibus Iudæis, Christi seruus non essem.

INT. Cū Paulus apostolus ad Corinthios scribens laudet eos in principio epistolæ suæ, dicēs: Gratias ago deo meo semper pro uobis in gratia dei, quæ data est uobis in Christo Iesu, Quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni uerbo & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in uobis, ita ut nihil uobis desit in ulla gratia: quomodo contra laudem à se prolatam subiungere uidetur, dicens: Obsecro autem uos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & nō

sint

sint in uobis schismata, & illud: Significatū est enim mihi de uobis fratres mei ab his qui sunt Cloës, quia cōtētiones in uobis sunt, &c. *RESP.* Ecce quos in omni uerbo, & in omni scientia laudauerat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens ad increpādum leniter ueniens, diuisos erga seipos reprehēdit: & quorū prius salutem narrauerat, postmodum uulnera patefacit. Peritus enim medicus uulnus secandum uidens, sed agrum timidum esse cōspiciens, diu palpauit, & subito percussit. Prius em̄ blandam manum laudis posuit, postmodū ferrum increpationis fixit. Nisi enim uerecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex alijs rebus audiant quod in consolationem sumant, per increpationē protinus ad desperationem cadunt. Sed nunquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat, unitatem deesse? Absit. Quis de illo talia uel despiens credat? Sed quia erāt inter Corinthios quidam omni gratia repleti, & erant quidam in personarū fauoribus excussi, cœpit à laudibus perfectorū, ut modesta inuectione adprehensionē pertingeret infirmorū. *INT.* Quomodo Paulus dicat, Nolite maledicere: uel illud, Neq; maledici regnū dei possidebunt: cū ipse maledictionis sententiā protulerit, dicendo, Alexander faber ferrarius multa mala mihi fecit, sed reddet illi deus secundū opera sua: uel illud quod Ananię dixit, Percutiet te deus paries dealbate. *RESP.* Sciendū est quod scriptura sacra duobus modis maledictū memorat, aliud uidelicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictū profertur iudicio iustitię, aliter liuore uindictę. Maledictum quippe iudicio iustitię in ipso primo homine peccante prolatū est, cum audiuit, Maledicta terra in operibus tuis. Et illud quod ad Abraham dicitur, Maledicam maledicentibus tibi. Et rursum quia maledictū liuore uindictę promitur, uoce Pauli prædicantis admone mur, Benedicite, & nolite maledicere. Deus ergo maledicere dicit, & tamen maledicere homo prohibetur: quia quod homo agit malitia uindictę, deus non facit nisi examine & uirtute iustitię: cū uero sancti uiri maledictionis sententiā proferunt, non hanc ex uoto ultionis, sed ex iustitia examinis erumpunt: intus enim subtile dei iudiciū aspiciunt, & mala foras exurgētia quę maledicto debeant ferire cognoscunt, & eo in maledicto nō peccant, quo ab interno iudicio nō discordant. Hinc est quod Petrus in offerentē sibi pecuniā Simonem sententiā maledictionis intorsit, dicens: Pecunia tua tecū sit in perditione. Qui enim non ait, est, sed sit, non indicatiuo sed optatiuo modo se hæc dixisse signauit. Hinc Helias duobus quinquagenarijs ad se uenientibus dixit: Si homo dei sum, descendat ignis de cœlo, & cōsumat uos. Quorū utrunq; sententiā quanta ueritatis ratione cōualuit, terminus causę monstrauit. Nam & Simon eterna perditione interiit, & duos quinquagenarios desuper ueniens flamma cōbussit. Virtus ergo subsequens te/
 G   stificat

stificatur qua mente maledictionis sententia promitur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicatur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis sine colligitur, quia ab uno & intimo iudice in reum sententia sumpta iaculatur. **I N T.** Quomodo diuisiones gratiarum, quae nobis per spiritum dantur, ad mensuram dicat Apostolus: cum in Euangelio dicatur, Deus non dat spiritum ad mensuram.

R E S P. In hominibus datur secundum Apostolum ad mensuram spiritus, alij quidem per spiritum sermo sapientiae, alij autem sermo scientiae secundum eundem spiritum, &c. unico autem filio suo pater non dat spiritum ad mensuram, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat.

I N T. Cum Paulus in Epistola ad Corinthios prima de suis coapostolis dicit, Abundantius illis omnibus laboraui; quomodo in Epistola ad Ephesios extremum se omnium electorum existimans, dicit: Mihi infimo omnium sanctorum data est gratia haec in gentibus euangelizare. **R E S P.** Non puto apostolum Paulum cum mentis suae concordasse secreto, ut uere omnibus sanctis infimum se esse dixerit. Verbi causa his qui erant Ephesi, qui Corinthi, qui Thessalonicae, uel qui in toto orbe crediderant. Quod cum humilitatis indicium sit, se omnibus sanctis infimum dicere, mendacium est reatus, aliud in pectore clausum habere, aliud lingua promere: reperendum ergo est argumentum, quod & Paulus uere omnibus sanctis infimus fuerit, & tamen de apostolica non ceciderit dignitate. Loquitur dominus in Euangelio ad discipulos: Qui uult in uobis maior esse, sit omnium minor: & qui uult esse primus, sit omnium nouissimus. Quod Paulus opere complebat, dicens: Puto enim quia deus nos apostolos nouissimos ostendit quasi morti destinatos. Omnibus igitur qui se propter Christum infimos esse cupiebant, apostolus Paulus infimior erat, & idcirco maior. Omnibus enim, inquit, plus laboraui, non autem ego, sed gratia dei quae mecum est. Propter quam humilitatem, dum omnium sanctorum est infimus, data est haec ei gratia in gentibus, ut euangelizaret inuestigabiles diuitias Christi, & doceret dispensationem Christi mysterij, absconditam a seculis in deo, qui uniuersa creauit. **I N T.** Cum Paulus dicat de semetipso in Epistola ad Corinthios, Non secundum carnem uiuimus, neque secundum carnem militamus: quomodo ad Romanos e contrario scribit, dicens: Ego autem carnalis sum: & cum alio loco dicat uiuere in se Christum & spiritum sanctum, dicendo, propter inhabitantem spiritum eius in nobis: quomodo quasi e contrario loquitur, Quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. **R E S P.** Si cui ista quae dicuntur, contraria apostolicae dignitati esse uidentur, si dicta accipiat, ut Apostolus haec ipsa non de sua persona, sed personam infirmorum in se suscipiens dixerit, haec fortasse contraria non putabit: qui & carnalem se nominans, & non habitare in se bonum pronuntians, iuxta quod Origenes refert, non in sua persona

Apostolus

Apostolus dixit, sed tanquam doctor ecclesiæ, personam in semetipso suscipiens infirmorum, elicit: iuxta quod & alibi idem Apostolus dicit, Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer. Quamquam & beatus Augustinus ad Bonifacium Papam scribens, hoc ipsum de persona Apostoli accipi posse testetur quod dicit, Ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato: quia nondum spirituale corpus habebat Apostolus, sic ut possit dicere, Ego autem mortalis sum: quod utique non nisi secundum corpus intelligitur dixisse, quod nondum fuerat immortalitate uestitum: quod etiam etsi iuxta hunc modum sentiatur, nec sic erit bene intelligenti contrarium.

I N T. Cum Paulus dicat, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi: quomodo Christus in passione sua clamauit, Deus deus meus, quare me dereliquisti? **R E S P.** Vox ista qua Christus clamauit, Deus deus meus, &c. non ex persona uerbi qua unus cum patre & spiritu sancto permanet deus, sed ex ueteri homine, non quem ipse susceperat, accipienda est. Ille namque qui per potentiam magnæ diuinitatis, qua patri æqualis est, resuscitauerat mortuos, subito in manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil ualens apprehensus est. Sed quando prenderetur, nisi primo illi in corde suo dicerent, deus dereliquit eum? Vnde illa uox est in cruce, Deus deus meus, ut quid me dereliquisti. Nunquid deus dereliquit Christum, cum deus esset in Christo, mundum reconcilians sibi, cum esset & Christus deus, ex Iudæis quidem secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, deus dereliquit illum? Absit, sed in ueteri nostro uox nostra est: quia simul crucifixus est uetus homo noster cum illo, qui de ipso ueteri nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam erat: ergo quod illi putauerunt, hoc de cruce dixit, Quare me dereliquisti. **I N T.** Quomodo Paulus apostolus dicat, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem: cum idem alio loco præcepit, Placete omnibus per omnia, sicut ego omnibus per omnia placeo. **R E S P.** Hæc qui non intelligunt, contraria putant, sed non est ita: nam & non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso non ut hominibus, sed ut deo placeret intuebatur. Item placendum esse hominibus recte præcipiebat, non ut hoc appeteretur, tanquam merces recte factorum: sed quia deo placere non possit, qui non se his quos saluos fieri uellet, præberet imitandum. Placet ergo Paulus, & non placet: quia in eo quod placere appetit, non se, sed ipse hominibus placere ueritatem querit.

I N T. Cum Paulus apostolus in Epistola ad Galatas referat per ordinem, ubi primum post conuersionem suam accesserit, dicens: Abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum: quomodo Lucas in Actibus apostolorum eundem Paulum post acceptam fidem Christi non in Arabiam, sed in Damasco prius commorasse testatur. **R E S P.** Hæc à beato Hieronymo sic explanata reperimus, de eo quod Apostolus dixit, Abij in Ara-

biam, & iterum reuersus sum Damascū, non sibi uideatur historiæ ordo conuenire, referente Luca in Actibus apostolorum, quod cū Paulus post fidē Christi per dies multos Euangelium Damasci loqueretur audenter, factæ fuerint ei insidiæ, & in sporta per murū nocte dimissus sit, & uenerit in Hierusalem tentans se coniungere discipulis: à quibus cū uitaretur, & timerent ad eum accedere, à Barnaba ad apostolos illū esse perductum, & ibi narraſe quomodo dominū uiderit in itinere, & Damasci fiducialiter egerit in nomine Iesu. Erat, inquit, cum illis intrans & exiens in Hierusalem, & fiducialiter agens in nomine domini. Loquebatur quoq; & disputabat cum Græcis, illi autē querebant occidere eum. Quod cū cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tarso. Hic autē dicit, se primum isse in Arabiam, & iterū reuersum Damascum; post triennium uenisse Hierosolymam, uidiſſe Petrum, & cū eo mansisse diebus xv, nec præter Iacobū fratrem domini alterum cognouisse. Quæ ut uera credantur (dubia quippe uideri absentibus poterant) sub testatione cōfirmat, dicēs: Quæ autē dico uobis, ecce corā deo, quia non mentior. Possumus æstimare, isse quidem Paulum secundū Lucæ historiā in Hierosolymā, nō quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis impetū declinaret, qui sibi Damasci propter Euangeliū Christi fuerat cōcitatus: & sic uenisse Hierosolymā, quasi ad quamcunq; aliā ciuitatē: & inde eum statim propter insidias recessisse, & uenisse Arabiā siue Damascū: atq; inde post triennium ad uidendū Petrū Hierosolymā reuertisse. Vel certe ita: statim ubi baptizatus sit, & accepto cibo confortatus, fuisse eū cū discipulis qui erant Damasci per dies aliquot, & stupentibus cunctis in synagogis Iudæorū prædicasse continuo, quod Iesus esset filius dei, & tūc isse in Arabiā, & de Arabia Damascum reuertisse, & ibi fecisse triennium. Post dies multos scriptura testatur, dicens: Cum implerentur autē dies multi, consiliū fecerunt Iudæi ut eū interficerent: notæ autē factæ sunt Paulo insidiæ eorū, & custodiebant portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes ergo discipuli eius nocte per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Cum autē uenisset Hierusalem, tentabat cōiungere se cū discipulis. Lucā uero idcirco de Arabia præterisse, quia fortasse nihil dignū apostolatus in Arabia perpetrarat, & ea potius compendiosa narratione dixisse, quæ digna Christi Euangelio uidebant: nec hoc segnitie apostoli deputandū, si frustra in Arabia moratus sit, sed quod aliqua dispensatio & dei præceptum fuerit ut taceret. INT. Cum Paulus apostolus de se dicat, *Viuo iam nō ego, uiuit uero in me Christus*: quomodo quasi e contrario uidetur sibi respondere, dicens: *Scio quia nō habitat in me, hoc est in carne mea bonum.* RESP. Hæc quæ sibi uidentur contraria, ita à beato Augustino soluuntur, ubi contra Iulianum disputans ait: *Non est contrarium sicut putas, ut qui dicit, Viuo iam non ego, uiuit uero in*

ro in me Christus. Dicat etiam, Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. In quantum quippe in illo uiuit Christus, in tantum expugnat & superat quod non habitat bonum in eius carne, sed malum. Neque enim recte cuiusquam spiritus concupiscit aduersus carnem suam, nisi habitaret in illo spiritus sanctus. **I N T.** Cum Paulus Galatis prædicet, Si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest: quomodo quasi e contrario Romanis prædicare uidetur, Circumcisio quidem prodest, si legem custodias. Et infra, Quid ergo amplius est Iudæo, aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum, primum quidem quia credita sunt illis, &c.

R E S P. Hæc duo quæ sibi uidentur esse cõtraria, ita à beato Hieronymo soluuntur. Si enim his qui circumcisi sunt Christus nihil prodest, quomodo legem custodientibus prodest circumcisis: quod quidē hac responsione soluitur, ut dicamus Epistolam quæ ad Romanos scripta est, ad eos esse dictam, tam qui ex Iudæis gentibusq; crediderant, & hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur. Quo scilicet suū utraq; plebs priuilegium possideret, ut nec gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerent præputium. Ad Galatas autem scribens alio usus est argumento. Nō enim erant ex circumcisione, sed ex gentibus qui crediderant. Nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post Euangelij gratiam iterum ad legalia reuerterentur elementa. Et in Actibus apostolorum narrat historia, cum quidam de circumcisione surgentes asseruissent eos qui ex gentibus crediderant debere circumcidi, & legem custodire Mosi: seniores qui in Hierosolymis erāt, & apostolos pariter congregatos statuisse per literas, ne superponeretur eis iugum legis, nec amplius obseruarent, nisi ut custodirent se tantū ab idolothytis, & à sanguine, & à fornicatione, siue, ut in nonnullis exemplaribus scriptum est, & à suffocatis. Et ne resideat ulla dubitatio quod circumcisio nihil proffit, sed propter eos qui ex Iudæis crediderant, ad Romanos de circumcisione sententiā temperarit, paulatim ad epistolæ eiusdē posteriora descendens, nec circumcisionem, nec præputium aliquid ualere monstrauit, dicens: Circumcisio itaq; nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mādatorum dei: in tantum enim circumcisio nihil est, ut Israëliticæ quoque domui se circumcisione iactanti nihil profuerit: propheta memorante, omnes gentes in circumcisæ carne, domus autem Israël incircumcisa corde: & incircumcissus Melchisedec circumcissum benediceret Abraham.

I N T. Cum Paulus apostolus in Epistola ad Galatas prædicet, dicens: Quia si circumcidamini Christus uobis nihil prodest: cur in Actibus apostolorū contra suam prædicationem uideatur egisse, cum Timotheum ipse discipulum circumcidit.

R E S P. Vtraq; prudenti salubriq; consilio in principio nascentis ecclesiæ acta sunt, ut & carnalis circumcisio in Christo impleta prædicante Apostolo iam cessare deberet, & tamen in primis illis Christianis qui ex circumci-

sione crediderant, contra diuturnam consuetudinem non statim carnis circumcisio prohiberetur: ne ex hoc scandalum ecclesiae nasceretur, sed paulatim persuadendo ad intellectum perfectum ducerentur. Sic enim de eiusmodi quaestione in libris contra Faustum beatus Augustinus disputat: ait enim, Primos illos Christianos, qui ex Iudæis crediderant, qui secundum legis ueteris praecepta nati erant, atque instituti, iusserunt eos apostoli patrium ritum traditionemque seruare: & eos quibus hoc opus erat, congruerent illorum tarditati moribusque monuerunt. Inde est quod Timotheum Iudæa matre & Græco patre natum propter illos ad quos talis cum eo uenerat, etiam circumcidit Apostolus: atque ipse inter eos morem huiusmodi custodiuit, non simulatione fallaci, sed consilio prudenti. Neque enim ita natis & ita institutis noxia erant ista, quamuis iam non essent significandis futuris necessaria: magis quippe noxium erat hæc tanquam noxia prohibere in his hominibus usque ad quos durare debuerunt: quoniam Christus qui omnes illas prophetias implere uenerat, sic eos initiatos inuenerat, ut iam de cætero qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diuerso ueluti pariete, id est pro præputio ad illum angularem lapidem, qui Christus est conuenirent, ad nulla talia cogerentur. Si autem his qui ex circumcisione uenerant, talibusque sacramentis adhuc dediti erant, ultro uellent, sicut Timotheus, conferre congruentiam non prohiberentur. Verum si in huiusmodi legis operibus putarent suam spem salutemque contineri, tanquam à certa pernicie uitarentur. Vnde est illud apostoli: Ecce ego Paulus dico uobis, quia si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. **I N T.** Quomodo Paulus qui Galatis præceperat, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, ut in spiritu mansuetudinis instrueretur. Iterum in consequentibus quasi e contrario his ipsis uidetur dixisse, Quid uultis: in uirga ueniam ad uos, an in charitate & spiritu mansuetudinis.

R E S P. Si enim ibi ad peccatores non spiritu mansuetudinis, sed in uirga uenire se dicit, Quomodo nunc illis qui in aliquo peccato præuenti fuerint, non uirgam adhibet, sed spiritum mansuetudinis? Verum ibi ad eos dicitur, qui post peccatum non sentientes errorem suum, nolebant maioribus subdi & pœnitentia corrigi. Vbi uero peccator intelligens uultus suum, tradidit medico secundum, ibi non est uirga necessaria, sed spiritus lenitatis.

I N T. Cum in Epistola ad Galatas præcipiat Paulus, dicens: Alter alterius onera portate: quomodo quasi e contrario uidetur in subsequentibus dicere, Unusquisque onus suum portabit. Si enim unusquisque onus suum portabit, alter alterius onera portare non poterit.

R E S P. Sed uidendum quod ibi præceperit, ut peccantes nos in hac uita inuicem sustentemus, & in præsentis seculo alterutrum auxilio simus. Hic autem de domini dicat in resurrectione iudicio, quod non ex alterius peccato &

compa

comparatione deterioris, iuxta nostrum opus aut peccatores ab eo iudicemur, aut sancti, recipiente unoquoque secundum opus suum. Obscure licet, docemur per hanc sententiam nouum dogma quod latitat, dum in presenti seculo sumus, siue orationibus, siue consilijs inuicem posse nos adiuuari. Cum autem ante tribunal Christi uenerimus, nec Iob, nec Daniel, nec Noë rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare opus suum.

INT. Cum Paulus dicat, Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: quomodo inuenitur in multis rebus alijs gloriasse, sicut in loco illo ubi dicit, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. RESP.

Quomodo nunc dicit, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi, cum in alio loco de alijs gloriatur, ut ibi: ita per uestram gloriam quam habeo in Christo Iesu. Sed sciendum, quod omnis illa gloriatio ad crucem relata gloria crucis sit, & quicquid dignum in uirtutibus perpetratur, hoc fieri ob domini passionem. INT. Cum Paulus Ephesios imitatores dei suadet fieri, dicens: Estote imitatores dei, sicut filij charissimi: quomodo Corinthijs dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi? RESP.

Corinthij etenim non poterant statim imitatores Christi fieri, sed grande illis erat, si imitatores possint eius existere. Ephesijs uero quasi his quos iam mysteria tanta docuerat, non ait, Imitatores mei estote, nec imitatores Christi, sed imitatores dei. Non quod minus sit imitatore Christum esse quam dei, deus quippe Christus est: sed quod aliud sit secundum hominem illum imitari, aliud secundum deum. Nam etsi Christum secundum carnem antea noueramus, nunc iam nequaquam eum nouimus secundum carnem. Nec enim puto, quod in cæteris quæcunque deus fecit, homo deum possit imitari: sed uerbi causa, ut quod ille clemens est, & pluit super bonos & malos, &c. si etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus: quod cum fecerimus, filij dilecti, uel imitatores, siue ipsius Pauli, siue dei erimus.

INT. Cum in Epistola ad Ephesios Paulus de Christo dicat, quod pater omnia subiecerit sub pedibus eius: quomodo ibi Paulus alibi dicit, Necdum ei uidemus omnia subiecta: nec non & illud, Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Si necdum subiecta sunt ei omnia, & oportet eum regnare donec subiiciantur: quomodo nunc sub pedibus eius deus uniuersa subiecit, maxime cum & in alio loco Paulus ipse testetur, Cum autem ei subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subiicitur ei, qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus.

RESP. Ergo aut secundum præscientiam id quod futurum est quasi iam factum esse commemorat. Aut certe, si de præterito sentiendum est, sic debemus accipere, quod etiam ea quæ non sunt ei uoluntate subiecta, naturæ conditione deseruiant. Verbi causa, dæmones, Iudæi, & gentiles: non enim seruiunt Christo, nec subiecti sunt pedibus eius, & tamen quia ab eo

in bonam partem creati sunt, subditi sunt potestati eius inuicti, tametsi aduersum eum repugnent liberi arbitrij uoluntate. **I N T.** Cum secundum omnes scripturas diuinas mundi rectorem, sicut creatorem deum solum accipiamus: quomodo e contrario uidetur Paulus apostolus dicere, Non est uobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum. **R E S P.** In eo quod diabolus uel angeli eius in membris ad se pertinentibus, regnum suum extendunt, rectores utiq; mundi ab Apostolo nominantur. Rectores enim eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, ut rectores sint coeli & terrae, sed mundum peccatores dicit. Vnde & in Euangelio scribitur, Et mundus eum non cognouit. **I N T.** Quomodo Paulus apostolus dixit, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Nec non & illud, Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum: cum e contrario dicere uideatur, Qui sumus in hoc habitaculo ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, ut absorbeat quod mortale est a uita.

R E S P. Miramur hic Paulum quomodo amet quod refugiat, refugit quae amet. Ecce enim & mori desiderat, & tamen carne expoliari formidat. Cur hoc? quia etsi uictoria in perpetuum laetificat, ipsa nihilominus ad praesens poena perturbat: & quamuis uincat amor subsequenteris muneris, tangit tamen non sine mœrore animum pulsus doloris. Sicut enim uir fortis cum uicino iam belli certamine cum armis accingitur, palpitat & festinat, tremit & sauit, quasi pauere per pallorem cernitur, sed per iram uehementer urgetur. Ita uir sanctus cum passioni propinquare se conspicit, & naturae suae infirmitate concutitur, & spei suae soliditate roboratur, & de uicina morte trepidat, & tamen quod moriendo uerius uiuat exultat: ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire: & idcirco & confidendo quasi ambigit, & quasi ambigendo confidit, & gaudens metuit, & metuens gaudet: quia scit quod ad brabium quietis non perueniat, nisi quod interiacerit cum labore transcendat. Sic nos cum morbos a corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certi autem de subsequente salute gaudemus: quia enim peruenire corpus aliter ad salutem non ualet, in potu libet etiam quod tædet, cum quæ amaritudini inesse uita animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit.

I N T. Quomodo apostolus Paulus quasi per contrarium loquens, modo perfectum, modo imperfectum sese testetur, dicit enim in Epistola ad Philipenses, Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Vbi subiungit, Quicumque ergo perfecti sumus. **R E S P.** De hac igitur gemina perfectione hoc beatum Ambrosium sensisse reperimus, Videmus, inquit, impossibile esse, ut perfecte quis immaculatus esse possit in corpore constitutus, cum etiam Paulus imperfectum se dicat; sic enim habet, Non quod iam

iam acceperim, aut iam perfectus sim. & tamen post paululum ait: Qui-
cunque ergo perfecti sumus: nisi forte quia est perfectio alia in hoc mundo
alia post hanc uitam, illum intelligamus perfectum, de quo dixit ad Corin-
thios, Cum uenerit quod perfectum est. Et alibi, Donec occurramus o-
mnes in unitate fidei, & agnitionem filij dei in uirum perfectum, in men-
suram ætatis plenitudinis Christi.

INT. Cum Paulus apostolus de resurrectione ultima loquens, inter
cætera dicit: Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui
uiuimus simul cum illis rapiemur obuiam Christo in aëra, & sic semper
cum domino erimus: quia dicit, Sic semper erimus: quomodo Ioannes in
Apocalypsi de regno sanctorum præfixum tempus posuit, dicens: Et re-
gnabunt cum Christo mille annis. RESP. Nunquam diceret sanctus
Apostolus de se, uel de hominibus alijs sanctis, Simul rapiemur in nubibus
obuiam Christo, & sic semper cum domino erimus: si aliquos sanctos
nosset, receptis iam cum beata immortalitate corporibus, cum Christo re-
gnaturos ad tempus: non enim semper cum domino erunt, si tantum mil-
le annos cum eo resurrectione facta regnabunt: ac per hoc si id quod di-
citur semper, non habet finem, non erunt mille anni, qui cum finiti fuerint
faciunt finem. Sed ut hæc sibi contraria non putentur, breuiter hæc dicta le-
ctor intelligit. Quod enim Apostolus dicit, Sic semper cum domino eri-
mus, utique de futuri iudicij tempore dicit, Ex quo cum Christo sine fine
regnabimus. Quod autem Ioannes in Apocalypsi de regno sanctorum di-
cit: Et regnabunt cum Christo mille annis, de tempore huius uitæ istius mil-
le anni accipiuntur: quod interiectum est inter duos Christi aduentus, unum
incarnationis, & alterum iudicij sui: quod tempus medium quantorum-
cunq; annorum spatijs extendatur, propterea mille annos appellauit, ut
aut a toto parte tropice cogat intelligi: aut plenitudinem ipsius numeri
qui dicitur mille, inter aduentum primum Christi & secundum, quicquid
erit temporis comprehendat. Cum Christo enim sancti mille annis re-
gnare dicuntur, propter ecclesiam dei quæ in regno fidei a tempore incarna-
tionis Christi usque ad tempus iudicij superuenturi, in fide & opere dilata-
ta extenditur. Nam hoc est dicere pro sanctis, quod cum Christo mille an-
nis regnabunt, quasi pro fidelibus electis, qui intra ecclesiam per totum
hoc tempus, quod inter duos aduentus interiacet, cum Christo in ecclesia fi-
deliter uiuunt. INT. Quomodo Paulus dicit, Qui omnes homines
uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire: cum e contra scriptura di-
cat, Deus, cui uult miseretur, & quem uult indurat. RESP.

Si deus omnes homines saluos fieri uult, quomodo omnes salui non fi-
unt: & si omnes salui fiunt, quod utique non est, quomodo alibi scriptum
est, Deus cui uult miseretur, & quæ uult indurat. Sed ita debemus intellige

G 5 re, quod

re, quod scriptum est, quia omnes homines uult saluos fieri, tanquam diceretur, nullum hominem fieri saluum, nisi quem fieri ipse uoluerit: non quod nullus sit hominum, nisi quem saluum fieri uellet, sed quod nullus fiat nisi quem uelit: ac proinde quod dicit omnes, à toto partem intelligi uoluit: scilicet quod omnes eos saluos fieri uelit, quos ex omni genere humano saluandos esse elegerit: ac per hoc contrarium non est illi sententiæ. Deus cui uult miseretur, & quem uult indurat: quia & cui miseretur, per misericordiam saluatur: quem indurasse dicitur, per iudicium relinquetur. Indurare enim dicitur deus eum, quem mollire noluerit: sicut etiam excæcare dicendus est eum, quem illuminare noluerit, uel repellere eum quem uocare destiterit. **INT.** Cum Paulus apostolus dicat, Iusto lex non est posita: quomodo Psalmista legem sibi dari poscit, dicens: Legem pone mihi domine uiam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

RESP. Quid est hoc quod orat, ut sibi lex à domino ponatur? Non ponitur iusto. An eo modo nõ ponitur iusto, quomodo posita est populo cõtumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus secundum testamentum uetus in monte Sina, quod in seruitute generat. Non secundum Testamentum nouum, de quo scriptum est per Hieremiam prophetam, Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & consummabo domui Israël & domui Iuda testamentum nouum: non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego negligam eos dicit dominus. Quomodo hoc est testamentum, quod constituam domui Israël? Post dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in mentes eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Ecce quomodo uult iste legem sibi poni à domino, non sicut iniustis & non subditis, ad uetus testamentum pertinentibus, posita est in talibus lapideis: sed sicut sanctis filijs liberæ, hoc est supernæ Hierusalem, filijs promissionis, filijs hæreditatis æternæ, sancto spiritu tanquam digito dei in mentem datur, & in cordibus scribitur: non quod memoria teneant, & uitam negligent, sed quod sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris, non in timoris angustijs. Cur ergo iste adhuc poscit sibi legem poni, quæ utique si non ei posita fuisset, non uiam mandatorum dei in cordis latitudine cucurrisset: sed quia proficiens loquitur, & dei donum nouit esse quod profecit, quid aliud petit cum sibi legem poni petit, nisi ut in ea magis magisque proficiat? qui utique legem secundum literam nouerat, sed quia litera occidit, spiritus uiuificat, orat, ut per spiritum faciat quod per literam sciebat.

INT. Cum Paulus in Epistola ad Timotheum prima mulieres in ecclesia tacere præcipiat, dicendo: Docere autem mulieribus non permitto: quomodo ad Titum scribens, docendi sceminis tribuat potestatem, id est
ut

ut bene docentes sint, & prudentiã doceant. *RESP.* Quæ ita à maioribus soluuntur, ut contraria sibi nullo modo uideantur. Sic enim intelligendum est, ut in uiros fœminis sit doctrina sublata, cæterum adolescentulas doceant quasi filias suas: & ideo cum mulieres iubet Apostolus, ut bene docentes sint, & prudentiam doceant, docere illis quidem permisit, sed fœminas non uiros: & hoc non in ecclesia, sed priuatim, ut non sit præcepto illi superiori contrarium, quod iubet ut mulieres in ecclesia taceant.

INT. Cum Apostolus de deo dicat, Qui lucem habitat inaccessibilem, quem uidit nullus hominum, sed nec uidere potest: quomodo Psalmista dicit, Accedite ad dominum, & illuminamini: quomodo ergo accedendo illuminatur, si ipsam lucem qua illuminari possumus, non uidemus. Si uero accedendo ad eum, ipsa qua illuminatur luce uidemus, quomodo inaccessible esse perhibetur. *RESP.* Qua in re pensandum est, quod inaccessibleem dixit, sed homini, sed humana sapienti. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores, humanitatis nomine notare solet. Vnde eisdem Apostolus quibusdã discordantibus dicit: Cũ enim sit in uobis zelus & contentio, nõne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Quibus paulo post subiicit: Nõne homines estis. Et unde aliã testimonium protulit, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Et cum hoc hominibus dixisset absconditum, mox subdidit, Nobis autem reuelauit per spiritum suum, ipsum se ab hominis uocatione discernens, qui raptus supra hominem diuina iam saperet. Ita etiam hoc loco cum lucem dei inaccessibleem perhibet, ut ostenderet quibus, subdidit, Quẽ uidit nullus hominũ, sed nec uidere potest, more suo homines uocãs, omnes humana sapiẽtes. Quia qui diuina sapiũt, uidelicet supra homines sunt. *INT.* Cũ Paulus Timotheo præcipiat, dicẽs: Noli uerbis cõtẽdere: quõ quasi ecõttrario uidet Tito iterũ præcepisse, in loco illo ubi qualis debet esse episcopus instituit, dicẽs, ut potes sit in doctrina sana, & cõttradicẽtes reuincere. *RES.* Hæc duo quæ uident cõttraria, quã differentia habeãt, in libris sancti Augustini de Doctrina Christiana sic inueniuntur exposita: ait em̃, hoc ipsum testimoniũ Pauli ponẽs, Noli uerbis cõtẽdere, ad nihil em̃ utile est nisi ad subuersionẽ audiẽtiũ. Vbi statim subiũxit, Nec em̃ hoc ideo dictũ est, ut aduersarijs oppugnãtibz ueritatẽ nihil nos p̃ ueritate dicamus. Et ubi erit q̃ cũ ostẽderet qualis esse episcopus debeat, ait inter cætera, ut potes sit in doctrina sana, & cõttradicẽtes redarguere: uerbis enim cõtẽdere, est nõ curare, quõ error à ueritate uincat, sed quõ tua dictio dictioni p̃ferat alterius. Porrò q̃ nõ uerbis cõtẽdit, submisit, siue tẽperate, siue grãditer dicat, id agit uerbis, ut ueritas pateat, ueritas placeat, ueritas moueat. Cũ ergo ueritas cõtendit, uanitatis est uitiũ. Cum aut minister uerbi dei potest esse, iubet in doctrina sana ut contradicentes reuincantur:

spiritualis

Spiritualis doctrinæ est magisterium, quod ueritati, non uanitati seruitur.

I N T. Quomodo Paulus Timotheum admonet, Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina: cum e contrario Tito præcipiat, Argue cum omni imperio. **R E S P.** Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat ut ex his duobus, alteri imperiū atq; alteri patientiam præponat: nisi quod mansuetioris spiritus Titum, & paulo feruentioris uidit esse Timotheum: illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat.

I N T. Cum in Epistola ad Hebræos scriptum sit, Omnia nuda & aperta sunt oculis eius: quomodo dominus mala Sodomorum increpaturus, quasi ignorans de eis dicere uidetur, Descendam, & uidebo utrum clamorem qui uenit ad me opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. **R E S P.** Ut nos autor uitæ nostræ à præcipitata sententiæ prolatione compefceret, cum omnia nuda & aperta sint oculis eius, mala tamen Sodomorum noluit audita iudicare: quia, ait, clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam, & uidebo utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint, an non est ita, ut sciam.

Omnipotens itaque dominus, & omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut grauatim nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quàm probare. Ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, moxq; facinorosos percutit: atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptū est: Tu autem domine cum tranquillitate iudicas, ille de quo rursus scriptum est: Dominus patiens est redditor, in tanto crimine inuolutos inueniens, quasi patientiam prætermisit, & diem extremi iudicij expectare ad uindictam noluit, sed eos igne iudicij ante iudicij diem præuenit. Ecce malum & quasi cum difficultate credidit cum audiuit, & tamen sine tarditate percussit, cum uerum cognoscendo reperit: ut nobis uidelicet daret exemplum, quod maiora crimina & tarde credenda sunt, cum audiuntur: & citius punienda sunt, cum ueraciter agnoscuntur. **I N T.** Quomodo Iacobus dicat, Fides sine operibus mortua est: cum e contrario uideatur Paulus dicere, Ei uero qui non operatur, credenti autem in eo qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei. Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus.

R E S P. Si iuxta Iacobum fides sine operibus mortua est, quomodo sequens est iuxta quod Paulus ait, ut fides sine opere iustificet impium. Sed hæc diligenter considerata non erunt sibi contraria, illos quippe iuxta Paulum fides sine opere saluat, quos fides Christi primum ab infidelitate dissociat, utique sine bonis præcedentibus meritis. Si quis in Christo crediderit, remissis iniquitatibus cunctis potest per solam fidem saluari. Deinde si iam credens, & ueraciter sacramenta Christi percipiens, bona

bona operari refugiat, huius fides iuxta Iacobum mortua est. Ergo quod Paulus dicit, sine opere saluari posse credentem, de illis utique dixit, quos fides primū credituros acceperit, quibus utiq; non imputatur peccatum ante actum, quod baptismatis unda deletur. Nam quod Iacobus fidem mortuam sine opere dicit, de illis utiq; loquitur, qui post acceptam fidem saluari se posse sine operibus iustitiæ credunt: initium nanq; iustificati à deo fides est, quæ credit in iustificantē; & hæc fides cum iustificata fuerit, tanquā radix imbre suscepto hæret in animo solo, ut cū lege dei excoli cœperit, surgāt ex ea rami qui fructus bonorū operū ferūt. Nō ergo ex operibus radix iustitiæ, sed opera ex radice iustitiæ, quā deus accepto fert, etiā sine operibus in hoc quoq; capitulo Pauli apostoli, quod ait: Eī uero qui nō operatur, credenti autem in eo qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiā: ita ut quidam doctor edisserens dicat, cōuertentem impiū per solam fidem iustificat deus, non per opera bona quæ non habuit, alioquin per impietatis opera fuerit puniendus. Simul attendendum, quia nō peccatorem iustificari per solam fidem, sed impiū, hoc est nuper credentem asseruit, secūdum propositum dei, quo proposuit gratis per solam fidem peccata dimittere.

I N T. Quomodo Petrus de deo dicat, In quem desiderant angeli prospicere: cum in Euangelio Christus dicat, Angeli eorum semper uident faciem patris mei qui est in cœlis. **R E S P.** Nunquid aliud ueritas, aliud prædicator insonat ueritatis? Sed si sentētia uera quæ cōfertur, quia sibi nequaquam discordet, cognoscitur. Deum quippe angeli & uident, & uideri desiderant, ut effectu sui desiderij minime defraudentur. Desiderium sine fructu anxietatem habet, & anxietas pœnam. Beati uero angeli ab omni pœna anxietatis longe sunt, quia nunquam simul pœna & beatitudo conueniunt. Rursus cum eos dicimus dei uisione satiari, quia & Psalmista ait: Satiabor dum manifestabitur gloria tua: considerandum est nobis quomodo satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conueniant dicat ueritas, quia semper uident: dicat prædicator egregius, quia semper uidere desiderant. Ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur. Ne autem sit in satietate fastidium, satiati desiderant: & desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur: & satiantur sine fastidio, quia sua satietas ex desiderio semper accenditur.

I N T. Quomodo Ioannes in Epistola sua de dilectione scribens dicit: Dilectissimi, non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus: cum dominus in Euangelio dilectionem ipsam mandatum nouum appellet, dicens: Mandatū nouum do uobis, ut uos inuicē diligatis. **R E S P.** Quod mandatū uetus dixit, quod habebatis, inquit, ab initio: ideo ergo uetus, quia iam illud audistis: alioquin contrariū erit domino, ubi ait: Mandatum nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis; sed mandatum uetus, quod habebatis

habebatis ab initio. Mandatū uetus, uerbum quod audistis. Ideo ergo uetus, quia iam audistis: & ipsum nouum contendit, dicens iterum, Mandatū nouum scribo uobis, nō alterum, sed idem ipsum quod dixi uetus, idem est nouum. Quare quod est uerum in ipso & in nobis. Iam quare uetus audistis: quia iam illud noueratis. Quare autem nouū: quia iam tenebrę transierunt, & lux uera iam lucet. Ecce unde nouum, quia tenebrę ad ueterem hominem pertinent, lux uero ad nouum. Quod dicit Paulus apostolus, Exiite ueterem hominem, & induite nouum. Et iterum, Fuiſtis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino. **I N T.** Quomodo Ioannes dicat, Omnis qui natus est ex deo nō facit peccatum, quia semen eius in ipso manet, & non potest peccare: cum econtra dicat, Si dixerimus quia peccatū nō habemus, nos ipsos seducimus. **R E S P.** Quod est hoc peccatum, nisi facere contra mandatum, quæ Christi dilectio uocatur. Nam non generaliter secundum omne peccatum est dictum, quia si omne peccatū intellexerimus, contrarium erit huic sententię quæ dicit, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Ergo quod dicit, Qui natus est ex deo, non facit peccatum, id est non habet in fratrem odium, nec potest peccare, quia non facit cōtra dilectionem. Hoc autem quod dicit, Si dixerimus quia peccatum non habemus, de generalibus peccatis licet intelligi.

I N T. Quomodo Apostolus dicat, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: & econtra Psalmista, Timor domini castus permanet. **R E S P.** Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem, si timor domini castus permanet in seculum seculi: Est ergo timor seruilis, est & timor castus: timor seruilis est, ne patiaris pœnam: timor castus, ne amittas iustitiã. Ergo quod Apostolus dixit, de seruili timore egit. Quod autem Psalmista loquitur, de casto illo timore, quo in æternum domino copulabimur, sentiendum est. **I N T.** Cum Ioannes apostolus in Epistola sua dicat, Omnis qui natus est ex deo, non peccat: quomodo Esaias ex uoce domini dicit, Filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me?

R E S P. Si non peccat qui ex deo nascitur, quomodo spreuerunt dominum, qui ex ipso utiq; geniti memorantur. Vnde apparet, quia melius est iuxta Hebraicam translationem legere, filios enutriui, quàm genui, ne uideatur illi dicto, quod in Ioannis Epistola legitur esse contrarium, Omnis qui natus est ex deo, nō peccat. Ergo si nati ex deo, quomodo peccare poterunt, cum omnis qui ex deo natus est peccare non possit.

I N T. Cum in Actibus apostolorum scriptum sit, quod dominus post resurrectionem suam quadraginta dies cum discipulis cōmoratus sit: quomodo tam contrarie eisdem discipulis in Euangelio idem dominus dicit, Hęc sunt uerba quæ locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum.

R E S P. Neq; enim cum ipsis non erat, quibus præsens corporaliter apparebat,

parebat, sed tamen iam se esse cum ipsis denegat, à quorum mortali corpore carnis immortalitate distabat. INT. Omnis homo mendax: cui responderi potest, Si omnis, & tu, falsaq; iam erit sententia quam mendax ipse protulisti. Si uero ipse non mendax, uera iam sententia non erit: quia dum tu uerax, non omnis homo cognoscitur mendax. RESP. Sed notandum quid præmittitur, Ego dixi in excessu mentis meæ. Per excessum ergo mentis etiam semetipsum trāsijt, cum de hominis qualitate definiuit: ac si patenter dicat: de falsitate omnium hominum inde ueram sententiam protuli, unde ego ipse super hominem fui: intantum uero & ipse mendax, inquantum homo: intantum autem omnino non mendax, inquantum per excessum mentis super hominem. INT. Apostolus qui Corinthijs uirgam minatur: quomodo ad Galatas scribit, ut corripiant delinquentem in spiritu lenitatis. RESP. Corinthij post peccatum non sentientes errorem suum, nolebant pœnitētia corrigi, inde eis uirgam minatur.

Vbi uero peccator intelligens uulnus suum, tradit me dico se curandum, ibi nō est uirga necessaria, sed spiritus lenitatis.

FINIS.

SERIES CHARTARVM

* a b c d e f g h i k A B C D E F G Omnes sunt Terniones, præter k Duernionem, & G Quaternionem.

BASILEAE, IN OFFICINA FROBENIANA PER
IOANNEM HERVAGIVM, HIERONYMV M
FROBENIVM, ET NICOLAVM EPISCO
PIVM, MENSE AVGVSTO, ANNO

M.

D.

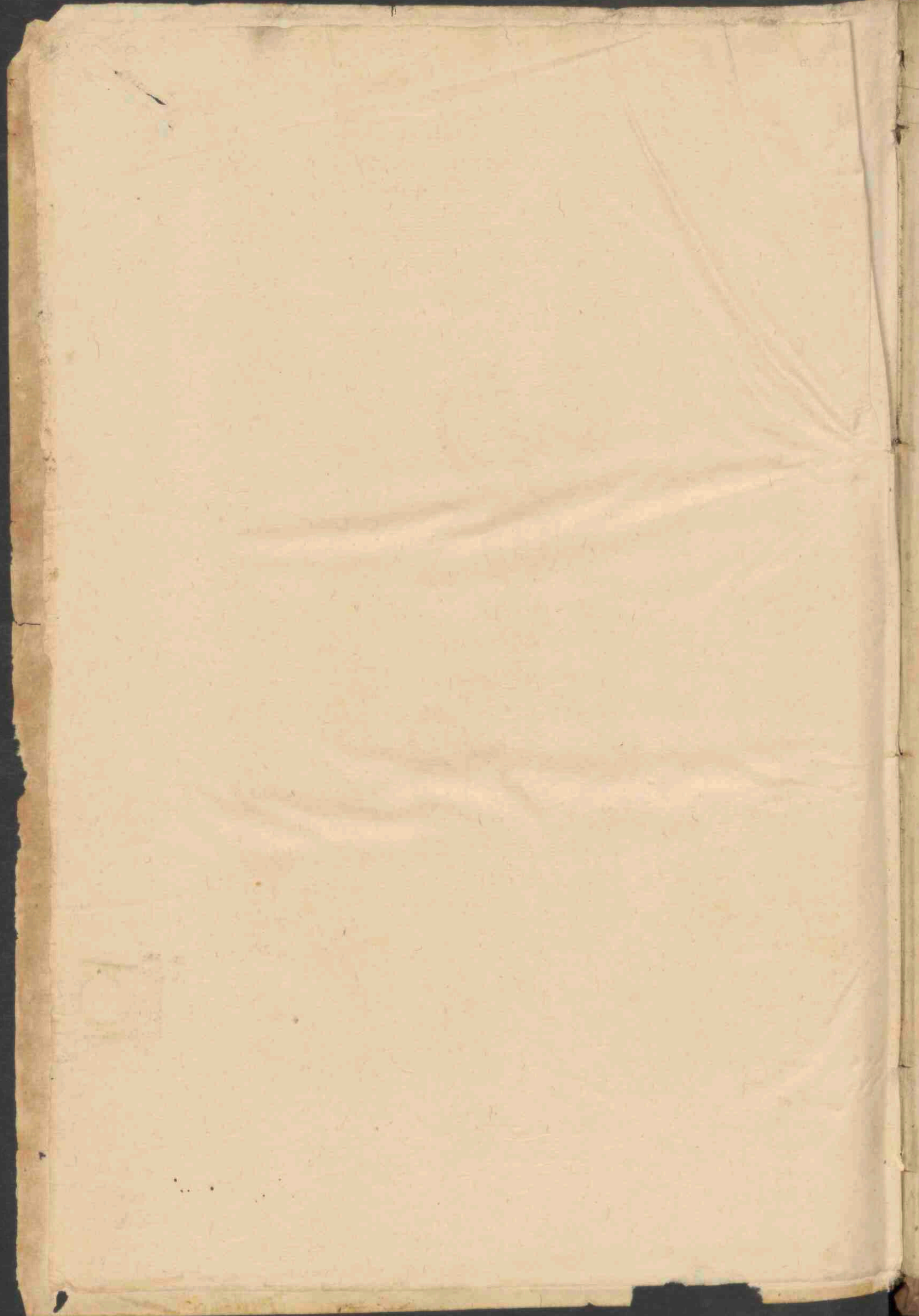
XXX

Faint, mirrored text bleed-through from the reverse side of the page, appearing as a mirror image of the original text.

11

sib; et reuerſa eſt in do-
mū ſuā. *Credo di pocta:*

Eilic regū in honore tu *of*
o aſtior regina a dextris tu
in ueſtiti teaurato circum

Omnipotē ſempiternē dōs
qui curā de omnib; in-
te confidentib; ſemp ha-
tes p̄ia q̄s: ut p̄ oblatio-
nē quā tibi offerimus. ui-
ſitationē ſpecialeſm b̄tē
marie uirginis in n̄r̄
neceſſitatib; ſentiam
p̄. *p̄f̄io* et te in uſit̄ *co.*

Geata uiscera marie uir-
ginis que portauerūt ad ui-
ſitationē ehyzaleth eterni pa-

Omnipotē ſempiternē dōs
qui commemoracione
uiſitationis b̄tē marie
uirginis m̄ris t̄a fieri
uoluisti. p̄ia q̄s: ut per
hoc ſacriſiciū qd̄ ſup̄li-
mus ad eius uiſitatio-
nis gr̄a nullatenus ex-
citemus. Per dōm.

de ſc̄a cruce p̄ totū ānū

Dos autē gl̄iam *uicou*
oportet in cruce dōm̄
n̄r̄i ih̄u xp̄i in quo eſt ſalus
uita et reſurrectio n̄r̄a p̄ que
ſaluati et lib̄ati ſum. *p̄* De-
us miſereatur n̄r̄i et b̄ndic̄at
nob̄ illuminet uultū ſuū
ſup̄ nos et miſereat̄ n̄r̄i *col*

Deus qui unigenitū
filij tui dōm̄ noſtri
ih̄u xp̄i p̄c̄ioſo ſāgu-
ine uiuific̄aſti crucis uer-
illū ſāficare uoluisti.
concede q̄s nos eius q̄e
uiscem ſc̄e crucis gaude-
mus honore. tua quo-
q; ubiq; p̄tectione gau-
dere. Per eundē. *ad phi*

Heracris x̄p̄i ſuis *uip*
eſt pro nobis obedi-
ens p̄ri uſq; ad mortē:
mortē autē crucis. *p̄* Per
qd̄ et deus illū exaltaui:
et donauit illi nomen
qd̄ eſt ſup̄ om̄e nomen.
ut in nomine ih̄u om̄e
genū ſectetur: celeſtū

